

ISSN 1426-3777

FIDES

BIULETYN

BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH

Nr 1-2 (32-33)

2011

Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES
Kraków

Redaguje: Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES

Redaktor naczelny:

ks. Jan Bednarczyk

Recenzent numeru:

prof. dr hab. Maria Kocójowa,

Skład komputerowy, opracowanie graficzne i korekta:

Dorota Górską, Małgorzata Janiak

Sekretarz redakcji:

Bogumiła Warząchowska

Redakcja Biuletynu FIDES

ul. Bobrzyńskiego 10

30-348 Kraków

Sekretariat FIDES

Plac Katedralny 14

50-329 Wrocław

Druk i oprawa:

Drukarnia J. i J. Maciejewscy

ul. Gdańska 1

06-300 Przasnysz

Druk 2011 - nakład 200 egz.

SŁOWO WSTĘPNE

Drodzy Czytelnicy, proszę przyjąć kolejny, podwójny numer czasopisma *FIDES – Biuletyn Bibliotek Kościelnych* 1-2 (32-33) / 2011.

Jako TEMAT ROKU, zamieszczamy artykuł ks. Jerzego Witczaka „Ankieta BETH (Bibliothèques Européennes de Théologie) wśród bibliotek Federacji FIDES”. „Jest to specjalnie ważne w roku 2011 – przewodnictwa Polski w Unii Europejskiej. Dostarczenie wiadomości o 65% polskich bibliotek członkowskich FIDES jest ważnym krokiem dla możliwości pogłębienia współpracy międzynarodowej, bez której trudno w 21. wieku planować rozwój i znaczenie dla społeczeństwa tych bibliotek. Opublikowanie informacji z tego artykułu powinno też w przyszłości skłonić przedstawicieli bibliotek kościelnych do żywszego udziału w tego typu badaniach, upowszechniających znaczenie polskich bibliotek kościelnych”¹.

Ponadto w biuletynie można znaleźć bardzo ciekawe artykuły dotyczące nowoczesnych technologii stosowanych w bibliotekach, historii i teorii badań. Czytelników zainteresują zapewne sprawozdania i recenzje, a także informacje o działalności Federacji.

Wszystkim Czytelnikom życzymy miłej i owocnej lektury.

Niech Św. Maksymilian Kolbe, patron Naszej Federacji, wyprasa szczególne łaski i pobudza do twórczej pracy Bibliotekarzy i Czytelników.

ks. Jan Bednarczyk

---

¹ Fragment recenzji prof. dr hab. Marii Kocójowej dotyczącej periodyku *FIDES – Biuletyn Bibliotek Kościelnych* 1-2 (32-33) / 2011.

KS. JERZY WITCZAK¹

ANKIETA BETH (BIBLIOTHÈQUES EUROPÉENNES DE THÉOLOGIE) WŚRÓD BIBLIOTEK FEDERACJI FIDES

1. Przebieg badania ankietowego

Stowarzyszenie BETH – Bibliothèques Européennes de Théologie, do którego należy Federacja FIDES, na swoim 38. Walnym Zgromadzeniu w Pradze, 19-23 września 2009, postanowiło przeprowadzić ankietę wśród wszystkich swoich członków, tzn. wśród bibliotek, wchodzących w skład poszczególnych organizacji członkowskich. Ankieta miała na celu zgromadzenie informacji na temat stanu europejskich bibliotek teologicznych i kościelnych, a w szczególności ustalenie danych liczbowych, charakteryzujących wielkość i jakość zbiorów. Dane te będą mogły być wykorzystane w kontaktach BETH z instytucjami europejskimi i ze sponsorami, zwłaszcza pod kątem ewentualnej przyszłej współpracy w pozyskaniu środków na komputeryzację katalogów i digitalizację. Zarząd BETH podjął decyzję, by badanie ankietowe dotyczyło stanu bibliotek na dzień 1 stycznia 2010 r. Kwestionariusz ankiety (oryginał w jęz. angielskim i francuskim, w załączeniu polskie tłumaczenie ks. Jerzego Witczaka) został ułożony przez Geerta Harmanny (VTB, Holandia) i dostosowany przez Odile Dupont, przewodniczącą BETH, oraz Penelope Hall, pełniącą funkcję sekretarza BETH. Przesłany za pośrednictwem listy mailingowej BETH 9 stycznia 2010 r., został następnie przetłumaczony na język polski

---

¹ Biblioteka Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu.

i obie wersje – angielska i polska – zostały rozesłane elektronicznie do członków FIDES na początku lutego 2010 roku.

Ankieta ta stała się zarazem dobrą okazją do zebrania podstawowych danych statystycznych o polskich bibliotekach kościelnych, członkach FIDES, na użytek Federacji, stąd nacisk i liczne ponawianie próśb o jej wypełnienie i odesłanie. W efekcie do końca lipca 2010 roku powróciły łącznie 54 kwestionariusze na ogólną liczbę 82 bibliotek członkowskich, co stanowi 65%. Należy dodać, że nie wszystkie z bibliotek członkowskich utrzymują żywy kontakt z Federacją a niektóre w ogóle nie są zapisane na liście dyskusyjnej FIDES, stąd do kilku z nich najprawdopodobniej nie dotarły e-maile z informacją o ankiecie. Wszystkie otrzymane ankiety były sukcesywnie opracowywane i odsyłane do sekretariatu BETH. Na 39. Walnym Zgromadzeniu BETH w Nicei, 4-8 września 2010, Zarząd BETH pogratulował Federacji FIDES – obok stowarzyszeń z Węgier, Holandii i Francji – zebrania odpowiedzi od większości swoich bibliotek członkowskich (por. „Minutes of the 39th BETH Assembly”, <http://theo.kuleuven.be/beth/page/109/>). Równolegle powstała tabela zbiorcza z danymi gromadzonymi na potrzeby Federacji FIDES.

2. Zawartość, wyniki i wstępna analiza

Pytania ankietowe ustalano w długiej dyskusji w ramach BETH i trzeba przyznać, że ostateczna wersja zawiera niezbędne minimum, a zarazem ukierunkowana jest wyraźnie na nowe techniki komputerowe i multimedialne. Kwestionariusz ankiety składa się z sześciu krótkich części. Oprócz danych adresowych (cz. A), charakterystyki (cz. B) i historii bibliotek (cz. F) trzy części obejmowały dane liczbowe. Dotyczyły one wielkości zbiorów (cz. C), stopnia ich komputeryzacji (cz. D) oraz wysokości budżetu przeznaczonego na gromadzenie (cz. E). Poniżej przedstawione są otrzymane wyniki wraz z ich wstępną analizą. Załączona zbiorcza tabela pozwoli na ewentualne pogłębienie analiz.

a. Wielkość zbiorów

Sumaryczne dane, obejmujące wszystkie biblioteki biorące udział w ankiecie, nie dają z pewnością pełnej wiedzy o wielkości zbiorów

bibliotek kościelnych w Polsce, ale i tak są bardzo interesujące. Tym bardziej, że Federacja FIDES nie przeprowadziła dotąd w swojej historii takich rozległych badań. Okazuje się, że zbiory druków zwartych wynoszą nie mniej niż 4 mln 650 tys. woluminów, starych druków jest ponad 250 tys. woluminów, inkunabułów – 2 721, a rękopisów – 12 821. Bardziej szczegółowo wielkość zbiorów druków zwartych przedstawia się następująco:

Tab. 1.
Wielkość zbiorów druków zwartych

Wielkość zbiorów druków zw. w wol.	Liczba bibliotek
od 100 000	17
50 000 – 100 000	13
25 000 – 50 000	15
do 25 000	9

Wśród ankietowanych bibliotek największy zbiór książek posiada Biblioteka „Ignatianum” w Krakowie (400 tys.), a następnie Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie (300 tys.). Kolejne trzy biblioteki mają prawie jednakowej wielkości księgozbiór, liczący ok. 250 tys. woluminów: są to biblioteki UKSW w Warszawie, „Hosianum” w Olsztynie i „Bobolanum” w Warszawie. Ciekawie wygląda również rozkład geograficzny zbiorów. Widoczne są dwa centra: Kraków (1 mln 80 tys.) oraz Warszawa (720 tys.). Mogłoby to być wskazówką dla tych ośrodków do większej niż obecnie współpracy we współkatalogowaniu (np. wspólny zakup oprogramowania) oraz w udostępnianiu.

Jeśli chodzi o stare druki i inkunabuły, to dane są mniej ogólne, gdyż zbiory te są często przechowywane w innych instytucjach niż biblioteki należące do FIDES (np. w muzeach), czasem też nie są w ogóle wykazywane z obawy o ich bezpieczeństwo. Brak również ankiet z takich bibliotek jak WSD w Płocku i Pelplinie, gdzie z pewnością znajdują się cenne zbiory. Tym niemniej i tak sumaryczna liczba starych druków jest imponująca. Uświadamia, jak wielki jest obszar, wymagający troski o nasze dziedzictwo kulturowe. Największy zbiór starych druków znajduje się w Bibliotece WMSD w Warszawie (58 tys.), a następny pod względem wielkości jest zbiór Biblioteki Księży Jezuitów w Krakowie (ok. 30 tys.). Warto też zauwa-

żyć, że najwięcej inkunabułów (736) posiada Biblioteka WSD we Włocławku, w bibliotece tej znajdują się również liczne cenne rękopisy. Stare druki posiada wg ankiety 38 bibliotek, bardziej szczegółowy rozkład przedstawia tabela:

Tab. 2.

Stare druki, inkunabuły i rękopisy

Wielkość zbiorów w wol.	Liczba bibliotek
od 10 000	9
1 000 – 10 000	12
100 – 1 000	9
1 – 100	8

Trudniejsza jest analiza zbiorów czasopism, które stanowią ważny składnik gromadzenia zwłaszcza dla bibliotek naukowych. Pytania ankietowe nie zawierały zapytania o wielkość zbiorów czasopism w jednostkach inwentarzowych i to chyba dobrze, gdyż wielu bibliotekom kościelnym, które nie prowadzą rozbudowanej sprawozdawczości, byłoby trudno udzielić odpowiedzi. Ogólna liczba tytułów nie jest już tak wymowna, gdyż obejmuje również jednostkowe zeszyty. Ponadto samo ustalenie tej liczby w przypadku braku katalogu komputerowego czasopism, co nie jest rzadkim przypadkiem, również nastrocza trudności. Tym nie mniej poniższe dane odzwierciedlają w dużym stopniu stan faktyczny:

Tab. 3.

Zbiór czasopism

Liczba tytułów czasopism	Liczba bibliotek
od 2 000	7
1 000 – 1 999	10
500 – 999	11
100 – 499	16
poniżej 100	10

Komentarza wymaga ogromna liczba 47 377 tytułów, podana przez Bibliotekę UKSW. Wynika ona z faktu, że biblioteka ta gromadzi zbiory dla całego Uniwersytetu, liczącego wiele wydziałów i kierunków, a przede wszystkim z tego, że doliczone zostały –

zgodnie z treścią pytania ankietowego – również czasopisma dostępne elektronicznie w ramach prenumerowanych pakietów. Następne w kolejności największe zbiory czasopism posiadają biblioteki: „Biblotanum” w Warszawie (7 430), Uniwersytetu Papieskiego w Krakowie (4 500), WMSD w Warszawie (3 743) i PWT we Wrocławiu (3 090).

Dużo lepiej charakteryzuje kondycję bibliotek liczba prenumerowanych tytułów czasopism. Jest ona również łatwa do ustalenia. Poniższa tabela pokazuje zróżnicowanie bibliotek pod tym względem:

Tab. 4.
Prenumerowane tytuły czasopism

Liczba prenumerowanych czasopism	Liczba bibliotek
powyżej 200	10
100 – 200	14
50 – 99	13
0 – 49	17

W grupie dziesięciu bibliotek o największej liczbie prenumerat znajdują się głównie biblioteki, mające dofinansowanie (lub pełne finansowanie) z budżetu państwa: UKSW, WT Uniwersytetu Opolskiego, Uniwersytetu Papieskiego w Krakowie, WT uniwersytetów w Szczecinie i Olsztynie, a ponadto – obydwie biblioteki naukowe Księży Jezuitów (w Warszawie i Krakowie), Biblioteka WMSD w Warszawie i dwie biblioteki misyjne (Obra i Pieniężno). Liczby te dobitnie świadczą, w których bibliotekach ich właściciele przykładają większą wagę do tworzenia warsztatu naukowego dla czytelników. Ogólnie rzecz biorąc, w większości liczby te są relatywnie bardzo niskie, co odzwierciedla również skalę niedofinansowania bibliotek kościelnych w Polsce. Pokażą to również dane, dotyczące budżetu.

b. Komputeryzacja i nowe media w bibliotekach

Ankieta BETH zawierała sporą liczbę pytań, pozwalających na ocenę stanu zaawansowania wykorzystywania nowoczesnych technik przez biblioteki. Pytania odzwierciedlają sposób myślenia bibliotekarzy zachodniej Europy. Nie zostały jeszcze wprowadzić opublikowane zbiorcze wyniki ankiety, ale patrząc na zawartość naszych

ankiet, można się spodziewać, że w tej dziedzinie polskie biblioteki kościelne mają spore zaległości.

I tak – tylko 9 bibliotek wykazało posiadanie mikroform, dostęp do e-booków posiada 6 bibliotek, podobnie dostęp do baz danych – 6 bibliotek. Dane te zresztą wymagałyby dokładniejszej weryfikacji, o jakie bazy danych i e-booki chodzi. Nieco lepiej wygląda sytuacja zbiorów multimedialnych. 27 bibliotek raportowało posiadanie zbioru kaset audio, a 30 – kaset i płyt wideo. Nie wiadomo, czy i jak te zbiory są skatalogowane i udostępniane. Jeśli chodzi o digitalizację zbiorów, to wg stanu z lipca 2010 roku rozpoczęło ją 10 bibliotek, a łączna liczba ich publikacji w bibliotekach cyfrowych wynosiła 987 pozycji. Sytuacja w tej dziedzinie stopniowo ulega zmianom. Zagadnienie to było przedmiotem odrębnego opracowania².

Pytania ankietowe dotyczyły również komputeryzacji katalogów bibliotek. W przypadku bibliotek FIDES w większości jest ona prowadzona w programie MAK, jedynie Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego w Krakowie pracuje w systemie Virtua, a Biblioteka Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego w systemie Aleph (wraz ze swoją Biblioteką Główną)³. Są to dla nas sprawy ogólnie znane. Nowe dane, zebrane w ankiecie, dotyczyły stopnia zaawansowania komputeryzacji katalogu w procentach. Przedstawia je tabela:

Tab. 5.
Komputeryzacja katalogów bibliotek

Skomputeryzowanie katalogu [%]	Liczba bibliotek
100	17
90 – 99	4
80 – 89	3
70 – 79	8

² Witczak, J. (2009). Księgozbiory kościelne w polskich bibliotekach cyfrowych. *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* 91, s. 87-98. Wg opracowania autora dla Biblioteki UKSW, na dzień 24 listopada 2010 r. w bibliotekach cyfrowych systemu dLibra publikacji bibliotek kościelnych (również i tych nie będących członkami Federacji FIDES) było łącznie 3760. Jednocześnie liczba dostępnych publikacji w Federacji Bibliotek Cyfrowych wynosiła 488 090, a zatem księgozbiór cyfrowy bibliotek kościelnych stanowił jedynie ok. 0,8%.

³ Już po zakończeniu ankiety Biblioteka Kolegium Dominikanów w Krakowie przeniosła swój katalog do systemu KOHA.

60 – 69	4
50 – 59	8
poniżej 50	10
brak danych	1

Jakkolwiek szczegółowe dane wyglądają na przybliżone, podawane czasem z dokładnością tylko do dziesiątek procent, to cieszy fakt, że aż 17 bibliotek posiada już pełny katalog komputerowy, a wiele innych jest już blisko tego celu. Wśród bibliotek o stuprocentowym skomputeryzowaniu przeważają jednak, co zrozumiałe, biblioteki o mniejszym księgozbiorze. Wyjątkiem jest tu Biblioteka UKSW ze swoimi 250 tysiącami woluminów w całości wprowadzonymi do katalogu w systemie MAK. Także jeszcze cztery inne „średnie” biblioteki należą do tej grupy. Są to: Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu, Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Biblioteka Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego i Biblioteka Kolegium Dominikanów w Krakowie. Proste przemnożenie wielkości zbiorów i stopnia komputeryzacji w procentach pokazuje, że globalnie w katalogach komputerowych powinno znajdować się ponad 3 mln 260 tys. woluminów z całości liczącej 4 mln 650 tys. woluminów – czyli dokładnie 70%. Osobną sprawą jest jakość tych opisów, która nie była badana. Wiadomo jednak, że w niektórych bibliotekach są to tylko skrócone opisy, podczas gdy inne starają się wprowadzać opisy w formacie MARC21.

c. Budżet na gromadzenie

Bardzo ciekawe wyniki dało pytanie o środki przeznaczone na gromadzenie, bodaj po raz pierwszy postawione w stosunku do bibliotek stowarzyszonych w Federacji FIDES. W ankiecie zbierane były dane z trzech kolejnych lat w okresie 2007-2009, wyrażone w euro. Są to dane „wrażliwe” i dlatego indywidualne kwoty poszczególnych bibliotek nie będą publikowane. W przypadku trzech bibliotek ankiety wręcz nie zawierały tych danych z powodu ich utajnienia. Można jednak na podstawie zgromadzonych informacji przedstawić ogólny obraz sytuacji finansowej, pozostawiając specjalistom i decydentom miejsce na bardziej szczegółowe porównania

i wnioski. Zróznicowanie kwot na gromadzenie książek i czasopism [w PLN] w roku 2009 przedstawia poniższa tabela.

Tab. 6.

Wysokość środków przeznaczonych na gromadzenie zbiorów bibliotecznych

Środki na gromadzenie w 2009 roku [w zł]	Liczba bibliotek
0	3
poniżej 10 000	9
10 000 – 19 999	17
20 000 – 29 999	7
30 000 – 39 999	4
40 000 – 49 999	3
50 000 – 99 999	4
od 100 000	4
b.d.	3

Można podać te ankietowane biblioteki, które wydały w 2009 roku najwięcej. Wśród nich bezapelacyjnie pierwsze miejsce zajmuje Biblioteka UKSW z kwotą 873 tys. zł, co dla tak dużej państwowej biblioteki jest zrozumiałe. Pozostałe trzy biblioteki z grupy o najwyższych nakładach to kolejno Biblioteka Teologiczna UŚ w Katowicach, Biblioteka UPJPII w Krakowie i Biblioteka WT Uniwersytetu Szczecińskiego, ze środkami dużo niższymi, od 180 do 108 tys. zł. Pomiędzy 60 a 80 tys. zł przeznaczyły na zakup książek i prenumeratę następujące biblioteki (w porządku malejącym): „Ignatianum” w Krakowie, WMSD w Warszawie, PWT we Wrocławiu i – co ciekawe – Biblioteka WSD Misjonarzy Oblatów w Obrze. Dalsze pozycje na tej liście już nie będą podawane.

Jak widać z powyższego zestawienia, wydatkowane środki są bardzo zróżnicowane. Po odrzuceniu wielkości skrajnych, czyli 1. pozycji (UKSW) oraz środków zerowych, średnia wyliczona dla pozostałych 47 bibliotek wynosi 30 tys. zł, ale nadal jest ona zawyżana przez kilka bibliotek o najwyższych nakładach. Z analizy danych wynika, że najczęściej budżet na gromadzenie wahał się pomiędzy 10 a 20 tys. zł włącznie. Takich bibliotek jest 21. Można przyjąć, że jest to najbardziej typowa kwota, a przecież jest to bardzo niewiele. Tym bardziej martwi obecność na liście bibliotek, które mogą przeznaczyć tylko poniżej 10 tys. zł rocznie na gromadzenie,

a są wśród nich także dwie biblioteki seminariów diecezjalnych. Wstępna analiza potwierdza zatem przekonanie, że biblioteki kościelne są niedofinansowane. Nie był badany całkowity budżet bibliotek, ale można przyjąć, że środki przeznaczane na gromadzenie charakteryzują także całość finansów. Nie jest to więc obraz optymistyczny.

d. Uczestnictwo w projektach

Potwierdzeniem słabej kondycji finansowej bibliotek kościelnych zrzeszonych w Federacji FIDES jest też niewielki ilościowo udział w projektach, mających dofinansowanie z budżetu Państwa bądź ze środków unijnych, o co – może niezbyt precyzyjnie – ankieta pytała w punkcie A.4. Spowodowane to jest przede wszystkim brakiem środków nawet na wymagany wkład własny. Zapewne niebagatelny jest też brak doświadczenia w pozyskiwaniu funduszy oraz brak wyspecjalizowanych pracowników (w większości bibliotek kościelnych personel liczy od jednej do kilku osób).

Spśród ankietowanych bibliotek jedynie trzy korzystają z funduszy unijnych. Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie oraz Biblioteka WSD w Tarnowie realizują budowę i wyposażenie nowych obiektów, natomiast Biblioteka WSD w Legnicy otrzymała środki na digitalizację i stworzenie Biblioteki Cyfrowej Diecezji Legnickiej (współ z Biblioteką Sióstr Benedyktynek w Krzeszowie). Kolejne trzy biblioteki podały wykorzystanie środków z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego: Biblioteka Zgromadzenia Księży Misjonarzy w Krakowie na ochronę i konserwację zbiorów, Biblioteka Ojców Dominikanów w Krakowie na digitalizację zbiorów i stworzenie biblioteki cyfrowej oraz Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu na budowę sieci komputerowej i systemu informatycznego, a w szczególności stworzenie pracowni digitalizacji i uruchomienie biblioteki cyfrowej.

Ponadto kolejne trzy biblioteki podały uczestnictwo w konsorcjach regionalnych bibliotek cyfrowych, które w różnym stopniu otrzymują dofinansowanie na swoją działalność. Są to następujące biblioteki „FIDES”: Biblioteka AWSD w Białymstoku (Podlaska Biblioteka Cyfrowa), Biblioteka WSD w Koszalinie (Zachodniopomorska Biblioteka Cyfrowa POMERANIA – należy do niej również

Biblioteka WT Uniwersytetu Szczecińskiego) i Biblioteka PWT we Wrocławiu (Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa). Podlaska BC sfinansowała częściowo digitalizację zbiorów należących do dziedzictwa kulturowego, stąd duża liczba zdigitalizowanych druków w Bibliotece AWSO w Białymstoku. ZBC Pomierania w mniejszym stopniu finansuje samą digitalizację, a Dolnośląska BC zapewnia jedynie bezpłatną publikację na swoich serwerach.

3. Zakończenie

Wypada podziękować w tym miejscu wszystkim, którzy podjęli trud wypełnienia i odesłania ankiet. Wyrażam także nadzieję, że uda się uzupełnić brakujące dane w kolejnym „spisie powszechnym” bibliotek należących do Federacji FIDES.

Załączniki:

1. Kwestionariusz ankiety.
2. Bibliografia – ostatnie publikacje (książkowe lub artykuły) na temat konkretnych bibliotek – wynik odpowiedzi na punkt F. 3 Ankiety BETH.
3. Tabela z wybranymi danymi.

Załącznik 1

Kwestionariusz ankiety

**Kwestionariusz ułożony przez Geerta Harmanny
i dostosowany przez Penelope Hall i Odile Dupont**

Termin „biblioteka” używany w tym kwestionariuszu odnosi się do biblioteki teologicznej, kościelnej lub do teologicznego działu większej biblioteki (por. pytanie B. 1). W tym drugim przypadku liczby mogą być przybliżone.

A. Informacje ogólne

1. a. Nazwa biblioteki
b. Przynależność kościelna
c. Adres
d. Kraj - Polska
e. Strona WWW
2. a. Osoba do kontaktu: Stanowisko:
b. Nr telefonu:
c. Email:
3. Nazwa stowarzyszenia, członka BETH, do którego biblioteka należy:
4. Czy biblioteka uczestniczy obecnie w jakimś projekcie (domyślnie: mającym dofinansowanie), np. digitalizacji, współkatalogowania, opracowania wystawy itp.?

B. Charakterystyka biblioteki.

1. Czy biblioteka jest samodzielna lub czy jest kolekcją teologiczną większej biblioteki (proszę podać jej nazwę)?
2. Czy jest otwarta dla osób z zewnątrz?
3. Czy prowadzi wypożyczenia międzybiblioteczne?
4. Czy biblioteka specjalizuje się w jakiejś dyscyplinie teologicznej lub kościelnej (nie ma charakteru ogólnie teologicznego)? Jeśli tak, proszę podać tę dyscyplinę.

C. Zbiory (stan na dzień 1.01.2010)

1. Zbiory fizyczne. Proszę podać całkowitą liczbę:
  - a. rękopisy
  - b. inkunabuły
  - c. stare druki (z lat 1501-1800) – (l. woluminów)
  - d. książki wydane po 1800 roku
  - e. mikroformy
  - f. kasety audio/CD
  - g. kasety wideo/DVD
2. Dostęp do informacji elektronicznej. Proszę podać całkowitą liczbę:
  - a. prenumerowane bazy danych
  - b. książki elektroniczne, nie wchodzące w skład baz danych
  - c. całkowita liczba zdigitalizowanych książek/rękopisów z własnej kolekcji
3. Czasopisma (drukowane i online):
  - a. Całkowita liczba tytułów
  - b. Liczba tytułów prenumerowanych

D. Katalog

1. Czy katalog jest w pełni skomputeryzowany? Jeśli nie, proszę podać, ile procent pozostaje jeszcze do skomputeryzowania
2. Czy katalog jest dostępny online? Proszę podać adres internetowy
3. Czy kolekcja jest również umieszczona w katalogu narodowym lub regionalnym (NUKAT, KaRo, inne)? Jeśli tak, proszę podać nazwę (nazwy) oraz adresy internetowe.
4.
  - a. Jakiego oprogramowania bibliotecznego używa biblioteka?
  - b. Czy jest ono kompatybilne z Z39.50?

E. Budżet

Środki finansowe (w euro) przeznaczone na gromadzenie w:

- a. 2007
- b. 2008
- c. 2009

F. Historia

1. W którym roku biblioteka powstała?
2. Jakie inne kolekcje lub biblioteki zostały włączone do biblioteki?
3. Ostatnie publikacje (książkowe lub artykuły) na temat biblioteki.

Załącznik 2

Bibliografia – ostatnie publikacje (książkowe lub artykuły) na temat konkretnych bibliotek – Wynik odpowiedzi na punkt F. 3. Ankiety BETH.

Białystok – AWSD

- Chomiczewska, T. (2008). Starodruki Biblioteki Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku i ich konserwacja. *FIDES – Biuletyn Bibliotek Kościelnych* nr 1/2, s. 174-178.
- Łazewski, W. (2008). Literatura starożytna w starych drukach biblioteki AWSD w Białymstoku. *Bibliotekarz Podlaski* nr 17, s. 3-16.
- Olszewski, M. (2000). Biblioteka Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku. *Bibliotekarz Podlaski* nr 1, s. 74-82.
- Olszewski, M. (2005). Biblioteka Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku. *FIDES – Biuletyn Bibliotek Kościelnych* nr 1/2 [wyd. 2006], s. 74-87.
- Olszewski, M. (2008). Konferencja na temat: „Starodruki Biblioteki AWSD w Białymstoku i ich konserwacja”. *Studia Teologiczne* 26, s. 618-620.
- Olszewski, M. (2008). Stare druki w bibliotece Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku. *Bibliotekarz Podlaski* nr 17, s. 17-20.
- Olszewski, M. zebrał i oprac. (2005). *Bibliografia druków zwartych II obiegu w zbiorach Biblioteki Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku*. Białystok.

Częstochowa – WSD

- Olczyk, A. (2008). Dzieje biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej. *Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej* 82, nr 1-2, s. 88-97.

Częstochowa – Biblioteka Maryjna

- Błaut, S. (2000). Jasna Góra na dawnej pocztówce. *Niedziela* 38, s. 12.
- Pawlikowski, J. (2000). Niezwykły dokument. *Życie Częstochowy* 204, s. 1, 4 ; Biblioteka Maryjna w Domu Pątnika, tamże.
- Pek, K. (2004). La mariologia polacca. *Duspues del Vaticano II, Ephemerides Mariologicae*, t. 1, s.97-98.

- Rospondek, K. (2001). *Biblioteka Maryjna w Częstochowie*. Łódź 2001, mps (praca magisterska napisana na Uniwersytecie Łódzkim, Wydział Filologiczny, Katedra Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej).

Elbląg – WSD

- Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Elbląskiej w Elblągu (1992-2002) (2003). *Studia Elbląskie* t. 5, s. 131-143.

Gniezno – PWSO

- Rył, J. (2002). Biblioteka Seminarium Duchownego w Gnieźnie. [W:] Podeszwa, P.; Polak, W. red. (2002). *Księga Jubileuszowa Prymasowskiego Wyższego Seminarium Duchownego w Gnieźnie 1602-2002*. Gniezno, s. 109-142.

Gościkowo – WSD

- Stoś, J. (2001). *Starodruki Paradyża: katalog starodruków seminaryjnej biblioteki w Paradyżu*, Warszawa.

Kalisz – WSD

- Szymańska, J. (2004). Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Kaliskiej i kierunki jej rozwoju w latach 1997-2003. *Kaliskie Studia Teologiczne* 3.

Katowice – Biblioteka Teologiczna UŚ

- *Biblioteki kościelne i klasztorne w Polsce* (2009). Katowice.
- *Nieograniczony dostęp do wiedzy: prezentacja bibliotek Śląskich* (2009). Ratingen.

Katowice – WSD Franciszkanów

- Palka, K. *Działalność Biblioteki w Wyższym Seminarium Duchownego za lata 1952-2002* [praca dyplomowa].
- Ryszka, C. *Śląski Asyż* – w tej książce znalazł się rozdział o bibliotece.

Kielce – WSD

- Kaleta, A. (2008). Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach: między tradycją a współczesnością. [W:] *Rola biblioteki w społeczeństwie informacyjnym: konferencja z okazji jubileuszu 15-lecia Wyższej Szkoły Handlowej im. Bolesława Markowskiego w Kielcach*, 12.06.2008 r. Kielce, s. 41-47.

Koszalin – WSD

- Ceynowa, T. (2005). Katalog starych druków Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Koszalinie. [W:] Wejman, G. red. (2005). *Biblioteki i archiwa kościelne na Pomorzu Zachodnim i Ziemi Lubuskiej*. Szczecin, s. 229-243.

Kraków – Misjonarze

- Mituś-Nowak, K. (2003). Biblioteka Księży Misjonarzy na Stradomiu w Krakowie: przyczynek do dziejów i próba charakterystyki stanu obecnego. *FIDES – Biuletyn Bibliotek Kościelnych* nr 1/2 (16/17), s. 175-199.
- Umiński, W. (2004/2005). Z działalności biblioteki stradomskiej. Biblioteka dawniej i dziś. *Informator [Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy]* nr 24, s. 33-36.
- Umiński, W. (2007). Konserwacja zabytkowego zbioru biblioteki Zgromadzenia Księży Misjonarzy św. Wincentego a Paulo w Krakowie. *FIDES - Biuletyn Bibliotek Kościelnych* nr 1-2 (24-25), s. 48-56.
- Umiński, W. (2007). Na ratunek książki – cykl wystaw pokonserwacyjnych w Muzeum Historyczno-Misyjnym Księży Misjonarzy w Krakowie. *FIDES – Biuletyn Bibliotek Kościelnych* nr 1-2 (24-25), s. 57-65.
- Umiński, W. (2008). Ochrona i konserwacja zabytkowego zbioru Biblioteki Misjonarskiej w Krakowie na Stradomiu w roku 2008. *FIDES - Biuletyn Bibliotek Kościelnych* nr 1-2 (26-27), s. 22-27.

Kraków – Opactwo Cystersów Mogiła

- Szywalski, P. (2009). Osiemnastowieczne zbiory muzyczne Archiwum Klasztoru Mogińskiego – kontekst historyczny. *Nasza Przyszłość* t. 112, s. 235-267.

Kraków – Jezuici

- Bieś, A.P. (2004) red. *Librorum amatori : księga pamiątkowa ofiarowana ks. Czesławowi Michalunio SJ na 50-lecie ofiarnej pracy w Bibliotece Filozoficznej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie*. Kraków.

Kraków – UPJPII

- Bednarczyk, J. (2001). Działalność Biblioteki Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. *Notes Biblioteczny* nr 1, s. 3-14.
- Bednarczyk, J.; Szczęch, W. (2007). Komputeryzacja Biblioteki Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. [W:] Próchnicka, M.; Korycińska-Huras, A. red. (2007). *Między przeszłością a przyszłością: książka, biblioteka, informacja naukowa – funkcje społeczne na przestrzeni wieków*. Kraków, s. 143-151.
- Szczęch, W. (2009). Nowa biblioteka PAT. *Sacro Super Informator*, s. 86-88.

Ląd

- Babicz, M. (2002). *Biblioteka*. [W:] Chmielewski, M.T. red. (2002). *50 lat Wyższego Seminarium Duchownego Towarzystwa Salezjańskiego w Łądzie nad Wartą: księga jubileuszowa*. Łąd, s. 27-68.
- Babicz, M. (2003). Stare druki Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Towarzystwa Salezjańskiego w Łądzie nad Wartą. *Archywa, Biblioteki i Muzea Kościelne* t. 80, s. 17-27.

Legnica – WSD

- *Legnickie Wiadomości Diecezjalne* (roczne sprawozdania z działalności biblioteki)
- *Tygodnik Katolicki „Niedziela”* 2006 nr 41
- *Tygodnik Katolicki „Niedziela”* 2009 nr 8

Łowicz – WSD

- *Tygodnik „Niedziela”* 2003 nr 32, 33

Olsztyn – „Hosianum”

- Garwoliński, T. (2008). *Dzieje Biblioteki „Hosianum” (Braniewo-Olsztyn: 1565-2008)*. *FIDES – Biuletyn Bibliotek Kościelnych* nr 1-2 (26-27), s. 15-28.

Opole – WT UO

- Dola, K.; Pawlik, K. (2000). Biblioteka i czytelnia. [W:] Dola, K.; Waloszek, J. red. (2000). *Wyższe Seminarium Duchowne w Nysie-Opolu 1949-1999: księga jubileuszowa*. Opole, s. 267-271.
- Glaeser, A. (2009). Diecezjalne inwestycje budowlane w Opolu, Nysie i Kamieniu Śląskim. [W:] Sobeczko, J. red. (2009). *Arcybiskup Alfons Nossol: 32 lata posługi biskupiej*. Opole, s. 159-160.
- Glombik, K. (2009). Posługa Wielkiego Kanclerza Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego. [W:] Sobeczko, J. red. (2009). *Arcybiskup Alfons Nossol: 32 lata posługi biskupiej*. Opole, s. 91-92.
- Grabuńczyk, T. (2004). Pochodzenie i historia starych druków przechowywanych w Bibliotece Wydziału Teologicznego UO. *Pomagamy sobie w pracy* nr 3, s. 14-17.
- Smentek, B. (2005). Historia książek skonfiskowanych w 1960 roku w Wyższym Seminarium Duchownym w Nysie [dok. elektr.]. *EBIB* nr 2 (63) <http://ebib.oss.wroc.pl/2005/63/smentek.php> [odczyt: 11.07.2011].

Przemysł – WSD

- Siciak, A. red. (2009). *Z dziejów Bibliotek Przemyskich: praca zbiorowa z okazji sześćdziesięciolecia Przemyskiej Biblioteki Publicznej (1947-2007)*. Przemysł.

Sandomierz – Bibl. Diecezjalna

- Prasa lokalna *Echo Dnia* (nr 8, 26.02.2010 r.) artykuł pt. „Cenny starodruk jak nowy”.

Świdnica – WSD

- Pienio, Z.; Tłuczek, A. (2009). *Biblioteka*. [W:] Bałabuch, A.; Chliapała, T.; Michalewski, J. red. (2009). *Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Świdnickiej w latach 2004-2008*. Świdnica, s. 165-169.

Tarnów – WSD

- Marszalska, J. (1997). *Katalog inkunabułów Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie*. Tarnów.
- Marszalska, J. (1999). *Najcenniejsze zabytki piśmiennictwa w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie*. Tarnów.

Tuchów – Redemptoryści

- Hutny, M. (2001). *Druki z XV i XVI wieku w Bibliotece Prowincjalnej Warszawskiej Prowincji Redemptorystów w Tuchowie*. Kraków (thesis).
- Libera-Kolak, D. (1992). *Biblioteka klasztoru OO. Redemptorystów w Tuchowie: jej dzieje i charakterystyka ogólna księgozbioru*. Katowice (thesis).

Zakroczym – Kapucyni

- Filipiuk, G. (2008). *Archiwum i biblioteka Warszawskiej Prowincji Kapucynów w Zakroczymiu*. [W:] Płonka, T. red. (2008). *Kapucyni w Zakroczymiu. 250 lat obecności*. Sandomierz; Zakroczym, s. 213-229.
- Młynarkiewicz, J. (2004). *Rękopisy biblioteki Braci Mniejszych Kapucynów w Zakroczymiu: praca magisterska*. Kps w Bibliotece Warszawskiej Prowincji Kapucynów. Kielce.
- Piłatowicz, G. (2001). *Biblioteka Prowincji Warszawskiej Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów: praca licencjacka*. Kps w Bibliotece Warszawskiej Prowincji Kapucynów. Warszawa.

Załącznik 3
Tabela z wybranymi danymi

BIBLIOTEKA	RĘKOPISY	INKU- NABUŁY	STARE DRUKI	KSIAŻKI	MIKRO- FILMY	K. AUDIO	K. VIDEO	B. DANYCH	E- BOOKS	DIGI- TALIZ.	CZASOP.	SUBSKR.	% KATALOG
Bagno	337	0	167	30800	0	0	0	0	0	0	150	120	80
Białystok	50	0	1436	48140	0	195	241	0	0	324	1000	150	40
Bielsko Biała	0	0	0	46500	0	0	0	0	0	0	155	75	100
Częstochowa – AWSD	0	0	0	88317	0	40	8	0	0	0	362	22	75
Częstochowa – B. Maryjna	0	0	24	12235	0	47	128	0	0	0	45	45	70
Drohiczyn	0	0	3	50000	0	153	202	0	0	0	970	197	50
Elbląg	0	0	0	27583	0	36	16	1	0	0	211	61	95
Gniezno	0	0	0	47541	0	30	0	0	0	0	386	57	
Gościkowo-Paradyż – WSD	1	17	1265	65684	0	0	0	0	0	0	447	55	97
Kalisz	2	0	11	44000	0	52	23	0	8	0	1000	29	100
Katowice – BT UŚ	2971	0	582	130880	0	0	126	0	0	0	363	129	100
Katowice – Franciszkanie	2	0	65	69167		5	51	0	0	0	1376	45	100
Kazimierz Biskupi	0	0	0	31150	0	0	0	0	0	0	530	115	100
Kielce – WSD	300	96	1000	10000	30	215	52	0	0	0	1080	80	42
Koszalin	0	0	75	69018	0	656	96	3	0	138	653	107	100
Kraków – Cystersi (Mogiła)	1050	247	200	31000	0	0	0	0	0	0	54	31	59
Kraków – Dominikanie	0	445	1850	83000	0	100	5	0	0	100	989	173	100
Kraków – Jezuici	1175	0	30000	400000	650	0	0	0	0	0	600	400	65

Kraków – Karmelici	0	0	5000	45000	0	120	10	0	0	0	250	100	20
Kraków – Misjonarze	0	40	15000	150000	25	240	120	0	0	18	1300	70	60
Kraków – OFM Prowincjalna	0	0	13000	36000	0	0	0	0	0	0	600	70	50
Kraków – OFM WSD	0	0	0	35430	0	0	0	0	0	0	120	80	20
Kraków – UPJP II	700	10	6000	300000	1000	1074	282	1	80	130	4500	370	70
Łąd	2	2	280	130000	0	400	600	0	0	0	2000	130	50
Legnica	100	0	1142	100000	0	0	392	0	0	0	450	39	80
Lublin – Karmelici	0	0	1500	32000	0	0	0	0	0	0	15	10	60
Łomianki – Instytut	0	0	0	23200	0	0	0	0	0	0	431	0	57
Obra	0	0	0	62000	0	0	0	0	0	0	790	304	100
Olsztyn	2	324	7616	246645	5	100	80	0	0	20	1756	233	80
Opole – Caritas	0	0	0	28930	0	86	442	0	0	0	40	35	70
Opole – WT	1600	136	7704	107000	6635	260	170	1	448	0	1035	581	70
Pieniężno	0	0	0	87756	0	130	70	0	6	0	949	216	56
Przemyśl	0	22	6500	127500	0	589	0	0	0	0	98	64	55
Radom	0	0	97	62351	0	0	65	0	0	0	55	41	100
Sandomierz – Biblioteka Diecezjalna	2172	300	17000	160000	8500	0	0	0	0	40	720	115	100
Siedlce	5	0	44	80000	52	17	70	0	0	0	160	30	10
Stadniki	2	1	157	65170	0	0	0	0	0	0	326	65	100
Szczecin – WT	0	0	101	93149	0	0	0	0	0	0	1500	235	100

Świdnica	0	0	0	21876	0	46	46	0	0	0	246	41	100
Tarnów– WSD	23	127	5280	140000	0	60	30	12	0	0	600	155	67
Trzcianka	0	0	0	12811	0	657	865	0	0	0	30	18	100
Tuchów – Redemptoryści	0	2	500	135000	0	0	0	0	0	0	1200	128	25
Warszawa – Bobolanum	0	10	11300	245000	0	0	0	0	0	0	7430	550	40
Warszawa – Franciszk. Centrum	0	0	0	8000	0	0	0	0	0	0	165	25	50
Warszawa – JP2	0	0	0	15500	0	0	140	0	0	0	6	0	40
Warszawa – Nazaretanki	0	0	1	23145	0	0	2571	0	0	0	30	30	90
Warszawa – PDM	0	0	0	4500	0	75	120	0	1	0	61	10	70
Warszawa – UKSW	1	1	902	249448	213	729	86	41	1	0	47377	46532	100
Warszawa – WMSD	574	158	58000	140000	0	0	0	0	0	3	3743	250	79
Warszawa – WSD Praga	10	0	105	35000	0	55	50	0	0	0	607	158	100
Włocławek	742	736	16270	77150	0	0	0	0	0	0	2000	50	25
Wrocław – Franciszkanie	0	0	0	19376	0	0	0	0	0	0	191	67	100
Wrocław – PWT	0	14	7500	132900	0	0	0	0	0	210	3090	128	70
Zakroczym	1000	33	7500	43300	0	0	0	0	0	4	1156	60	90

JANUSZ KACZMAREK¹

WDROŻENIE ZINTEGROWANEGO SYSTEMU INFORMATYCZNEGO DLA BIBLIOTEK KOHA² W BIBLIOTECIE KOLEGIUM FILOZOFICZNO-TEOLOGICZNEGO OO. DOMINIKANÓW W KRAKOWIE

Prezentowany tekst przedstawia proces migracji katalogu komputerowego i systemu wypożyczeń Biblioteki Kolegium Filozoficzno-Teologicznego oo. Dominikanów w Krakowie z programu MAK do zintegrowanego systemu informatycznego KOHA. Zostaną przedstawione przesłanki, które stały za podjęciem tych działań, sam proces migracji oraz osiągnięte cele.

1. Punk wyjścia, cele oraz decyzja

Od dłuższego czasu wiele bibliotek użytkujących rozwiązanie oparte o program MAK dostrzegało powiększający się dystans między tym, co mogły zaproponować swoim czytelnikom i bibliotekarzom w ramach eksploatowanego oprogramowania, a możliwościami i wygodą, jakie dają współczesne zintegrowane systemy biblioteczne. Z nadzieją czekano więc na zapowiadaną przez Bibliotekę Narodową nową wersję zasłużonego oprogramowania MAK. Kiedy w 2008 r. Biblioteka Narodowa ogłosiła, że stosunkowo zaawanso-

---

¹ Biblioteka Kolegium Filozoficzno-Teologicznego oo. Dominikanów w Krakowie.

² Koha jest w pełni profesjonalnym zintegrowanym systemem bibliotecznym udostępnianym na zasadach Open Source. Stworzona w 2000 roku przez Katipo Communications Ltd w Nowej Zelandii dla Horowhenua Library Trust, a obecnie rozwijana przez programistów z całego globu <http://www.zatorski.net/5/Koha.html> [odczyt: 17.04.2011].

wane już wtedy prace nad systemem MAK 5 nie będą kontynuowane, przyjęte to zostało przez biblioteki kościelne i publiczne z uczuciem zawodu.

W podobnej sytuacji znajdowała się Biblioteka Kolegium Filozoficzno-Teologicznego oo. Dominikanów w Krakowie, która używała oprogramowania MAK od 2002 r., prowadząc w nim katalog książek i czasopism (odrębne bazy) oraz wypożyczalnię. W zaistniałej sytuacji Biblioteka poszukiwała nowego rozwiązania, które:

- będzie przyjazne dla współczesnego użytkownika i będzie uwzględniało jego przyzwyczajenia i wymagania (prosty w obsłudze interfejs, wszystkie informacje dostępne w jednym miejscu, stosunkowo dużo informacji już na pierwszym ekranie wyników wyszukiwań, autoryzacja dostępu wspólna z innymi używanymi systemami informatycznymi);
- umożliwi współpracę w ramach inicjatyw współkatalogowania, takich jak np. NUKAT;
- umożliwi utworzenie wspólnego katalogu dla sieci współpracujących ze sobą mniejszych bibliotek klasztornych, dla których samodzielne zarządzanie katalogiem komputerowym stanowi często niepokonywalną trudność;
- ułatwi integrację istniejących katalogów różnego pochodzenia.

Chodziło więc o rozwiązanie nowoczesne, otwarte na dostosowywanie do potrzeb, tanie i sprawdzone.

Z oczywistych względów – finansowych – nie wchodził w grę żaden z dużych systemów komercyjnych (Virtua, Horizon, Aleph itp.), zaś co do systemów mniejszych (Mol, Sowa, Patron itp.) nie było pewności, czy potrafią one sprostać postawionym wymaganiom. W tej sytuacji wybór padł na znane na świecie i używane w kilkuset bibliotekach różnej wielkości³ otwarte oprogramowania KOHA⁴.

---

³ Listę zarejestrowanych użytkowników oprogramowania Koha można znaleźć pod adresem: http://wiki.koha-community.org/wiki/Koha_Users_Worldwide (wpis na listę jest dobrowolny).

⁴ Strona główna projektu: <http://koha-community.org/>.

2. Zintegrowany system informatyczny dla bibliotek KOHA

System KOHA, analogicznie jak np. *Linux*, oparty jest na idei wolnego oprogramowania wytwarzanego przez dobrowolnie zaangażowane w jego rozwój firmy i osoby prywatne. Dostępny jest za darmo na zasadach licencji GPL. Oznacza to m.in., że każdy może nie tylko używać go za darmo, ale też dowolnie modyfikować, dostosowując go do swoich potrzeb. Każdy może też – w ramach istniejącej struktury organizacyjnej i na określonych zasadach – włączyć się w jego rozwijanie czy poprawianie. Pierwotna wersja systemu KOHA powstała z inicjatywy Horowhenua Library Trust (konsorcjum bibliotek z Nowej Zelandii) i została opracowana przez firmę Katipo. Uruchomienie pierwszej instalacji miało miejsce na początku stycznia 2000 r. i wkrótce potem oprogramowanie zostało przekazane do domeny publicznej. Od tego czasu zostały opracowane kolejne wersje tego systemu – obecnie eksploatowana jest wersja 3.2.5, a w przygotowana wersja 3.4.

KOHA jest dziś pełnowartościowym zintegrowanym systemem informatycznym dla bibliotek, umożliwiającym współpracę wielu bibliotek (równorzędnych bądź będących filiami biblioteki głównej) w oparciu o centralne rozwiązanie informatyczne, respektujący w pełni format MARC 21 (lub UNIMARC), wspierający kartoteki haseł wzorcowych, umożliwiający korzystanie z protokołu Z39.50 (zarówno w trybie klienta, jak i jako serwer). Budowa tego systemu oparta jest na architekturze klient/serwer: zarówno bibliotekarze, jak i czytelnicy korzystają z systemu przez przeglądarkę WWW (jedynie nieliczne prace administracyjne wymagają korzystania z okna poleceń systemowych). Jako system otwarty daje też pełną kontrolę nad gromadzonymi danymi, umożliwiając ich eksport w dowolnej chwili i w dowolnej formie.

Bibliotekarz pracujący w systemie KOHA ma do dyspozycji następujące moduły: gromadzenie książek, gromadzenie wydawnictw seryjnych, katalogowanie, system przeszukiwania katalogu, zarządzanie czytelnikami, obsługa wypożyczeń, generowanie raportów, zestaw narzędzi pomocniczych, konfiguracja i administracja systemem. Dostęp do poszczególnych modułów lub ich części może być przyznawany poszczególnym bibliotekarzom indywidualnie przez administratora systemu. Ponadto, jak już wspomniano, administrator

systemu ma bezpośredni dostęp do wszystkich danych gromadzonych w systemie (wszystkie dane przechowywane są w systemie relacyjnej bazy danych).

Czytelnik ma dostęp do katalogu z prostym lub zaawansowanym systemem wyszukiwania (również w językach CCL/CQL), stanu i historii swojego konta czytelniczego, schowka przechowującego wybrane pozycje przez czas sesji, historii wyszukiwań, może zgłaszać dezyderaty zakupowe, wybierać zdarzenia, które będą powodowały wysłanie przypomnień, tworzyć prywatne i publiczne listy dokumentów, opatrywać opisy dokumentów komentarzami i/lub tagami.

Do działania KOHA wymaga serwera http, interpretera języka perl i systemu relacyjnej bazy danych. Dodatkowo opisy bibliograficzne mogą być indeksowane z wykorzystaniem wysokowydajnego oprogramowania zebra firmy Indexdata (również na licencji GPL). Typowa instalacja będzie działała na maszynie z systemem operacyjnym Linux, serwerem http Apache i serwerem RDBS MySQL. W Bibliotece Kolegium Filozoficzno-Teologicznego oo. Dominikanów w Krakowie system KOHA zainstalowano na 5-letniej maszynie z procesorem Intel Pentium-4 3 GHz i 4 GB RAM (doświadczenie pokazuje, że potrzeba co najwyżej połowy tej pamięci), pracującej pod kontrolą systemu operacyjnego *Debian Linux*.

3. Proces migracji

Do czerwca 2010 r. katalog Biblioteki Kolegium Filozoficzno-Teologicznego oo. Dominikanów w Krakowie prowadzony był w programie MAK, w formacie MARC 21, odrębnie dla książek (85 340 opisów, 97 326 egzemplarzy) i czasopism (1 233 opisy, 20 375 roczników). Ponadto prowadzono komputerową wypożyczalnię książek (czasopisma były wypożyczane na podstawie rewersów kartkowych). Rekordy opisów bibliograficznych pochodziły częściowo z dokonanej w 2002 r. konwersji z danych z oprogramowania UNIKAT, dołączanych później rekordów z *Przewodnika Bibliograficznego BN*, skróconych opisów wprowadzanych przy wypożyczeniach i opisów tworzonych w czasie systematycznie prowadzonej przez poprzednie lata retrokonwersji. Przy tworzeniu katalogu nie były wykorzystywane automatyczne kartoteki haseł wzorcowych.

Przed przystąpieniem do konwersji danych wygenerowano statystyki częstości użycia poszczególnych pól i podpól, a także wrywkowo sprawdzono poprawność opisów. Na podstawie wyników tego sprawdzenia została podjęta decyzja o konieczności wykonania korekty rekordów jeszcze przed wyeksportowaniem ich z MAK'a i włączeniem do nowego systemu. W szczególności korekta ta objęła uporządkowanie kodowanego pola 008, przeniesienie do właściwych pól i podpól informacji wpisanych przypadkowo w niewłaściwe miejsca (pewnych wskazówek dostarczyły tu statystyki), wykrycie i przeniesienie we właściwe miejsca tekstów omyłkowo wpisanych do podpola wskaźnika, korektę niewłaściwie zakodowanych znaków obcych.

Samo przejście poprawionych już opisów bibliograficznych do systemu KOHA nie stanowiło problemu – program IMPEK z pakietu MAK potrafi wyeksportować rekordy do formatu wymiennego ISO2709 w kodowaniu Unicode, czyli w postaci akceptowalnej już przez system KOHA. Należało jedynie zadbać o właściwe opisanie zasobów: o ile w standardowych instalacjach MAK'a do opisu zasobu zalecano stosowanie pola 923, o tyle KOHA wykorzystuje tu pole 952. Znaczenie poszczególnych podpól jest przy tym oczywiście inne. Należało więc albo przepisać informacje o zasobie jeszcze w MAK'u, albo użyć do tego jakiegoś zewnętrznego edytora w rodzaju MarcEdit, albo też zrobić to, modyfikując nieco skrypt importujący rekordy do systemu KOHA. Ze względu na prostotę, niezawodność i szybkość przeprowadzenia tej operacji wybrano trzeci sposób.

Na nieco bardziej skomplikowaną wyglądała początkowo kwestia przejścia informacji o czytelnikach i wypożyczeniach, choć ostatecznie okazała się również w miarę prosta. MAK przechowuje dane o czytelnikach w jednej ze swoich „baz” – wśród wprowadzonych tam informacji musi znajdować się określone podpole jednoznacznie identyfikujące czytelnika. Program WYP pozwala wyeksportować do pliku tekstowego informacje o wypożyczeniach w formacie: `id_czytelnika id_egzemplarza data_wypożyczenia data_zwrotu`. W systemie KOHA informacje o użytkownikach i o wypożyczeniach są przechowywane w tabelach systemu relacyjnej bazy danych (również każdemu egzemplarzowi odpowiada jeden wiersz odpowiedniej

tabeli). Aby zaimportować tak przygotowane dane z MAK'a i poprawnie skojarzyć informacje o wypożyczeniach z czytelnikami i odpowiednimi egzemplarzami należało więc jedynie napisać stosunkowo prosty skrypt objętości kilkunastu linii kodu.

Cały opisany tu proces migracji, łącznie z instalacją oprogramowania, dyskusjami prowadzącymi do wyboru określonych rozwiązań, zajął osiem tygodni. Uruchomiono moduły katalogowania, zarządzania czytelnikami, obsługi wypożyczeń oraz poszczególne elementy modułów raporty i narzędzia.

4. Doświadczenia z eksploatacji systemu

Nowe rozwiązanie informatyczne działa w Bibliotece Kolegium Filozoficzno-Teologicznego oo. Dominikanów w Krakowie od pół roku. W tym czasie nie wystąpiły żadne awarie ani inne niespodziewane wydarzenia. Dwukrotnie w tym czasie instalowane były nowe wersje systemu (3.2.3 i 3.2.5), przy czym zachowana była ciągłość pracy. Osiągnięte zostały wyznaczone w fazie podejmowania decyzji cele: czytelnikom i bibliotekarzom dostarczono nowoczesne narzędzie pracy, nawiązano współpracę z Centrum NUKAT oraz uruchomiono współpracę z mniejszymi bibliotekami klaszternymi, umożliwiając im katalogowanie książek w oparciu o zasoby katalogu Biblioteki Kolegium i centralnego katalogu NUKAT.

Wydaje się, że opisane wdrożenie systemu KOHA w Bibliotece Kolegium oo. Dominikanów w Krakowie może stanowić dla innych bibliotek zachętę to rozważenia wykorzystania tego rozwiązania w ich pracy.

ELŻBIETA SŁOŃ¹

NOWY SPOSÓB TEMATOWANIA WPROWADZONY PRZEZ BIBLIOTEKĘ NARODOWĄ W WARSZAWIE – HASŁO FORMALNE

Część bibliotek zrzeszonych w Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES przy tematowaniu podczas katalogowania książek stosuje słowa kluczowe, część zaś nadaje temat i dopisuje do niego różnego typu określniki. Artykuł niniejszy skierowany jest właśnie do tej drugiej grupy bibliotek. Korzystają one często ze słownika haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej, zaś słownik ten został w ostatnim czasie dość gruntownie przebudowany. Wprowadzono bowiem hasło formalne, definitywnie rezygnując z określników formalnych, których już pod żadnym pozorem stosować nie należy. Dostosował się do tego *Przewodnik Bibliograficzny*, z którego wiele bibliotek pobiera opisy, a ostatnio także *Bibliografia Zawartości Czasopism* i baza PRASA. W tekście zostaną przedstawione najbardziej istotne zmiany, do których warto się dostosować.

Zlikwidowano określniki **bibliografia**, **dyskografia** oraz **filmografia**. Zamiast nich stosuje się identycznie brzmiące hasła formalne. W przypadku różnych rodzajów bibliografii używa się haseł rozszerzonych, np. **Bibliografia adnotowana** czy **Bibliografia osobowa**.

Wprowadzono hasło **Biografie**, jednocześnie likwidując określnik **biografie**. Jeżeli będzie się miało do czynienia z biografią indywidualną, w hasle osobowym zamieści się tylko nazwisko, imię i daty życia, natomiast należy dodatkowo utworzyć hasło formalne

---

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach, Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Kielcach.

Biografie nie stosując po nim żadnych określników. W przypadku biografii zbiorowych przy hasle formalnym można użyć określnika geograficznego (kraj) i chronologicznego zgodnie z zasadami przyjętymi w słowniku języka haseł przedmiotowych stworzonym przez Bibliotekę Narodową. Analogicznie należy postępować przy nekrologach – zamiast określnika **nekrolog** stosować hasło formalne **Nekrologi**. Przy pamiętnikach zamiast określnika formalnego używa się hasła **Pamiętniki** z ewentualnym dopowiedzeniem etnicznym (np. **Pamiętniki amerykańskie, Pamiętniki polskie**), tutaj jednak można dodać określnik chronologiczny, oczywiście zgodnie z obowiązującymi zasadami. Status hasła formalnego uzyskało też hasło **Blogi**. Należy również zapamiętać, że po hasłach osobowych nie wolno używać niżej wymienionych określników: **biografia, etyka, filozofia, ideologia, lustracja, małżeństwo, mecenat, nobilitacja, popularyzacja, porwanie, psychologia, twórczość, wystawy**. Zaleca się natomiast określniki następujące: **adaptacje filmowe, baza danych, cuda, dedykacje, duchowość, exlibris(y), historiografia, inscenizacje, język, konfesje, krytyka, kult, liturgia, nauczanie, obchody** (określnika tego nie stosuje się natomiast po nazwach świąt), **pamiętki, pieczęć(cie), podróże apostolskie, pomniki, przekłady, recepcja, strony WWW, stylistyka, tablice pamiątkowe, teologia, testament, w filmie** (z ewentualnym dopowiedzeniem etnicznym, np. **w filmie polskim**), **w fotografii, w literaturze** (z dopowiedzeniem etnicznym), **w sztuce** (również z ewentualnym dopowiedzeniem etnicznym), **w teatrze, wydawnictwa i rękopisy, zbiory**².

Warto również zwrócić uwagę na wydawnictwa encyklopedyczne, które otrzymały hasło **Encyklopedie**. Można używać dopowiedzenia etnicznego. Dla bibliotek kościelnych istotne jest wprowadzenie hasła **Słowniki i encyklopedie biblijne**. Zaproponowano również hasło **Encyklopedie dla dzieci**. Tu również dozwolone jest stosowanie dopowiedzenia etnicznego. W słowniku nie przewidziano osobnego hasła dla wydawnictw dla młodzieży. Biblioteka Narodowa przyjmuje wiek dwunastu lat jako graniczny, tak więc podczas tematowania to bibliotekarz musi sam zdecydować, czy encyklopedia jest przeznaczona dla dzieci, czy dla dorosłych.

---

² Podano według informacji z Biblioteki Narodowej z dn. 17 stycznia 2001 r.

Również film i jego gatunki zyskały status hasła formalnego. Sposób tworzenia tematu nie zmienił się. Nadal używa się dopowiedzeń etnicznych. Stosuje się też uszczegółowienia, np. **Film animowany** czy **Film dla dzieci i młodzieży polski**. W odróżnieniu od encyklopedii dla filmu i literatury młodzież została uwzględniona w hasłach. Istnieje też temat **Adaptacja filmowa**.

Kolejna sprawa to korespondencja. Słowo to zostało wyrzucone ze słownika języka haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej. Zastosowano hasło **Listy** z ewentualnym dopowiedzeniem etnicznym. Zostały jednak stworzone tematy następujące: **Korespondencja dyplomatyczna** (plus dopowiedzenie etniczne), **Korespondencja handlowa** oraz **Korespondencja urzędowa**.

Podobnie jak film i jego gatunki została potraktowana literatura i jej gatunki (poezja, dramat itd.) Tu również sposób tworzenia tematu nie uległ zmianie. Metoda tworzenia haseł wraz z przykładami podana będzie w dalszej części artykułu, w przypadku literatury jednak trzeba posłużyć się przykładami już w tym momencie, gdyż metoda ta jest trochę inna od pozostałych. Sprawa dotyczy opracowań twórczości i tekstów biograficznych. Oto sposób ujęcia tematu:

– dla biografii literata:

Sienkiewicz, Henryk (1846-1916)

Pisarze polscy – 19-20 w.

Biografie

dla jego twórczości:

Sienkiewicz, Henryk (1846-1916)

Powieść polska – historia – 19-20 w.

Hasło **Materiały konferencyjne** zostało utrzymane w takim samym brzmieniu, w jakim do tej pory funkcjonował określnik formalny. W przypadku tematowania materiałów z konferencji i różnego typu zjazdów zrezygnowano z określnika **zjazdu i konferencje** na rzecz hasła **Sprawozdania z konferencji**.

Kolejną chwilę należy poświęcić materiałom pomocniczym, podręcznikom i programom nauczania. One również zyskały status hasła formalnego. Używa się tematu **Materiały pomocnicze...** podając poziom nauczania, np. **Materiały pomocnicze do nauczania po-**

czątkowego. W analogiczny sposób postępuje się w przypadku hasła **Programy nauczania...**, np. **Programy nauczania dla liceów.** Również tę samą metodę stosuje się w przypadku podręczników, jednak nadal obowiązują hasła **Podręczniki akademickie** i **Podręczniki szkolne.**

Na miejsce określnika **przewodnik** wprowadzono temat **Przewodniki turystyczne.** Stosuje się go przy książkach o krajach, krajinach i miastach. W przypadku konkretnych obiektów (w tym sakralnych) należy użyć hasła **Informatory.**

Dla publicystyki zalecane są następujące tematy: **Felieton, Publicystyka, Reportaż.** Każdy z nich może być rozwinięty o odpowiednie etniczne, np. **Reportaż angielski.** Całkowicie natomiast odmiennie zostało potraktowane brzmienie określnika **relacje z podróży.** Zastosowano tu temat **Literatura podróżnicza** również dopuszczając stosowanie dopowiedzenia etnicznego.

Całkowita zmiana nastąpiła także w przypadku tematowania książki zawierającej dane statystyczne. Zamiast dotychczasowego określnika **statystyka** stosować trzeba hasło formalne **Dane statystyczne.**

Należy również zapoznać się ze sposobem nadawania haseł formalnych do wydawnictw dla dzieci. Istnieje temat **Wydawnictwa dla dzieci,** ale można się też posługiwać hasłami bardziej szczegółowymi, np. **Książki dla przedszkolaków, Książki do kolorowania, Książki obrazkowe, Książki zabawki** czy **Mapy dla dzieci**³.

Na koniec warto się chwilę zatrzymać nad tematowaniem książek które zawierają materiały źródłowe. Lakonicznie brzmiący określnik **źródła** zastąpiono bardziej wyrazistym tematem **Źródła historyczne.**

Ważne do zapamiętania są jeszcze inne hasła formalne. Z dziedziny religii wymienić trzeba m.in. **Adhortacje apostolskie, Encykliki, Kazania, Konstytucje apostolskie, Księgi parafialne, Listy apostolskie, Modlitwa, Rozmyślenia religijne** (należy pamiętać, iż ciągle obowiązuje zasada, iż po księgach wyznaniowych, w tym po Biblii, dodajemy jako określnik ogólny **analiza i interpretacja**). Z dziedziny sztuki najczęściej stosowane hasła formalne to: **Audycje**

---

³ Więcej przykładów można znaleźć w Kartotece wzorcowych haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej (SJHP BN) – <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=19>; dotyczy to, oczywiście, wszystkich pozostałych haseł.

radiowe, Drzeworyt, Fotografia (z etnicznym dopowiedzeniem), **Grafika** (również z takim dopowiedzeniem), **Portrety, Programy telewizyjne, Rysunek** (z dopowiedzeniem etnicznym), **Słuchowska, Widowiska telewizyjne**. W wielu bibliotekach kościelnych katalogowane są czasopisma, należy więc wiedzieć, że **Czasopisma** to hasło formalne. Dodaje się tu też dopowiedzenie etniczne, rodzaje czasopism, w tym gazety.

Hasło formalne „nie lubi” towarzystwa określnika. Często stoi samotnie w swoim polu. Oto kilka przykładów takiego tematowania (dla wygody czytelnika hasło formalne podawane będzie tłustym drukiem):

- dla informatora o szkołach teologicznych:
Szkolnictwo teologiczne – Polska – od 1989 r.

Informatory

- dla nut:
Pieśń polska (muz.)

Nuty

- dla przewodnika po Padwie:
Padwa (Włochy) – turystyka

Przewodniki turystyczne

- dla rozważań bożonarodzeniowych:
Boże Narodzenie

Rozmyślenia religijne

W przypadku książek z dziedziny filmu i szeroko pojętej literatury należy używać określników chronologicznych i tak dla przykładu:

Listy polskie – 19 w.

Poezja polska – 16 w.

Przy tematowaniu książek mamy do czynienia z konkretnymi pracami, ale także z ich opracowaniami. Na czym polega różnica w nadawaniu haseł formalnych, najłatwiej zrozumieć jest na przykładzie. W przypadku katalogowania encyklopedii należy użyć hasła formalnego **Encykopédie** i nie stosować już żadnych określników. Dla opracowania natomiast określniki są niezbędne. Hasło (z określnikami) dla książki, w której przedstawiono tematykę dziewiętnastowiecznych encyklopedii prezentować się będzie następująco:

Encyklopedie – tematyka – 19 w.

Przy tematowaniu opracowań w przypadku innych haseł formalnych trzeba postępować analogicznie.

Przy nadawaniu tematów formalnych w MARC BN należy posługiwać się polem 600 ignorując istnienie podpole v. W MARC21 musi się stworzyć dodatkowe pole 655 na hasło formalne. Ma ono mieć identyczną strukturę jak pole 650 – ale to już jest raczej zadanie dla „bazodanowa” czy informatyka.

A może nie doceniam bibliotekarzy bibliotek kościelnych?

ELŻBIETA SŁOŃ¹

PROBLEMY Z USTALANIEM DATY WYDANIA STARYCH MAP – NA KANWIE WŁASNYCH DOŚWIADCZEŃ

Obowiązujące aktualnie przepisy katalogowania nakładają na bibliotekarza obowiązek podania daty wydania dokumentu. Wolno pominąć np. trudne do ustalenia miejsce wydania, nie ma specjalnego problemu, jeśli nieznany jest wydawca, natomiast rok, przynajmniej przybliżony, musi być ustalony. Stare przepisy zezwalały na użycie skrótu [b.r.]², teraz takiej możliwości już nie ma. Z problemu tego można wybrać na kilka sposobów – wolno zastosować rok druku, dystrybucji czy copyrightu, używa się skrótów ca – około, post – po, czy ante – przed. Czasem jednak jest bardzo trudno znaleźć jakikolwiek punkt zaczepienia. Problem ten występuje m.in. również przy opisywaniu starych map.

Jeśli zawiodą już sposoby tradycyjne – przeglądanie dostępnych bibliografii i katalogów innych bibliotek, wtedy trzeba sobie radzić we własnym zakresie. Należy różnymi sposobami dążyć do jak najbardziej dokładnego określenia daty wydania dokumentu. Jest to szczególnie istotne w przypadku wydawnictw, które ukazały się na przełomie XVIII i XIX wieku, gdyż ważne jest, by we właściwy sposób oddzielić stare druki od druków nowszych. Szczególnie trudne jest to w przypadku map (ale także i innych wydawnictw)

---

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach, Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Kielcach.

² Brak roku.

z początków wieku XIX (mniej więcej do 1825 r.), gdyż wydawniczo czasem niczym nie różnią się od map starszych, zwłaszcza osiemnastowiecznych. Na szczęście dla bibliotekarzy mapy wykonane w XVIII wieku stosunkowo często są datowane, co znacznie ułatwia pracę osobom katalogującym.

Nawet jeżeli na mapie brakuje roku wydania, zwykle jakieś dane da się z niej odczytać. Na podstawie tych nieraz bardzo skąpych informacji można poszukiwać ich w Internecie, bo zdarza się, iż trafia się je na aukcjach na Allegro. Tu często możemy obejrzeć interesującą nas mapę. Warto bardzo dokładnie przyjrzeć się każdemu szczegółowi, gdyż możemy trafić na zupełnie inne wydanie dokumentu, a przez to datowanie w katalogu będzie błędne. Jeśli i ta forma poszukiwań zawiedzie, trzeba mapę bardzo dokładnie zanalizować. Należy sprawdzić, w jakich latach istniało wydawnictwo, kiedy żył autor dzieła i jaki był jego dorobek. Czasem tego typu poszukiwania są wystarczające do interesujących nas ustaleń. Niestety, nie zawsze. Wtedy należy kompleksowo zapoznać się z treścią mapy, prześledzić podane na niej nazwy geograficzne i sposób ich pisowni, wzięwszy też pod uwagę pisownię miejsca wydania. Powyższe rozważania zostaną zilustrowane kilkoma przykładami bez szczegółowego podawania tytułów konkretnych map, gdyż bardziej chodzi tu o metodę niż o pojedyncze dzieła³.

Kiedy ma się do czynienia z mapą przedstawiającą świat, a jest to mapa stara, należy sprawdzić, czy zaznaczona jest na niej Antarktyda. „Antarktyda była umieszczana na mapach już w XVI wieku, wykonanych przez Piri Reisa i Oronteusa Fineusa, a także na anonimowej mapie pochodzącej z okręgowej biblioteki Wirtembergii w Stuttgarcie, która ukazuje dwie wyspy znajdujące się dziś pod Lodowcem Szelfowym Rossa. Oznacza to, że XVI-wieczne mapy mogły być kopiami jeszcze wcześniejszych dokumentów, wykonanych w okresie 900-600 r. p.n.e., kiedy miało miejsce ostatnie ocieplenie klimatu”⁴. W czasach nowożytnych stały ląd Antarktydy został odkryty w 1820 r.⁵, więc jeśli na katalogowanej

---

³ Zainteresowani mogą się zapoznać z opisami map zamieszczonymi w katalogu internetowym naszej biblioteki.

⁴ <http://pl.wikipedia.org/wiki/Antarktyda> [odczyt: z dn. 26.05.2010].

⁵ Za: <http://pl.wikipedia.org/wiki/Antarktyda> [odczyt: z dn. 26.05.2010].

mapie Antarktydę naniesiono, to na 99% jest to druk nowy, gdyż rzadko w której z bibliotek trafi się mapa Piri Reisa czy Oronteusa Fineusa. Przy pomocy Antarktydy data wprawdzie nie jest jeszcze do końca ustalona, ale przynajmniej można wydzielić z księgozbioru mapy nowsze.

W wielu bibliotekach znajdują się mapy z terenu Rosji i zaboru rosyjskiego. Na ogół są one opisane cyrylicą. Należy dokładnie zapoznać się z pisownią używaną na wydawnictwie. Jeżeli część samogłosek zastąpiona jest twardymi znakami, to też może nam sugerować, w jakich latach mapa na pewno nie mogła być wydana. „Język rosyjski zapisywany jest grażdanką, wprowadzoną przez Piotra Wielkiego uproszczoną wersją cyrylicy, następnie nieco uproszczonej w 1918. [...] Litera ъ w latach 20. i 30. była zamieniana apostrofem”.⁶ Wiedząc o tych zmianach w pisowni można uszczegółowić poszukiwaną datę wydania. Spora część map wydawanych na terytorium Rosji ukazała się w Petersburgu. Miasto to co jakiś czas miało zmienianą nazwę. Jeśli sprawdzi się, która forma nazwy została użyta, też może to przybliżyć określenie roku wydania. „Nazwa miasta w ciągu wieków ulegała zmianie. Pierwotnie na cześć św. Piotra nazywało się SanktPiterburh, co było wzorowane na niderlandzkiej wymowie Sint Petersburg – car Piotr I przez pewien czas przebywał w młodości w Holandii. Później ustabilizowała się nazwa w obecnym odniemieckim brzmieniu. Po wybuchu pierwszej wojny światowej, 18 sierpnia 1914 niemiecko brzmiącą nazwę zmieniono ze względów patriotycznych na jej rosyjskie tłumaczenie Piotrogród. Ponad dziesięć lat później, 26 stycznia 1924 Piotrogród stał się Leningradem. Po upadku ZSRR, 7 listopada 1991, w wyniku referendum przeprowadzonego wśród mieszkańców, miastu przywrócono dawną nazwę.”⁷

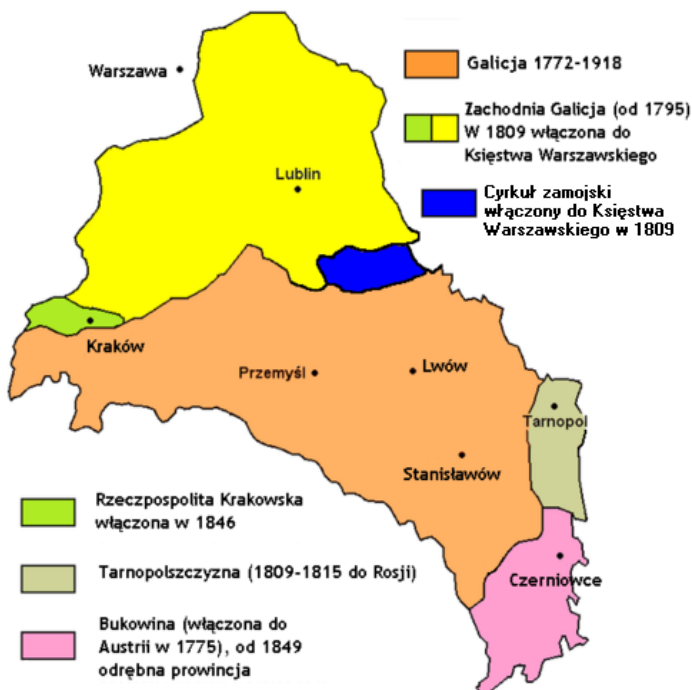
Mapy przedstawiające Galicję można rozpatrywać poprzez historię tego terenu.

---

⁶ http://pl.wikipedia.org/wiki/J%C4%99zyk_rosyjski [odczyt: z dn. 26.05.2010].

⁷ <http://pl.wikipedia.org/wiki/Petersburg#Nazwa> [odczyt: z dn. 26.05.2010].

Mapa 1.
Królestwo Galicji i jego zmiany terytorialne⁸

Jak widać z powyższej mapki, obszar Galicji nieustannie się zmieniał. Na tej podstawie można ustalać datę wydania dokumentu pod warunkiem, że nie jest to mapa przedstawiająca wydarzenia historyczne.

Na zakończenie warto jeszcze wziąć pod uwagę mapy, na których znajdują się Austro-Węgry. Jak informuje wikipedia, „Austro-Węgry (t. Monarchia Austro-Węgierska; niem. Österreich-Ungarn, węg. Osztrák-Magyar Monarchia) – państwo związkowe w Europie Środkowej istniejące w latach 1867-1918”⁹ Widać, że ten twór państwowy istniał stosunkowo krótko, więc jeśli znajduje się na

⁸ <http://pl.wikipedia.org/wiki/Galicja> [odczyt: z dn. 26.05.2010].

⁹ <http://pl.wikipedia.org/wiki/Austro-W%C4%99gry> [odczyt: z dn. 26.05.2010].

opisywanej mapie (pod warunkiem, iż jest to mapa współczesna), w znacznym stopniu pozwala to na uściślenie daty wydania.

Podano tu zaledwie kilka przykładów, w jaki sposób można radzić sobie z datowaniem map. Wzięto pod uwagę głównie mapy polsko i rosyjskojęzyczne, chociaż te przedstawiające całą kulę ziemską miały napisy w różnych językach. Artykuł ten zaledwie dotyka problemów, z którymi borykają się osoby katalogujące stare mapy.

Należy mieć jednak nadzieję, że chociaż w części okaże się pomocny dla bibliotekarzy.

AGNIESZKA CIESIELSKA¹
KATARZYNA WAWRZYNIAK-ŁUKASZEWICZ²

O RATOWANIU *VITA CHRISTI*
LUDOLFA Z SAKSONII
Z BIBLIOTEKI ZGROMADZENIA
KSIEŻY MISJONARZY W KRAKOWIE
(CZĘŚĆ A)

Przedmiotem przeprowadzonych prac konserwatorskich był starodruk *Vita Christi* Ludolfa z Saksonii, wydany w 1495 roku w Norymberdze. Należy on do księgozbioru misjonarskiego, nie ma niestety informacji ani znaków własnościowych wskazujących na poprzednich właścicieli, a przypomnijmy, że biblioteka zaczęła się kształtować dopiero w 1686 roku, czyli ok. 200 lat po wydaniu inkunabułu. Z dziejów starodruku pewne jest miejsce wydania, opisane w kolofonie na końcu dzieła – największa oficyna wydawnicza doby inkunabułów, Antoniusa Kobergera w Norymberdze. W latach 90. był on liczącym się w branży przedsiębiorcą, mimo, iż w tym czasie w Norymberdze działało już ponad 100 drukarni. Miał 24 prasy drukarskie i zatrudniał około stu pracowników różnych specjalności. W szczytowym okresie działalności wydawniczej, na potrzeby swojej drukarni utrzymywał nawet dwa młyny papiernicze. Poza Niemcami miał 10 własnych filii drukarskich. Miał też składy księgarskie w wielu miastach Europy, m.in. w Krakowie.

---

¹ Pracownia Konserwacji Dziej Sztuki we Włocławku.

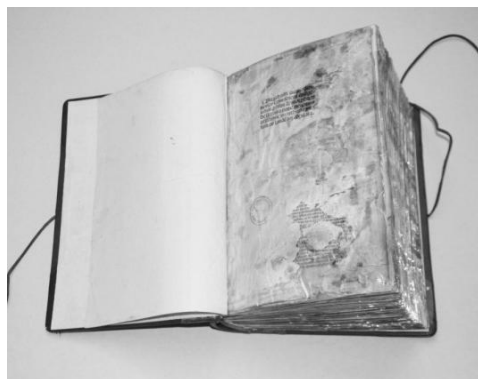
² Pracownia Konserwacji Dziej Sztuki w Gostyniu.

W oficynie drukarskiej Kobergera powstało wiele cennych inkunabułów, w tym słynna „Kronika świata” Hartmanna Schedla czy „Apokalipsa” z ilustracjami Dürera³.

Badacze zwracają uwagę na analogiczne, powtarzające się w różnych wydawnictwach z oficyny kobergerowskiej, zdobienia inicjałów. Porównanie z innymi dziełami z tego okresu wskazuje, że egzemplarz Stradomski także był iluminowany w jego warsztacie⁴. W przypadku *Vita Christi* zastosowano jako podkład czerwony bolus, widoczny pod warstwą przetartego złota, a nałożoną folię ozdobiono puncowaniem.

Fot. 1.

Inkunabuł *Vita Christi* przed konserwacją

Znana jest także charakterystyczna forma oprawy związana z pracownią intrologatorską Kobergera. Wszystkie okładziny kobergerowskie to deski powleczone brązową skórą. Środek górnej okładziny pokrywają zwykle odbicia z rysunkiem granatu z bukietem kwiatów bądź kwiatonem w środku. Na większości górnych okładzin wytló-

³Anton Koberger [dok. elektr.]. Wikipedia, encyklopedia internetowa. http://pl.wikipedia.org/wiki/Anton_Koberger [odczyt: 20.07.2011].

⁴Tondel, J. (2007). *Inkunabuły w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie*. Pelplin, s. 137, tablice V-VIII; Dubowik, H. (2009). *Inkunabuły i cimbela z XVI wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy*. Bydgoszcz, s. 16; Berchorius P. (1499). *Repertorium morale*, Norymberga, Antonius Koberger, 4 II 1499, Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku, sygn. XV. F.1175.

czony jest tytuł dzieła albo nazwisko autora bądź komentatora. Bordiury tworzą różne warianty wici roślinnej z różami. Dekorację uzupełniają wyciski, spośród których najczęściej występuje rysunek gryfa.

Dolna okładka ma z reguły skromniejszą ornamentykę, ograniczoną często do bordiury, z naroży której poprowadzone są diagonalnie linie dzielące zwierciadło okładziny na 4 pola, w których widnieją zwykle pojedyncze odbicia tłoków, najczęściej rozety. Na grzbietach prawie wszystkich kobergerowskich opraw, w polach między związami jest odcisnięta wielokrotnie rozeta. Oprawy zaopatrzone były w dwie zapinki mosiężne na paskach. Warsztat Kobergera charakteryzuje nie tylko dekoracja opraw, ale także wyklejki. Jako wyklejek używał makulatury – kart druków wytłoczonych w jego oficynie⁵.

Analizując stradomski egzemplarz *Vita Christi* można sądzić, że z rękopiśmiennym wystrojem z pracowni kobergerowskiej wiązała się także oprawa wykonana przez firmowego intrologatora. Niestety, z tej pierwotnej oprawy nie zachowały się żadne elementy.

W XVII lub XVIII wieku książkę oprawiono na nowo, w pergamin. W trakcie prac zostały przycięte brzegi kart i pomalowano je na czerwono, zgodnie ze stylem epoki. W zbiorach biblioteki zachował się odcięty grzbiet z tej oprawy. W górnej części ma odręcznie, atramentem żelazowo – galusowym napisany tytuł. Poniżej znajdują się wytłoczone litery „VSL” i na samym dole grzbietu liczba „50”. Być może tłoczenia te są wskazówką do określenia historycznego księgozbioru, do którego pierwotnie należał inkunabuł. Taką formę oprawy książka posiadała jeszcze w 1956 roku, kiedy powstał artykuł Pawła Sochy, zawierający enigmatyczny opis budowy i stanu zachowania woluminu⁶.

Prawdopodobnie w latach 60 oprawiono księgę po raz trzeci. Wykonano wtedy współczesną, a historyczną oprawę, z kiepskich materiałów, nieprzystającą do rangi dzieła. Z punktu widzenia dzisiejszych wymogów konserwacji była ona, podobnie jak towarzysząca jej „naprawy” bloku, wykonana błędnie i wymagała zmiany.

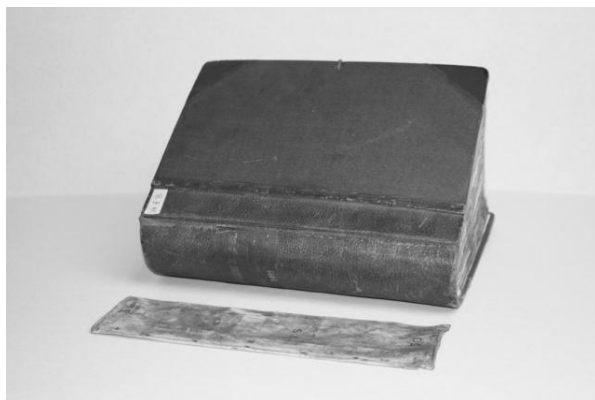
---

⁵Tondel, J. (2007). *Inkunabuły...*, s. 162-163.

⁶ Socha, P. *Vita Christi* Ludolfa z Saksonii. *Meteor* R. 32, nr 1, s. 8.

Fot. 2.

Inkunabuł w XX-wiecznej oprawie. Obok pergaminowy grzbiet z poprzedniej oprawy.

Największym, najbardziej widocznym zniszczeniem powstałym podczas XX-wiecznych napraw inkunabułu było zafoliowanie wszystkich kart. Spowodowało to wachlarzowate rozwarście bloku – książka w grzbiecie miała 7cm grubości, zaś przy krawędzi, w najszerszym miejscu – 17cm (!). Rzemienne wiązanie zastosowane przez ówczesnego renowatora było zapewne próbą desperackiego zaradzenia groteskowej deformacji.

Fot. 3.

Zdeformowany blok księgi.

Folie przyklejono na brudne, zagrzybione i mocno pofalowane karty, utrwalając i pogłębiając zniszczenia. Niektóre fragmenty pod folią były bardzo mocno pozagniatane. Warstwy celofanu sklejały się między sobą, co uniemożliwiało swobodne kartkowanie książki. O przeprowadzeniu XX-wiecznych napraw zdecydowano zapewne z powodu zaawansowanych zniszczeń mikrobiologicznych. Wszystkie karty w bloku były zalane o czym świadczyły mocne zacieki. Długotrwałe zawilgocenie spowodowało rozwój grzybów – na kartach znajdowały się różnorodne plamy grzybowe. Struktura papieru była bardzo osłabiona, aż do powstania rozległych ubytków i pęknięć. Na skutek zalania i niekontrolowanego wysychania papier bardzo się pofalował.

Zamoczenie uszkodziło także iluminowany inicjał – odbił się na sąsiedniej stronie, duża część farb i złota z bolusem odpadła. Mocno rozmyły się także czerwone i niebieskie inicjały oraz rubrykowanie.

W czasie XX-wiecznych napraw, w celu wzmocnienia papieru, przeklejono go roztworem nieokreślonego, sztucznego kleju. Spowodowało to powstanie „szklistych” maźnięć widocznych na wszystkich kartach. Szczególnie trudne do usunięcia zniszczenie stanowiły liczne plastikowe taśmy, którymi dodatkowo poklejono uszkodzone miejsca. Często taśmy naklejone były z obydwu stron uszkodzonej kartki.

Fot. 4.

Zdegradowana taśma plastikowa.

Do listy szkód jakie spowodowała XX-wieczna, niefachowa konserwacja, dochodzi obcięcie grzbietu książki gilotyną. Pierwotnie inkunabuł zszyty był z pewnością na wypukłe zwięzy sznurkowe lub skórzane. Niestety, podczas napraw obcięto grzbiet i zaklejono go grubą warstwą kleju, prawdopodobnie mieszaniny polioctanu winylu i kleju glutynowego. Zniszczono układ składkowy i z inkunabułu zrobiono książkę składającą się z pojedynczych kart (!).

Fot. 5.

Blok książki w trakcie demontażu.

Starodruk miał tak dziwaczną formę, że nawet dla osób, które nie zajmują się dawną książką oczywiste było, że trzeba przeprowadzić prace przywracające mu funkcjonalność i dawny kształt.

Celem konserwacji było ratowanie kart i rekonstrukcja historycznej formy oprawy. Zakładano konieczność opracowania metody bezpiecznego usuwania folii z powierzchni papieru, ponieważ w literaturze konserwatorskiej nie ma informacji na temat tego zagadnienia.

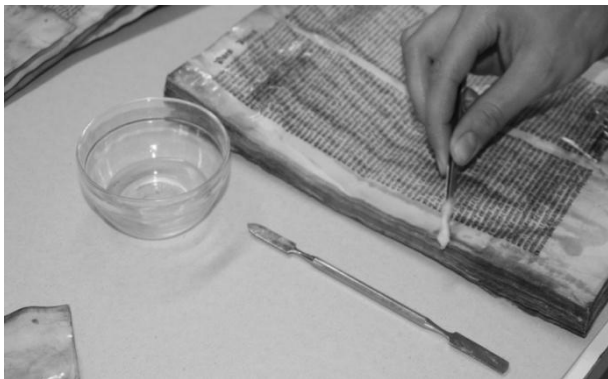
Przebieg prac konserwatorskich obejmował 3 zasadnicze etapy:

1. Czynności w oparciu o rozpuszczalniki organiczne
2. Kąpiele wodne i uzupełnianie ubytków papieru
3. Oprawę księgi

Ad. 1. Wykonując ostatnią z napraw księgi, w latach 60-tych XX wieku, zastosowano niezwykle wówczas modne sztuczne kleje i impregnaty. Aby je usunąć konieczne było zastosowanie rozpuszczalników organicznych. Przeprowadzono wiele prób. Ostatecznie nawarstwienia sztucznego kleju z grzbietu i rozdzielanie kart wykonano acetonem. Wżery sztucznego kleju po taśmach klejących oraz same taśmy wypłukano octanem etylu. Natomiast chemiczne oczyszczanie kart inkunabułu wykonano w oparciu o sekwencję następujących po sobie: toluenu, acetonu, alkoholu etylowego i wody. Toluen przemacał zaklejone miejsca. Po przełożeniu kart do acetonu sztuczne kleje wypłukiwały się tworząc białawą zawiesinę. Dalsze etapy – alkohol etylowy i woda, pozwalały wypłukać się rozpuszczalnikom i zanieczyszczeniom. Papier, pozostawiony do swobodnego wyschnięcia, powracał do pierwotnego charakteru.

Fot. 6.

Usuwanie nawarstwień sztucznego kleju

Ad.2. Sztuczne folie, nałożone na karty, najlepiej odklejały się w wodzie. Pojedyncze karty umieszczano we włókninach na płycie pleksi i bardzo słaby strumień wody kierowano pomiędzy kartę, a folię. Na ogół jeden arkusz folii oklejał kartę z dwu stron. Po odklejeniu folii z jednej strony, kartę wraz z włókniną odwracano i analogicznie przeprowadzano zabieg z drugiej strony. Kąpiel w wodzie usunęła zacieki i zanieczyszczenia z kart. Papier się „zre-

laksował”, rozprostowały się zagniecenia. Zabieg ten musiał być przeprowadzany niezwykle ostrożnie, ze względu na ogromne osłabienie papieru. Dopiero po zdjęciu folii okazało się, że wiele kart jest w częściach, a z osłabionych mikrobiologicznie miejsc wypadają całe fragmenty.

Fot. 7.

Karta po usunięciu folii

Oczyszczone chemicznie karty ułożono wg kolejności. Łączenie kart, aby przywrócić budowę składkową, i uzupełnienia ubytków, wykonano przy pomocy masy papierowej w maszynie do uzupełnień. Najbardziej czasochłonnym etapem uzupełniania było precyzyjne ułożenie kart na mokro, aby uzyskać żadaną wielkość danego arkusza. Uzupełnione i przeklejone metylocelulozą karty suszono w prasie introligatorskiej. Po wyschnięciu kart obcięto nadmiary masy papierowej z krawędzi, złożono karty, uformowano składki i blok książki.

Ad.3. Następnym etapem była oprawa woluminu. Bezpośrednim wzorem konstrukcji książki był egzemplarz *Vita Christi* ze zbiorów Biblioteki Zgromadzenia Księży Filipinów na Świętej Górze w Gostyniu. Powtórzono rozkład zwięzów i płątników. Zastosowano trzy podwójne zwięzy sznurowe. Po uszyciu uformowano i wzmocniono grzbiet. Okładziny wykonano z drewna dębowego, o grubości 8 mm,

przygotowano w nich otwory do przewleczenia sznurków i wycięcia do zamontowania pasków. Krawędzi desek nie fazowano, pozostawiono je równe, z wyjątkiem wierzchnich krawędzi przy grzbiecie, które zaokrąglono na szerokości około 5 mm (taki typ desek powtarza się w oprawach kobergerowskich).

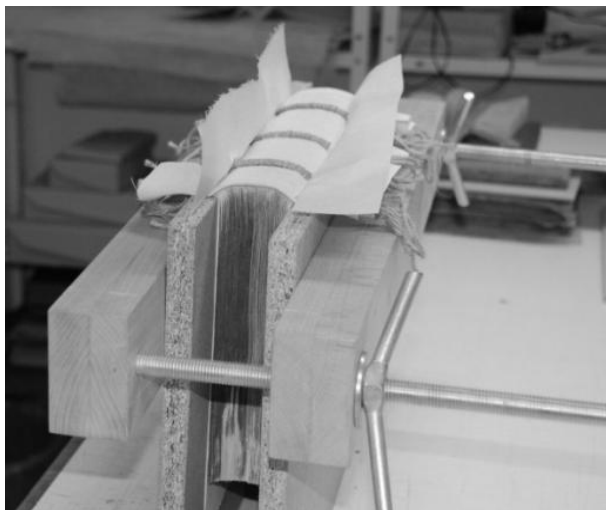
Fot. 8 i 9.

Szycie książki na zwięzy z podwójnych sznurów

Fot. 10 i 11.

Księga w prasce belkowej Sznupek przewleczony przez otwory w desce

Do obłożenia księgi zastosowano skórę bydlęcą, garbowaną roślinnie, kolorystycznie zbliżoną do skórzanych opraw z epoki. Po wyschnięciu skóry wykonano na księdze ślepe tłoczenia. Jako motyw zastosowano linię grubości około sześciu milimetrów, używaną z tłoczonych równolegle pięciu cienkich linii, na zwierciadłach

oprawy przy pomocy kostki introligatorskiej wykonano rysunek, który powtórzono radełkiem, na gorąco. Wzór tłoczenia zaczerpnięto z gostyńskiego woluminu – powtórzono podziały. W oryginale używane pola wykorzystano do umieszczenia motywów ozdobnych rozetek, owoców granatu i in. W rekonstrukcji nie zastosowano tych elementów z powodu braku tłoków i przede wszystkim ze względu, że byłaby to już nadinterpretacja formy.

Fot. 12.

Wolumin po wykonaniu tłoczeń – tylna okładzina

Fot. 13.

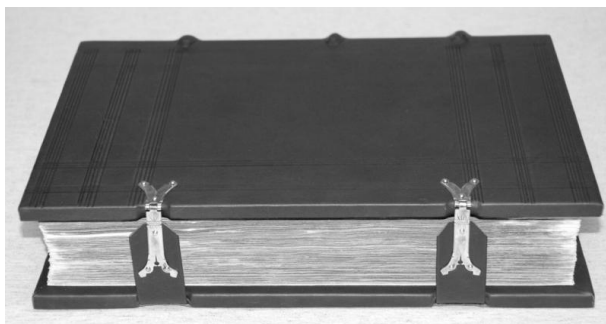
Zrekonstruowana zapinka książki

Na końcu zaprojektowano, przygotowano i zamontowano zapinki. Po obejrzeniu kilku ksiąg w oprawach kobergerowskich stwierdzono, że stosowano różnorodne zapinki, typowe dla epoki i regionu. Wykonano więc zapinki w oparciu o literaturę tematu, występujące w XV wieku na terenie Niemiec⁷.

Fot. 14.

Księga po konserwacji

Podsumowując wyniesione doświadczenia stwierdzić należy, iż metoda laminowania, tak popularna i modna w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych, zupełnie nie sprawdziła się. Brak dostępu powietrza pomiędzy warstwami folii powodował drastyczny rozwój drobnoustrojów i destrukcję papieru. Ponadto nierównomierne („z pędzla”) zaimpregnowanie papieru przed obłożeniem folią blokowało jego strukturę i wywołało chemiczną degradację materiału. Zaleceniem konserwatorskim dla wszystkich, którzy posiadają w swoich zbiorach zalaminowane obiekty z papieru, jest podjęcie jak najszybszych, interwencyjnych działań, aby uratować zagrożone zbiory. Być może przedstawienie zagadnienia i wyników konserwacji wraz z opracowaną metodą zwróci uwagę na ten problem i przyczyni się do usunięcia tych szkodliwych „zabezpieczeń” z cennych woluminów w archiwach i bibliotekach.

---

⁷ Szirmai, J. A. (1999). *The archeology of medieval bookbinding*. Burlington; Singapore; Sydney, s. 259.

PIOTR PAWŁOWSKI¹

LUDOLF Z SAKSONII I JEGO *VITA CHRISTI*
W EDYCJI Z 1495 R.,
ZE ZBIORÓW BIBLIOTEKI
ZGROMADZENIA KSIĘŻY MISJONARZY
NA STRADOMIU W KRAKOWIE
(CZĘŚĆ B)

Wstęp

Słynne dzieło Ludolfa Kartuza z Saksonii o medytacjach na temat żywota Jezusa Chrystusa powstało ok. 1340 r. Data widniejąca w tytule (1495 r.) mówi tylko o jego norymberskim wydaniu, przechowywanym w Bibliotece Stradomskiej, a konkretnie o egzemplarzu, który stał się podstawą naszego omówienia². Po skomplikowanej warsztatowo i bardzo pracochłonnej konserwacji, ten szacowny inkunabuł wraca do swojej biblioteki, by świadczyć o zapale intelektualnym autora dzieła, kunszcie dawanych drukarzy, ciągłości kultury chrześcijańskiej i naszej dbałości o jej zabytki.

Powiedzenie czegoś naukowego i popularnego zarazem o prezentowanym dziele, o tej liczącej 515 lat księdze nie jest przedsięwzięciem łatwym. *Vita Christi* Ludolfa z Saksonii należy wprowadzić do kanonu literatury chrześcijańskiej, nie jest jednak tak ponadczasowym bestsellerem, jak chociażby „Wyznania” św. Augustyna, „Złota legenda” Jakuba de Voragine, „Kwiatki św. Franciszka”, czy przypisywany Tomaszowi á Kempis poradnik życia chrześcijańskie-

---

¹Bibliolog, bibliofil. Członek Włocławskiego Towarzystwa Naukowego i Polskiego Towarzystwa Historycznego.

² Biblioteka Zgromadzenia Księżych Misjonarzy w Krakowie, sygn. 33 III B.

go „O naśladowaniu Chrystusa” – podobno po Biblii najbardziej czytane dzieło w świecie chrześcijańskim. Teksty te powinien znać każdy człowiek wykształcony w kulturze Zachodu, niezależnie od wyznawanego światopoglądu. „Nasze” „Meditationes de vita Christi”, to jakbyśmy obecnie powiedzieli „wyższa szkoła jazdy”. Dzieło to stawia przed dzisiejszym czytelnikiem spore wymagania – chociażby z racji języka. Nie zostało ono dotąd w całości przełożone na język polski.

Chociaż *Vita Christi*, wyszło spod pióra kartuza – eremity z Zakonu Kartuzów (OCart) – wywarło znaczny wpływ na całe chrześcijaństwo, a w szczególności na powstanie jezuitów. Stało się to za sprawą św. Ignacego Loyoli, założyciela Towarzystwa Jezusowego, który właśnie po lekturze tegoż dzieła, w latach 1521-22 przeżył swoje duchowe odrodzenie. Co ciekawe, wyraz „jezuita”, nie występuje nigdzie w pismach św. Ignacego. Do 1975 r. nie został on nawet oficjalnie wprowadzony do dokumentów Towarzystwa! Termin ten pojawił się po raz pierwszy właśnie w prezentowanym dziele Ludolfa z Saksonii, gdzie autor powołując się na nauki św. Augustyna napisał: *Imię Jezusa jest imieniem własnym, lecz słowo Chrystus jest imieniem wspólnym i sakramentalnym, jak słowo Chrystus jest nazwą łaski, tak imię Jezus jest imieniem chwały. I jak dzięki łasce chrztu nazywani jesteśmy chrześcijanami, tak w chwale niebieskiej będziemy nazwani przez Jezusa jezuitami, tzn. przez niego zbawieni*³.

Warto też we wstępie podkreślić, iż ludolfowe *Vita Christi*, wywarło olbrzymi wpływ na rozwój ikonografii chrześcijańskiej. Autor, niejednokrotnie, każe czytelnikom, aby podczas lektury i medytacji tegoż dzieła „wizualizować”, te wydarzenia z życia Chrystusa, które właśnie kontempluje. Dodając do tego niepośledni wpływ, jaki *Vita Christi*, wywarło na kształtowanie się modlitwy różańcowej, mamy nadzieję zachęcić wszystkich do bliższego zapoznania się z osobą Ludolfa z Saksonii, oraz jego dzieła i recepcji tegoż dzieła na przestrzeni dziejów – dziejów, których „śladem pamięci” jest prezentowany inkunabuł.

---

³ Grzebień, L. oprac. (1969). *Encyklopedia wiedzy o Jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995*. Kraków, s. 226, 250.

Autor

Szukając danych o autorze naszych „Medytacji o żywocie Chrystusa”, musimy umiejętnie odróżnić go od dwu innych znanych Ludolfów piszących w złotym okresie rozwoju piśmiennictwa średniowiecznego, a wydawanych drukiem w „epoce inkunabułów”.

Mamy tu na myśli Ludolphusa de Suchen, znanego także jako Ludolphus Sancti Petri, oraz Ludolphusa de Luco. Pierwszy był autorem *Iter ad Terram Sanctam* (przewodnika po Ziemi Świętej), drugi *Flores gramaticae* – komentowanej gramatyki łacińskiej.

Nasz Ludolf **Ludolphus de Saxonia** (niem. Ludolf von Sachsen, ang. Ludolph of Saxony, znany jest także pod przydomkiem **Ludolphus Cartusiensis** (np. fr. Ludolphe le Chartreux).

Fot. 1.

Wizerunek Ludolpha według ed. Vita Christi z 1880

Przydomek akcentuje przynależność Ludolfa do kontemplacyjnego odłamu benedyktynów – Zakonu Kartuzów, założonego w 1084 r. na „pustyni cartuskiej” koło Grenoble przez św. Brunona z Kolonii. Kartuzi prowadzili ascetyczny tryb życia w tzw. kartuzjach. Przy okazji wspomnijmy, że o ich obecności w Polsce (od 1319 r.), do

dziś świadczą nawet nazwy geograficzne, takie jak Kartuzy (na Kaszubach), czy Bereza Kartuska⁴.

Dane dotyczące żywota Ludolfa są bardzo skromne. Nie znamy dokładnej daty i miejsca jego urodzenia. Najczęściej przyjmuje się rok ok. 1300 i Saksonię, lecz ani jedno ani drugie nie jest pewne. W niektórych opracowaniach pojawiają się bardziej precyzyjne daty jego żywota: ok. 1295-1377, choć co do daty śmierci także nie ma zgody, najczęściej podaje się obecnie rok 1378, ale spotyka się także 1360?

Jego przydomek „de Saxonia” świadczy wprawdzie, iż był Saksńczykiem, nie znaczy to jednak, iż pochodził z terenów późniejszego królestwa Saksonii, tej z Dreznem i Lipskiem, ale z północnych Niemiec, terenów dolnego biegu Łaby, pierwotnej siedziby plemienia Sasów. Przyjmuje się, iż przyszedł na świat w diecezji kolońskiej lub mogunckiej, to jest regionach nadreńskich. Tam też w Moguncji lub Kolonii, w wieku ok. 18 lat wstąpił do kaznodziejskiego zakonu Dominikanów. Tu przeszedł doskonałą szkołę studiów literackich i teologicznych, w słynnej szkole ascetycznej kierowanej przez mistyków dominikańskich Jana Taulera i Henryka Suza. Po dwudziestu kilku latach spędzonych u Dominikanów, ok. 1340 r. wstąpił do zakonu Kartuzów w Strasburgu. Po ukończeniu nowicjatu został przeorem w nowo powstałym (1331 r.) klasztorze (Charterhouse) w Koblencji. Nie zainteresowany jednakże sprawowaniem władzy nad współbraćmi, zrzekł się urzędu i przed 1348 r. opuścił Koblencję. Jako prosty mnich spędził trzydzieści lat swego życia w odosobnieniu i na modlitwie, najpierw w Moguncji a potem w Strasburgu. Zmarł jako osiemdziesięcioletni starzec (13 kwietnia 1378 roku?), w wielkim poważaniu i opinii świętości. Ceniono go nie tylko za znakomite dzieła, ale i za świadectwo chrześcijańskiego życia.

Ludolf był autorem wielu kazań i traktatów, większość ich jednak zaginęła. Zachowały się jego doskonale komentarze do Psalmów: „Expositio in psalterium Davidis” (Paryż 1491 r.), i zbiór sentencji: „Super III et IV Sententianum”. Jego głównym dziełem jest jednak „nasze” *Vita Christi*, czyli słynny „Żywot Chrystusa”.

---

⁴ Religia (2002). [W:] *Encyklopedia PWN* (2002). Warszawa, t. 5, s. 382; hasło: kartuzy.

Oprócz tych dzieł, których autorstwo Ludolfa nie podlega dyskusji, był on „podejrzany” o napisanie głośnego „Speculum Humanae Salvationis”⁵, czy nawet słynnego (wyżej wspomnianego) „De imitatione Christi” („O naśladowaniu Chrystusa”), najczęściej kojarzonego z Tomaszem à Kempis.

Fot. 2.

Wizerunek Ludolfa na XV-wiecznym drzeworycie

Dzielo

Nic nie pokazuje lepiej popularności *Vita Christi* Ludolfa Kartuza z Saksonii niż ilość zachowanych kopii rękopiśmiennych, a przede wszystkim liczba drukowanych wydań. W samej epoce inkunabułów (tj. do roku 1500) było ich, co najmniej 51! Tyle w każdym bądź razie rejestruje GW, to jest Gesamtkatalog der Wiegendrucke – jedno z podstawowych narzędzi inkunabulistyki. Co więcej, te 51 wydań ukazało się w przeciągu 26 lat, czyli średnio co roku dwa nowe wydania. Pierwsza drukowana edycja *Vita Christi*, ukazała się w 1474 r. i to od razu w dwu edycjach w Strasburgu u Henricusa Eggsteina i w Kolonii u Nicolausa Götza. Oba te wydania posiadamy także w Polsce i to łącznie aż w 9 egz. [jeden we Włocławku, w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego]. Poza 29 wydaniem łacińskim

---

⁵ *Religia* (2002). [W:] *Encyklopedia PWN* (2002). Warszawa, t. [10-CD] tylko wersja elektroniczna: hasło *Speculum Humanae Salvationis*.

mi, dość szybko zaczęły ukazywać się edycje w językach narodowych: francuska i dolnoniemiecka w Niderlandach (obie w 1487 r.), kastylijska, katalońska i portugalska (wszystkie w 1495 r.), czy później włoska (1570). Do końca XIX w. doliczono się łącznie aż 88 wydań.

Niestety jak dotąd nie doczekaliśmy się wydania w tłumaczeniu polskim, co nie znaczy, iż dzieło to było u nas nieznanne. Obecnie w polskich zbiorach Centralny Katalog Inkunabułów notuje 10 wydań i 66 zachowanych egz., tegoż dzieła wydanych do 1500 roku. Ponadto w 1750 r. w Poznaniu ukazała się edycja *Vita Christi* w języku oryginału.

Omawiając *Vita Christi* autorstwa Ludolfa z Saksonii, nie można nie wspomnieć innego pokrewnego dzieła, znanego pod bardzo podobnym tytułem jako „*Meditationes Vita Christi*”. Dzieło to przypisywane dawniej „doktorowi anielskiemu” (doctor seraphicus), św. Bonawenturze (ok. 1217-1274), znane jest (z tej racji) w inkunabulistyce jako utwór tzw. Pseudo-Bonawentury. Miało ono do 1500 r. także imponującą liczbę 72 wydań. W bibliotekach polskich zachowały się trzy jego edycje w 25 egz. Dzieło to, uznawane obecnie za pracę franciszkanina z Toskanii, Johanna de Caulibusa (XIV w.) zainspirowało naszego Ludolfa Kartuza, szczególnie w kwestii jego wizualnej metody medytacji. Ponieważ doczekało się ono przeróbki – parafrazy na język polski (Baltazar Opeć „Żywot Wszechmocnego Syna Bożego Pana Jezu Krysta”, Kraków 1522), a nawet w latach 30. XX w. dobrego tłumaczenia A. Lubika, możemy zacytować odpowiedni fragment ilustrujący wspomniane „zadłużenie” Ludolfa u Pseudo-Bonawentury. Autor zaleca w nim pobożnej duszy: „Jeżeli [...] chcesz odnieść dużo owoców z rozmyślenia, to musisz wszystko, co Pan Jezus mówił lub czynił, tak żywo sobie uobecnić, jak gdybyś słyszała na własne uszy i widziała naocznie, serce twoje powinno przy tym pozostać pełne radosnej i skupionej uwagi”⁶.

Ludolfowy „Żywot Jezusa” (*Vita Christi*) składa się z ponad stu osiemdziesięciu rozdziałów rozłożonych równo w dwu częściach. W swoich rozmyślaniach autor trzyma się wiernie tekstu Ewangelii, szerzej opisując i komentując poszczególne wydarzenia i treści

---

⁶ Jan de Caulibus (1935). *Rozmyślenia o życiu Jezusa Chrystusa*. Katowice, s. 3.

ewangelicznego nauczania. Wyciąga z nich wnioski płynące dla duszy czytelnika. Rozdziały kończą się modlitwą, będącą uroczystym podsumowaniem danego rozważania. Ze względu na swoją urodę, modlitwy te doczekały się nawet osobnych wydań. W sumie *Vita Christi* Ludolfa, ze względu na jego rozmach i „kompletność” możemy uważać za pierwszą jak byśmy to obecnie określili, biografię Jezusa Chrystusa. Tym bardziej, iż wszystkie wątki i wydarzenia z Jego żywota, od genealogii, dzieciństwa, ziemskiej działalności, po mękę, śmierć i zmartwychwstanie, są tu ułożone chronologicznie. Jako dzieło przeznaczone dla prywatnej medytacji było ono przez autora zbudowane kilkupoziomowo. To znaczy dostępne miało być zarówno dla duszy (=osoby) grzesznika, duszy początkującej w wzrastaniu do doskonałości, ale także dla tej, która już wstąpiła na wyższy stopień zjednoczenia z Bogiem.

Powstałe ok. 1340 r. dzieło Ludolfa z Saksonii znane pod tytułem *Meditationes de Vita Christi*, lub w skrócie jako *Vita Christi*, nie jest dziś tylko zabytkiem średniowiecznej medytacji i myśli chrześcijańskiej. Świadczy o tym, wznowienie w reprimie, obowiązującego dotąd czterotomowego wydania paryskiego z lat 1865-1870.

Obecna pięciotomowa edycja wydana została w Austrii w instytucie funkcjonującym przy Uniwersytecie Salzburskim, w ramach periodyku „Analecta Carthusiana” (nr ciągły 241), Salzburg 2006/2007. Edycja ta została przez wydawców (James Hogg i Alain Girard) wzbogacona o tom wprowadzający zawierający ciekawy esej bio-bibliograficzny napisany przez siostrę Marię Immaculatę⁷.

***Vita Christi* - Wydanie Norymberskie Kobergera z 1495 r.**

Omawiany przez nas egzemplarz *Vita Christi* autorstwa Ludolfa z Saksonii, wyszedł drukiem w Norymberdze w 1495 r. w działającej od 1471 r. słynnej oficynie Antoniusa Kobergera (ok. 1440-1513). Oprócz drukarni prowadził on szeroką działalność wydawniczą i księgarską. Jako reklamę jego osiągnięć, wspomnieć należy, drukowaną przez niego, bogato ilustrowaną (1809 drzeworytów) „Kronikę świata”, Hartmana Schedla z 1493 r. (ze słynnym - najstarszym widokiem Krakowa)⁸.

---

⁷ Ludolph of Saxony (2006-2007). *Vita Christi*. Salzburg, vol. 1-5.

⁸ *Encyklopedia wiedzy o książce* (1971). Wrocław [i in.], szp. 1176; hasło: Koberger.

Fot. 3.

Kobergerowska edycja *Vita Christi* z 1478 r.

Nasze wydanie z 1495 r. nie jest pierwszym wydaniem *Vita Christi*, które opuściło drukarnię Kobergera. Z polskich zbiorów znamy jeszcze dwie inne kobergerowskie edycje, a mianowicie z 1478 i 1483 roku.

Wydanie z 1495 r. ma w kolofonie datę dzienną ukończenia druku: 14 VIII. Jest to dość duża księga, in. 2°, o wymiarach 31x21 cm, z 311 paginami. W inkunabulistyce edycja ta jest znana pod numerami katalogowymi: GW M19220 HC 10296; IBP 3478.

W naszych bibliotekach zachowało się 11 egz. tegoż wydania, z czego 3 w Krakowie. Z tych egz. krakowskich tylko „nasz” wolumin z Biblioteki XX. Misjonarzy zachował się jako kompletny, pozostałe (w Bibliotece Kapitulnej i u Bernardynów), są defektowane⁹. Tak się ostatnio złożyło, iż inny z tych 11 „polskich” egz. kobergerowskiego wydania *Vita Christi* z 1495 r., mianowicie inkunabuł o fromborskiej proveniencji, obecnie ze zbiorów Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego „Hosianum” w Olsztynie – przeszedł

⁹ *Inkunabuły w Bibliotekach Polskich* (1970). Centralny Katalog [IBP]. Wrocław, t. 1, s. 581.

w 2000 r. również pełną konserwację¹⁰. Dla chcących dokładnie zapoznać się z tą edycją, jest dobra wiadomość. Wydanie koberge-rowskie *Vita Christi* z 1495 r. jest dostępne w wersji cyfrowej w Internecie na stronie MDZ (Münchener Digitalisierung Zentrum Digitale Bibliothek).

Stradomski egzemplarz *Vita Christi* Ludolfa z Saksonii

Liczący 515 lat inkunabuł, za którego sprawą przypomnieliśmy osobę Ludolfa z Saksonii i powstałe przed 670 laty jego słynne dzieło, miał już w latach 50. XX w. szczęście do swego badacza. Egzemplarz będący własnością Biblioteki Zgromadzenia Księży Misjonarzy w Krakowie (sygn. 33 III B), posłużył za podstawę artykułu pt.: „*Vita Christi* Ludolfa z Saksonii” opublikowanego w 1956 r. w periodyku „Meteor” (R. 32, nr 1, s. 5-12).

Autorem tegoż artykułu był Paweł Socha (rocznik 1935), wówczas wychowanek Zgromadzenia Księży Misjonarzy św. Wincentego á Paulo. Tu też w kościele na Stradomiu 22 maja 1958 r. przyjął on święcenia kapłańskie. Obecnie, ks. bp Paweł Socha jest (od 1973 r.) biskupem sufraganem gorzowskim¹¹.

Z szacunku i dla wspomnienia osoby, która ponad pół wieku temu, pochylała się nad tym inkunabułem, zacytujmy odpowiedni akapit w/w artykułu, opisujący nasz egzemplarz: *Wydanie, które wzięto w tym szkicu jako podstawę do kilku uwag, jest edycją z r. 1495. Drukował je w Norymberdze sławny drukarz Antoni Koberger, ten sam, który wytłoczył w r. 1480 Biblię przechowywaną z petyzmem między innymi i w Bibliotece Stradomskiej. Egzemplarz Vita Christi, znajdujący się w Bibliotece Stradomskiej, ma wymiary in folio, oprawny jest w karton powleczony białym pergaminem, bez ozdób. Niektóre karty egzemplarza są nadniszczone, chociaż na ogół kodeks jest dobrze zachowany. Wydrukowany jest jedną z odmian pisma gotyckiego, tzw. rotundą. Inicjały wszystkich rozdziałów i modlitw są ręcznie wykonane. Inicjał pierwszego rozdziału jest nieco bogatszy*

---

¹⁰ Obłąk, J., Jaroszewicz-Pierśławcew, Z.; Wojtkowski, J. (2007). *Katalog inkunabułów Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie*. Olsztyn, s. 83 (poz. 168).

¹¹ Nitecki, P. (2000). *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik biograficzny*. Warszawa, szp. 408-409; hasło: Socha Paweł.

*i wykonany barwą czerwoną, niebieską, zieloną i żółtą. Karty są nieliczbowane. Tekst pisany jest w dwu kolumnach*¹².

W opisie tym, rozwiniętym ponad potrzeby artykułu opisującym ascetyczne dzieło z epoki średniowiecza, autor – Paweł Socha – zdradza ponadprzeciętne, zainteresowania bibliologiczne. Co ciekawe po latach okazały się one pożyteczne i przydatne, w procesie renowacji.

Zakończenie

Żywot Chrystusa (*Vita Christi*) autorstwa Ludolfa z Saksoni, choć powstał ponad 670 lat temu, jest nie tylko zabytkiem literatury chrześcijańskiej. Z racji wszechstronnego oddziaływania na wiele dziedzin życia religijnego, na jego duchowość, ascezę, mistycyzm, jest w tym względzie utworem nie do przecenienia. Pod wpływem jego lektury pozostawali tylko tacy giganci życia duchowego jak wspomniany już św. Ignacy Loyola, św. Franciszek Salezy, czy św. Teresa z Avilla, ale i całe rzesze anonimowych już dziś adeptów „naśladowania Chrystusa”. Wpływ tego dzieła na modlitwę różańca świętego i rozwój sztuki (ikonografii) religijnej czyni z niego, jeden z kamieni węgielnych kultury chrześcijańskiej. Natomiast postać Ludolfa Kartuza z Saksonii, ma zapewnione trwałe miejsce pośród jej animatorów, czyli w tym przypadku prawdziwych duchowych inspiratorów.

---

¹² Socha, P. (1956). *Vita Christi Ludolfa z Saksonii*. *Meteor* R. 32 nr 1, s. 8.

KS. MIECZYŚLAW OLSZEWSKI¹

STARE DRUKI W BIBLIOTECIE ARCHIDIECEZJALNEGO WYŻSZEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO W BIAŁYMSTOKU²

1. Historia zbioru starodruków w Bibliotece AWS

Zbiór starych druków będącego w posiadaniu Biblioteki Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku, opiewa dziś dokładnie na 1436 woluminów i sięga początku XIX wieku, jest ściśle związany z biblioteką Seminarium Duchownego prowadzonego przez Zgromadzenie Księża Misjonarzy św. Wincen-
tego à Paulo. Księża Misjonarze objęli parafię białostocką w 1806 roku. To właśnie dzięki Zgromadzeniu Księża Misjonarzy, którzy w Białymstoku prowadzili w latach 1820-1843 Seminarium Duchowne³ i z tego powodu gromadzili książki dla użytku studentów teologii.

Stare druki o proveniencji misjonarskiej, które znajdują się w zbiorze Biblioteki AWS w Białymstoku, to w sumie 716 woluminów⁴. Wpis proveniencyjny brzmiał: „Ex libris Congregationis

---

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku.

² Artykuł przygotowany na podstawie referatu wygłoszonego podczas Konferencji na temat: „Starodruki Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku i ich konserwacja” dnia 10 IV 2008 roku, który był opublikowany w *Bibliotekarzu Podlaskim* 17/2008 na s. 17-20. Obecna wersja jest nieco zmieniona i uzupełniona o nowe dane.

³ Por. Dąbrowski, S. (1963). *Archidiakonat Białostocki 1808-1842*. Lublin, s. 64-72 (pr. lic).

⁴ Zob. Olszewski, M. (1989). Inwentarz biblioteki Księża Misjonarzy św. Wincen-
tego à Paulo w Białymstoku z 1820 roku. *Studia Teologiczne – Białystok – Drohiczyn*
– Łomża 7, s. 137-200.

Missionis Domus Bialostocensis”. W bibliotece obecnego Seminarium Duchownego znajdują się ponadto starodruki z Konwentu Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo, znane pod popularną nazwą „Szarytki” w liczbie 22 woluminów⁵, ze zbiorów Księża Misjonarzy z Siemiatycz – 22 woluminów, Księża Misjonarzy z Warszawy, gdzie zakonnicy mieli swój klasztor u św. Krzyża – 43 woluminów. Przy tej okazji dodajmy, że w bibliotece AWSO znalazły się po kilka egzemplarzy starodruków ze zbiorów kościelnych czy zakonnych takich jak: Drohiczyn, Dyneburg, Kowno, Krasnybór, Krzemieniec, Lublin, Łomża, Mariówka, Nieśwież, Różanystok, Sejny, Rzym, Turyn, Tykocin, Warszawa, Wilno. Z Biblioteki Seminarium Duchownego w Trewirze (Niemcy) posiadamy 10 woluminów. Ponadto w bibliotece AWSO znalazło się po kilka woluminów ze zbiorów parafialnych, m.in. z parafii Juchnowiec, Krasnystaw, Nowy Dwór, Sokółka, Stanisławowo. Te proveniencje świadczą o często tajemniczej wędrówce książek, jak też o ogromnym udziale duchowieństwa i instytucji kościelnych w krzewieniu oświaty i kultury, także na terenie obecnej Białostocczyzny. Poświadczają to proveniencyjne wpisy własnościowe poszczególnych osób, widnieją tu bowiem nazwiska wielu duchownych: ks. Jana Szykowskiego – 40 woluminów, ks. Stefana Łapinkiewicza, proboszcza parafii białostockiej do momentu objęcia parafii przez Księża Misjonarzy w 1806 roku (38 woluminów), ks. Franciszka Dobrzyńskiego CM – 24 woluminów, ks. Ignacego Kozłowskiego – 18 woluminów, ks. Andrzeja Cykanowskiego CM, ks. Mikołaja Kałużbowski – prepozyta parafii w Białymstoku w latach 1748-1782⁶, ks. Józefa Barrau, ks. Jana Kruszewskiego, ks. Walentego Markiewicza, proboszcza parafii Juchnowiec i prodziekana białostockiego, ks. Franciszka Prusieckiego CM i innych nie zawsze zidentyfikowanych jako duchownych, a czego można się domyślać ze względu na religijną treść starodruku.

Warto w tym miejscu odnotować kolejny fakt zainteresowań bibliofilskich duchowieństwa katolickiego. Okazuje się, że w połowie XVII wieku mieliśmy w Białymstoku bibliofila, który miał w swoim

---

⁵ Zob. Olszewski, M. (2001). Źródła do historii biblioteki Sióstr Miłosierdzia w Białymstoku. *Bibliotekarz Podlaski* 3, s. 82-91.

⁶ Zob. Olszewski, M. (1989). Inwentarz biblioteki..., s. 139.

księgozbiorze aż 8 inkunabułów. Był nim ks. Marcin Jodzewicz, prepozyt białostocki i proboszcz nowodworski⁷. N. Feigelmanas odnotowuje w swojej książce o inkunabułach na Litwie kolejne dla nas ciekawostki, a mianowicie, że 3 inkunabuły pochodzą z kościoła parafialnego w Juchnowcu (dawna diecezja wileńska), dwa pochodzą z klasztoru dominikanów w Choroszczy k/Białegostoku i jeden inkunabuł z Tykocina (diecezja łomżyńska), prawdopodobnie z tamtejszego klasztoru bernardynów⁸.

Jest rzeczą jasną, że i osoby świeckie gromadziły książki i posiadały własne biblioteki. Sławna już biblioteka Izabeli i Jana Klemensa Branickich posiadała znaczną bibliotekę⁹, z której z wpisem własnościowym: „Comtesse Branicka nee comtesse Poniatowska” szczęśliwym trafem znalazły się w liczbie 20 woluminów w Bibliotece AWSD.

Obok zbioru książek należących do Izabeli Branickiej, Biblioteka AWSD jest ponadto w posiadaniu bardzo ciekawego, zwłaszcza ze względu na własnoręczne wpisy właściciela, zbioru w liczbie 7 woluminów, który były własnością nadwornego malarza Branickich Augustyna Mirysa. Augustyn Mirys zasłynął ze swego ekstrawaganckiego zachowania i dziwnych zapisków na książkach¹⁰, Są one świadectwem oświeceniowych trendów owej epoki, którym ulegał Mirys, ostro krytykując księży podobnie zresztą jak i lekarzy. Podejrzewano go o przynależność do loży masonskiej z siedzibą w Białymstoku. Jednakże Mirys nie znajduje się za życia na liście członków Loży białostockiej, noszącej nazwę „Przyjaźń na Wschodzie Białegostoku”¹¹, Tym bardziej, że postawa Augustyna Mirysa w chwili jego śmierci, bardzo zaskoczyła otoczenie Izabeli Branickiej. Podskarbi białostocki Wojciech Matuszewicz pisał do Izabeli Branickiej: *Mirys zmarł 8 marca 1790 roku około godziny 6 wieczorem (...), następnego dnia do kościoła tutejszego wyprowadzono*

⁷ Krahel, T. (1984). Litewskie inkunabuły. *Studia Teologiczne – Białystok – Drohiczyn – Łomża* 2, s. 309-314; tu: s. 313.

⁸ Tamże.

⁹ Krajewska, M. (1989). Biblioteka Izabeli i Jana Klemensa Branickich w Białymstoku. *Studia Teologiczne – Białystok – Drohiczyn – Łomża* 7, s. 201-224.

¹⁰ Zob. Olszewski, M. (1990). Augustyna Mirysa zapiski na książkach. *Studia Teologiczne – Białystok – Drohiczyn – Łomża* 8, s. 281-290; Tenże (2003). Badania proveniencyjne nad książkami Augustyna Mirysa z Biblioteki Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku. *Bibliotekarz Podlaski* 6, s. 3-17.

¹¹ Olszewski, M. (1990). Augustyna Mirysa..., s. 284.

*i dziś rano (10 marca) na cmentarzu przy cerkwi¹² pochowano. Imś Pan Mirys nadspodziewanie wszystkich wszelkimi Sakramentami opatrzony, które z chęcią przyjmował umarł (...)*¹³.

Do kolejnej ciekawostki należy zaliczyć 27 starodruków z Oficyny Supraskiej, należącej do OO. Bazylianów, unickiego klasztoru w Supraślu, a co z kolei jest dla białostockiej biblioteki seminaryjnej powodem do dumy, że je posiada.

Książki zgromadzone przez Księży Misjonarzy – także już XIX-wieczne – były przechowywane na plebanii parafii białostockiej – obecna rezydencja arcybiskupów białostockich. Kiedy został wybudowany duży gotycki kościół popularnie zwany kościołem „farnym” – konsekrowany w 1911 roku – przeniesiono książki do kościoła i umieszczone je w sali nad zakrystią. Daty nie udało się ustalić, kiedy to nastąpiło. Książki przetrwały tam do trudnych czasów ograniczania działalności Kościoła za rządów komunistycznych. Lekcje religii odbywały się w pomieszczeniach kościelnych. W związku z tym należało takie miejsca przygotować. Postanowiono więc pomieszczenia nad zakrystią kościoła farnego zamienić na salkę katechetyczną, stąd znajdujące się tam książki musiały być przeniesione do innego pomieszczenia. Miało to miejsce w 1979 roku, gdy książki ze starodrukami zostały przeniesione z fary do budynku seminaryjnego przy ul. Warszawskiej¹⁴. W 1997 roku, gdy został oddany do użytku nowo wybudowany gmach biblioteki seminaryjnej, znalazły w nim swe klimatyzowane miejsce także stare druki.

Starodruki seminaryjne nie były skatalogowane aż do czasu przeniesienia ich do nowego gmachu biblioteki. Dzieła tego podjęła się p. mgr Maria Krajewska. Katalog kartkowy, który sporządziła M. Krajewska, został również przekazany do Centralnego Katalogu Starych Druków Biblioteki Narodowej, który znajduje się w Warszawie przy pl. Krasińskich.

---

¹² Cerkiew owa znajdowała się w miejscu obecnej katedry prawosławnej przy ul. Lipowej. Cerkiew z czasu Branickich była cerkwią unicką, wbrew twierdzeniom niektórych dzisiejszych historyków.

¹³ AGAD Archiwum Roskie LXXV/1.

¹⁴ Podaję te wiadomości na podstawie relacji ks. Tadeusza Krahela, który zajął się przeniesieniem tych książek do pomieszczeń seminaryjnych.

2. Charakterystyka zbioru starodruków

Jak wiadomo, starodruki to książki wydane między 1501 a 1800 rokiem, w tym inkunabuły – pierwsze druki od 1450 roku do końca roku 1500.

O charakterystyce starodruków można mówić w dwóch aspektach: od strony materialnej i treściowej, które w największym skrócie tu przedstawimy odnośnie do starych druków znajdujących się w bibliotece AWSD w Białymstoku.

Stare druki, także te w zbiorze Biblioteki AWSD, charakteryzują się tym, że są ręcznie wytwarzane: skład czcionek, papier (często z filigranami), ryte ilustracje (drzeworyty, miedzioryty), oprawa (pergaminowa albo ze skóry cielęcej, koziej, świńskiej, owczej i in.).

Oprawy są często ozdobione ornamentami figuralnymi, roślinnymi, ekslibrisami. Oprawy z kolei posiadają często wiązania skórzane lub metalowe klamry do spinania książek.

Karty tytułowe zawierają długie tytuły, często zdobione motywami roślinnymi, zwierzęcymi, postaciami ludzkimi, architektonicznymi i geometrycznymi.

Wewnątrz druków często występują ozdobniki nagłówkowe, przerywniki i finaliki. Rozdziały zaczynają się inicjałami bardzo często ozdobione różnymi motywami. Ilustracje w książkach przedstawiają osoby świętych, władców i inne zgodnie z treścią danej publikacji.

Przykładem takiego starodruku, najstarszego w zbiorze AWSD, a ostatnio poddanego konserwacji, jest książka z 1532 roku: „Athanasii Episcopi Alexandrini fecundissimi illius ecclesiae... opera... Interpretes: Iohanne Aretinus, Ambrosius Monachus, Angelus Politianus, Iohanne Capnion, Erasmus Roterdamus. – Coloniae ex officinae Euchariei Ceruicorni”, Anno MDXXXII. Inicjały w niej są ozdobione motywami roślinnymi, zwierzęcymi i postaciami osobowymi z oprawą zdobioną motywami roślinnymi.

Stare druki w Bibliotece AWSD pochodzą w większości, jak zaznaczono wyżej, z księgozbioru Księży Misjonarzy, którzy prowadzili Seminarium Duchowne w Białymstoku, stąd też i treściowo obrazują ich zawartość potrzebną dla studentów teologii. Ale są w tym zbiorze książki z literatury pięknej, książki prawnicze, historyczne i o innej tematyce.

Trzeba także dodać, że obecnie Biblioteka seminaryjna w Białymstoku gromadzi stare druki jako wartość samą w sobie, jako świadectwo kultury ludzkiej, jako świadectwo dziedzictwa narodowego. Stąd też są gromadzone stare druki bez względu na treść, język, miejsce druku, formę piśmienniczą. Jednak wyraźnie można zauważyć, że najliczniej reprezentowane są druki dotyczące spraw religijnych i teologicznych. Tak więc z zakresu nauk teologicznych należy wymienić te dotyczące Biblii, tekstów Pisma św. z licznymi wydaniem w różnych językach, m.in. w języku litewskim „Biblia, tai esti Missas Szwentas Kantas, Seno ir Naujo Testamento... D. Martino Luterus”, wyd. w Królewcu w 1755 roku. Tutaj też znajduje się sławna Wulgata, a także tłumaczenia Biblii na język polski jezuita Jakuba Wujka. Biblioteka AWSO posiada cenny starodruk z punktu widzenia kościelnego, a mianowicie „Confessio catholicae fidei christianae”, kard. Hozjusza, wydany w Wiedniu w 1560 roku. Ponadto dzieła dogmatyczne, z teologii moralnej, a zakresu liturgii: mszały, rytuały, agendy, brewiarze.

Biblioteka posiada też druki kazań różnych autorów zarówno polskich, jak i zagranicznych w języku polskim, łacińskim, francuskim, niemieckim. Przykładowo kazania ze zbioru seminaryjnego: Agnelly (Anioł) od Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny „Kazania o życiu miękkim i rozkosznym” wydane w Berdyczowie w drukarni Fortecy Najświętrzej Maryi Panny w 1785 roku.

Interesującą pozycją jest książka Marcina Lutra podarowana przez ks. Wacława Radziwoną, kapłana pochodzącego z diecezji białostockiej a pracującego w Kętrzynie, ks. bpowi Falkowskiemu. Ten starodruk: „Hauspostilla ueber die Sonntags und der fuer-nemsten Fest”, wydany w Wirtembergu w 1578 roku, była poddana konserwacji w pracowni konserwatorskiej p. Małgorzaty i Wiesława Faberów w Warszawie. Jest wiele żywotów świętych i medytacji pogłębiających życie duchowe wierzących. Mamy pokazywany zbiór Konstytucji sejmowych z lat 1562-1703, zbiór dekretów i postanowień rządowych, jednakże często niekompletnych i w opłakanym stanie, wymagających, rzecz jasna, pilnej konserwacji.

Oprócz tego są tu dzieła z zakresu filozofii, nauk matematycznych, chemii, rolnictwa i książki przyrodnicze. Do tego ostatniego zakresu należy zaliczyć 6 starodruków naszego rodaka, a mianowicie ks. Krzysztofa Kluka, wielkiego przyrodnika, pochodzącego z Cie-

chanowca na Podlasiu. Biblioteka AWSO posiada jego następujące druki: „Botanika dla szkół narodowych...” wydanej w Warszawie w 1785 roku i drugi raz wydana w Wilnie w 1787 roku; „Dykcyonarz roślinny” w którym, podług układu Linneusza są opisane rośliny..., Warszawa 1787; „Rzeczy kopalnych osobliwie zdutniejszych szukanie...”, Warszawa w drukarni Scholarum Piarum 1782; „Zwierząt domowych i dzikich osobliwie krajowych, historii...” Warszawa w drukarni Scholarum Piarum 1780, świadczące o wielkiej przyrodniczej erudycji ks. Krzysztofa Kluka.

Również interesujące są inne starodruki związane z naszym terytorium. Jest to np. „Zbiór krótki historii egipskiej y kartaginskiej” wydanej w Grodnie w 1776 roku, która zaim znalazła się w Bibliotece AWSO należała onegdaj do Leutemanta Regimentu Grenadierów, bez nazwiska, niestety. Kolejna ciekawostka z naszego regionu to książka Gabriela Jurkiewicza „Różany Potok kwitnących łask Ojca Miłosierdzia... Cuda w Różanymstoku” wydana w Wilnie w 1763 roku.

3. Przechowywanie i konserwacja

Z przedstawionej w skrócie historii księgozbioru starodruków, ich stanu i charakterystyki znajdujących się w zbiorze Biblioteki Seminarium Duchownego w Białymstoku wyłania się kwestia ich zabezpieczenia, przechowywania i konserwacji.

Zdecydowana większość starodruków znajdujących się w posiadaniu Biblioteki AWSO wymaga konserwacji. Starodruki te były przechowywane do czasu umieszczenia ich w nowym gmachu w sposób całkowicie nieprofesjonalny, w pomieszczeniach do tego rodzaju zbiorów zupełnie niedostosowanych i niezabezpieczonych, czyli narażonych na niszczenie przez wilgoć, zmiany temperatury itp. i także na kradzież. Z inwentarzy sporządzanych przez Księży Misjonarzy podczas wizytacji parafii wynika, że byli posiadaczami jednego inkunabułu, po którym ślad zaginął. Pomieszczenia zakupione, zawilgocone o zmiennej temperaturze powiększały tylko dewastację druków. Stąd w nowym gmachu biblioteki staramy się zaradzić wszystkich tym niedociągnięciom i przechowywać starodruki w sposób profesjonalny, właściwy i należyty tym zabytkowym dziełom naszej kultury i historii. Stąd zostało przygotowane osobne po-

mieszczenie na starodruki z klimatyzacją. Zabezpieczenia te dotyczą bardziej przechowywania, aby nie pogorszył się ich stan materialny.

Tymczasem pomimo tych zabezpieczeń stare druki wymagają konserwacji. Patrzymy z nadzieją w przyszłość, być może znajdą się sponsorzy i dobra wola instytucji państwowych, które wesprą konserwację starych druków, jako dziedzictwa narodowego i historycznego świadectwa kultury na tym terenie.

GABRIELA ŁĄCKA¹

DARY W ZBIORACH BIBLIOTEKI TEOLOGICZNEJ UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO W ASPEKCIE OCHRONY DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Dar, jako jeden ze sposobów nabywania dokumentów do biblioteki, stanowi cenne źródło pomnażania zbiorów, lecz ze względu na różnorodny jego charakter wpływa na przeobrażenia księżnic, które często z podrzędnych tradycyjnych bibliotek stają się bogato wyposażonymi placówkami naukowymi². Ze względu na rozległą tematykę i szerokie zainteresowania darczyńców, dary gromadzone w bibliotekach od zawsze wzbudzały zainteresowania zarówno użytkowników, jak i bibliotekarzy³.

W odróżnieniu od kupna i wymiany, dary stanowią tę grupę materiałów bibliotecznych, która wymaga wnikliwej oceny przydatności. Z roku na rok wzrasta liczba otrzymywanych darów przez biblioteki. Do księżnic przekazywane są kolekcje od osób prywatnych, likwidowanych wydawnictw, firm, związków, stowarzyszeń czy fundacji. Ze względów praktycznych darczyńcy powinni poznać charakter biblioteki, do której pragną przekazać książki, zapoznać się z profilem gromadzonych zbiorów i skonsultować z biblio-

---

¹ Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

² Chlewicka, A. (2007). Dary w bibliotekach – zarys problematyki badawczej. [W:] Kuźmina, D. red. (2007). *Bibliologia, a problemy badawcze nauk humanistycznych*. Warszawa, s. 335-345.

³ Remerowa, K. (1998). *Gromadzenie i uzupełnianie zbiorów w bibliotece* [w:] *Bibliotekarstwo*, red. Z. Żmigrodzki, Warszawa 1998, s. 54-59.

tekarzami przyjęcie daru. Jeśli te warunki nie zostaną spełnione, dar może okazać się bardzo kłopotliwym nabytkiem dla biblioteki⁴.

W interesie samych bibliotekarzy jest troska o odpowiedni dobór literatury, aby nie dostarczać czytelnikom nieaktualnych, często wręcz nieprawdziwych informacji, a przy tym przysparzać sobie dodatkowej pracy i zapełniać niepotrzebnie półki magazynowe w tak już ograniczonych powierzchniach lokalowych. W bibliotekach naukowych dobór zbiorów jest uwarunkowany znajomością potrzeb czytelników, które wynikają z programu nauczania i prowadzonych badań, wspartych wiedzą o aktualnych tendencjach rozwoju dyscyplin naukowych⁵.

Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach przejmując w użyczenie księgozbiór Biblioteki Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego, weszła w posiadanie wielotysięcznego księgozbioru. Wyróżnia ją to w gronie innych bibliotek wydziałowych i plasuje na pierwszym miejscu wśród jednostek specjalistycznych Uniwersytetu Śląskiego pod względem wielkości, historyczności i interdyscyplinarności posiadanej kolekcji.

Bogaty zasób biblioteka niewątpliwie zawdzięcza swojej poprzedniczce – Bibliotece Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego. Księgozbiór seminaryjny od początku powołania biblioteki gromadzony był głównie dzięki cennym i okazałym darowiznom księży diecezjalnych, instytucji kościelnych, oraz instytucji powołanych z urzędu na mocy swoich statutów. W 1926 roku powstała przy Kurii Diecezjalnej komisja diecezjalna dla Śląskiego Seminarium Duchownego, a w niej podkomisja, której zadaniem było propagowanie i uzupełnianie księgozbioru biblioteki seminaryjnej. W latach 1927-1931 w skład tej komisji wchodziło pięciu członków⁶: ks. Teofil Bromboszcz, ks. Stanisław Maśliński, ks. Emil Szramek, hrabia

---

⁴ Wesołowska, A. K. (2005). Lepsza żadna książka niż zła? *Bibliotekarz* nr 4, s. 17; Warząchowska, B. (2008). Dary w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego. *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* t. 89, s. 399.

⁵ Krzysztofik, B. (2005). Narzędzia wspomagające zarządzanie zbiorami. [W:] *II Seminarium: gromadzenie zbiorów – sztuka wyboru: Wrocław, 23-24 czerwca 2005* [dok elektr.]. *EBIB materiały konferencyjne*, nr 11 <http://Ebib.oss.wroc.pl/matkonf/grom2/ukr.php> [odczyt: 2.01.2011].

⁶ Olszar, H. (2000). *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej (katowickiej) w Drugiej Rzeczypospolitej*. Katowice, s. 375.

Oppersdorf z Kokoszyc oraz Konstanty Prus – archiwista, badacz przeszłości Śląska, współorganizator Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku, bibliotekarz przy Śląskim Urzędzie Wojewódzkim w Katowicach.

Biblioteka wzbogacana była również przez darowizny stowarzyszeń i organizacji kapłańskich oraz społecznych działających na Śląsku w okresie międzywojennym. Jedną z nich był „Związek Naukowy Kapłanów Śląskich”, który w swoim statucie zatwierdzonym w 1923 roku przez Administrację Apostolską stawiał sobie za cel „zaspakajanie duchowych potrzeb kleru śląskiego” poprzez organizowanie wykładów, odczytów, kursów naukowych z dziedziny filozofii i teologii oraz prowadzenie działalności wydawniczej. W statucie znalazł się też zapis o testamentalnym przekazywaniu książek naukowych ze swych zbiorów do biblioteki Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego⁷. Prezesem Towarzystwa Naukowego Księży Śląskich został ks. Teofil Bromboszcz, zaś bibliotekarzem ks. Emil Szramek. W 1926 staraniem Towarzystwa zakupiono do biblioteki kilka cennych tomów po zmarłym patriarsze Władysławie Michale Zaleskim⁸.

Instytucją wspierającą księgozbiór biblioteczny była również sekcja naukowa „UNITAS” – Zjednoczenie Kapłanów Diecezji Śląskiej⁹, powstała w 1934, której prezesem był ks. Michał Lewek¹⁰.

Również Towarzystwo Przyjaciół Nauk na Śląsku, które powstało 10 maja 1920 roku z inicjatywy działaczy Górnos Śląskiego Towarzystwa Literackiego, wspomagało bibliotekę seminaryjną o cenne darowizny książkowe. Celem tego Towarzystwa było ożywienie nauki i sztuki polskiej na Śląsku, utrzymanie biblioteki i czytelní, gromadzenie zabytków kultury i organizowanie wykładów naukowych. W towarzystwie tym działali księża: Emil Szramek, Jan Kudera, Maksymilian Michał Wojtas, Augustyn Koźlik i Józef Bańka.

---

⁷ *Rozporządzenia Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego* (1923), nr 1, nr 6, poz. 102, s. 31.

⁸ *Gość Niedzielny* 1926, nr 10, s. 4; Czakański, T. (2004). *Historia Biblioteki Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego*. [W:] Kupny, J. red. (2004). *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924-2004*. Katowice, s. 285.

⁹ Maroń, F. (1975). *Historia Diecezji Katowickiej*. *Nasza Przyszłość* t. 44, s. 46.

¹⁰ Tamże, s. 44.

Jednak najbardziej znaczącym na przestrzeni minionych lat sposobem powiększania zasobu bibliotecznego były zapisy testamentalne kapłanów¹¹. Księża zdawali sobie sprawę z rozproszenia zbiorów po ich śmierci. Toteż przekazywali zgromadzone przez siebie książki do bibliotek parafialnych, kapitułnych i diecezjalnych. Wśród donatorów wspierających kościelną księżnicę byli m.in.: ks. bp Arkadiusz Lisiecki, ks. dr Emil Szramek, ks. prof. Karol Miket, wykładowca Starego Testamentu w seminarium widnawskim, ks. Michał Lewek, ks. Jan Rzepka z Gorzyc a także ks. bp Stefan Cichy¹² – rektor i wykładowca Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego, dzięki któremu Biblioteka Seminaryjna wzbogaciła się o szereg cennych pozycji i serii wydawniczych, jak również nowych tytułów zagranicznych czasopism.

W zbiorach Biblioteki Seminarium znalazła się również część kolekcji biskupa Arkadiusza Lisieckiego, licząca 703 woluminy (w tym 23 stare druki w 61 woluminach). Charakter całości zbioru jest głównie teologiczny, na uwagę zwraca duża liczba książek poświęconych patrologii, a wśród nich *Pisma Ojców Kościoła*, m.in. św. Augustyna i św. Hieronima. W jego posiadaniu były także liczne prace z zakresu dziejów Kościoła powszechnego i polskiego, prawa kanonicznego, homiletyki i katechetyki¹³.

W latach 1966-2000 do Biblioteki WSSD wpłynęły księgozbiory zmarłych kapłanów: Pawła Lubiny, Konrada Marklowskiego, Jerzego Pluty, Mariana Strojnego, Konrada Lubosa, Andrzeja Sapińskiego, Augustyna Rechlikowskiego, Józefa Kuli, Mariana Zielnioka i Franciszka Strzódki¹⁴.

---

¹¹ Czakański, T. (2000). Historia Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego (1927-2000). *Wiadomości Archidiecezjalne* t. 68, nr 11, s. 530-540; tenże (2004). Historia Biblioteki Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego. [W:] Kupny, J. red. (2004). *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924-2004*. Katowice, s. 284;.

¹² Bp Stefan Cichy – od 2005 r. biskup diecezji legnickiej, więcej: http://www.diecezja.legnica.pl/teksty/s_004a.php [odczyt: 23.03.2009].

¹³ Więcej na temat księgozbiorów kościelnych: W. Pawłowicz, Weronika (2009). Wokół księgozbiorów kapłańskich na Śląsku w XIX i XX wieku. [W:] Olszar, H.; Warząchowska, B. red. (2009). *Biblioteki kościelne i klasztorne w Polsce: historia i współczesność*. Katowice, s. 67.

¹⁴ Czakański, T. (2004). *Historia Biblioteki...*, s. 290.

Pod koniec 2000 roku księgozbiór Biblioteki WSSD w Katowicach liczył około 100 tys. woluminów książek oraz 729 tytułów czasopism¹⁵.

Przekształcenie Biblioteki WSSD w Bibliotekę Teologiczną wywołało konieczność zmiany profilu gromadzenia zbiorów z popularnonaukowego i naukowego na publikacje o ściśle naukowym i dydaktycznym charakterze. Szczegółowy profil zbiorów kształtują przede wszystkim dyscypliny uprawiane na Wydziale Teologicznym i badania prowadzone przez pracowników naukowych¹⁶. Zakres gromadzonych zbiorów ukierunkowany jest na nauki teologiczne z uwzględnieniem nauk z pokrewnych dziedzin interdyscyplinarnych i pomocniczych. Dobór literatury bezpośrednio konsultowany jest z pracownikami naukowymi i uzupełniany systematycznie o pozycje zalecane podczas zajęć dydaktycznych.

Gromadzenie zbiorów w Bibliotece Teologicznej odbywa się na drodze zakupu, wymiany i darów. Dary są formą wpływu najmniej planowaną i oczekiwaną. Publikacje otrzymywane w darze są cennym nabytkiem, jeśli składają się z dokumentów wartościowych bądź stanowią celowo dobrane zespoły piśmiennicze.

W ciągu ostatnich kilku lat przeanalizowano przyczyny, dla których ofiarodawcy przekazują bibliotece materiały. Główne powody to: likwidowane zbiory bibliotek zgromadzeń zakonnych ze względu na ograniczenia lokalowe; zmiany struktury organizacyjnej instytucji, nowy profil działalności, inna specjalizacja; promocja nowopowstałych wydawnictw, chęć zaistnienia na rynku; przejście na emeryturę pracowników naukowych i zamknięcie pewnego etapu badań; likwidacja książek po członkach rodziny¹⁷. Innym motywem jakim kierują się darczyńcy przekazując swoje prace bibliotece jest świadomość, że trwałość księgozbiorów prywatnych bywa ulotna, a w zbiorze publicznym ich dzieła mogą przetrwać wieki¹⁸.

Biblioteka Teologiczna otrzymuje dary od instytucji, wydawnictw, osób prywatnych, jednak największym źródłem wpływu po-

---

¹⁵ Tamże, s. 291.

¹⁶ Warząchowska, B. Działalność Biblioteki Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* t. 39, z. 2, s. 438-445.

¹⁷ Warząchowska, B. (2008). Dary w Bibliotece..., s. 399-400.

¹⁸ Chlewicka, A. (2007). Dary w bibliotekach..., s. 337.

zostają nadal księgozbiory pośmiertne księży, przekazywane zazwyczaj przez rodzinę zmarłego lub osoby do tego upoważnione, Zbiory te w znacznej mierze zasilają i ubogacają księgozbiór biblioteki o cenne nabytki z zakresu teologii i historii kościoła.

Poniższa tabela ilustruje ilość i wartość przyjętych przez Bibliotekę Teologiczną darów polskich i zagranicznych w latach 2002-2008.

Tabela 1.

Ilość i wartość wszystkich darów otrzymanych w latach 2002-2008

Rok	Ilość darów polskich i zagranicznych (w woluminach)	Wartość darów w zł
2002	1340	36.432
2003	1604	58.102
2004	1618	107.659
2005	1771	56.518
2006	1785	57.696
2007	1765	49.641
2008	5487	147.000
Ogółem	12.478	513.048

Źródło: Biblioteka Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, statystyka darów.

Jak wynika z tabeli, liczba przyjmowanych darów systematycznie wzrasta. Największą ilość przypada na rok 2005, kiedy wpłynął dar abpa Szczepana Wesołego. Możliwość przyjęcia tak dużej ilości darów wynika głównie z powiększenia powierzchni użytkowej biblioteki w związku z otrzymaniem dodatkowych pomieszczeń po dziekanacie i zakładach naukowych, które zostały przeniesione do nowego budynku Wydziału Teologicznego.

Tabela 2.

Ilość darów polskich i zagranicznych otrzymanych w latach 2002-2008

Rok	Dary polskie (w woluminach)	Dary zagraniczne (w woluminach)
2002	1077	263
2003	1.073	531
2004	1304	314
2005	1134	637
2006	1644	141
2007	1412	353
2008	5032	456
Ogółem	12.676	2.695

Źródło: Biblioteka Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, statystyka darów.

Jak wynika z tabeli, liczba darów zagranicznych jest znacznie niższa niż polskich. Największa ilość darów zagranicznych przypada na rok 2005 (637 wol.). Wpłynął na to m.in. niewątpliwie francusko-języczny dar z Belgii (320 wol.) oraz dar ks. prof. Stanisława Pisarka (200 wol.).

Do największych kolekcji darów przejętych przez Bibliotekę Teologiczną należy m.in. dar ks. dr Martina Gritza. Otrzymany w 2002 roku decyzją rodziny zmarłego, wzbogacił księgozbiór biblioteki o najważniejsze dokumenty postanowień Kościoła w Niemczech, literaturę teologiczną dotyczącą pokoju i wojny, publikacje z zakresu politologii, cenne zbiory silesiaków oraz wiele książek i czasopism związanych z duszpasterstwem wojskowym¹⁹. Nie wszystkie książki z księgozbioru ks. Gritza włączono do biblioteki. Po otrzymaniu daru poddano go wnikliwej selekcji. Wiele pozycji trafiło do tej kolekcji

¹⁹ Myszor, W. (2003). Ks. dr Martin Gritz i jego Biblioteka. *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 36, z. 1, s. 258-259.

okazjonalnie i przypadkowo. Oprócz wielodziejzinowych słowników i encyklopedii, znalazły się tu również podręczniki z czasów studiów oraz literatura o charakterze popularnym. Około 1/3 zbioru znalazła nabywców w ramach wymiany międzybibliotecznej, m.in. niektóre dzieła trafiły do Biblioteki Głównej UŚ oraz Biblioteki Wydziału Nauk Społecznych UŚ²⁰. Pozycje, które znalazły się w zbiorach Biblioteki Teologicznej zostały oznaczone *Dar Ex Libris* ks. dr Martin Gritz.

W roku 2003 Biblioteka Teologiczna otrzymała księgozbiór po zmarłym ks. prof. dr Paulu Bormannie²¹. Zbiór ten obejmował fachowe teologiczne czasopisma i książki z dziedzin, którymi zajmował się na wydziale w Paderborn, a więc z teologii pastoralnej i homiletyki, a także pedagogiki, katechetyki i teologii ogólnej. Ks. Bormann miał również szereg książek z liturgiki, retoryki, jak również dokumentów dotyczących prawa uczelni i wydziałów teologicznych w Niemczech. Bardzo cenne w zbiorach ks. Bormanna są prace zbiorowe (np. F. Holböck, Th. Sartory, *Mysterium Kirche*), dzieła zebrane jednego autora (m.in. E. Schillebeeck, *Offenbarung und Theologie*), czy tak zwane Festschriften (np. *Die Zeit Jesu, Festschrift für Heinrich Schiler*). Książki Bormanna przejawiały także zainteresowania pracami z teologii ekumenicznej. Osobnym działem jego biblioteki była literatura piękna.

Za pośrednictwem ks. prof. Wincentego Myszora ówczesnego dziekana Wydziału Teologicznego i dzięki jego współpracy z ks. prof. Paulem Bormannem, pierwszy transport książek przybył do Katowic w 2001 roku, reszta księgozbioru dotarła w 2003 roku już po jego śmierci²². Zbiór ten również poddano wnikliwej selekcji. Do opracowania zakwalifikowano 1200 woluminów. Książki zostały oznaczone pieczęcią upamiętniającą pierwszego właściciela i jego dar dla Biblioteki Wydziału Teologicznego, „*Dar dla Wydziału Teologicznego w Katowicach Ks. Prof. dr Paul Bormann Theologische Fakultät-Paderborn*”.

---

²⁰ Warząchowska, B. Działalność Biblioteki Teologicznej..., s. 442.

²¹ Myszor, W. (2004). Ks. Prof. dr Paul Bormann i jego Biblioteka. *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne* 37, z. 1, s. 174-176.

²² Tamże, s. 176.

Nieco mniejszy dar, napłynął z Belgii w 2005 roku (około 360 vol.), dzięki ks. prałatowi Stefanowi Wylężkowi²³. W czasie swoich studiów w Rzymie nawiązał on współpracę z Belgijskim Stowarzyszeniem Katolickim Entraide d'Eglise. Jednym z głównych celów tego Stowarzyszenia było przekazywanie bibliotekom bloku wschodniego literatury teologicznej. Otrzymana kolekcja to głównie serie teologiczno-filozoficzne francuskich autorów Teilharda de Chardin, Bernarda Häringa czy Yvesa Congara: *Unam Sanctum*, *Cogitatio Fidei*, *Ouvres de Pierre Teilhard de Chardin*, czy *Lectio Divina*. Oprócz wydawnictw zwartych Belgijskie Stowarzyszenie zaoferowało Bibliotece całe komplety biblijnych czasopism, wśród których znalazły się takie tytuły jak: *La Revue Biblique*, *Biblia*, *Eudes*, *Parole et Mission*, *La Mason Dieu*, *La Documentations Catholique*, *Concilium*, *Lumen Vitae*. Tytuły, których Biblioteka Teologiczna nie posiadała, włączone zostały do księgozbioru, natomiast braki roczników, jak i pojedynczych numerów uzupełniły posiadane zbiory.

W Bibliotece Teologicznej pojawiały się zarówno skromne darowizny, liczące kilka książek, jak też znaczące kolekcje. Do tych ostatnich należy zaliczyć otrzymany 12 grudnia 2007 roku księgozbiór liczący około 8 tys. woluminów książek i czasopism, którego właścicielem był Arcybiskup Szczepan Wesoły²⁴. Obejmuje on 4736 woluminów książek w języku polskim oraz 2456 woluminów książek w językach obcych. Kolekcja ta niewątpliwie przybliży drogę naukową Arcybiskupa oraz szeroko pojętą działalność w ramach duszpasterstwa emigracyjnego, a także współpracę z wieloma ośrodkami polonijnymi na świecie. Stanowisko delegata Prymasa Polski ds. Duszpasterstwa Polonijnego stwarzało możliwości odwiedzania parafii polonijnych w różnych miejscach na świecie. Znajomość języków obcych i międzynarodowe kontakty pozwoliły na zgromadzenie dużej ilości literatury w obcych językach, głównie włoskim

---

²³ Ks. Wylężek, S. – więcej: <http://www.centrumjp2.pl/node/3347> [odczyt: 24.03.2009].

²⁴ Kołodziej, B. (2009). Kolekcja Arcybiskupa Szczepana Wesołego – dar dla zbioru kościelnego Biblioteki Teologicznej. [W:] Olszar, H.; Warzachowska, B. red. (2009). *Biblioteki kościelne i klasztorne w Polsce: historia i współczesność*. Katowice, s.143.

(1170 wol.), angielskim (522 wol.), niemieckim (98 wol.), a także francuskim i łacińskim.

Zgromadzone zbiory zawierają głównie literaturę dotyczącą okresu Drugiej Wojny Światowej i powojennych czasów, aż do historii współczesnej 1990 roku. Bardzo cenna jest tzw. literatura drugiego obiegu z lat 1976-1990, wydawana na emigracji w Londynie i Paryżu. Sporą część kolekcji stanowią publikacje wydawane przez „Katolicki Ośrodek Wydawniczy” w Londynie²⁵, który powstał w 1947 roku. Była to odpowiedź na potrzeby polskich uchodźców, którzy nie widząc możliwości powrotu do kraju nie rezygnowali ze świadomego zaspakajania swoich potrzeb duchowych i ambicji kulturalnych. Z inicjatywy tego wydawnictwa utworzono w 1950 roku serię: *Biblioteka Polska*, która w ramach swoich pięciu podserii²⁶, z których każda wyróżniona została innym kolorem, w całości wzbogaciła biblioteczny księgozbiór. Przekazany Bibliotece Teologicznej zbiór wskazuje jak bardzo arcybiskup Szczepan Wesoły doceniał rolę słowa drukowanego; sam był redaktorem wielu wydawnictw polonijnych, opublikował setki artykułów, kazań, przemówień, konferencji, recenzji i listów pasterskich²⁷. Bogaty zbiór czasopism, zarówno polskich, jak i obcych, pozwolił uzupełnić gromadzone przez wiele lat własne zasoby czasopism oraz powiększyć kolekcję o nowe periodyki, np.: „*Forma Urbis*” – czasopismo dotyczące historii sztuki i archeologii chrześcijańskiej, „*Roma e il Suo Impero*”, „*Il Lazio*” i „*Eteria*”. Również „*Tygodnik Powszechny*” w ilości 190 woluminów uzupełnił zbiory Biblioteki Teologicznej.

Przed opracowaniem księgozbioru abpa Szczepana Wesołego zorganizowano na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego zorganizowano wystawę: *Ksiądz arcybiskup Szczepan Wesoły – dar dla Biblioteki Teologicznej zbioru kościelnego - wybrane publikacje*. Ekspozycję można było oglądać również na stronie internetowej Biblioteki Teologicznej i Uniwersytetu Śląskiego, co spowodowało wielkie

---

²⁵ http://www.bu.umk.pl/Archiwum_Emigracji/Verits.htm

²⁶ *Seria czerwona* – zawiera dzieła literatury pięknej, pamiątki i wspomnienia, *seria brązowa* – sumę teologiczną św. Tomasza z Akwinu, *Seria zielona* – wybrane aspekty naukowe, *Seria niebieska* – religijna, *Seria biała* – premiowa.

²⁷ Mochlińska, K.; Wałaszewski, Z. E. oprac. red. (1994). *W służbie emigracji*. Londyn, s. 13.

zainteresowanie społeczności lokalnej i uniwersyteckiej oraz odbiło się szerokim echem w lokalnych mediach i prasie akademickiej²⁸.

Ze względu na wartość historyczną tego księgozbioru i jego unikalny charakter, po opracowaniu został umieszczony w osobnym pomieszczeniu. Wszystkie wprowadzone do księgozbioru pozycje otrzymały pieczęć upamiętniającą pierwszego właściciela i jego dar dla pracowników Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach „Ksiądz Arcybiskup Szczepan Wesoły DAR dla Biblioteki Teologicznej zbioru kościelnego”. Czytelnicy mogą z niego korzystać jedynie na miejscu w czytelni.

Inny rodzaj literatury prezentuje prawniczy księgozbiór po zmarłym adwokacie Janie Polewce, który ofiarowany został przez jego rodzinę (200 wol.). Zmarły adwokat był absolwentem Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego. W 1959 roku wpisany został na listę adwokatów izby katowickiej. Przez szereg kadencji wybierany był do Komisji Dyscyplinarnej, Sądu Dyscyplinarnego i Komisji Rewizyjnej. Był wykładowcą historii adwokatury dla aplikantów adwokackich przy Okręgowej Radzie Adwokackiej²⁹. Zawód adwokata wykonywał łącząc go z pasją historyka, co znalazło swoje odbicie w podarowanym bibliotece księgozbiórze, gdzie oprócz słowników, leksykonów i encyklopedii z dziedziny prawa i wymiaru sprawiedliwości, znalazły się cenne źródła historyczne dotyczące działalności Izby Adwokatów działającej w okresie międzywojennym i po drugiej wojnie światowej na Śląsku. Podarowany księgozbiór oznaczony był *Ex Librisem mgr Jan Polewka adwokat*.

Obok darczyńców prywatnych występują również ofiarodawcy instytucjonalni, wśród których wymienić należy „Księgarnię Świętego Jacka” w Katowicach. Współpraca ta ma szczególny charakter ze względu na to, że większość publikacji pracowników naukowych Wydziału Teologicznego powstaje właśnie w tym wydawnictwie³⁰. W ostatnich latach Biblioteka Teologiczna otrzymuje dary nowości bezpośrednio z Drukarni Archidiecezjalnej. Dzięki bliskiemu sąsiedztwu obu instytucji, nowości wydawnicze bardzo szybko trafiają

---

²⁸ Książki od abp. Wesołego (2008). *Forum Akademickie* 3, s. 14.

²⁹ Polewka, J. (2005). *Początki i rozwój adwokatury polskiej na Górnym Śląsku*. Katowice, s. 5.

³⁰ Warząchowska, B. (2008). Dary w Bibliotece..., s. 401.

do Biblioteki Teologicznej co sprzyja pewnej płynności i cykliczności w ich dostarczaniu. Pracownicy biblioteki starają się, aby nowości te w miarę szybko znalazły się w katalogu komputerowym i widoczne były na stronie internetowej biblioteki. Dzięki temu zdarza się, że studenci wcześniej trafiają do takiej pozycji, zanim zdąży ukazać się w księgarniach. Wydawnictwa zdają sobie sprawę z tego, że Biblioteka skupia wokół siebie poważną grupę czytelników zainteresowanych rynkiem wydawniczym, dlatego też dostarczanie Bibliotece Teologicznej nowości wydawniczych zanim jeszcze ukarzą się na rynku, jest niewątpliwie najlepszą formą reklamy i promocji dla autora i wydawnictwa³¹.

W nowości książkowe i czasopiśmiennicze regularnie zaopatruje Bibliotekę również redakcja tygodnika „Gość Niedzielny”. Otrzymuje ona bowiem dużo materiałów do zrecenzowania na łamach tygodnika, które dzięki temu trafiają później do biblioteki. Opracowane w krótkim czasie nowości są dostępne dla czytelników, a ze względu na niski nakład lub trudności formalne nie zawsze trafiają do sprzedaży.

Podobną rolę pełnią egzemplarze autorskie przesyłane do Biblioteki z pisemną prośbą o włączenie ich do księgozbioru. Autorzy tychże publikacji liczą, iż przez to szybciej znajdą potencjalnych odbiorców oraz że Biblioteka zakupi większą ilość egzemplarzy.

Stała współpraca z wydawnictwami, u których zamawiamy literaturę teologiczną oraz czuwanie nad kompletnością wydawnictw wielotomowych i seryjnych daje w efekcie ciągłość zaopatrywania biblioteki w bieżące tytuły i nie dopuszcza do powstania braków w kolekcji. Równocześnie wydawnictwa te dla swoich stałych odbiorców mają ofertę książek gratisowych będących w bieżącej ofercie oraz pozycji archiwalnych. Do tych wydawnictw należą m.in. wydawnictwa: „Znak”, „W Drodze”, „Pallotinum”, „Verbinum”, Emmanel, „Wydawnictwo Sejmowe”, czy też „Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego”.

Innym sposobem pozyskiwania darów do biblioteki są kiermasze zorganizowane dwa razy w roku przez Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. Biblioteki otrzymują pisemne wykazy pozycji, które będzie można zakupić w czasie kiermaszu, co pozwala na zapoznanie

---

³¹ Tamże.

się z ofertą wydawniczą. Biblioteka Teologiczna dzięki kiermaszowi ma możliwość uzupełnienia swoich zbiorów o gratisowe publikacje pracowników UŚ oraz zaopatruje się po symbolicznych cenach w pozycje, które wysyła w ramach wymiany międzybibliotecznej³².

Oprócz kiermaszy organizowanych przez wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Biblioteka Główna UŚ przekazuje pozycje, które nie odpowiadają zakresowi gromadzonych przez nią zbiorów, a w znacznym stopniu będą wykorzystane i ubogacą księgozbiór teologiczny.

Dobłą okazją do pozyskiwania najnowszej literatury w formie darów jest udział pracowników biblioteki w konferencjach, sympozjach i sesjach naukowych. Od 2001 roku Urząd Miasta Katowice, Instytut Górnośląski oraz Muzeum Historii Katowic organizują cykl naukowych konferencji poświęconych dziejom miasta i jego okolicom³³. Współorganizatorzy prezentują swój dorobek wydawniczy, zachęcając do zaopatrzenia się w najnowsze publikacje, które ze względu na swój interdyscyplinarny charakter i tematykę Śląska są niezbędne w Bibliotece Teologicznej³⁴.

Sympozja o charakterze regionalnym organizowane są także przez Wszechnicę Górnośląskiego Towarzystwa Przyjaciół im. W. Roździeńskiego w Katowicach. Jako pokłosie sesji wydano kilkanaście tytułów o wybitnych osobistościach ziemi śląskiej. Pozyskiwanie tych materiałów pozwala uzupełnić często braki kompletności literatury niezbędnej do prowadzenia badań na wydziale³⁵.

Wielkim uznaniem cieszą się sympozja piekarskie organizowane pod patronatem prezydenta miasta Piekary Śląskie we współpracy z Wydziałem Teologicznym UŚ. Tematyka spotkań oscyluje wokół najbardziej aktualnych problemów regionu śląskiego, terytorialnie dotyka często spraw ogólnopolskich, aż po zagadnienia Unii Europejskiej. Bogaty i różnorodny dorobek w postaci kilkunastu tomów

---

³² Olszowy, E. (2004). Wymiana krajowa i zagraniczna w Bibliotece teologicznej w środowisku lokalnym. *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* 82, s. 177-186.

³³ Olszowy, E. (2005). Wielokulturowość Katowic, IV katowicka konferencja Naukowa. *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka* 1, s. 112-114.

³⁴ Tamże, s. 114.

³⁵ Warząchowska, B. (2005). Formy współpracy Biblioteki teologicznej w środowisku lokalnym. *FIDES Biuletyn Bibliotek Kościelnych* nr 1-2, s. 32-33.

rokrocznie wzbogaca naszą księżnicę³⁶. Podczas sesji, odczytów i konferencji pracownicy biblioteki poszerzają swoje kontakty z osobami, które chętnie ofiarowują swoje książki, zasilać kościelny zasób. Osoby prywatne, które przekazują dary do biblioteki, to zazwyczaj pracownicy naukowcy Wydziału, Uniwersytetu, księża diecezjalni, studenci i bibliofile.

Pracownicy naukowcy Wydziału Teologicznego współpracują z biblioteką w zakresie gromadzenia materiałów nie tylko przez doradztwo i pomoc merytoryczną przy zakupie literatury, ale wielokrotnie przekazują z własnych kolekcji brakujące pozycje w Bibliotece, zwłaszcza te, które nie są osiągalne na rynku księgarskim bądź antykwarecznym.

W ten sposób trafiły do biblioteki dary ks. prof. Wincentego Myszora obejmujące literaturę antyczną, średniowieczną z zakresu patrologii i źródeł Ojców Kościoła. Materiały dotyczące historii Kościołów Wschodnich, zwłaszcza Ukrainy i Litwy, Kościoła Prawosławnego i Unickiego, literatura w języku polskim i rosyjskim z obszaru pogranicza zostały przekazane przez ks. prof. Józefa Krętosza.

Wiele cennych darów dotyczących historii Kościoła, ze szczególnym uwzględnieniem historii Kościoła na Śląsku oraz bieżącą produkcję wydawniczą Instytutu Pamięci Narodowej biblioteka kompletuje dzięki ks. prof. Jerzemu Myszorowi, który przekazuje systematycznie do biblioteki wymienione pozycje. Dzięki nowościom z IPN-u posiadamy w swoich zbiorach serię *Dokumenty*, w której publikowane są nieznane dotychczas materiały archiwalne dotyczące najnowszej historii Polski. Opracowania te przedstawiają różne formy represji, jakich obywatele polscy doznali w latach 1939-1989 ze strony władz nazistowskich i komunistycznych oraz spontaniczne przejawy oporu społecznego. Inną serią są *Konferencje IPN*, zawierającą materiały będące plonem spotkań naukowych organizowanych przez Instytut Pamięci Narodowej³⁷.

Szczególną opiekę odczuwa biblioteka ze strony Wielkiego Kancelarza Wydziału arcybiskupa Damiana Zimonia. Przekazuje on do zbiorów książki – nowości, które sam otrzymuje w darze od różnych

---

³⁶ Tamże, s. 33-35.

³⁷ http://www.ipn.gov.pl/portal/pl/229/4561/Ida_pancry_na_Wujek.html [odczyt: 23.03.2009].

instytucji podczas targów, konferencji czy wystaw. Do zbiorów trafiają również egzemplarze - nowości, które Arcybiskup otrzymuje od pracowników naukowych i ludzi kultury ziemi śląskiej.

Pokażny dar (450 vol.) przekazał do biblioteki biskup pomocniczy Stefan Cichy. Jego nominacja na biskupa diecezji legnickiej³⁸ sprawiła, że zgromadzony księgozbiór z dziedziny liturgiki, homiletyki, mariologii oraz literatury polsko-niemieckiej znalazł miejsce w naszej bibliotece. Przez lata posługi w diecezji katowickiej należał do wielu gremiów diecezjalnych: Rady Kapłańskiej, Kolegium Konsultorów, Rady Duszpasterskiej, Rady Wydziału Duszpasterskiego Ogólnego, Komisji Liturgicznej, Komisji II Polskiego Synodu Plenarnego, I Synodu Diecezji Katowickiej, był także redaktorem „Kalendarza Liturgicznego” oraz „Śląskich Studiów Historyczno-Teologicznych”.

Biblioteka Teologiczna otrzymuje dary również od księży przechodzących na emeryturę. Tak właśnie objęła księgozbiór (80 vol.) ks. prof. Stanisława Pisarka, wieloletniego wykładowcy biblistyki w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym. Podarowany przez niego zbiór zasilł w znacznej mierze biblioteki zakładowe. Podobnie postąpili ks. prof. Franciszek Gruszka, wykładowca filozofii w Śląskim Seminarium Duchownym i na Wydziale Teologicznym UŚ (180 vol.) i ks. prałat Józef Pawliczek (570 vol.) – notariusz kurii, który przekazał bibliotece książki prawnicze, historyczne i teologiczne oraz kompletne zbiory roczników czasopism.

Dzięki współpracy Biblioteki Teologicznej z Federacją Bibliotek Kościelnych FIDES³⁹, udało się odzyskać książki skonfiskowane w 1960 roku przez przedstawicieli Urzędu Kontroli Prasy⁴⁰, którzy wtargnęli do biblioteki w asyście prokuratorów i Milicji Obywatel-

---

³⁸ Komunikat o mianowaniu bp Stefana Cichego biskupem legnickim (2005). *Wiadomości Diecezjalne* nr 3, s. 184, poz. 39.

³⁹ Biblioteka WŚSD przystąpiła do Federacji FIDES w 1995 r. W roku 2001 po utworzeniu Biblioteki Teologicznej UŚ – kontynuuje ona przynależność do Federacji FIDES już jako Biblioteka Wydziałowa.

⁴⁰ Gonet, K. (2004). Książki skonfiskowane przez władze PRL w bibliotekach kościelnych w roku 1980 wracają do właścicieli. *FIDES – Biuletyn Bibliotek Kościelnych* nr 1-2, s. 205; Łacka, G. (2009). Współpraca Biblioteki teologicznej z Federacją Bibliotek Kościelnych FIDES. [W:] Olszar, H.; Warząchowska, B. red. (2009). *Biblioteki kościelne i klasztorne w Polsce: historia i współczesność*. Katowice, s. 97.

skiej. Bezprawnie zarekwirowali wówczas około 12 tys. książek i czasopism. W 1997 roku kierownictwo Departamentu Wyznań Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji Rzeczypospolitej przekazało przedstawicielom Kościoła Katolickiego 1814 skonfiskowanych w 1960 roku książek⁴¹, z czego 60 egzemplarzy wróciło do Biblioteki Teologicznej, dzięki czytelnym znakom własnościowym *Biblioteka WSSD w Krakowie*.

Federacja FIDES należy do Bibliothèques Europeennes de Théologie (BETH) czyli Stowarzyszenia Europejskich Bibliotek Teologicznych, które jest Międzynarodową Radą o charakterze ekumenicznym, istniejącą od 1961 roku, a jej członkami mogą być pojedyncze biblioteki o szczególnym znaczeniu⁴². Zadaniem BETH jest szukanie środków finansowych, które miałyby wspierać mniej zasobne biblioteki. Dzięki tej współpracy z BETH poprzez Federację FIDES, Biblioteka Teologiczna otrzymała od Wydawnictwa Brepols specjalną ofertę dostępu on-line do baz: *Corpus Christianorum* i *Patrologia Latina* po obniżonej cenie⁴³. Ponadto, na zjeździe Federacji w 2007 roku Biblioteka Teologiczna dostała 26 vol. książek z dziedziny biblistyki. Były to głównie słowniki biblijne, leksykony i dzieła znanych biblistów.

Biblioteka Teologiczna jako jedna z bibliotek specjalistycznych UŚ i jedna w regionie biblioteka o profilu religijnym stanowi atrakcyjną placówkę naukową zarówno dla studentów Wydziału Teologicznego, pracowników naukowych, całego środowiska akademickiego jak i znacznej części społeczności śląskiej.

Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom wszystkich użytkowników, kierownictwo biblioteki zwróciło się z prośbą za pośrednictwem abpa Damiana Zimonia do wszystkich proboszczów parafii, aby przekazywali do Biblioteki Teologicznej po 2 egzemplarze wydanych przez siebie publikacji. Chodzi głównie o monografie, które

---

⁴¹ Warząchowska, B. (2004). Powrót aresztowanych książek. *Gość Niedzielny* 81, 43, Dodatek katowicki, s. III.

Łącka, G. (2009). Współpraca..., s. 97-98.

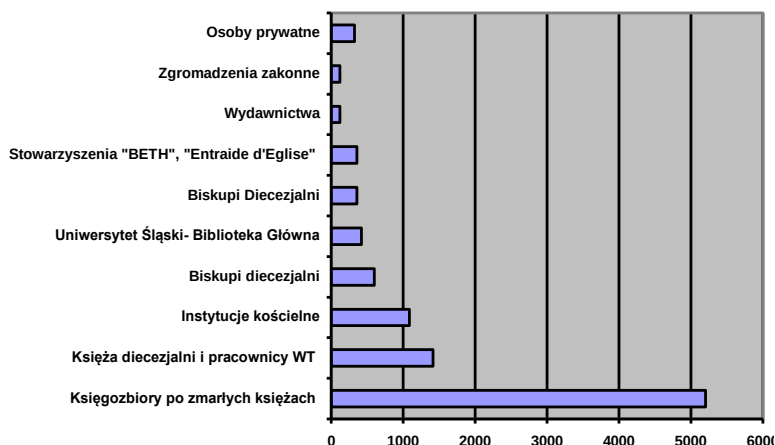
⁴² Piffa, P. (2006). BETH – Europejskie Stowarzyszenie Bibliotek Teologicznych. *FIDES Biuletyn Bibliotek Kościelnych* nr 1-2, s. 201.

⁴³ Szulc, J. (2006). Protokół z obrad XII Walnego Zgromadzenia Bibliotek Kościelnych FIDES (Warszawa-Bielany, 26-28.09.2006). *FIDES – Biuletyn Bibliotek Kościelnych* nr 1-2, s. 182.

w istotny sposób wzbogacą zbiory biblioteczne oraz przyczynią się do prowadzenia prac naukowych, jak również będą służyć przyszłym pokoleniom społeczności śląskiej. Prośba ta została opublikowana na łamach „Wiadomości Diecezjalnych” w marcu 2009 roku⁴⁴.

Wykres 1.

Największe dary otrzymywane przez Bibliotekę Teologiczną

Źródło: Biblioteka Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Statystyka darów.

Jak wskazuje wykres przeważająca liczba darów otrzymywanych przez bibliotekę to księgozbiory po zmarłych kapłanach, przekazywane zazwyczaj przez rodziny. Do takich darowizn należą kolekcje, ks. Paula Bormanna i ks. Martina Gritza. Na drugim miejscu są dary księży diecezjalnych: ks. abpa Szczepana Wesołego i ks. Józefa Pawliczka i pracowników naukowych Wydziału Teologicznego. Zaraz za nimi plasują się instytucje kościelne: Kuria Metropolitalna, Księgarnia św. Jacka, Drukarnia Archidiecezjalna.

⁴⁴ *Encyklopedia rośnie: historia i współczesność* (2009). *Gość Niedzielny* nr 14. Dodatek Katowicki, s. VIII, Przypis z WD.

O ile wcześniej biblioteka seminaryjna przyjmowała niemal wszystko, o tyle obecnie do darów podchodzi się ostrożnie. Jeśli biblioteka nie ma wypracowanej strategii wobec tego źródła wpływu, zbiory niepoddane selekcji mogą stanowić duży problem, zwłaszcza zajmowania miejsca na półkach w już tak ograniczonych warunkach. Dlatego też Biblioteka Teologiczna przejmując w użyczenie księgozbiór Biblioteki Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego weszła w posiadanie wielotysięcznej kolekcji darów, które czekały na selekcję, a następnie włączenie do zbiorów⁴⁵.

Doboru literatury dokonuje się zazwyczaj zespołowo, powołując specjalistów z różnych dziedzin którzy decydują o właściwym wyborze i włączaniu najcenniejszych pozycji. Wstępnie wybiera się zawsze tytuły, których brak w bibliotece, jak również te, które znajdują się w jednym egzemplarzu, a są najczęściej wypożyczane przez czytelników. Analizy tej dokonuje się przez weryfikację zamówień czytelnianych i wypożyczeń. Informacji na temat częstotliwości wypożyczania danej pozycji dostarcza nam zintegrowany system biblioteczny. Dzięki danym z systemu dowiadujemy się o wykorzystaniu konkretnego dzieła w ciągu roku przez czytelników, co pozwala zorientować się w aktywności danego tytułu i ostatecznie na tej podstawie podjąć właściwą decyzję co do dalszych losów książki – czy znajdzie się w naszych zbiorach, czy też zostanie przekazana na dublety i druki zbędne. W celu prawidłowego uzupełnienia księgozbioru z darów, należy sobie odpowiedzieć na pytania: co możemy zakwalifikować do zbioru i dla kogo to będzie przydatne, czy można część podarowanej kolekcji przekazać innej bibliotece uczelni, a co przekazać na dublety i druki zbędne⁴⁶.

Czuwając nad właściwym doбором księgozbioru teologicznego, pracownicy biblioteki w rozmowie z potencjalnymi darczyńcami sugerują wcześniejsze sporządzenie list z pozycjami, które mają być przekazane. Listy te drogą mailową bądź tradycyjną trafiają do biblioteki, gdzie dokładnie sprawdzone są z katalogiem komputerowym. Po zaakceptowaniu wybranych tytułów darczyńcy otrzy-

---

⁴⁵ Warząchowska, B. (2006). Selekcja i preselekcja zbiorów Biblioteki naukowej na przykładzie Biblioteki Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. *FIDES – Biuletyn Bibliotek Kościelnych* nr 1-2, s. 108.

⁴⁶ Warząchowska, B. (2008). Dary w Bibliotece..., s. 172.

mują listę z zaznaczonymi pozycjami, którymi biblioteka jest zainteresowana.

W przypadku gdy darczyńcy proszą o potwierdzenie odbioru przesłanych darów Biblioteka Teologiczna wysyła podziękowania wraz z wykazem wprowadzonych do zbiorów pozycji.

Analizując dane statystyczne z lat 2002-2008 dotyczące ilości gromadzonych materiałów drogą kupna darów i wymiany możemy stwierdzić, że najliczniejszą formę wpływu w Bibliotece Teologicznej stanowią dary. Wynika to z ogromnej ilości darów, jaką placówka ta przyjęła do zbiorów na przestrzeni ostatnich ośmiu lat swojej działalności. Ta forma wpływu oprócz kupna i wymiany stanowi największy procent w powiększaniu się bibliotecznego zasobu.

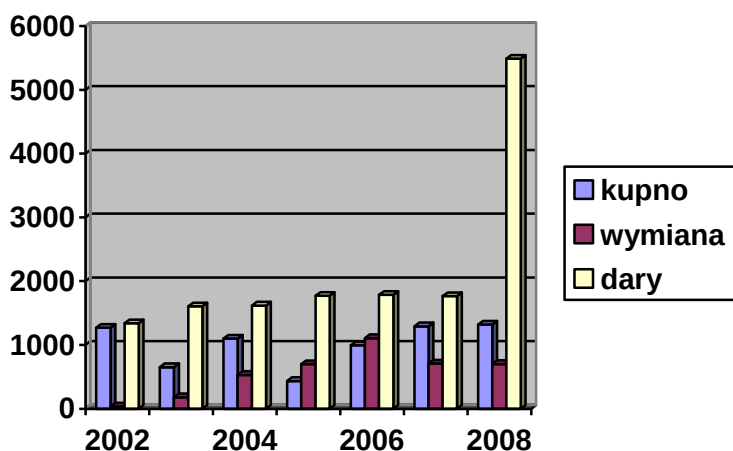
Tabela 3. Ilość wpływów do biblioteki z kupna darów i wymiany

Rok	Kupno	Wymiana	Dary
2002	1270	36	1340
2003	651	180	1604
2004	1098	530	1618
2005	435	699	1771
2006	994	1107	1785
2007	1292	707	1765
2008	1318	701	5487

Źródło: Biblioteka Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, statystyka darów

Wykres. 2.

Wpływy z Kupna, Wymiany i Darów w latach 2002-2008

Źródło: Biblioteka Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, statystyka

Obecnie księgozbiór biblioteczny liczy ponad 128.100 woluminów książek. Na opracowanie czeka przyjęty na początku 2009 roku księgozbiór po zmarłym kapłanie Czesławie Podlewskim⁴⁷ oraz księgozbiór prawniczy ks. Stanisława Janasika⁴⁸, audytora Roty Rzymskiej i

Ks. Prałat Czesław Podlewski – ur. 23 VIII 1934 w Świętochłowicach–Zgodzie. 14 VIII 1957 przyjął święcenia presbiteratu. Od 1 VII był wikariuszem ekonomem w parafii św. Ap. Piotra i Pawła Katowicach, Katowicach od 15 X proboszczem tejże parafii. W 1986 został mianowany przez Konferencję Episkopatu Polski KEP Sekretarzem „Apostolstwa Chorych”. 23 XI 1986 abp. Zimoń w porozumieniu z Prymasem Polski kard. J. Glempem mianował ks. Podlewskiego Sekretarzem ogólnopolskim „Apostolstwa Chorych”. Z urzędem tym związana była funkcja redaktora miesięcznika „Apostolstwo Chorych”. Pełnił ją do 2001. Zmarł 11 II 2009 roku – ks. J. Pawliczek (2009). Śp. Ks. Prałat Czesław Podlewski. *Wiadomości Diecezjalne* nr 2, s. 92-93.

⁴⁸ ks. Janasik Stanisław – ur. się 26 IV 1882 w Poznaniu. W 1903 wstąpił do Seminarium Duchownego. Święcenia kapłańskie przyjął 10 VIII 1907. Doktorat z prawa kanonicznego uzyskał 18 VII 1908. W 1914 rozpoczął wykładać prawo kanoniczne w SD w Poznaniu. W l. 1926-1928 był rektorem Seminarium Duchownego w Poznaniu. W 1930 został audytorem Roty Rzymskiej. Dla niej opracował znaczną

kanonisty⁴⁹. Księgozbiór ten otrzymała biblioteka dzięki trosce i zapobiegliwości ks. abpa Szczepana Wesołego, który po śmierci ks. Janasika zaopiekował się jego księgozbiorem i przekazał go Bibliotece Teologicznej. Bogaty księgozbiór prawniczy po opracowaniu w całości trafi do zakładu prawa na Wydziale Teologicznym.

---

ilość wyroków jako ponens, przewodniczący kolegium sędziowskiego. Zmarł 6 XII 1942 roku w Rzymie. [W:] *Prawo Kanoniczne* 1972 nr 3-4, s. 297-299.

⁴⁹ Janasik Stanisław (1983). [W:] Grzebień, Lucjan red. (1983). *Słownik Polskich Teologów Katolickich*, t. 5, Warszawa, s. 573-574.

KS. HENRYK OLSZAR¹

LISTY PASTERSKIE
BISKUPA STANISŁAWA ADAMSKIEGO
W ZBIORACH BIBLIOTEKI TEOLOGICZNEJ
UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO W KATOWICACH

1. Wstęp

Stanisław Adamski, trzeci biskup w dziejach Kościoła katowickiego, przeżył niewolę narodową i powstanie Drugiej Rzeczypospolitej, dwie wojny światowe, totalitaryzm hitlerowski i stalinowski, dwie deportacje z diecezji, wielki kryzys gospodarczy lat trzydziestych XX wieku, biedę i bezrobocie diecezjan, śląskie problemy narodowościowe i społeczne. Troska o zbawienie każdego powierzonego jego pasterskiej pieczy człowieka, jak i rozwiązywanie społecznych problemów, były przedmiotem działalności Biskupa najpierw podczas trzydziestu jeden lat posługi kapłańskiej w archidiecezji poznańskiej, a następnie w czasie trzydziestu siedmiu lat jego rządów w diecezji katowickiej. Z troską nie tylko o Kościół lokalny, ale i powszechny, widoczne jest szczególnie w jego pasterskim nauczaniu².

Listy pasterskie biskupa Stanisława Adamskiego, które – obok kazań tematycznych, przemówień okolicznościowych, mów żałobnych, konferencji ascetycznych, nauk rekolekcyjnych, orędzi, okólników, referatów, wykładów i artykułów – stanowią jedną z form nauczania przekazanego na piśmie przez tego świadka „naszych cza-

---

¹ Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

² Krasowski, K. (1996). *Biskupi katoliccy II Rzeczypospolitej*. [W:] *Słownik biograficzny*, Poznań, s. 16-22.

sów”³. Autor publikował je w „Wiadomościach Diecezjalnych” – urzędowym organie Kurii Diecezjalnej w Katowicach, tygodniku katolickim „Gość Niedzielny”, adresowanym do społeczności Kościoła katowickiego oraz w formie broszur i druków okolicznościowych, które jako wyodrębniona kolekcja znajdują się również w zbiorach Biblioteki Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach⁴.

Biskup Adamski, wzorem tradycji Kościoła katolickiego, po objęciu rządów w diecezji katowickiej w 1930 roku kierował do wiernych listy pasterskie. Liczyły one nieraz ponad dwadzieścia stron maszynopisu. Przygotowywał je najczęściej z okazji Adwentu i Wielkiego Postu oraz ważnych wydarzeń społecznych. Ich treść konsultował w gronie zaufanych księży⁵.

W latach 1930-1939 biskup Adamski opublikował dziewiętnaście listów pasterskich, w latach 1945-1952 (do wygnania z diecezji) wystosował do wiernych dziewięć listów, zaś w latach 1956-1957 (wiek i choroba utrudniały mu już pracę pasterską) – dwa listy. Listy Biskupa z lat 1957-1967 są już zapewne zapisywane „pod dyktando” przez kapelanów lub siostry zakonne⁶. Biskup katowicki, niezależnie od konsekwencji, głosił i bronił prawdy i praw Kościoła⁷.

Wszystkie listy pasterskie mają uroczystą tytulaturę – najczęściej: „Stanisław [Adamski], ze zmiłowania Bożego i łaski Stolicy Apostolskiej Biskup Katowicki, [Przewielebnemu] Duchowieństwu [kochanym Braciom kapłanom] i [wszystkim] [ukochanym] wiernym

---

³ Brom, R. (2009). *Nauczanie pasterskie biskupa katowickiego Stanisława Adamskiego (1930-1967)*, Katowice, s. 71-138.

⁴ Można je odnaleźć w Katalogu Biblioteki Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach pod hasłem: *Wiadomości Diecezjalne* (Katowickie), *Gość Niedzielny*, *Biskup Stanisław Adamski* (np. *List pasterski z okazji śmierci papieża Piusa XI*, sygn. K: 03463-II). Zob. też prace: Białas, H. (1991[?]) *Problematyka listów pasterskich księdza biskupa Stanisława Adamskiego*. Katowice, ss. 29 [praca proboszczowska]; Dziwoki, J.; Kowalczyk, H. (1994-1995) *Kancelaria biskupa Stanisława Adamskiego w zbiorach Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach*. [W:] *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*, T. 27/28, s. 435-483; Kandziora, A. (1986) *Sylwetka dojrzałego chrześcijanina według listów pasterskich biskupa Stanisława Adamskiego z okresu przedwojennego*, Bytom-Rojca, ss. 112 [praca proboszczowska].

⁵ Należał do nich między innymi ks. Rudolf Tomanek z Cieszyna i ks. Teodor Krzakała z Chorzowa.

⁶ Opinię tę potwierdza abp Stanisław Szymecki i ks. Rudolf Brom. Zob. Brom, R. *Nauczanie pasterskie ...*, s. 97-98.

⁷ Tamże, s. 111.

diecezji [katowickiej] [Naszej Diecezji] pozdrowienie [i błogosławieństwo] w Panu”⁸, albo wyjątkowo w 1936 roku: „Stanisław z powołania Stolicy Apostolskiej Biskup Katowicki przesyła swej drogiej Diecezji, Czcigodnym Braciom Kapłanom, wszystkim ukochanym wiernym pozdrowienie i błogosławieństwo Chrystusowe”⁹, zaś w latach 1938-1939: „List pasterski J. E. Biskupa Stanisława Adamskiego do wiernych Diecezji Katowickiej oraz Śląska za Odrą pozdrowienie i błogosławieństwo w Panu”¹⁰ lub w 1946 roku: „Stanisław Adamski z łaski Bożej i woli Stolicy Apostolskiej Biskup Katowicki, śle Braciom Kapłanom, Zakonom i Wiernym diecezji katowickiej pozdrowienie i błogosławieństwo w Panu. Oby świat cały i nasz Naród, idąc drogami wskazanymi przez Bożą Dziecinę, doszedł rychło do pokoju obiecanego wszystkim „ludziom dobrej woli”¹¹. Ordynariusz katowicki rozpoczynał listy od słów: „Ukochani Diecezjanie Moi”, „Ukochani Moi”, „Najmilsi diecezjanie”, „Ukochani [i drodzy] diecezjanie”¹²; kończył je zaś w stylu św. Pawła Apostoła, przekazując pozdrowienie i błogosławieństwo: „Łaska Pana naszego Jezusa Chrystusa niechaj będzie z Wami po wsze czasy i niechaj towarzyszy modlitwom, pracom i poczynaniom Waszym”¹³.

2. Listy adwentowe

Biskup Adamski wystosował do wiernych diecezji katowickiej pięć listów pasterskich z okazji Adwentu. Pisał w nich o Roku Jubi-

---

⁸ Zob. *Wiadomości Diecezjalne* (Katowickie) [dalej skrót: WDK], R. 5: 1930, nr 11, poz. 150, s. 112-116; R. 6: 1931, nr 2, poz. 39, s. 17-20; nr 6/7, poz. 120, s. 57-59; nr 11, poz. 205, s. 123-124; R. 7: 1932, nr 3, poz. 28, s. 66-82; nr 9, poz. 137, s. 325-332; R. 8: 1933, nr 9, poz. 132, s. 269-274; R. 9: 1934, nr 2, poz. 25, s. 29-39; nr 12, poz. 230, s. 419-432; R. 10: 1935, nr 3, poz. 51, s. 81-99; R. 12: 1937, nr 2, poz. 31, s. 66-80; R. 13: 1938, nr 4, poz. 54, s. 165-172.

⁹ WDK, R. 11: 1936, nr 2, poz. 22, s. 73-94.

¹⁰ Zob. WDK, R. 14: 1939, nr 6/7, poz. 144, s. 204-210. Por. *Gość Niedzielny* [dalej skrót: GN], R. 17: 1939, nr 10, s. 181-183; nr 21, s. 405-406; nr 36, s. 705-706.

¹¹ Archiwum Archidiecezjalne w Katowicach [dalej skrót: AAKat], Kancelaria Biskupa Adamskiego [dalej skrót: KBA] – 13, kol. 111-114.

¹² Zob. WDK, R. 5: 1930, nr 11, poz. 150, s. 112; R. 6: 1931, nr 2, poz. 39, s. 17; R. 10: 1935, nr 3, poz. 51, s. 81; R. 11: 1936, nr 2, poz. 22, s. 73; GN, R. 17: 1939, nr 10, s. 181; AAKat, KBA - VAI-4078/61, sygn. ARZ 176.

¹³ Por. WDK, R. 5: 1930, nr 11, poz. 150, s. 116.

leuszowym 1900 lat od śmierci Chrystusa oraz erygowaniu w Kościele katowickim Akcji Katolickiej i Misji Wewnętrznej¹⁴; nawiązał do kryzysu gospodarczego lat trzydziestych XX wieku¹⁵ oraz przemian w Polsce po zakończeniu II wojny światowej¹⁶ i jej skutków materialnych i moralnych¹⁷; odniósł się też do trudnej sytuacji duszpasterskiej w diecezji z powodu braku odpowiedniej liczby kapłanów¹⁸.

3. Listy wielkopostne

Podstawową treścią wielkopostnych listów pasterskich biskupa Adamskiego była sprawa pokuty i nawrócenia¹⁹. Nawiązał w nich do potrzeby uświadamiania chorym bliskości śmierci i potrzeby przyjmowania przez nich sakramentu chorych²⁰; domagał się przywrócenia świętości niedzieli²¹; pisał o współczesnym zeświecczeniu i laicyzacji²² oraz o agitacji bezbożnictwa w Polsce wśród bezrobotnych i młodzieży²³; uznał egoizm, brak miłości bliźniego, uczciwości i sprawiedliwości za choroby cywilizacji²⁴; zachęcał wiernych do kupna krzyża i egzemplarza Biblii²⁵ oraz zwrócenia uwagi na postępujące zeświecczenie życia małżeńskiego i rodzinnego²⁶; pisał o znaczeniu sakramentu chrztu świętego²⁷ i dewaluacji słowa²⁸.

4. Listy okolicznościowe

Rządca diecezji katowickiej pisał też listy pasterskie z okazji różnych wydarzeń diecezjalnych i społecznych: list programowy

---

¹⁴ WDK, R. 9: 1934, nr 12, poz. 230, s. 419-432.

¹⁵ WDK, R. 11: 1936, nr 11, poz. 180, s. 421-428.

¹⁶ Brom, R. *Nauczanie pasterskie* ..., s. 100.

¹⁷ Tamże, s. 100-101.

¹⁸ Adamski, S. (1948). *O powołania kapłańskie i zakonne*, Katowice.

¹⁹ Brom, R. *Nauczanie pasterskie* ..., s. 102.

²⁰ WDK, R. 6: 1931, nr 2, poz. 39, s. 17-20.

²¹ WDK, R. 7: 1932, nr 3; Brom, R. *Nauczanie pasterskie* ..., s. 114.

²² WDK, R. 10: 1935, nr 3, poz. 28, s. 66-82.

²³ WDK, R. 12: 1937, nr 2, poz. 31, s. 66-80.

²⁴ WDK, R. 13: 1938, nr 4, poz. 54, s. 165-172.

²⁵ WDK, R. 28: 1958, nr 1-2, poz. 24, s. 37-41.

²⁶ Brom, R. *Nauczanie pasterskie* ..., s. 112-113.

²⁷ GN, R. 35: 1966, nr 11, s. 5, 7.

²⁸ Brom, R. *Nauczanie pasterskie* ..., s. 115.

z okazji swojego ingresu w dniu 30 listopada 1930 roku²⁹; list podsumowujący działalność Misji Wewnętrznej³⁰; listy w sprawie rozszerzenia na całą Polskę kultu błogosławionych Jana Sarkandra i Melchiora Grodzieckiego³¹ oraz sprowadzenia w 1937 roku do kościołów diecezji katowickiej relikwii bł. Bronisławy³²; listy w sprawie kryzysu gospodarczego i klęski bezrobocia na Śląsku³³; list z okazji 10-lecia istnienia diecezji katowickiej³⁴; list z okazji narodowej pielgrzymki Polaków do Rzymu w 1939 roku³⁵; listy związane z atmosferą zbliżającej się wojny i przeżywania jej w chwilach doświadczeń³⁶; listy napisane po powrocie do diecezji z wygnania w 1945 i 1956 roku³⁷; listy związane z materialnym wsparciem dla Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego oraz kwestią odbudowy i utrzymania gmachu Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie³⁸; list, w którym przedstawił swoją sytuację zdrowotną i osobę biskupa koadiutora Herberta Bednorza³⁹; dwa ważne listy w sprawie ograniczania nauki religii w szkołach⁴⁰; list dotyczący budowy nowych kościołów⁴¹; listy wielkanocne w sprawie wczesnej Komunii świętej oraz Eucharystii w trzech jej aspektach: Mszy świętej, Komunii świętej i adoracji Najświętszego Sakramentu⁴²; listy wyjaśniające istotę Eucharystii, ważność i doniosłość Słowa Bożego oraz opiekę nad chorymi zgodnie z nauką Drugiego Soboru Waty-

---

²⁹ WDK, R. 5: 1930, nr 11, poz. 150, s. 112-116.

³⁰ Brom, R. *Nauczanie pasterskie* ..., s. 105.

³¹ WDK, R. 7: 1932, nr 9, poz. 137, s. 325-332.

³² WDK, R. 12: 1937, nr 2, poz. 31, s. 66-80.

³³ WDK, R. R. 6: 1931, nr 6/7, poz. 120, s. 57-59; nr 11, poz. 205, s. 123-124; R. 9: 1934, nr 9, poz. 25, s. 29-39.

³⁴ WDK, R. 11: 1936, nr 2, poz. 22, s. 73-94.

³⁵ GN, R. 17: 1939, nr 21, s. 405-406.

³⁶ WDK, R. 14: 1939, nr 6/7, poz. 144, s. 204-210; GN, R. 17: 1939, nr 36, s. 705-706, AAKat, KBA – Brief (8 VII 1940), sygn. ARZ 163.

³⁷ WDK, R. 15: 1945, nr 1, poz. 3, s. 6-11; R. 24: 1956, nr 9-12, poz. 37, s. 128-133.

³⁸ AAKat, KBA – 11, kol. 1-10, 134-135.

³⁹ Tamże, sygn. ARZ 161, kol. 158-159

⁴⁰ Brom, R. *Nauczanie pasterskie* ..., s. 110-111 ; Myszor, J. *Historia diecezji katowickiej*, Katowice 1999, s. 544; Grajewski, A. *Wygnanie*, Katowice 2002, s. 125;

⁴¹ Skworc, W. *Budownictwo kościołów w diecezji katowickiej w latach 1945-1989*, Katowice 1996, s. 182-183.

⁴² AAKat, KBA – Listy z 4 IV 1959 i 15 IV 1960, sygn. ARZ 176.

kańskiego⁴³; list z okazji jubileuszu tysiąclecia przyjęcia przez Polskę sakramentu chrztu świętego⁴⁴ i list, w którym umieszczono nazwisko i imię biskupa Adamskiego, odczytany w dniu jego śmierci – 12 listopada 1967 roku – a dotyczący oceny peregrynacji obrazu Matki Bożej Częstochowskiej w diecezji katowickiej⁴⁵.

5. Wnioski końcowe

Biskup Stanisław Adamski – według ustaleń ks. Rudolfa Broma – w czasie posługi pasterskiej w diecezji katowickiej napisał osobiście trzydzieści jeden listów pasterskich oraz jedenaście, które powstały przy mniejszym lub większym jego udziale, ale w czasie, gdy on był rządcą diecezji katowickiej. W każdym z nich poruszał aktualne sprawy dotyczące wiary i moralności, życia społecznego i gospodarczego Śląska i Polski, problemów związanych z działalnością Kościoła lokalnego i powszechnego. Był biskupem, który zawsze szukał sposobów rozwiązywania trudnych kwestii wiernych, powierzonych jego pasterskiej pieczy, co wynikało ze znajomości środowiska i jego przydatności do wykonania misji. Potrafił angażować w realizację swoich pomysłów organizacje i bractwa kościelne, szczególnie Caritas diecezjalną, Misję Wewnętrzną i Akcję Katolicką. Często wracał do treści napisanych listów, zwłaszcza wtedy, gdy pojawiały się komentarze prasowe⁴⁶.

---

⁴³ Tamże, Listy z 6 VIII 1965 i 28 I 1967, sygn. ARZ 177; GN, R. 36: 1967, nr 41, s. 1.

⁴⁴ GN, R. 35: 1966, nr 11, s. 5-6.

⁴⁵ AAKat, KBA, sygn. ARZ 177.

⁴⁶ Brom, R. *Nauczanie pasterskie* ..., s. 116, 318.

AGNIESZKA BAJOR¹

DYDAKTYCZNE ASPEKTY OPOWIADAŃ NA ŁAMACH KATOLICKIEJ *NIEDZIELI DLA DZIECI* (1931-1937)

Wprowadzenie

W dwudziestoleciu międzywojennym, dzięki analizom psychologiczno-pedagogicznym, zaczęto właściwie oceniać potrzeby intelektualne i estetyczne dzieci². Rozwijano pedagogikę moralno-religijną, związaną z poglądami m.in. Friedricha Wilhelma Förstera i Jacquesa Maritaina³. Tylko wychowanie moralne i religijne, oparte na chrześcijańskich zasadach – zdaniem katolickich pedagogów – mogło właściwie kształtować charakter i wolę młodego człowieka. Także biskupi dbali o wychowanie młodego pokolenia, np. na III Zjeździe Katolickim w 1924 roku podkreślono, że podstawowym filarem nauki w szkole jest religia⁴. Papież Pius XI w encyklice „*Divini illius Magistra*” z 31 grudnia 1929 roku, a także w innych dokumentach i wystąpieniach, podkreślał, że Kościół katolicki musi katechizować

---

¹ Uniwersytet Śląski w Katowicach. Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej.

² Białek, J. Z. (1987). *Literatura dla dzieci i młodzieży w latach 1918-1939. Zarys monograficzny. Materiały*. Wyd. 2. Warszawa, s. 191.

³ Hadaczek, B. (1973). *Wychowanie przez literaturę w Polsce międzywojennej : (związki literatury dla dzieci i młodzieży z pedagogiką)*. Warszawa; Poznań, s. 85-88; Olejniczak, M. (2001). Religijność a wychowanie. Pedagogiczna dyskusja na łamach wybranych czasopism polskich w XX-leciu międzywojennym. [W:] Socha, I. red. (2001). *Studia Bibliologiczne*. T. 13: *Biblioteki – prasa – silesiana*. Katowice, s. 73-82.

⁴ Dziwoki, J. (2002). *Kościół katolicki wobec szkolnictwa w województwie śląskim w latach 1922-1939*. Kielce, s. 72.

dzieci i młodzież, a jako oczywisty wzór do naśladowania proponował osobę Jezusa Chrystusa⁵.

„Ambona” katolickich pedagogów były, poza książką religijną, czasopisma dla dzieci i młodzieży⁶, które kształtowały postawy moralne i religijne czytelników. Powstał wówczas odmienny sposób przekazywania treści literackich i dydaktycznych⁷. W okresie międzywojennym periodyki o charakterze edukacyjno-wychowawczym⁸ pełniły funkcje religijne i patriotyczne, nawiązując tym samym do tradycji rozwoju dziecięcej i młodzieżowej prasy w XIX wieku⁹. Do wielu popularnych tygodników diecezjalnych dołączano dodatki

---

⁵ Jędrzejak, K. (2000). Recepcja wychowania chrześcijańskiego w Polsce w rozumieniu Piusa XI. [W:] Walewander, E. red. (2000). *Katolicka a liberalna myśl wychowawcza w Polsce w latach 1918-1939*. Lublin, s. 451.

⁶ Według Karola Miarki najskuteczniejszym środkiem upowszechniania wiedzy były właśnie czasopisma. Kossakowska-Jarosz, K. (1999). *Śląsk znany, Śląsk nie znany. O kulturze literackiej na Górnym Śląsku przed pierwszym progiem umasowienia*. Opole, s. 47. Czasopisma dziecięce i młodzieżowe na Górnym Śląsku propagowały ideę „szkoły domowej”. Prasa ta angażowała się w organizację konkursów dla młodych czytelników i popularyzowała czytelnictwo wartościowych polskich książek. Por. Socha, I. (2001). „Przykładne, użyteczne i zabawne”. *O polskich książkach dla młodego odbiorcy na Śląsku w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*. Katowice, s. 17.

⁷ Białek, J.Z. (1987). *Literatura dla dzieci...*, s. 188.

⁸ Kunowska-Porębna, M. (1983). Dziecięce czasopisma religijne. [W:] Łukaszyk, R.; Bieńkowski, L.; Gryglewicz, L. red. (1983). *Encyklopedia katolicka*. T. 4: *Docent-Ezzo*. Lublin, s. 484. Ciekawe omówienie historii i celów dziecięcych czasopism przedstawiła Izabela Kaniowska-Lewańska w: *Literatura dla dzieci i młodzieży do roku 1864. Zarys rozwoju. Wybór materiałów*. Wyd. 2 zm. i poszerz. Warszawa 1973.

⁹ Socha, I. (1990). *Czasopisma dla młodzieży – literatura piękna – wychowanie literackie (1918-1939)*. Katowice, s. 21. Pierwsze czasopisma dla dzieci i młodzieży powstały w Europie w latach siedemdziesiątych XVIII wieku, a do Polski trafiły one około pół wieku później. W początkach XIX wieku w Polsce prasa dla najmłodszych była przeznaczona dla dzieci ziemiankich. Por. Truchim, S. (1959). *Ewaryst Estkowski. Zarys monografii*. Warszawa, s. 178. Wydawano wtedy np. kalendarze – noworoczniki, almanachy, periodycznie ukazujące się antologie, łączące teksty łatwiejsze z trudniejszymi. Por. Dunin, J. (1991). *Książeczki dla grzecznych i niegrzecznych dzieci. Z dziejów polskich publikacji dla najmłodszych*. Wrocław, s. 60. W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XIX wieku były to jeszcze krótkotrwałe zamierzenia. Wciąż jednak rozszerzał się zasięg terytorialny czasopism (najwięcej powstało ich w Królestwie Polskim). Por. Kuliczowska, K. (1983). *Literatura dla dzieci i młodzieży w latach 1864-1918. Zarys monograficzny. Materiały*. Wyd. 2. Warszawa, s. 21-23.

dla dzieci młodszych¹⁰. Niektóre z nich miały postać niesamoistnych działów, np. „Jagusia wśród Dzieci” („Życie Katolickie” 1931). Wkładki drukowano także w czasopismach parafialnych, np. „Tygodniczek dla Dzieci Parafii Jeżyckiej. Dodatek do «Tygodnika Kościelnego Parafii Serca Jezusa i św. Floriana»” (1937-1939).

Przykładem prasy promującej religijne wychowanie¹¹ młodych ludzi była także „Niedziela dla Dzieci”¹². W latach 1926-1939

¹⁰ Dodatki do czasopism wydawanych na Górnym Śląsku były drukowane już w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XIX wieku, choć najwięcej ich powstało na początku następnego wieku. Por. Socha, I. (1992). Czasopisma dla dzieci i młodzieży na Śląsku w drugiej połowie XIX wieku. Zarys problematyki. [W:] Pawłowiczowa, M. red. (1992). *Książka polska na Śląsku w drugiej połowie XIX wieku. Zarys problematyki*. Katowice, s. 129. Także w Wielkopolsce i na Pomorzu znano podobny sposób publikacji dodatków. Najstarszym z nich był „Opiekun Dzieciat. Bezpłatny dodatek do «Przewodnika Katolickiego»” (od 1897 roku). W zaborze austriackim najwcześniej zaczął się ukazywać „Anioł Stróż. Przyjaciel i nauczyciel dzieci. Dodatek do «Niewiasty Polskiej»” (1900-1902); w zaborze rosyjskim był to niesamoistny dział „Żarnka” w „Posiewie” (od 1909 roku). W Rosji wychodziła „Gazetka dla Dzieci. Dodatek do «Ludu Bożego»” (1909), a na Śląsku „Gazetka dla Dzieci” (1902-1914) dołączana do „Gazety Opolskiej” oraz „Dzwonek” przy „Górnoślązaku”, „Katoliku” (od 1910 roku) i „Katoliku Polskim” (od 1925 roku). Por. też np. Lubojańska, E. (2009). Gość Niedzielny – charakterystyka dodatków do czasopisma w latach 1923-1939. *FIDES Biuletyn Bibliotek Kościelnych* 2009, nr 1-2 (28-29), s. 149-165. Na s. 150-153 scharakteryzowano „Małego Gościa Niedzielnego”.

¹¹ Rozumiane tu jako system pozwalający dziecku na zdobycie pierwszych przeżyć religijnych oraz szczególne podkreślanie wzorów do naśladowania. Por. Okoń, W. (2001). *Nowy słownik pedagogiczny*. Wyd. 3 popr. Warszawa, s. 49.

¹² Od pierwszego numeru redaktorką dodatku była Elza Burchardówna, absolwentka szkoły handlowej SS. Zmartwychwstaniek. W redakcji „Niedzieli” pracowała od 1927 roku. Swoją pracę rozpoczęła jako stała pracownica administracyjna. Prowadziła administrację i buchalterię wydawnictwa. Z pewnością jednak inicjatywę wydawania dodatku popierał ówczesny redaktor „Niedzieli” ks. Wojciech Mondry, który opisał istniejące na Węgrzech czasopismo „Sziv” („Serce”), będące dodatkiem do pisma dla dorosłych. Od momentu jego pojawienia się, nakład periodyku wzrósł do 60 000 egzemplarzy. To może sugerować, że jednym z celów „Niedzieli dla Dzieci” było zwiększenie liczby nabywców – przez oddziaływanie i zjednywanie sobie młodych czytelników. Pierwszy numer dodatku zawierał również wiersz „Na Nowy Rok”, zachęcający dzieci do czytania pisemka:

*Stary rok spracował się już bardzo przecie
Dwanaście miesięcy chodził po tym świecie
Teraz sobie w niebie za piecem usiądzie
I z innymi rokami pogawki wieść będzie.*

w nowo powstałej diecezji częstochowskiej ukazywało się popularne czasopismo diecezjalne „Niedziela”. Jego głównym zadaniem było zjednoczenie diecezjan oraz informowanie o bieżących sprawach Kościoła powszechnego, krajowego, a szczególnie lokalnego. Redaktorzy tygodnika, a także jego założyciel, ks. bp Teodor Kubina pragnęli docierać, dzięki periodykowi, do wszystkich diecezjan, starszych i młodszych. Z tego założenia wyniknęła potrzeba drukowania „Niedzieli dla Dzieci”, bezpłatnej wkładki przeznaczonej dla młodych odbiorców, ogłaszanej w latach 1931¹³-1937.

„Niedziela dla Dzieci” – główne cele

Od początku swego istnienia czasopismo miało charakter religijny¹⁴. Dlatego w gazetce krzewiono kult eucharystyczny, maryjny i świętych. Dawano przykłady właściwego postępowania, miłości do Boga i bliźnich.

Także w literaturze pięknej realizowano koncepcję wychowania katolickiego. Do najpopularniejszych gatunków publikowanych na łamach „Niedzieli dla Dzieci” należały opowiadania, wiersze i beletryzowane żywoty świętych, rzadziej bajki.

Literaturze pięknej dla dzieci, pisanej w duchu katolickim, przypisywano duże znaczenie, bowiem „Do umysłu młodego, niewyrobionego, powinno wchodzić światło jasne, mogące wskazywać drogę krokom niepewnym, ażeby ten umysł umiał rozróżnić między złem, a dobrem, między tym, co go uszczęśliwia, a tym, co go do zguby prowadzi”¹⁵. Złej literaturze dla dzieci przypisywano „zasługę” zniewolenia umysłów małych czytelników, których charakterzy łatwo można było złamać i wypaczyć. Zła literatura, np. romansowa, mo-

---

*Nowy roczek idzie ku nam tak wesoło
Uśmiech ma na ustach, jasność sieje wokoło.
Niech i Wam ten roczek darów swych udzieli,
Byście byli grzeczni, zdrowi i weseli.
Chętni do czytania całej swej „Niedzieli”,
Z której wiele rzeczy będziecie wiedzieli.*

¹³ W pierwszym numerze, który ukazał się 4 stycznia 1931 roku błędnie podano na stronie tytułowej datę 1930, w kolejnych numerach pomyłkę naprawiono.

¹⁴ Nieco mniejsze znaczenie miało uświadamienie patriotyczne, urzeczywistnione w tekstach historycznych.

¹⁵ Prawdźic, M.W. (1913). *Nowsza literatura a nasze stanowisko katolickie*. Poznań, s. 113.

gła odciągnąć dzieci i młodzież od ich podstawowego obowiązku, jakim była nauka. Dość jednoznacznie skomentowano ówczesną pozycję literatury dziecięcej: „Dziecku obce są miłostki i flirty; ono lgnie miłością serdeczną a tak je uszczęśliwiającą, do rodziców, rodziny, przyjaciół, ono ma uwielbienie dla swego Stwórcy, Zbawiciela; religia i natura są mu poezją – a literatura obecna, niby dziecięca, każe dziecku flirtować niemal już w kołysce, pozbawiając je wszystkich szlachetnych uczuć”¹⁶. Dlatego też w opowiadaniach, wierszach i powieściach dla dzieci promowano pozytywny wizerunek rodziny, dobry przykład rodziców i wychowawców. Popularyzowano literaturę dostosowaną do wieku dzieci, której celem było dostarczanie nie tylko czystej rozrywki, ale pouczenie i uszlachetnienie. Polecano dzieciom i młodzieży do czytania np. powieści historyczne, a ponadto literaturę przyrodniczą i podróżniczą, pamiętnikarską, hagiograficzną¹⁷, biograficzną, popularną filozofię chrześcijańską, poezję i oczywiście literaturę religijną i misyjną¹⁸. W książce katolickiej „stosunek do czytelnika warunkował przeniesienie idei miłości bliźniego na bohaterów, bowiem wzorzec osobowy postaci powinien wyrastać z zaangażowanej postawy twórcy. W szczególnie sposób dotyczyło to pisarza katolickiego, którego bohaterowie powinni byli pomagać czytelnikom kształtować ich własne postawy. Jeśli autor katolicki przedstawia «czarny charakter», powinien czynić to w przekonaniu, że przedstawia fragment prawdziwych sytuacji, pomyłek, tak wobec własnych możliwości, jak Boga, historii czy prawdy. Postać bohatera musiała zostać skonstruowana przez autora w taki sposób, by czytelnik mógł mieć do niej taki sam stosunek jak do spotykanych ludzi, to znaczy aprobować ich, kochać, krytykować, nienawidzić”¹⁹.

Wśród opowiadań ogłaszanych w „Niedzieli dla Dzieci” można wydzielić kilka grup tematycznych. Dydaktyczne aspekty można

---

¹⁶ Prawdzic, M.W. (1913). *Nowsza literatura...*, s. 121.

¹⁷ Socha, I. (1999). *Małe legendy, czyli opowieści o świętych dla użytku dzieci na Śląsku w XIX i na początku XX wieku*. [W:] Heska-Kwaśniewicz, K. red. (1999). *Z dziejów książki i prasy na Śląsku w XIX i XX wieku. Wybrane zagadnienia*. Katowice, s. 53.

¹⁸ Prawdzic, M.W. (1913). *Nowsza literatura...*, s. 122.

¹⁹ Rzadkowolska, M. (2003). *Czytelnictwo powieści w opiniach środowisk katolickich II Rzeczypospolitej*. Łódź, s. 55.

zauważyć przede wszystkim w opowiadaniach z życia dzieci – i to one są przedmiotem tego opracowania. Na potrzeby artykułu podzielono je na dwie grupy: z jednej strony przedstawiono życie osobiste bohaterów opowiadań, a z drugiej – ich religijne zmagania, bóleczki, rozterki i małe zwycięstwa. Dominowała twórczość redaktorki, Elży Burchardówny²⁰, używającej pseudonimów i kryptonimów: Redaktorka, Ciocia Belunia, C. B. lub E. B. Teksty tego typu służyły przede wszystkim wychowaniu społeczno-moralnemu (opowiadania o przyjaźni, miłości, szacunku dla rodziców itp.). Literatura ta bardzo wyraźnie włączyła się zatem w nurt piśmiennictwa umoralniającego, o czym świadczą przedstawione sytuacje, jasno naszkicowane postaci (cechy charakterologiczne, postępowanie) i pouczający finał opowieści. Czytelnicy mieli okazję uczestniczyć w życiu swoich rówieśników – i otrzymywali przykłady zachowania godne naśladowania.

Rodzina, szkoła i kontakty z rówieśnikami

Ważnym elementem realistycznych opowiadań zamieszczanych na łamach „Niedzieli dla Dzieci” było życie rodzinne. To rodzina dawała oparcie, stabilizację i bezpieczeństwo, które czasami doceniano dopiero po stracie najbliższych, zwłaszcza rodziców²¹. To za ich wstawienictwem bohaterowie opowiadań kierowali modlitwy do Pana Boga i oczekiwali poprawy może nie tyle własnego losu, co bardziej pozytywnego spojrzenia na życie i otaczających ich ludzi.

Prezentowana na łamach „Niedzieli dla Dzieci” rodzina często była wielopokoleniowa, w której niezmiernie ważną funkcję odgrywali seniorzy rodu – babcia i dziadek, utożsamiani z mądrością życiową. Oni opiekowali się wnukami, zapelniając im czas oczekiwania na rodziców np. opowiadaniem bajek i legend. Dziadkowie byli nauczycielami historii i miłości ojczyzny, tak jak uczestnik powstania styczniowego, który rocznicę wybuchu zrywu niepodległościowego czcił w kościele, dziękując Bogu za doczekanie wolnej ojczyzny²². Dziadek tłumacząc wnukowi motywy powstania przypomniał,

---

²⁰ Większość opowiadań, wydaje się, była pisana dla czytelników tego konkretnego czasopisma.

²¹ Na cmentarzu (1936). *Niedziela dla Dzieci* nr 21, s. 3-4.

²² Ciocia Belunia (1931). *Odwiedziny dziadunia. Niedziela dla Dzieci* nr 2, s. 2-3.

że Polska była pod trzema zaborami i zmagania o jej niepodległość były także walką o wiarę i mowę ojczystą. To naród przygotował zryw, który przyniósł jednak nie tylko upragnioną wolność, ale też i śmierć, zsyłkę i represje. Dlatego dziadek tak bardzo doceniał to, co jego wnukowi wydawało się rzeczą oczywistą – wolną Polskę, którą trzeba kochać.

W rodzinie odbywały się podstawowe procesy wychowawcze, przygotowywano dzieci do życia społecznego i religijnego, np. babcia czwórce swoich rozbrykanych wnucząt tłumaczyła zasady godnego postępowania podczas Wielkiego Tygodnia – pełnego powagi, smutku, a potem radości²³. Jedna z cióć nauczyła natomiast grupę dzieci jak zachować się w kościele, a nawet wymieniła dziesięć przydatnych rad, które mówiły o tym, by: zawsze po wejściu do świątyni klęknąć; unikać rozmów i śmiechów; nie zakłócać spokoju słuchającym kazania; śpiewać wraz z innymi; uklonąć się znajomym, ale nie gawędzić; nie rozglądać się po kościele; nie przepychać się do wyjścia po Mszy Św.; nie spóźniać się na nabożeństwo; ustępować miejsce siedzące starszym osobom; pamiętać, że kościół to Dom Boży, a nie sala zabaw²⁴.

Dzieci wychowywane w przyjaznej atmosferze stały jednak przed trudnymi wyborami – własne przyjemności lub opieka np. nad chorą babcią. Pomocą w przezwyciężeniu własnego egoizmu z pewnością służyło przypomnienie historii ofiarowania Pana Jezusa w świątyni²⁵. Święto to miało unaocznic, że ludzie, tak jak Matka Boża, która dowiedziała się od Symeona, że Jej Syn będzie cierpiał, mają wszelkie przykrości i rozkazy Boże znosić z pokorą. Dzieci musiały ponadto niejednokrotnie rezygnować ze swoich aspiracji, ale przede wszystkim z przywilejów dzieciństwa, np. po śmierci rodziców. Wtedy to starsze rodzeństwo musiało opiekować się młodszymi dziećmi, bywało że chorymi, zapominając czym są bez troskie chwile²⁶. Rzadkie, wolne momenty, można było przeznaczać jedynie na naukę – nagrodą za poniesiony trud była jednak bezgraniczna miłość rodzeń-

²³ Ciocia Belunia (1932). Co mówiła babcia o Wielkim Tygodniu. *Niedziela dla Dzieci* nr 6, s. 1-3. Por. też Troszanka, Z. (1937). Babunia. *Niedziela dla Dzieci* nr 13, s. 2-3.

²⁴ Ciocia Belunia (1932). Dzieci w kościele. *Niedziela dla Dzieci* nr 4, s. 2-3.

²⁵ Ciocia Belunia (1931). Co mówiła mama. *Niedziela dla Dzieci* nr 3, s. 1-2.

²⁶ Mała mamusia (1934). *Niedziela dla Dzieci* nr 5, s. 3.

stwa oraz wzajemny szacunek. Znacznie mniejszym poświęceniem było np. wcześniejsze wstawanie, zmaganie porannej modlitwy oraz dodatkowo pacierza w intencji rodziców, których zdrowie polecano Bożej opiece²⁷. Także składane przez dzieci życzenia z okazji imienin czy urodzin pełne były odniesień do religijności – obiecywano poprawić swoje zachowanie oraz codziennie się modlić.

Nie bez przyczyny, wobec trudnych warunków materialnych, powstały opowiadki przybliżające zmagania dzieci z pogłębiającym się ubóstwem rodzin. Dzieci musiały poznać wartość pieniądza i umieć nim odpowiednio gospodarować. Jeden z bohaterów usłyszawszy o tym, że za pracę należy „żądać rachunków”, wystawił swojej mamie rozliczenie, np. za odniesienie listów na pocztę, za opiekę nad kanarkiem itp.²⁸. Matka zapłaciwszy przekazała synowi swoje własne rozliczenie: za opiekę matczyną, za opiekę w chorobie, za żywienie i ubranie – nic jednak nie żądała w zamian. Ta prosta nauka spowodowała, że czytający opowiadanie mieli zrozumieć, że najważniejsza w rodzinie jest miłość, a nie dobra materialne, jak np. nowe buty, ubrania czy inne rzeczy, na które często brakowało pieniędzy²⁹.

Dzieci uwrażliwiano jednak przede wszystkim na biedę rówieśników. Czytelników nieco lepiej sytuowanych materialnie napominano, by nagrody, np. za dobre świadectwo szkolne przeznaczali w okresie Wielkiego Postu nędznie ubranym czy bosym rówieśnikom³⁰. Nie powinno się było także żądać od rodziców np. gwiazdkowego prezentu, nawet wtedy gdy rodzinie powodziło się dobrze, ale z powodu kryzysu, zabrakło pieniędzy na zbytki: „Szła teraz i rozmyślała z żalem, co to będzie za choinka bez podarunków, gdy nagle zobaczyła na wystawie sklepu piękne zabawki. Śliczne lalki śmiały się różowymi twarzyczkami, pajace kiwały się śmiesznie, jakby chciały powiedzieć: Kupcie nas, pójdziemy do was chętnie! Marysia patrzyła zachwycona. Ach, jakże podobały się jej te zabawki! A tu ona nic nie dostanie, inne dzieci dostaną te piękne rzeczy! Westchnęła sobie i już na wpół z płaczem szła dalej mówiąc do sie-

---

²⁷ Ciocia Belunia (1931). Imieniny Tatusia. *Niedziela dla Dzieci* nr 8, s. 2-3.

²⁸ Mały Kazio i jego matka (1931). *Niedziela dla Dzieci*, nr 10, s. 3.

²⁹ Ciocia Belunia (1932). Matczyna pociecha. *Niedziela dla Dzieci* nr 21, s. 2.

³⁰ Ciocia Belunia (1931). Piękny czyn Zosi. *Niedziela dla Dzieci* nr 7, s. 1-2.

bie: – Jaki ten mój tatuś niedobry!”³¹. W tego rodzaju opowiadaniach natychmiast kapryśnej, nie mogącej narzekać na brak podstaw życiowych dziewczynce, przeciwstawiono inną, np. z żalem przyglądającą się sklepowej wystawie – tyle, że nie zabawkom, ale butom. Morał opowiadania był prosty – należało zostawić swoje smutki i zainteresować się problemami naprawdę potrzebujących, którym w szczególnym okresie Bożego Narodzenia można było sprezentować ciepłe ubrania, czy nawet używane, ale dobre buty, a także zaprosić na wspólną wieczerzę wigilijną.

Podobnych przykładów dzielenia się własnymi rzeczami z biedniejszymi rówieśnikami i osobami starszymi na łamach „Niedzieli dla Dzieci” było zdecydowanie więcej, np. jedna z bohaterek podarowała lalkę chorej córce praczki, zostawionej samej w domu³² dzieciom pogorzalców można było przekazać kurtki³³; głodnym i chorym podarowano jedzenie³⁴; staruszce-żebaczce kilku chłopców przekazało pieniądze, które odkładali na własne przyjemności³⁵; inni mali bohaterowie bez żalu oddali pieniądze przeznaczone na wymarzone zabawki na książki dla kolegi z klasy, który bez podręczników otrzymywał negatywne noty³⁶; koleżanki z klasy obłożnie chorej dziewczynki ofiarowały jej na Wielkanoc szynkę, kiełbasy, baby, baranka cukrowego, kolorowe jajka itp.³⁷. Dzieci mogły się też dzielić swoimi największymi skarbami, np. piękną, ilustrowaną książką, czytaną wspólnie z chorym kolegą³⁸. W jednym z najdłuższych opowiadań zamieszczonych na łamach „Niedzieli dla Dzieci” – dziesięcioletnia bohaterka, zmuszona biedą, ukradła bransoletkę, która zsunęła się z ręki bogatej pani³⁹. Za uzyskane u lichwiarza pieniądze kupiła podstawowe produkty żywnościowe dla chorej matki i rodzeństwa, ale dręczyły ją wyrzuty sumienia, więc wyznała swoją

³¹ Ciocia Belunia (1931). Gwiazdka Marysi. *Niedziela dla Dzieci* nr 25, s. 2.

³² Opieka Anioła Stróża (1931). *Niedziela dla Dzieci* nr 22, s. 2-3.

³³ Ciocia Belunia (1932). Litościwy Józio. *Niedziela dla Dzieci* nr 11, s. 3.

³⁴ Trzej bracia (1932). *Niedziela dla Dzieci* nr 5, s. 3.

³⁵ Ciocia Belunia (1933). Który lepszy? *Niedziela dla Dzieci* nr 16, s. 3.

³⁶ Ciocia Belunia (1931). Dzielni chłopcy. *Niedziela dla Dzieci* nr 18, s. 2-3.

³⁷ Święcone Jadwigi (1934). *Niedziela dla Dzieci* nr 7, s. 2-3.

³⁸ Książka z obrazkami (1932). *Niedziela dla Dzieci* nr 8, s. 3-4.

³⁹ Ciocia Belunia (1934). Hania. *Niedziela dla Dzieci* nr 9, s. 3; nr 10, s. 3-4; nr 11, s. 3; nr 12, s. 3; nr 13, s. 3-4; nr 14, s. 2-3; nr 15, s. 2-3; nr 16, s. 2-3.

winę rodzicielce, która mogła zaproponować tylko jedno rozwiązanie – poradziła córce przyznać się do popełnionego czynu właścicielce klejnotu. Prawdziwy żal i skrucha, szczerość, szlachetne intencje poczyńań dziewczynki odkupiły jej błąd, bowiem tylko utajone zło powoduje zepsucie całego życia człowieka.

Dzięki tym przykładom młodzi czytelnicy czasopisma otrzymywali klarowny przekaz, musieli mieć jasność – nie tylko obdarowani stawali się dzięki pieniądзом, podarunkom czy opiece szczęśliwsi, ale i obdarowujący byli „bogatsi” i radośni.

Kapryśnym dzieciom, których nie dotknął kryzys finansowy, uzmysłowiono „że raczej trzeba Bogu dziękować za to, że się ma co jeść, niż grymasić, gdy inne dzieci często bywają głodne”⁴⁰. Należało także doceniać domowe warunki bytowe, bo przecież najbiedniejsze dzieci musiały uczyć się przy ciemnej lampce, przy pracujących niejednokrotnie maszynach czy prowadzących codzienny tryb życia domownikach⁴¹.

Wychowując małych czytelników periodyku zwracano też uwagę na inne cechy charakteru, które należało ostro potępiać; i tak egoizm można było uleczyć dobrocią i postępowaniem zaprzeczającym samolubnym zachowaniem⁴²; własne słabości, np. strach przed ciemnością można było zwalczyć miłością do rodzeństwa, któremu chciało się uczynić drobną przysługę, np. przynieść ulubioną książkę z ciemnego pokoju⁴³. Przywiązywano dużą wagę do takich cech, jak odwaga i siła woli, które pozwalały przeciwstawiać się tak naganym zachowaniom jak np. picie alkoholu⁴⁴. Za odwagę i wytrwałość można było otrzymać nagrodę – szacunek i podziw. Dzieci miały ponadto słuchać rodziców (w przeciwnym razie ich przygody kończyły się nieszczęśliwie)⁴⁵, pomagać im w domu⁴⁶, grzecznie zacho-

⁴⁰ Ciocia Belunia (1931). Grymaśnik. *Niedziela dla Dzieci* nr 19, s. 2-3. Por. także (1933). Koleżanki. *Niedziela dla Dzieci* nr 23, s. 2.

⁴¹ Ciocia Belunia (1932). Przeszkody Kazika. *Niedziela dla Dzieci* nr 3, s. 2-3; Ks. St.K. (1931). Pilny chłopczyk. *Niedziela dla Dzieci* nr 4, s. 3.

⁴² Ciocia Belunia (1931). Jak Jania uleczyła samoluba. *Niedziela dla Dzieci* nr 14, s. 2-3.

⁴³ Odwaga (1931). *Niedziela dla Dzieci* nr 12, s. 3.

⁴⁴ Chłopiec okrętowy (1933). *Niedziela dla Dzieci* nr 16, s. 2-3.

⁴⁵ Ciocia Belunia (1933). Przygoda Stasia. *Niedziela dla Dzieci* nr 11, s. 3-4.

⁴⁶ Ciocia Belunia (1933). Dwie przyjaciółki. *Niedziela dla Dzieci* nr 25, s. 2-3; (1934). Mała Zosia gosposia. *Niedziela dla Dzieci* nr 20, s. 3.

wywać się wobec starszych osób⁴⁷, mniej zdolnych⁴⁸ i upośledzonych rówieśników⁴⁹, pracować nad swoim charakterem⁵⁰, opanowywać łakomstwo i nie kłamać, chcąc się usprawiedliwić⁵¹, zwalczać zarozumialstwo⁵² i próżność⁵³, spełniać dobre uczynki, jak nauczanie służącej czytania, pisania i rachunków⁵⁴, dokarmiać głodne zwierzęta podczas zimy i kochać je tak jak Św. Franciszek z Asyżu⁵⁵, czytać tylko dobre książki i czasopisma⁵⁶. Czytanie dobrej prasy i literatury miało na celu wyrobienie w dzieciach i młodzieży nawyku sięgania tylko do wartościowych tekstów, co mogło zaowocować całym pokoleniem światłych i głęboko wierzących dorosłych. Zganiono natomiast bardzo ostro czytanie przez dzieci wszystkiego co im się podobało, a zdarzało się to nawet dzieciom należącym do Krucjaty Eucharystycznej.

Życie religijne dzieci

Młodzi bohaterowie opowiadań, a można przypuszczać, że i czytelnicy „Niedzieli dla Dzieci”, odznaczali się prostą religijnością. Dla nich kościół była miejscem świętym, nieco onieśmielającym, do którego jednak z radością można było przynieść garść kłosów, by Syn Boży nie czuł się samotny: „Na ołtarzu został złożony, podarunek dla Jezusa – złociste kłosy, które opowiadały, jak bardzo Józio kochał Pana Jezusa, a Boski Mistrz słuchał i obiecał dać Józiovi i jego matuli wiele łask, bo dzieci, które Go kochają, nie zostawia bez nagrody”⁵⁷

---

⁴⁷ Wścibska Paulinka (1933). *Niedziela dla Dzieci* nr 21, s. 3-4.

⁴⁸ Dobry kolega (1932). *Niedziela dla Dzieci* nr 19, s. 2-3.

⁴⁹ M.W. (1936). Sen Basi. *Niedziela dla Dzieci* nr 10, s. 3-4.

⁵⁰ Henio (1934). *Niedziela dla Dzieci* nr 8, s. 2-3.

⁵¹ Ciocia Belunia (1934). Lutuś i migdałki. *Niedziela dla Dzieci* nr 8, s. 3-4.

⁵² Ja to wiem... (1936). *Niedziela dla Dzieci* nr 12, s. 2-3.

⁵³ Ciocia Belunia (1933). „Ja się chcę wszystkim podobać!”. *Niedziela dla Dzieci* nr 17, s. 2.

⁵⁴ „Ruta” (1936). Imieniny tatusia! *Niedziela dla Dzieci* nr 2, s. 2-3.

⁵⁵ Ks. F.G. (1932). *Jak Irusia karmiła głodne ptaszki*. *Niedziela dla Dzieci* nr 2, s. 3; por. też Ciocia Belunia (1936). Oj, głupis ty, Józio! *Niedziela dla Dzieci* nr 8, s. 2; Gąsienica (1936). *Niedziela dla Dzieci* nr 13, s. 2-3.

⁵⁶ Na złość! Na złość! (1934). *Niedziela dla Dzieci* nr 20, s. 2; Ciocia Belunia (1934). Wzór niewinności. *Niedziela dla Dzieci* nr 25, s. 2.

⁵⁷ Złote kłosy (1932). *Niedziela dla Dzieci* nr 17, s. 2-3.

W znacznej części opowiadań ich autorzy podkreślali siłę modlitwy, mogącą uratować życie podczas, np. sztormu⁵⁸ czy doprowadzić do nawrócenia ojca: „Spojrzała trwożnie w ciemną głęb kościoła, a nie widząc dookoła nikogo, szybko podbiegła do samego ołtarza... Lecz okazało się, że ołtarz był zbyt wysoki, aby z bliska mogła spojrzeć na domek. Nie namyślając się długo, dziewczynka chwytając stojące na boku schodki, przysuwa je do ołtarza i drżącymi rączkami zsunawszy z nóżek pantofelki, lekkim skokiem wznosi się do wysokości ołtarza, tam klęka i przytuliwszy twarzyczkę do cyborium, zwierza ukrytemu P. Jezusowi swą troskę... Gdy już wypowiedziała wszystko, z natężeniem uwagi oczekiwała odpowiedzi”⁵⁹. Pamiętając o tym, że najlepszym lekarzem jest Chrystus dzieci modliły się o zdrowie ciężko chorych rodziców⁶⁰. Modlitwa miała zbawienny wpływ na poprawę stanu zdrowia a nawet całkowity powrót do czynnego życia⁶¹.

Jako przykład do naśladowania Ciocia Belunia podała życie Małej Rycerki Chrystusowej z Krucjaty Eucharystycznej, spędzającej dużo czasu na modlitwie, mądrej zabawie, pomaganiu rodzicom w domowych obowiązkach, opowiadaniu młodszym dzieciom o tym, co usłyszała na lekcjach religii czy czytaniu opowiadań z „Niedzieli dla Dzieci”⁶². Wzorcowe było zatem takie zachowanie, które charakteryzowało się uczynnością, umiłowaniem pięknego słowa i uczynku, a nie bluźnierstwem i grubiaństwem, pouczeniem błędzących, miłością do rodziców, mądrymi rozmowami z rówieśnikami o katechizmie⁶³. Modlitwa miała być też bronią do walki z lenistwem dzieci, które nie lubiły się uczyć i przynosiły do domu złe cenzurki⁶⁴.

Szczególny charyzmat posiadały chore i umierające bohaterki opowiadań, które pragnęły jedynie przyjąć pierwszą komunię świę-

---

⁵⁸ Chłopiec okrętowy (1932). *Niedziela dla Dzieci* nr 14, s. 2-3.

⁵⁹ Jezu, czy jesteś tu? (1932). *Niedziela dla Dzieci* nr 7, s. 2.

⁶⁰ Por. też K. (1936). *Po wakacjach*. *Niedziela dla Dzieci* nr 17, s. 3-4.

⁶¹ Ciocia Belunia (1931). Bronia. *Niedziela dla Dzieci* nr 9, s. 2-3.

⁶² Ciocia Belunia (1932). Dzień Rycerki. *Niedziela dla Dzieci* nr 16, s. 2-3.

⁶³ Mały miłośnik Jezusa i Marii (1933). *Niedziela dla Dzieci* nr 7, s. 4; Ministrant Pana Jezusa (1934). *Niedziela dla Dzieci* nr 12, s. 2-3.

⁶⁴ E.K. (1931). Zmartwienie Jurka. *Niedziela dla Dzieci* nr 16, s. 3-4.

tą⁶⁵. Modlitwy pozwalały pogodzić się dzieciom z przedwczesnym odchodzeniem, z bólem i rozgoryczeniem. Chore dzieci modliły się w ostatnich swoich chwilach nie tyle o ratunek dla siebie, ile o spokój bliskich, cierpiących z powodu śmierci swych pociech.

Na łamach pisemka ogłaszano też opowiadania przytaczające przykłady heroizmu dziecięcego w sytuacji zagrożenia katolickiej społeczności w Meksyku, gdy trzeba było chronić ukrywających się prześladowanych księży⁶⁶ lub ostrzec podejmujących ryzyko odprawiania Mszy Św. wiernych⁶⁷. Tego rodzaju dziecięce akcje niestety kończyły się tragicznie. Złapane przez wojskowych dzieci nie chciały kłamać, ponieważ przyjęły komunię świętą, zatem musiały zginąć. Nie wydaje się, by celem tych opowiadań było przerażenie czytelników, ale raczej zwrócenie uwagi na bardzo poważne potraktowanie przysięgi, a przede wszystkim komunii świętej.

Bohaterowie opowiadań zainteresowani byli także ideą misji w krajach pogańskich, lansowaną zresztą na łamach „Niedzieli dla Dzieci”, a mianowicie zbieraniem starych znaczków pocztowych oraz sreberek z cukierków, a następnie przesyłaniem ich do redakcji czasopisma. Stamtąd trafiały do Sodalicii Św. Piotra Klawera, gdzie były oczyszczane i stanowiły źródło do wykupu małych murzyniątek z rąk rodziców, którzy nie chcieli ich ochrzcić⁶⁸. Misje prowadziły także same dzieci, np. w krajach chrześcijańskich, w których forso- wano politykę komunizmu⁶⁹. Dzieci były w stanie zatem wśród nie- ochrzczonych, całkowicie obojętnych na sprawy Kościoła rówieśni- ków prowadzić nauczanie religii⁷⁰. Pracę swą należało jednak trak-

---

⁶⁵ Mała Nelli (1932). *Niedziela dla Dzieci* nr 9, s. 3; nr 10, s. 3-4; Czarna Hanusia (opowiadanie misyjne) (1933). *Niedziela dla Dzieci* 1933, nr 14, s. 3-4; Mała Odetka (1934). *Niedziela dla Dzieci* nr 22, s. 2-3; nr 23, s. 2-3.

⁶⁶ Ciocia Belunia (1931). Niech żyje Chrystus – Król! *Niedziela dla Dzieci* nr 12, s. 1-3; nr 13, s. 2-3.

⁶⁷ Rycerzyk Pana Jezusa (1931). *Niedziela dla Dzieci* nr 21, s. 2-3.

⁶⁸ Ciocia Belunia (1931). O zmroku. *Niedziela dla Dzieci* nr 1, s. 2-4.

⁶⁹ Prawdziwy przyjaciel (1933). *Niedziela dla Dzieci* nr 11, s. 2-3; nr 12, s. 3-4; nr 13, s. 3-4; nr 14, s. 2-3; nr 15, s. 2-3.

⁷⁰ Problem chrztu dziecka osoby niewierzącej pojawił się też w opowiadaniu: Nie- zwykłe nawrócenie (zdarzenie prawdziwe) (1934). *Niedziela dla Dzieci* nr 13, s. 2-3; szerzący się wśród polskich emigrantów komunizm oraz ukrywana przed ojcem komunistą uroczystość I komunii świętej była m.in. przedmiotem Jotce (1936). Najpiękniejszy dzień w życiu. *Niedziela dla Dzieci* nr 9, s. 2-3.

tować bardzo poważnie – zaprzyjaźnić się z dzieckiem, zająć się jego sprawami materialnymi, np. ubraniem i wyżywieniem, a dopiero potem edukacją religijną, która mogła przynieść poważniejsze efekty – nawrócenie się pozostałych członków rodziny.

Dzieci uczono też szacunku do symboli religijnych, jak np. do puszki z komunikantami, które zostały bohatersko ochronione podczas powodzi, za co oddał życie chłopiec z Francji⁷¹; do różańca – młodzieniec, walczący podczas wojny francusko-pruskiej, umierając, przyjął komunię świętą i zatroszczył się, by wysłano jego matkę, do Francji, towarzyszący mu zawsze różaniec oraz białą wstążkę – pamiątkę I komunii świętej⁷²; czy do świec⁷³. Dużą wagę przywiązywano w czasopiśmie ponadto do obietnic danych Dzieciątku Jezus, np. w dzień Jego imienin – 2 stycznia. Wtedy to dzieci mogły podarować najlepszy prezent – obiecać, że zawsze będą grzeczne⁷⁴.

Zakończenie

Dzięki konsekwentnie realizowanemu wychowaniu religijnemu „Niedziela dla Dzieci” wyrabiała u swoich czytelników ogólnohumanistyczne zwyczaje pomocy innym dzieciom, rodzinie, starszym ludziom i zwierzętom. Uwrażliwiała na krzywdę i ubóstwo. Choć jednym z założeń tego rodzaju czasopism było wykorzystanie ich podczas zajęć lekcyjnych w szkole, to trzeba przyznać, że redakcja nie dbała dostatecznie o rozwój umysłowy swych czytelników. Ograniczała się do wychowania religijnego, z elementami edukacji literackiej, patriotycznej i regionalnej, pozostawiając zapewne kształcenie innym organizacjom.

Opowiadania zamieszczane na łamach „Niedzieli dla Dzieci” są nieco naiwne, tchną prostym dydaktyzmem, ale płynnie z nich nauka dobroci, posłuszeństwa, a przede wszystkim wiary. Charakterystyczny jest jasny i komunikatywny język oraz wyrażane przesłanie; prosta, momentami dziecięco prostoduszna, religijność – mająca trafić jednak do młodego odbiorcy, pozbawiona teologicz-

---

⁷¹ Pierwsza Komunia św. bohaterskiego Piotrusia (1932). *Niedziela dla Dzieci* nr 12, s. 2-3.

⁷² Biała wstążka (1931). *Niedziela dla Dzieci* nr 11, s. 2-3.

⁷³ F-K (1931). Majowe Anulki. *Niedziela dla Dzieci*, nr 9, s. 3.

⁷⁴ Ciocia Belunia (1932). Życzenia dla Dzieciątka. *Niedziela dla Dzieci* nr 1, s. 2-4.

nej, filozoficznej czy historycznej podbudowy, przystępna, zrozumiała moralizatorka.

Propagowany na łamach „Niedzieli dla Dzieci” model wychowania społecznego i religijnego prowadził do wyrobienia wielu cech, takich jak np. posłuszeństwo Bogu i rodzinie, przedkładanie dobra bliskich nad własne przyjemności, cierpliwość, łagodność, dobroć, szacunek tak do innych ludzi jak i do symboli religijnych, regularne uczestnictwo w nabożeństwach. Realistyczne przykłady wzorcowych zachowań dzieci miały być najlepszym sposobem na ugruntowywanie katolickiego ideału wychowania, zgodnie z hasłem – „Nawrócić dzieci przez dzieci”⁷⁵. Efektem tych działań „miał być przede wszystkim wzrost świadomości wiary. Była to potrzeba chwili, ponieważ to życie religijne w Polsce po latach zaborów miało bardziej charakter tradycji narodowej, niż było faktycznym stanem świadomości religijnej”⁷⁶. To właśnie chęć przeciwdziałania tylko powierzchownej tradycji wpłynęła na nadmierny niekiedy dydaktyzm myśli przenikających treść opowiadań dla dzieci.

Analiza natomiast współczesnych czasopism młodzieżowych, w tym religijnych, takich jak „Mały Gość Niedzielny” i „Droga”, dokonana przez Piotra Tomasza Nowakowskiego, dowiodła, że w pierwszym z nich „spotykamy się z modelem moralnej stabilności”⁷⁷, a w drugim z „modelem moralnej stanowczości”⁷⁸. W „Małym Gościu Niedzielnym” propaguje się taki model życia, w którym jest „obecny Bóg w ujęciu chrześcijańskim i wszystko, co z Nim związane, czyli odpowiednie symbole, oddawanie należnej czci, a nawet strona internetowa: www.zdrowasmaryjo.pl. Z drugiej strony bohater miesięcznika docenia wartość rodziny, godność osoby, wartość przyjaźni oraz pomocy”⁷⁹. W wizerunek młodego człowieka prezentowanego na łamach periodyku wpisują się następujące cechy: docenianie relaksu, zabawy, własnych pasji czy zainteresowań spor-

---

⁷⁵ Hadaczek, B. (1973). *Wychowanie przez literaturę w Polsce międzywojennej: (związki literatury dla dzieci i młodzieży z pedagogiką)*. Warszawa; Poznań, s. 87.

⁷⁶ Sosna, K. (2002). *Chrześcijański model wychowania młodzieży w polskich publikacjach Akcji Katolickiej w latach 1930-1939*. Katowice, s. 79.

⁷⁷ Nowakowski, P.T. (2004). *Modele człowieka propagowane w wybranych czasopiśmiech młodzieżowych : analiza antropologiczno-etyczna*. Tychy, s. 178.

⁷⁸ Tamże, s. 180.

⁷⁹ Tamże, s. 179.

towych, trudu, pracy czy możliwość przedłożenia obowiązków ponad przyjemności, ale nie rezygnuje on z dóbr egzystencjalistycznych.

Bliższe ideałowi przedwojennego dodatku do „Niedzieli” jest czasopismo „Droga”, w którym *Centralną postacią jest [...] młody i głęboko religijny człowiek, w którego życiu dobra teocentryczne przeplatają się z personalistycznymi. [...] Bóg ma charakter wyrażnie chrześcijański, tak więc kluczowe miejsce w życiu przedstawiciela tygodnika „Droga” zajmuje Bóg Ojciec, Jezus Chrystus, Duch Święty, Matka Boża, aniołowie oraz święci*⁸⁰. Dużą wartość ma dla bohatera „Drogi” ludzkie życie, godność ludzka, prawa człowieka, praca charytatywna, rodzina i przyjaźń, doskonalenie się w sferze religijnej i intelektualnej, profesjonalizm, posłuszeństwo wobec Słowa Bożego, bowiem „człowiek w relacji z Bogiem tworzy oś, wokół której konstruowany jest stosunek do świata”⁸¹. Ważne są też własne przyjemności, jak sport, zainteresowania, pasje, ale nie są one afirmowane – tak jak i w przedwojennym czasopiśmie, co prawda powstającym w diametralnie innej sytuacji społecznej, politycznej i religijnej, ale wyznające proste zasady – jak się okazuje uniwersalne, bo do dziś obecne w czasopiśmiennictwie.

---

⁸⁰ Tamże, s. 180-181.

⁸¹ Tamże, s. 181.

ELIZA LUBOJAŃSKA¹

ZAGROŻENIA WOBEC MAŁŻEŃSTWA I RODZINY NA ŁAMACH MIESIĘCZNIKA *W DRODZE* W LATACH 1973-2010

Utworzenie kierunku Nauk o Rodzinie w 2009 roku na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego, sprawiło wzmożone zainteresowanie pracowników i studentów tematyką rodzinną. Miesięcznik *W Drodze* jest jednym z wielu czasopism, na łamach którego tematyka ta jest często prezentowana.

Czasopismo *W Drodze*, poświęcone życiu chrześcijańskiemu ukazuje się od 1973 roku, redagowane jest przez Polską Prowincję Dominikanów w Poznaniu. Zakonnicy już kilka lat wcześniej podejmowali starania u władz o zgodę na wydawanie własnego pisma, jednak spotykało się to z negatywnymi odpowiedziami. Dominikanie prośby argumentowali tym, że w tej części kraju brakuje opiniotwórczego pisma katolickiego o charakterze i tradycjach podobnych do krakowskiego miesięcznika *Znak*, czy warszawskiego pisma *Więź*². Wcześniej zakonnicy wydawali również inne tytuły czasopism katolickich³.

W latach siedemdziesiątych na rynku polskim ukazywało się niewiele pism związanych z Kościołem katolickim i traktujących o sprawach religijnych, skierowanych do czytelników o ugruntowanej wiedzy religijnej. Nakłady ich były bardzo niskie. Sytuacja ta

---

¹ Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

² Żeby nas nie zatłukły kanarki. Rozmowa z ojcem Marcinem Babrajem OP (2006). *W Drodze* nr 12, s. 14.

³ Były to następujące tytuły: *Róża Duchowna* (1898-1950), *Szkoła Chrystusowa* (1930-1939).

stała się wezwaniem do założenia pisma, które służyłoby pogłębianiu formacji religijnej i moralnej w duchu katolickim.

Miesięcznik *W Drodze* wyrósł z doświadczenia dominikańskiego duszpasterstwa akademickiego, z kontaktów ze studentami i profesorami. Inicjatorami wydawania pisma była trójka dominikanów: Marcin Babraj⁴, Jan Kłoczowski⁵ i Konrad Hejmo⁶. Na przestrzeni lat, ze względów politycznych edycja miesięcznika kilkakrotnie była zagrożona, dominikanie bowiem, docierali do środowisk katolickiej inteligencji młodzieżowej, a to się ówczesnej władzy nie podobało. Jedynie ingerencja władz kościelnych kilkakrotnie powstrzymywała zawieszenie tytułu⁷.

W ciągu niespełna czterdziestu lat ukazywania się pisma główne przesłanie miesięcznika wyraża się przede wszystkim w ukazywaniu bogactwa i piękna życia chrześcijańskiego. Autorzy podejmując zagadnienia teologii i duchowości chrześcijańskiej, służą pogłębionej formacji katolickiej. *W Drodze* jest pismem skierowanym zarówno do katolików bardziej zaangażowanych w sprawy Kościoła, jak i osób poszukujących wiary. Na łamach miesięcznika podejmowana jest różnorodna problematyka, liczne są artykuły poruszające zagadnienia z zakresu małżeństwa, rodziny, ochrony życia, duszpasterstwa rodzin. Czytelnik znajdzie tutaj również publikacje dotyczące eklezjologii, problemów światopoglądowych. W kręgu odbiorców periodyku znajdują się również osoby zainteresowane prozą i poezją.

Redakcji miesięcznika od początku udało się skupić wokół siebie grono znaczących autorów, publicystów, teologów i literatów, którzy tutaj publikowali „swoje świadectwa wiary”, małe formy literackie. Byli wśród nich m.in.: Józef Tischner, Jacek Salij, Jan Grzegorzcyk, Roman Brandstaetter, Anna Kamińska, Andrzej Kijowski, Roman Ostromięcki i inni⁸.

---

⁴ Marcin Babraj pełnił funkcję redaktora naczelnego w latach 1973-1995.

⁵ Jan Andrzej Kłoczowski – naukowiec, specjalista w zakresie filozofii religii, w latach 1973-1992 członek redakcji miesięcznika.

⁶ Konrad Stanisław Hejmo – wieloletni duszpasterz pielgrzymów w Rzymie, w latach 1964-1974 duszpasterz akademicki w Poznaniu, współtwórca i redaktor miesięcznika.

⁷ Babraj, M. (1998). Przesłanie nadziei. *W Drodze* nr 10, s. 7.

⁸ Tamże, s. 8.

Problematykę dotyczącą małżeństwa i rodziny starali się przybliżyć czytelnikom znani specjaliści w tej dziedzinie, m. in.: Maria Braun-Gałkowska⁹, Włodzimierz Fijałkowski¹⁰, Jerzy Grzybowski¹¹, Karol Meissner¹², Antoni Siemianowski¹³, Mieczysław Maliński¹⁴, Elżbieta Sujak¹⁵, Jan Grosfeld¹⁶.

Czasopismo w ciągu kilkudziesięciu lat zmieniało się, jego struktura ulegała nieznacznym przeobrażeniom, które związane były m. in. ze zmianami redakcyjnymi¹⁷. Obecnie na pismo składają się artykuły dotyczące tematu przewodniego, jaki towarzyszy każdemu kolejnemu numerowi. Zamieszczone zostają również opowiadania oparte na wątkach religijnych. Każdy numer pisma zawiera stałe rubryki: „Reportaże”, „Szukającym drogi” (Jacek Salij odpowiada na listy i zapytania czytelników dotyczące najczęściej kwestii wiary i problemów moralnych, w tym także dotyczących zagrożeń życia

---

⁹ Rozwój naturalnego planowania rodziny w Polsce (1994). W *Drodze* nr 7, s. 95-101; Miłość rosnąca (1977). W *Drodze* nr 6, s. 23-29; Przygotowanie do małżeństwa 1 (1979). W *Drodze* nr 6, s. 92-104; Przygotowanie do małżeństwa 2 (1979). W *Drodze* nr 7, s. 91-100.

¹⁰ Czystość w przeżywaniu płci – „oczyszczalnia ekologiczna” (1994). W *Drodze* nr 10, s. 93-100; Czy stosowanie antykoncepcji jest działaniem lekarskim? (1993). W *Drodze* nr 7, s. 96-101; Sfera seksualna chce być kochana (1987). W *Drodze* nr 2, s. 95-100; Współczesny model rodziny (2001). W *Drodze* nr 1, s. 48-52.

¹¹ Czy w małżeństwie warto prowadzić dialog (1994). W *Drodze* nr 7, s. 69-75, Maria Magdalena i niesakramentalni (1996). W *Drodze* nr 2, s. 62-65; Przewyciężyć koszmar (1998). W *Drodze* nr 2, s. 72-78; Tajemnica to wielka... (1995). W *Drodze* nr 9, s. 82-86; Wyruszyć do Damaszku (1998). W *Drodze* nr 1, 19-28.

¹² Frustracje w małżeństwie (1978). W *Drodze* nr 4, Małżeństwo – celibat (1980). W *Drodze* nr 9, s. 69-81.

¹³ Kobieta i mężczyzna (1975). W *Drodze* nr 12, s. 62-75; Rodzicielstwo – służbą dla rodziny ludzkiej (1977). W *Drodze* nr 9, s. 3-14; Wierność w małżeństwie (1990). W *Drodze* nr 6, s. 29-35.

¹⁴ Kobiety w stanie błogosławionym (1996). W *Drodze* nr 5, s. 21-26; Komu wolno przyjmować Eucharystię (1995). W *Drodze* nr 9, s. 70-77.

¹⁵ Czy chrześcijański model małżeństwa i rodziny może być zrealizowany (1978). W *Drodze* nr 4, s. 64-68.

¹⁶ Jak Ojciec wobec dzieci (1995). W *Drodze* 1995 nr 9, s. 78-81; Małżeństwo jako trójkąt (1994). W *Drodze* nr 7, s. 65-68.

¹⁷ W roku 1995 o. Marcina Babrąja na stanowisku red. nacz. zastąpił o. Paweł Kozacki, następnie w 2010 roku funkcję tę objął o. Roman Bielecki.

małżeńskiego i rodzinnego¹⁸); „Dominikanie na niedziele” (komentarze do niedzielnych czytań liturgicznych); *Orientacje* (recenzje i omówienia filmów, muzyki, książek oraz czasopism); *Felietony* (publikują tutaj stale Grzegorz Górny, Jarosław Makowski, Jan Góra, Dariusz Kowalczyk.

Problematyka dotycząca zagrożeń życia małżeńskiego i rodzinnego przewija się na łamach miesięcznika stosunkowo często. Szczególnie w latach 70-tych i 80-tych była wzmożona potrzeba publikowania materiałów na ten temat, gdyż rynek książki w Polsce podlegał wówczas cenzurze. Brakowało również papieru, a czytelników zainteresowanych tematem rodziny było wielu. Biorąc pod uwagę wielokrotność pojawiania się na łamach miesięcznika charakterystycznych problemów etyczno-moralnych materiał usystematyzowano w obrębie kilku zagadnień. Omówiono kolejno następujące tematy: obrona i ochrona życia ludzkiego, rodziny dysfunkcyjne i problem uzależnień, homoseksualizm, rozwody oraz problemy egzystencjalno-bytowe rodzin.

1. Obrona i ochrona życia ludzkiego

Jednym z zagrożeń sprzeciwiającym się miłości i godzącym w podstawy rodziny są działania antykoncepcyjne oraz aborcja. Kwestiom tym poświęcono znaczną część materiałów na łamach periodyku, szczególnie w okresach licznych debat i toczących się sporów politycznych oraz nowelizacji prawa w zakresie ochrony życia poczętego¹⁹.

W latach 90-tych, kiedy dyskusja nad kwestią aborcji w Polsce była niezwykle ożywiona opublikowano na łamach *W Drodze* kilka artykułów dotyczących przerywania ciąży. O trwałych i niezmiennych normach etycznych rozpoznających aborcję, jako zabójstwo istoty ludzkiej pisze Marian Grabowski²⁰. Autor prezentuje rozważania o życiu ludzkim w perspektywie aksjologicznej. Człowiek, jego zdaniem, jest jedyną istotą zdolną dostrzec sens etyczny w tym, co sam czyni i jednocześnie jest istotą tragiczną, ograniczoną i niedokończoną w swych zdolno-

---

¹⁸ *W Drodze* 1979 nr 12, s. 99-102; *W Drodze* 1980 nr 4, s. 107-111; *W Drodze* 2001 nr 4, s. 106-111; *W Drodze* 2001 nr 6, s. 107-110; *W Drodze* 2001 nr 10, s. 105-11; *W Drodze* 2002 nr 11, s. 122-126.

¹⁹ *W Drodze* 2005 nr 2 (tematem głównym numeru jest pomoc człowiekowi pro-aborcyjnemu).

²⁰ Grabowski, M. (1992). Aborcja – dotrzeć do źródeł sporu. *W Drodze* nr 5, s. 90-93.

ściach etycznych. Nikt nie jest w stanie uwolnić człowieka od ciężaru wyborów moralnych w obliczu konfliktu różnych etosów. Zastanawiając się nad moralną dopuszczalnością prawnego uregulowania dopuszczalności aborcji M. Grabowski stwierdza, iż istnieją stałe prawa moralne, którym człowiek winien się podporządkować. *Obiektywnie istniejące wartości etyczne i ich porządek są niezmiennie, a ich świat jest w stosunku do świata ludzi transcendentny i to powinno znaleźć swoje odbicie w ludzkim prawodawstwie*²¹.

Referendum zmierzające do przyjęcia za normę średniej wrażliwości etycznej jest czymś gorszącym. W tak ważnych sprawach decydować powinien głos autorytetu moralnego ludzi obdarzonych większą niż przeciętna wrażliwością moralną – stwierdza autor²².

W jednym z listów czytelniczka przedstawia rozważania nad własnym postępowaniem²³. Píše ona o niepokoju sumienia powstałym w związku z zaistniałym ryzykiem, związanym z prawdopodobieństwem urodzenia przez jej siostrę upośledzonego dziecka. Przeprowadzone w następstwie badania prenatalne rozwiąły te obawy. Czytelniczka odczuwa jednak wyrzuty sumienia, (mimo że zawsze była przeciwniczką aborcji), gdyż obawia się, czy w przypadku niepomyślnych wyników badań, nie namawiałaby siostry do usunięcia ciąży. Zadaje przy tym pytanie czy gdyby w takiej sytuacji jej siostra zdecydowałaby się na aborcję jej grzech byłby równie ciężki jak usunięcie dziecka zdrowego? W odpowiedzi stwierdza się, że grzech zabójstwa nie jest i nigdy nie może się stać godnym wyjściem z trudnej sytuacji. Jeśli na kogoś bliskiego spada trudne doświadczenie należy dodawać mu sił i otuchy, aby temu zadaniu sprostał²⁴.

Apelem wzywającym do pomocy kobietom w stanie błogosławionym rozpoczyna się kolejny artykuł²⁵. Wynika z niego, że macierzyństwo daje ogromną radość, ale niesie z sobą także wiele trudu i zmartwień, dlatego wsparcie psychiczne udzielone kobiecie jest w tym okresie bardzo ważne, zwłaszcza samotnym matkom. Autor postuluje,

---

²¹ Tamże, s. 92.

²² Tamże, s. 93.

²³ Dwa wezwania do heroizmu (2003). W *Drodze* nr 8, s. 125-128.

²⁴ Tamże, s. 125-128.

²⁵ Nie zostawiajmy matki samej (1978). W *Drodze* nr 2, s. 97-99.

że musimy różnymi sposobami tworzyć taką atmosferę, w której mimo wszelkich niewygód oczekiwanie na dziecko będzie radością²⁶.

Gruntownej analizy źródeł i dokumentów Kościoła, w których poruszony został problem aborcji dokonał Tomasz Wytrwał²⁷. Podkreśla on, że w Kościele już od pierwszych wieków traktowano aborcję jako przestępstwo i karano z mocy prawa kościelnego. Powołuje się w tym wypadku na „Didache”²⁸, gdzie aborcja jest morderstwem takim samym jak zabójstwo dziecka urodzonego. Następnie odwołuje się do nauki Ojców Kościoła, w tym św. Klemensa Aleksandryjskiego i św. Augustyna. Pierwszy z nich stwierdza, że każdy grzech rodzi kolejny i aborcja jest skutkiem grzechu cudzołóstwa. Św. Augustyn karci wszystkich, którzy zabijają dziecko w łonie matki²⁹.

Autor donosi, że w pierwszym okresie istnienia Kościoła czerpał swoje prawa i nakazy głównie z Pisma Świętego i tradycji apostołskiej, w kolejnych wiekach powstawały już materiały prawne, które autor przytacza: „Dekret Gracjana”, „Dekrety” Grzegorza IX, aż po współczesny „Kodeks Prawa Kanonicznego”. Kolejno w artykule skupiono się na ważniejszych dokumentach Kościoła, które poruszają temat aborcji³⁰.

Następnie T. Wytrwał trafnie zauważa, iż przez ostatnie kilkadziesiąt lat wraz ze wzrostem tendencji proaborcyjnych dokumenty kościelne coraz więcej miejsca poświęcały tej kwestii. Początkowo wypowiedzi skupiały się wokół zagadnień teologii małżeństwa i problemów społecznych. Przedstawiono w nich pozytywną naukę Kościoła o małżeństwie i odpowiedzialnym rodzicielstwie, piętnowano postawy małżonków, którzy niszczą życie. Kolejne dokumenty, omawiając naukę społeczną Kościoła uznali za niedopuszczalne fakt legalizacji aborcji przez ustawodawstwo państwowe³¹.

---

²⁶ Tamże, s. 98.

²⁷ Wytrwał, T. (1996). W kwestii aborcji: dokumenty Tradycji, Magisterium i prawa kościelnego. W *Drodze* nr 11, s. 63-74.

²⁸ *Didache* (1988). [Powstały na przełomie I i II w. podręcznik katechisty mówiący o najważniejszych sprawach ówczesnego Kościoła]. [W:] *Pierwsi świadkowie* (1988). Kraków.

²⁹ Augustyn, św. (1986). *Objaśnienia psalmów (Ps 36-57)*. Warszawa, s. 384.

³⁰ CC, KDK, HV, QAP, EV, DVi.

³¹ Wytrwał, T. (1996). W kwestii aborcji: dokumenty Tradycji, Magisterium i prawa kościelnego. W *Drodze* nr 11, s. 73-74.

Natomiast według Janusza Królikowskiego „bezwzględny szacunek dla życia ludzkiego jest fundamentem każdej demokracji. Państwo, które decyduje się na liberalizację aborcji, wchodzi na drogę, która prowadzi wprost do totalitaryzmu”³². Uważa on, że znaczną odpowiedzialność za powszechne dążenie do liberalizacji prawa w kwestii aborcji ponoszą moralisci, niespójnie i nielogicznie podchodzący do problemu. Nierzadko reprezentują oni, zdaniem autora, dwie postawy: omijają problem i nie podejmują tego tematu z obawy przed atakami przeciwników i utratą popularności, bądź usprawiedliwiają aborcję i jej liberalizację opierając się na błędnych przesłankach. Jedną z nich jest idea dziecka oczekiwanego wyrażająca się w tym, że dziecko ma prawo do życia i rozwoju tylko wtedy, gdy pragną tego rodzice. Jeśli natomiast matka i ojciec nie oczekują potomstwa, to mogą postąpić z nim według własnej woli. Wynika z tego, że dziecko może żyć tylko wtedy, jeśli jego życie ma wartość dla innych³³. Autor nawołuje polityków chrześcijańskich, aby wzmacniali uniwersalne wartości, jakimi są wspólnota i osoba ludzka i w ten sposób dawali świadectwo Ewangelii.

Prawo do życia wynika z prawa naturalnego, jednocześnie wiele osób uzurpuje sobie prawo do posiadania dziecka. Z problemem bezdzietności boryka się coraz więcej małżeństw w Polsce i na świecie, wiąże się to z wieloma czynnikami, wśród których wiek małżonków odgrywa rolę decydującą. Rolą Kościoła jest uświadamianie ludziom zła moralnego związanego z usilnymi dążeniami medycznymi mającymi na celu doprowadzenie do zapłodnienia z pogwałceniem zasad etycznych. Procedura zapłodnienia in-vitro jest instrumentalnym procesem w tak ważnym momencie, jakim jest początek życia ludzkiego. W kwestii wrażliwości, która już od momentu powstania pierwszej komórki, pozwala dostrzec nowe życie ludzkie wypowiada się na łamach pisma Barbara Chyrowicz – filozof i etyk. Autorka stara się nie wchodzić w polemikę ze zwolennikami i przeciwnikami tej metody, ale w swoich rozważaniach skupia się

---

³² Królikowski, J. (1992). Aborcja nie jest drogą do demokracji. W *Drodze* nr 5, s. 90.

³³ Tamże, s. 85.

na kwestii samego faktu powołania nowego życia i ustalenia granicy, poza którą człowiek nie powinien ingerować³⁴.

Pytania o zakres ingerencji państwa w życie moralne obywateli jest przedmiotem rozważań Wojciecha Giertycha. Autor uważa, że państwo nie powinno realizować ideologicznych projektów, ale wypracowywać porządek prawny z uwzględnieniem moralnych zasad, które pozwoliłyby wszystkim siłom społecznym, w tym także Kościołowi, realizować swoją własną misję³⁵.

2. Dysfunkcje rodziny i problem uzależnień

Wielkim zagrożeniem dla rodziny są wszelkiego rodzaju zniewolenia i zaniedbania, często pojawiające się w rodzinach dysfunkcyjnych, które nie radzą sobie z obowiązkami i wyzwaniem dnia codziennego, nierzadko w sytuacji braku jednego z rodziców. Sytuacje tego typu analizuje na marginesie swojej wypowiedzi o przybranym rodzicielstwie Alicja Szymborska³⁶. Przebywanie w takiej wspólnocie staje się dla jej członków, szczególnie dzieci, źródłem wielu cierpień i skrzywień emocjonalnych, wypaczeń osobowości, które w późniejszym wieku dają o sobie znać – podkreśla autorka. Częstym rozwiązaniem, które na trwałe zmienia losy rodziny jest oddanie potomstwa do domu dziecka. Mimo zaspokojonych potrzeb materialnych dzieci nie czują się tam szczęśliwe. Brakuje im prawdziwego oparcia, są zagubione. Opuszczone przez najbliższych odczuwają potrzebę, aby mieć rodziców, którzy będą je kochali. Sieroctwo społeczne wywołuje smutek i cierpienie, dziecko w sposób namacalny doświadcza zła i jest to doświadczenie trwające często latami. Poczucie odrzucenia zostaje głęboko w psychice i w dorosłym życiu potrzeba pomocy terapeutycznej oraz obecności wielu życzliwych osób, aby móc się z tego stanu wyzwolić. „Miłość rodzicielska, jak żadna chyba inna, jest wyrazistym obrazem miłości Boga do człowieka. Nie dziwny się więc ze temu, kto nie był kochany w dzieciństwie.

---

³⁴ Chyrowicz, B. (2010). Życie chciane i niechciane. W *Drodze* nr 10, s. 31-40.

³⁵ Giertych, W. (201). Zrodzony, a nie wyprodukowany. W *Drodze* nr 10, s. 42-53.

³⁶ Szymborska, A. (1977). Refleksje o przybranym rodzicielstwie. W *Drodze* nr 6, s. 39-48.

stwie, przez ojca i matkę, trudno jest uwierzyć w ojcowską miłość Boga” – konkluduje autorka³⁷.

Problematyka uzależnień stała się tematem przewodnim sierpniowego numeru miesięcznika w 2009 roku. Swoje doświadczenia z pracy terapeutycznej z osobami dotkniętymi chorobą alkoholową przybliży czytelnikom doświadczony psycholog – Maria Matuszewska³⁸. Autorka analizuje poszczególne etapy choroby alkoholowej, wskazuje cechy osobowościowe stanowiące potencjalne ryzyko szybszego uzależnienia. W artykule podkreśla się wagę wczesnej interwencji oraz znaczenie grupy wsparcia dla osób pragnących zerwać z nałogiem oraz jego rodziny. Terapeutka podkreśla, że nie ma przypadków beznadziejnych, potrzebna jest jednak motywacja³⁹.

Kolejnym zagadnieniem, wiążącym się z problemem uzależnień, jest znaczenie poczucia własnej wartości, jakie tworzy się w dziecku już od wczesnych lat na podstawie przekazów rodziców i osób znaczących oraz ich wpływu na życie dorosłego człowieka. Zbigniew Budyn – kapłan zajmujący się pomocą osobom uzależnionym wskazuje na korelację między brakiem poczucia własnej wartości, a skłonnością osób borykających się z tym problemem do popadania w nałogi. Autor przytacza przykłady z własnej praktyki i uświadamia czytelnikom, że punktem zwrotnym w odzyskiwaniu własnej godności jest zrozumienie samego siebie poprzez odbudowanie własnej duchowości⁴⁰.

Następnie, w tym samym numerze, poruszono również problematykę uzależnienia od seksu⁴¹, Internetu⁴² i hazardu⁴³. Na temat kryteriów pozwalających odróżnić, kiedy w przypadku osób uzależnionych, mamy do czynienia z grzechem, a kiedy z chorobą możemy się dowiedzieć z rozmowy dwóch dominikanów: Pawła Kozackiego i Wojciecha Prusa⁴⁴.

---

³⁷ Tamże, s. 41.

³⁸ Matuszewska, M. (2009). Nie wyjdiesz z tego sam. *W Drodze* nr 8, s. 45-55.

³⁹ Tamże, s. 47-54.

⁴⁰ Budyn, Z. (2009). Czy uzależniony może być wartościową osobą. *W Drodze* nr 8, s. 64-71.

⁴¹ Zasada, S. (2009). Niedobra miłość. *W Drodze* nr 8, s. 16-24.

⁴² Tylanda, M. (2009). Żałuję tego słoneczka ciepłego. *W Drodze* nr 8, s. 25-34.

⁴³ Kolska, K. (2009). Poddaj się, żeby wygrać. *W Drodze* nr 8, s. 35-44.

⁴⁴ Spowiednik nie może się przerazić. Rozmowa z Wojciechem Prusem (2009). *W Drodze* nr 8, s. 72-81.

Jeszcze większe zagrożenie dla prawidłowego rozwoju dzieci w rodzinie stanowią wszelkiego rodzaju dewiacje seksualne. I tak np. kwestii pedofilii i przemocy seksualnej wobec dzieci poświęcony został nr 5 miesięcznika z 2008 roku. Tomasz Wytrwał analizuje tutaj przyczyny oraz konsekwencje tego typu działań z punktu widzenia prawa kościelnego. Autor ubolewa nad naganną postawą niektórych osób, niechętnych ujawnianiu tego rodzaju przestępstw⁴⁵.

O terapeutycznej roli kierownictwa duchowego i zbawiennym wpływie sakramentu pojednania traktuje kolejny artykuł dominikańskiego duszpasterza – Michała Adamskiego, który przywołując własne doświadczenia z konfesjonału, wskazuje jaki jest, jego zdaniem, najwłaściwszy sposób podejścia do osób, które doświadczyły przemocy seksualnej. Podkreśla przede wszystkim, że bardzo ważne jest traktowanie z delikatnością i cierpliwością zarówno ofiar, jak i sprawców przemocy seksualnej⁴⁶.

Zagadnieniu pedofilii poświęca swój artykuł psycholog chrześcijański – Bogna Białkowska⁴⁷. Autorka w sposób krytyczny odnosi się do liberalnych koncepcji traktujących pedofilię jako normalną opcję seksualną i podkreśla rolę terapii w wychodzeniu z tego uzależnienia.

Coraz większym problemem, z jakim stykają się już dzieci w wieku szkolnym staje się pornografia. Szkodliwość i zło tego zjawiska oraz związane z tym zgorszenie są przedmiotem etycznych rozważań Mariana Grabowskiego⁴⁸. Autor przytacza ewangeliczne upomnienie, jakie Chrystus kieruje do gorszycieli, uświadamiając w ten sposób niszczycielską siłę zgorszenia dla ludzkiego wnętrza.

3. Homoseksualizm

Inną kwestią wzbudzającą w dzisiejszych czasach wiele kontrowersji jest prawna legalizacja związków jednopłciowych. Problem ten stanowi coraz większe zagrożenie dla rodziny, która traci swoją tożsamość. O skali problemu i trudnościach wynikających z tego powodu świadczy korespondencja, napływająca do redakcji czasopisma.

---

⁴⁵ Wytrwał, T. (2008). Przemoc seksualna wobec dzieci. *W Drodze* nr 5, s. 32-36.

⁴⁶ Adamski, M. (2008). Miłość, która zejdzie na samo dno. *W Drodze* nr 5, s. 45-54.

⁴⁷ Białkowska, B. (2006). Kochamy dzieci. *W Drodze* nr 6, s. 64-72.

⁴⁸ Grabowski, M. (1992). Zgorszenie. *W Drodze* nr 7, s. 55-62.

Jedna z czytelniczek w liście do redakcji wyraża swój sprzeciw wobec możliwości adopcji dzieci przez pary homoseksualne, z drugiej jednak strony podkreśla, że „normalna” rodzina nie zawsze jest gwarantem dobrego wychowania⁴⁹. Inny czytelnik opisuje w liście własne trudności w związku odczuwanymi przez niego skłonnościami homoseksualnymi i niechęcią do własnej osoby, zaznacza przy tym, że z pobudek religijnych zachowuje wstrzemięźliwość seksualną. Kapłan w odpowiedzi zachęca go do wytrwania w tej postawie oraz przewyciężenia wstrętu do samego siebie⁵⁰.

Kolejny mężczyzna opisuje w liście własne wątpliwości dotyczące kwestii ważności małżeństwa z powodu odczuwanych przez niego skłonności. W odpowiedzi kapłan stwierdza, że odczuwane skłonności nie zmniejszają wartości małżeństwa dopóki się im nie ulega⁵¹.

Zapewne waga problemu skłoniła redakcję do poświęcenia większej uwagi zagadnieniu homoseksualizmu na łamach pisma⁵². W periodyku opublikowano obszerną rozmowę z amerykańskim dominikaninem – Richardem Woodsem⁵³ – autorem kontrowersyjnej książki na temat homoseksualizmu pt.: „O miłości, która nie śmiała wymawiać własnego imienia”⁵⁴. W pracy duszpasterskiej zajmuje się on osobami o orientacji homoseksualnej. Autor przestrzega przed demonizowaniem tego problemu w Kościele, jest zwolennikiem teorii, że zmiana orientacji seksualnej nie jest możliwa⁵⁵.

W następnej kolejności redakcja opublikowała artykuł polemizujący z twierdzeniami Richarda Woodsa⁵⁶. Autor wyraża swój sprzeciw oraz niepokój wobec opinii wyrażanych przez amerykańskiego duchownego. Uważa on, że taka interpretacja nie służy rozwiązaniu problemu i jest sprzeczna z nauczaniem Kościoła w tej kwestii.

---

⁴⁹ Homoseksualni rodzice? (2001). W *Drodze* nr 4, s. 106-111.

⁵⁰ „Czuję się gorzej niż kaleka” (1989). W *Drodze* nr 9, s. 109-112.

⁵¹ Czy moje małżeństwo jest ważne? (1998). W *Drodze* nr 6, s. 106-109.

⁵² W *Drodze* 2005 nr 3 został w całości poświęcony tematyce homoseksualizmu.

⁵³ Bóg kocha homoseksualistów. Rozmowa z Richardem Woodsem OP (2005). W *Drodze* nr 3, s. 22-37.

⁵⁴ Książka wydana została w Polsce nakładem wydawnictwa Rebis w 1993 roku.

⁵⁵ *Bóg kocha...*, s. 26-28.

⁵⁶ Polnik, P. (2005). Szukając prawdy. W *Drodze* nr 3, s. 38-47.

Rozważania na temat przyczyn i uwarunkowań homoseksualizmu przedstawiła czytelnikom Jolanta Próchniewicz⁵⁷. Autorka stwierdza, że kwestie te są cały czas nierozstrzygnięte. Według niej najbardziej prawdopodobna wydaje się teoria o nabytym charakterze homoseksualizmu, co daje nadzieję na pozytywny efekt w terapii osób chcących zmienić orientację na heteroseksualną.

Na łamach *W Drodze* podjęto również rozważania dotyczące kapłaństwa osób o skłonnościach homoseksualnych i stanowiska Stolicy Apostolskiej w tej kwestii⁵⁸.

4. Rozwody

Tragedią dla rodziny jest rozstanie małżonków, gdyż rozwód wiąże się ze złamaniem przysięgi małżeńskiej, jest zaprzeczeniem miłości. Jednocześnie godzi w dobro całej rodziny. Tematyce tej oraz związanym z tym brakiem obecności ojca w rodzinie poświęca się na łamach czasopisma sporo miejsca⁵⁹. W sytuacji odejścia jednego z małżonków w szczególnie sposób cierpią dzieci, które tracą poczucie bezpieczeństwa i nierzadko siebie obwiniają za rozstanie rodziców. Tymczasem, aby funkcjonowało zdrowe społeczeństwo potrzebne są pełne rodziny. Nieraz małżonkowie nie potrafią zwalczyć zazdrości, zawiści i wzajemnych urazów i bezceremonialnie się rozwodzą. Skutkiem tego jest okaleczenie uczuć i psychiki dziecka i to w sposób najbardziej brutalny. Rozwód nie jest wydarzeniem, które dzieje się z dnia na dzień. Dziecko obserwuje proces rozłamu w rodzinie, czuje wszystko i mocno przeżywa. Patrzy na odchodzenie matki lub ojca z domu i pogrąża się w samotności i opuszczeniu. W trakcie rozchodzenia rodziców nie otrzymuje ono ciepła rodzinnego domu, bo jego najbliżsi zagubili to, co najważniejsze i trudno

⁵⁷ Próchniewicz, J. (2005). Predyspozycja czy preferencja? *W Drodze* nr 3, s. 61-71. W tym samym nr opublikowano również *Wybraną literaturę na temat homoseksualizmu* w oprac. J. Próchniewicz.

⁵⁸ Dziewiecki, M. (2006). Kandydaci do kapłaństwa a homoseksualizm. *W Drodze* nr 1, s. 50-55 oraz Prusak, J. (2006). *Tertium non datur?* *W Drodze* nr 1, s. 56-65.

⁵⁹ Vlahos, O. (2005). Zagrożona płć? *W Drodze* nr 10, s. 22-41; Jaszewska, D. (2005). Był sobie mężczyzna. *W Drodze* nr 10, s. 42-50; Majerowicz-Klaus, M. (2005). Jak odnaleźć męskość? *W Drodze*, nr 10 s. 51-57; Białecka, B. (2005). Płć piękna, płć słaba – mężczyzna. *W Drodze*, nr 10 s. 58-65; *W Drodze* 2005 nr 11 (nr w całości poświęcony głównie tematyce rozwodów); Wierność małżonkowi niewiernemu (1991). *W Drodze* nr 6, s. 109-112.

jest później to nadrobić – dostrzega w swoich rozważaniach Mieczysław Maliński⁶⁰.

Kościół powinien stać na straży wartości rodzinnych w sytuacji, gdy mass media propagują liberalną koncepcję człowieka i rodziny nastawioną na indywidualizm, samorealizację i konkurencję już od dziecięcych lat – podkreśla P. Jaszewska⁶¹. Polska na tle innych krajów europejskich może poszczycić się niskimi statystykami rozwodów, lecz z roku na rok sytuacja ulega niekorzystnym zmianom – ubolewa autorka, postulując, aby duchowni większym zainteresowaniem i troską otaczali małżeństwa zagrożone rozbiciem.

Sobór Watykański II przypomina, że *rozwód stanowi poważne wykroczenie przeciwko prawu naturalnemu*⁶², wprowadza nieporządek w rodzinie pociągający za sobą poważne szkody. Dzieciom stawia się zły przykład, manipuluje się ich uczuciami traktując je, jako przedmiot we wzajemnych rozgrywkach.

Według danych przytaczanych przez autorów kolejnej publikacji ponad połowa dzieci w USA wychowuje się w rodzinach niepełnych lub przynajmniej raz w życiu zmieniła ojca lub matkę. Stawiają przy tym pytanie *Ile dzieci żyje w poczuciu zagrożenia, że nowa rodzina, w której żyją, może rozpaść się tak samo jak poprzednia?*⁶³.

5. Problemy egzystencjalno-bytowe

Relacje w rodzinie nie zawsze układają się właściwie, czasami bywa tak, że osoby nie są w stanie budować trwałych więzi opartych na wzajemnym szacunku i miłości. Na łamach miesięcznika *W Drodze* opublikowany został list pewnej zamężnej kobiety skierowany do kapłana⁶⁴. Czytelniczka opisuje w nim swoją trudną sytuację rodzinną i prosi o poradę i modlitwę. Z analizy listu wynika, że jej rodzina znajduje się w bardzo trudnym położeniu. Mąż w ogóle nie poczuwa się do obowiązków rodzicielskich, swoją żonę zdradza, stosuje przemoc fizyczną i psychiczną. Zabrania żonie praktykowania wiary i wobec dzieci ośmiesza Kościół. Z analizy listu wnioskować można,

⁶⁰ Maliński, M. (1996) Kobiety w stanie błogosławionym. *W Drodze* nr 5, s. 26.

⁶¹ Jaszewska, D. (2005). Rozwiązanie umowy o miłość. *W Drodze* nr 11, s. 15-16.

⁶² KKK 2384.

⁶³ Cichobłaziński, A.L. (1993). Czy rodzina może przeżyć. *W Drodze* nr 7, s. 79.

⁶⁴ Magda, (1991). „...poszli skrzydłami ulice zamiatać”. Listy do księdza. *W Drodze* nr 7-8, s. 152-162.

że autorkę cechuje odwaga i dążenie do uratowania związku, choć czasami brakuje jej sił. Każdy z czytelników pisma może sam się zastanowić, jakie postępowanie w podobnych sytuacjach jest właściwsze, czytelniczka nie otrzymuje gotowej odpowiedzi⁶⁵.

Sytuacja ekonomiczna powoduje, że młode małżeństwa zmuszone są niekiedy do mieszkania wspólnie z rodzicami jednego z małżonków i nierzadko wynikają z tego powodu problemy, które mogą przyczynić się wręcz do rozpadu rodziny. Swoje trudne relacje z teściami opisuje jedna z czytelniczek⁶⁶. Z powodu wielu drobiazgowych zatargów z rodzicami jej męża, atmosfera panująca w ich rodzinie stała się trudna do zniesienia. Teściowie krytykują jej sposób postępowania w wielu sytuacjach, pocieszające w tym wszystkim jest jednak to, iż mąż zdecydowanie jest po jej stronie, ale w jej sercu panuje niepokój dotyczący przestrzegania czwartego przykazania. W odpowiedzi kobieta otrzymuje przestrożę, aby w tej trudnej dla siebie sytuacji nie raniła męża i nie oceniała przy nim negatywnie jego rodziców, gdyż to właśnie im zawdzięcza to, że jej mąż jest takim, a nie innym człowiekiem, którego ona pokochała⁶⁷.

Analiza materiału źródłowego w wybranym przedziale czasowym pozwala zauważyć, że redakcja i autorzy zamieszczający artykuły w czasopiśmie starali się ukazać czytelnikom właściwe wzorce postępowania w dziedzinie życia małżeńskiego i rodzinnego. Miało to ogromne znaczenie, w przeszłości, zwłaszcza w okresie komunizmu, gdy władze starały się za wszelką cenę doprowadzić do ateizacji społeczeństwa, szczególnie młodzieży i pomniejszenia wartości rodziny.

Duża liczba napływającej do redakcji korespondencji, publikowanej w czasopiśmie, pozwala wnioskować, że czytelnicy żywo interesują się zagadnieniami etycznymi dotyczącymi życia małżeńskiego i rodzinnego. Wielu z nich szuka gotowych recept jak uzdrożyć swoje relacje ze współmałżonkiem, bądź pragną poznać stosunek Kościoła do określonych sytuacji i problemów. Dzięki poruszonym tematom, miesięcznik *W Drodze* cieszy się dużym zainteresowaniem wśród odbiorców, stając się periodykiem chrześcijańsko-społecznym o szerszym oddziaływaniu społecznym.

---

⁶⁵ Tamże, s. 152-155.

⁶⁶ Trudne relacje z teściami (2003). *W Drodze* nr 2, s. 122-125.

⁶⁷ Tamże, s. 122-123.

BARBARA KOWALSKA¹

KSIEGOZBIORY PRYWATNE DUCHOWIEŃSTWA NA PODHALU, W LATACH 1998-2006² CZEŚĆ 2

Analiza tematyczna księgozbiorów

Prezentowano całościowo zawartość treściową bibliotek duchowieństwa. Głównym kryterium klasyfikacji i podziału na poszczególne działy i poddziały była tematyka posiadanych przez księży książek. Wyjątek stanowią wydawnictwa albumowe oraz słownikowe i encyklopedyczne, a także przewodniki. Te publikacje ujęte są w odrębne działy wyróżnione ze względu na kryterium wydawniczo-formalne.

1. Literatura teologiczna i religijna

W każdym z księgozbiorów duchowieństwa dominującą pozycję stanowią opracowania teologiczne i publikacje stanowiące tzw. szeroko pojętą literaturę religijną, na którą składają się między innymi powieści i opowieści o treści religijnej, popularne opracowania żywotów świętych, wybory kazań, równego rodzaju medytacje, rozważania modlitewne, a także wszelkiego rodzaju pomoce katechetyczne, homiletyczne.

---

¹ Absolwentka Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

² Praca magisterska pod kierunkiem prof. UJ dr hab. Andrzeja Linerta, Kraków: Instytut INiB UJ, 188 s., 120 poz. bibl., 3 aneksy + 16 tab. Fragment (część 1) opublikowany w *FIDES – Biuletyn Bibliotek Kościelnych* (2009) nr 1-2 (28-29), s. 219-254. W części 2 skrócono rozdział III i IV.

Teologia jest nauką obszerną, zawierającą w sobie szereg dziedzin i zagadnień teologicznych. Wraz z rozwojem teologii pojawiały się coraz to nowe i różne jej podziały. W średniowieczu była tylko jedna teologia, natomiast w XVII wieku po raz pierwszy pojawiła się pojęcie teologia dogmatyczna, która jednak wówczas nie oznaczała osobnego działu, lecz jedynie szczególną metodę. Dopiero w połowie XVIII wieku nastąpiło rozbitcie teologii na szereg oddzielnych, samoistnych części. Według A. Usowicza wyróżnia się trzy grupy nauk teologicznych: nauki egzegetyczno-historyczne, nauki praktyczne, nauki apologetyczno-dogmatyczne³.

Nauki egzegetyczno-historyczne to grupa o charakterze nauk pomocniczych. Zajmuje się badaniem źródeł natchnionych czyli Pisma Świętego i Tradycji. Ze względu na to, którego źródła dotyczy, dzieli się na biblistykę zajmującą się Pismem Świętym oraz historię Kościoła i patrologię odnoszącą się do Tradycji.

Nauki praktyczne, w skład których wchodzi teologia moralna, wraz z ascetyką i mistyką oraz teologia pastoralna z pokrewnymi naukami, takimi, jak katechetyka i homiletyka, stanowią również grupę nauk pomocniczych.

Nauki apologetyczno-dogmatyczne tworzą właściwą teologię, gdzie apologetyka stanowi podstawę całej budowy teologicznej, natomiast dogmatyka omawia prawdy wiary.

Teologia dogmatyczna rozumiana jest dzisiaj jako naukowy wykład dogmatów wiary. Dzieli się ze względu na metodę (*ratione methodi*), gdzie wyróżnia się dogmatykę pozytywną i spekulatywną oraz ze względu na materię (*ratione materiae*), obejmując następujące działy: o Bogu samym (*De Deo uno*) i o Trójcy Świętej (*De Deo trino*); o stworzeniach, świecie materialnym, aniołach, człowieku (*De Deo creante et elevante*); o wcieleniu i odkupieniu (*De Verbo incarnato et redemptore*); nauka o łasce (*De gratia*); nauka o sakramentach (*De sacramenta*); o rzeczach ostatecznych (*De novissimis*).

Nowsze typologie dzielą teologię na: naturalną (*teodycea*), fundamentalną (*apologetyka*) i właściwą⁴.

---

³ Usowicz, A. (1948). *Wstęp do teologii*. Kraków: Wydaw. Koła Naukowego Teol. Śl. U. J., 45 s. 3-4.

⁴ Napiórkowski, S. C. (1991). *Jak uprawiać teologię*. Wrocław: Wrocławska Księgarnia Archidiecezjalna, s. 79.

Teologia właściwa dzieli się na:

I. Teologię historyczną, w której znajdują się:

1. nauki biblijne (w nich wstępy ogólne i do poszczególnych ksiąg Pisma św., egzegeza, teologia biblijna),
2. patrologia,
3. historia Kościoła,
4. historia dogmatów i teologii,

II. Teologię systematyczną, która obejmuje:

1. teologię dogmatyczną,
2. teologię moralną,
3. teologię ascetyczną (duchowości) i mistyczną,

III. Teologię praktyczną, w skład której wchodzi:

1. homiletyka,
2. katechetyka,
3. misjologia,
4. teologia caritatis,
5. liturgika,
6. teologia pastoralna,
7. prawo kościelne.

Struktura teologii dogmatycznej, która traktowana jest jako najważniejsza spośród wszystkich dyscyplin teologicznych, przedstawia się następująco: O wierze – De fide; O Bogu w Trójcy Jedynym – De Deo Uno et Trino; O Bogu Stwórcy – De Deo creante et elevante; O Słowie Wcielonym – De Verbo incarnato (chrystologia); O Chrystusie Odkupicielu – De Christo Redemptore (soteriologia); O łasce – De Gratia (charytologia); O Kościele – De Ecclesia (ekleziologia); O Sakramentach – De sacramentis (sakramentologia); O rzeczach ostatecznych – De novissimis (eschatologia).

Zarówno teologia, ze wszystkimi wchodzącymi w jej skład poszczególnymi dziedzinami, jak i popularna literatura religijna obejmują przynajmniej połowę każdego księgozbioru posiadanego przez księży, bez względu na jego wielkość. Ogólna liczba dzieł teologicznych i religijnych to około 1313 pozycji, co stanowi 61% wszystkich książek. W poszczególnych zbiorach ich liczba dochodzi nawet do kilkuset, natomiast w żadnym księgozbiorze nie było mniej niż 50 książek teologicznych i religijnych. Ponieważ w niniejszej analizie chodziło o zaakcentowanie przede wszystkim książek z innych działów niż teologia, takich, które określają i wskazują na pozateolo-

giczne zainteresowania kapłanów, więc w tym miejscu, w dziale teologii i literatury religijnej ujęte zostały tylko te stanowiące podstawowe, najważniejsze i najbardziej popularne dzieła. [...]

Jest rzeczą oczywistą, że w każdej kapłańskiej bibliotece znajduje się brewiarz i Pismo Święte. W wielu z nich, można znaleźć czasem nawet po kilka egzemplarzy zarówno brewiarza, jak i Pisma Świętego. Wydania Biblii są bardzo różne, jest ona publikowana albo pod tytułem „Biblia”, albo pod tytułem „Pismo Święte”. Najczęściej spotykana jest „Biblia Tysiąclecia”, ale także czterotomowa tzw. „Biblia Poznańska”, „Biblia Jakuba Wujka”, wydawane oddzielnie „Pismo Święte Nowego Testamentu” i „Pismo Święte Starego Testamentu”, jak również pojedyncze Ewangelie. Tutaj też należy włączyć różne warianty Biblii, przeznaczone dla szczególnych odbiorców. Do takich należy na przykład „Biblia dla dzieci”, czy „Ilustrowana Biblia młodych”. Mona jeszcze wspomnieć - jako pewną formę Pisma Świętego, „Apokryfy Nowego Testamentu”, które pomimo, że nie są kanonicznie uznanymi księgami Pisma Świętego bywają wykorzystywane przez księży w pracy duszpasterskiej.

Z różnorodnych opracowań dotyczących Pisma Świętego należy wymienić przede wszystkim „Wstęp do Starego Testamentu” (Poznań, 1990) i „Wstęp ogólny do Pisma Świętego” (Poznań, 1986) oraz ks. Michała Petera „Wykład Pisma Świętego Starego Testamentu” (Poznań 1978; 1959; 1970) i ks. Edwarda Szymanka „Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu” (Poznań 1990), jak również dosyć często spotykane dwie książki autorstwa o. Hugolina Langkammera „Teologia Nowego Testamentu” t. 1-2 (Wrocław 1984, 1985, 1991; Lublin 1992, 1994) i „Wprowadzenie do ksiąg Nowego Testamentu” (Wrocław 1990). Istotną pomocą jest także „Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu” t. 1-2 (Poznań 1999). Przy korzystaniu z Biblii bardzo przydatnymi publikacjami są konkordancje, na przykład „Konkordancja biblijna” (Warszawa 1995; 1982), ks. Jana Flisa „Konkordancja do Biblii Tysiąclecia” (Warszawa 1991; 2000), „Podręczna konkordancja biblijna” (Poznań 1967) w opracowaniu Elizeusza Trzeciaka, ks. Kazimierza Greli „Konkordancja Nowego Testamentu” t. 1-2 (Kraków 1987). W tym dziale można umieścić też „Historię biblijną Starego i Nowego Testamentu” (Katowice 1973; Opole 1968) oraz książkę Volkmar Fritza „Archeologia biblijna” (Warszawa 2005).

Do fundamentalnych, podręcznikowych opracowań z patrologii należą: Bertholda Altanera i Alfreda Stuibera „Patrologia” (Warszawa 1990), ks. Szczepana Pieszczocho „Patrologia” (Poznań 1964; Gniezno 1994, 1998), ks. Franciszka Drączkowskiego „Patrologia” (Pelplin 1998), Luigiiego Padovese „Wprowadzenie do teologii patrystycznej” (Kraków 1994), ks. Antoniego Żurka „Wprowadzenie do Ojców Kościoła” (Kraków 1993; Tarnów 1998). Są tu również antologie pism Ojców Kościoła np. ks. Mariana Michalskiego „Antologia literatury patrystycznej” (Warszawa 1975-1982; 1969), Andrzeja Bobera „Antologia patrystyczna” (Kraków 1965), czy te „Mądrość Ojców Kościoła: antologia patrystyczna” (Kraków 1995) lub „Ojcowie Kościoła Grecy i Syryjscy: Teksty o Matce Bożej” (Niepokalanów 1981), a także czterotomowe komentarze Ojców Kościoła „Karmię Was tym, czym sam żyję” t. 1-4 (Kraków 1978-1982; Warszawa 1984). Nie można tutaj pominąć znanego, kilkunastotomowego cyklu „Ojcowie żywi” (Kraków 1978-1995; 1996-), którego wydawanie jest obecnie kontynuowane. Obok antologii można znaleźć pojedyncze teksty poszczególnych Ojców Kościoła.

Z historii Kościoła, najważniejszymi, podstawowymi i najczęściej spotykanymi publikacjami są pięciotomowa „Historia Kościoła” t. 1-5 (Warszawa 1984-1988), „Historia Kościoła Katolickiego” t. 1-4 w opracowaniu ks. Mariana Banaszaka (Warszawa 1986-1992), ks. Bolesława Kumora „Historia Kościoła” t. 1-9 (Lublin 1973-), a także ks. Józefa Umińskiego „Historia Kościoła” t. 1-2 (Lwów 1933-1934; Opole 1959-1960) oraz Pierre Pierrarda „Historia Kościoła katolickiego” (Warszawa 1981, 1984). Historię Kościoła w Polsce przedstawia praca Jerzego Kłoczowskiego „Zarys dziejów Kościoła Katolickiego w Polsce” (Kraków 1986).

Trzeba również wspomnieć o ogólnych dziełach, dotyczących historii teologii, dziejów religii czy religioznawstwa. Przykładem może być „Historia teologii. I. Epoka patrystyczna” (Kraków 2003), „Historia teologii. II. Epoka średniowieczna” (Kraków 2005), „Zarys dziejów religii” (Warszawa 1964, 1976, 1986, 1968, 1988), a także książka autorstwa ks. Lecha Grabowskiego „Wielki nieznany. Zarys religioznawstwa” (Płock 1993, 1977). Jednym z podstawowych dzieł religioznawczych jest Mircea Eliade „Historia wierzeń i idei religijnych” t. 1-3 (Warszawa 1988-). Tematyka książek teologicznych i religijnych, znajdujących się w księgozbiorach kapłanów nie ogra-

nicza się wyłącznie do religii katolickiej, czy chrześcijańskiej. Są też publikacje o islamie, buddyzmie, hinduizmie i innych religiach świata, zaś kilka tytułów traktuje o relacjach między religią chrześcijańską a innymi religiami. Wśród tych ogólnych dzieł, znajdują się „Religie świata – przewodnik encyklopedyczny” (Warszawa 1996), praca pod redakcją Emmy Bruner-Traut „Pięć wielkich religii świata” (Warszawa 1996, 1987, 1986, 2002), Michela Malherbe „Religie ludzkości” (Kraków 1995, 1999), Hustona Smitha „Religie świata” (Warszawa 1995).

Nie sposób jest wymienić wszystkie, choćby tylko najważniejsze dzieła z każdej z pozostałych dziedzin teologii. Spośród blisko 1000 tytułów książek należących do tego działu, wiele odnosi się do bardzo szczegółowych zagadnień, co ma miejsce zwłaszcza w odniesieniu do teologii dogmatycznej. Dlatego też wspomnianych zostanie tylko kilka z nich o treści ogólnej. W teologii praktycznej przeważają opracowania typu podręcznikowego i poradnikowego, które są pomocą i praktycznymi wskazówkami w codziennej działalności duszpasterskiej. Najwięcej jest tutaj materiałów homiletycznych i katechetycznych, różnego rodzaju wybory kazań, przykłady homilii obrzędowych. Właśnie zbiorami kazań są jedne z najstarszych książek, posiadanych przez księży, a mianowicie ks. Karola Antoniewicza „Kazania ks. Antoniewicza t. IV Kazania przygodne” (Kraków 1893) i ks. J. Wilczki „Rocznik drugi kazań niedzielnych” z 1874 roku. Publikacją o charakterze podręcznikowym jest ks. Zbigniewa Adamka „Homiletyka” (Tarnów 1992). Katechetyka, to cały szereg różnorodnych katechizmów dla dzieci i młodzieży, przeznaczonych do różnych typów szkół oraz katechizmy dla dorosłych na przykład „Katechizm dla dorosłych” (Olsztyn 1985; Kraków 1999) czy „Katolicki katechizm dorosłych” (Poznań 1991, 1987), gdyż często prowadzone są w parafiach również katechezy dla dorosłych. Można tu też znaleźć „Dyrektorium ogólne o katechizacji” (Poznań 1998), zaś podstawowym dziełem jest „Katechizm Kościoła Katolickiego” (Poznań 1994) i „Kompedium Katechizmu Kościoła Katolickiego” (Kielce 2005). Podstawowym zbiorem kościelnych przepisów prawnych jest „Codex Iuris Canonici” (Roma 1983; Poznań 1983, 1984), wydany również pod polskim tytułem jako „Kodeks prawa kanonicznego” (Poznań 1994, 1984), będący w posiadaniu prawie każdego księdza, a także „Komentarz do kodeksu prawa kanonicznego”

t. 1-6 (Lublin 1989). Należy tu jeszcze wspomnieć czterotomowe „Prawo kanoniczne” t. 1-4 (Olsztyn 1984), ks. Tadeusza Pawluka „Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II” (Olsztyn 1985-1990), jak również dwa podręcznikowe opracowania, ks. Jana Dudziaka „Wprowadzenie do nauki prawa kanonicznego” (Tarnów 1999) i ks. Edwarda Szafronowskiego „Podręcznik prawa kanonicznego” t. 1-4 (Warszawa 1985-1986). Do tego, znaleźć można szereg publikacji, dotyczących w szczególności kościelnego prawa małżeńskiego.

Nie wglębiając się dalej w bardzo szczegółowe zagadnienia teologii zwłaszcza dogmatycznej, wymienić należy jeszcze Güntera Kocha „Podręcznik teologii dogmatycznej” (Kraków 1999), ks. Andrzeja Zuberbiera „Wierzę...: dogmatyka w zarysie” (Katowice 1969), ks. Józefa Brudza „Mała dogmatyka” (Kraków 1973), najbardziej znane opracowania z teologii duchowości Charlesa A. Bernarda „Wprowadzenie do teologii duchowości” (Kraków 1996), Albina Marchetti „Zarys teologii życia duchowego” (Kraków 1996), Adolpha Tanquerey „Zarys teologii ascetycznej i mistycznej” t. 1-2 (Kraków 1949). Są dzieła dotyczące liturgiki, sakramentologii, teologii moralności, różnorakie publikacje hagiograficzne.

Nie można również zapominać o publikacjach, będących oficjalnymi dokumentami Kościoła. Przede wszystkim są to dokumenty soborowe, zwłaszcza Soboru Watykańskiego II, dokumenty synodalne, listy pasterskie biskupów, dokumenty papieskie, takie jak encykliki, adhortacje, listy, dekrety. Nie ma takiego księgozbioru kapłańskiego na Podhalu, w którym nie byłoby chociaż kilku pism autorstwa Ojca Świętego Jana Pawła II. Jest to zdecydowanie najpopularniejszy, najczęściej spotykany autor książek posiadanych przez księży. Oprócz tego pojawiają się dzieła wybitnych teologów, takich jak kardynał Joseph Ratzinger – obecny papież Benedykt XVI, Karl Rahner, Hans Urs von Balthasar, Henri de Lubac, Tarsycjusz Sinka, Kazimierz Romaniuk, Wacław Świerzawski, Tadeusz Brzegowy.

2. Literatura piękna polska i obca

Drugą, po teologicznych, najliczniej reprezentowaną grupę książek w księgozbiorach duchowieństwa stanowi literatura piękna.

Do wyjątków należą księża, którzy w swoich zbiorach nie posiadają żadnej książki z literatury pięknej. Najczęściej spotyka się od kilku do kilkudziesięciu, a nawet kilkuset dzieł tego typu w poszcze-

gólnych księgozbiorach. Są to zarówno dzieła beletrystyczne – głównie powieści obyczajowe i historyczne, jak i tomy poezji, a także w niewielkiej ilości dramaty. Zdarzają się te zbiory aforyzmów, wspomnienia, pamiętniki, dzienniki.

Orientacyjne ilości tytułów z poszczególnych gatunków literackich przedstawia poniższa tabelka.

Tab. 1.

Książki z literatury pięknej w księgozbiorach duchowieństwa według gatunków literackich.

Lp.	Gatunek literacki	Liczba tytułów
1.	Proza	185
2.	Poezja	77
3.	Dramat	18
4.	Aforyzmy, dzienniki, pamiętniki, wspomnienia	65

Źródło: Badania własne.

Na około 345 tytułów z literatury pięknej, blisko 54% czyli około 185 tytułów przypada na beletrystyczną twórczość prozatorską. Są to głównie powieści, opowiadania, nowele. Około 77 tytułów tomów poezji, stanowi mniej więcej 22% literatury pięknej. Bardzo nieliczne, bo tylko w ilości 18 tytułów są dramaty, co daje około 5% udziału w literaturze pięknej. Pozostałe gatunki, takie jak eseje, reportaże, wspomnienia, pamiętniki, dzienniki i aforyzmy obejmują około 65 tytułów, a więc prawie 19% literatury pięknej.

W grupie książek zaliczanych do literatury pięknej, najwięcej znajduje się dzieł, stanowiących klasykę literatury polskiej, choć nie brakuje też pisarzy obcych, zwłaszcza tych, których twórczość uznana jest za kanon światowej literatury. W niewielkiej liczbie można znaleźć literaturę współczesną polską i obcą, przy czym obcą spotyka się częściej niż polską. W zakresie twórczości prozatorskiej, do najliczniej reprezentowanych zaliczają się najbardziej popularne i uznane nazwiska polskich autorów takich jak: Henryk Sienkiewicz, Bolesław Prus, Józef Ignacy Kraszewski, Władysław Reymont, Stefan Żeromski, Zofia Kossak, Jan Dobraczyński.

Najczęściej powtarzającymi się są utwory Henryka Sienkiewicza. Należą do nich „Dzieła wszystkie” obecne w dwóch księgozbiorach, Trylogia w różnych wydaniach (np. Warszawa 1962, 1989, 2000), które stwierdzono w trzech księgozbiorach, „Krzyżacy” w liczbie trzech egzemplarzy, również wydane w różnych latach (Warszawa 1962, 1987, 2000), „Nowele i opowiadania” (Warszawa 1987). W co najmniej pięciu bibliotekach znajduje się „Quo vadis” pochodzące z różnych wydań (Warszawa 1977, 1986, 2000; Katowice 1989; Kraków-Lublin 1996). W jednym z księgozbiorów znalazły się też „Wiry”, wydane we Lwowie w 1936 roku. W kilku zbiorach obecne są utwory Bolesława Prusa przede wszystkim „Faraon” (Warszawa 2000 i starsze wydania), „Lalka”, „Nowele” (różne wydania) znajdujące się u trzech osób. Z twórczości Stefana Żeromskiego w kilku zbiorach duchowieństwa znajdują się „Ludzie bezdomni”, „Popioły”, „Opowiadania”, wydane w różnych latach. U jednego z księży są też Dzieła wszystkie (Warszawa 1956) tego autora. Władysław Reymont reprezentowany jest przede wszystkim przez swoje dwie największe powieści, jakimi są „Chłopi” (różne wydania) w wydaniu dwu i czterotomowym w bibliotekach czterech osób i „Ziemia obiecana” (Warszawa 2000) w dwóch bibliotekach. Chociaż kilku księży mówiło, że posiada książki Józefa Ignacego Kraszewskiego, to na podstawie posiadanych przez autorkę wykazów udało się stwierdzić jedynie obecność powieści „Stara baśń” (Kraków 1991).

W dużym stopniu gromadzone są utwory autorów zaliczanych do tak zwanego nurtu „pisarzy katolickich”, takich jak Zofia Kossak i Jan Dobraczyński. Powieści Zofii Kossak „Bez oręza: t.1-2, Krzyżowcy t.1-2, „Król trędowaty” wydane w różnych latach (Warszawa 1957, 1983, 1996) znajdują się w kilku zbiorach. Podobnie „Pożoga” (Warszawa 1996; Rzeszów 1990), która jest u dwóch księży i „Błogosławiona wina” (Warszawa 1958, 1972) obecna w pięciu bibliotekach. Tej samej autorki „Jan Sarkander” stwierdzony został w zbiorach trzech osób (różne wydania), a u jednej „Suknia Dejaniry” (Częstochowa 2002). Dużą popularnością wśród duchowieństwa cieszy się Jan Dobraczyński. W jednej z bibliotek znajdują się „Dzieła wszystkie” tego autora wydane w Warszawie w 1981 roku. Najczęściej spotykane są „Listy Nikodema” pochodzące z różnych wydań (Warszawa 1963, 1981, 1989, 1994), będące w zbiorach sześciu księży. Poza tym w czterech księgozbiorach powtarzają się „Na-

jeżdźcy” (Warszawa 1973, 1997; Katowice 1982), „Dośćgnięty” (Warszawa 1976), „A znak nie będzie mu dany” (Warszawa 1973), „Przyszedłem rozłączyć” (Warszawa 1978), „Najlepsza część” (Warszawa 1982), „Ziemia Ewangelii” (Warszawa 1983), „Cień Ojca” (Warszawa 1977, 1980, 1985), „Spotkania Jasnogórskie” (Warszawa 1982, 1984), „Święty miecz” (Warszawa 1981, 1996). Oprócz tego u jednego z księży znajduje się jeszcze dodatkowo „Największa miłość” (Warszawa 1950), „Kościół w Chocholowie” (Warszawa 1956), „Gwałtownicy” (Warszawa 1957). W kilku innych księgozbiorach są jeszcze następujące książki Dobraczyńskiego: „Wyczerpać morze” (Warszawa 1972), „Brama niebios” (Szczecin 1994), „Wybrańcy gwiazd” (Warszawa 1982), „...byśmy ten Pański dzwignęli świat” (Warszawa 1980). Trzeba tu wspomnieć również o twórczości prozatorskiej Romana Brandstaettera, którego powieść „Jezus z Nazaretu” t.1-4 (Warszawa 1979, 1982; Poznań 1993, 1996) można znaleźć w kilku bibliotekach.

Księża posiadają też w swoich zbiorach książki wielu innych pisarzy polskich. Ich różnorodność jest dosyć duża. Można tu wymienić zwłaszcza Marii Dąbrowskiej „Noce i dnie” wydane w pięciu tomach (Warszawa 1968), Jarosława Iwaszkiewicza „Podróże do Polski” (Warszawa 1977), Hanny Malewskiej „Przemija postać świata” (Warszawa 1986), Lucjana Rydla „Królowa Jadwiga” (Warszawa 1984), Tadeusza Dołęgi-Mostowicza „Znachor”, Gustawa Morcinka „Wyрубany chodnik” t. 1-2 (Katowice 1980), Marii Rodziewiczówny „Dewajtis” i „Pożary i zgłiszcz”, Kornela Makuszyńskiego „Bezgrzeszne lata”, Gąsiorowskiego „Rok 1809”, oraz u dwóch księży Teresy Weyssenhoff „Ojczyzna z wyboru” (Warszawa 1966, 1972). Są też powieści dotyczące czasów II wojny światowej np. Romana Bratnego „Kolumbowie rocznik 20” t. 1-3 (Warszawa 1970), Jerzego Andrzejewskiego „Popiół i diament” (Warszawa 1962, 1974, 1956), Aleksandra Kamińskiego „Kamienie na szaniec”, Kazimierza Moczańskiego „Rozmowy z katem” (Warszawa 1985).

Z polskich pisarzy współczesnych znalazły się między innymi: Ryszarda Kapuścińskiego „Cesarz” (Kraków 1994; Warszawa 1995, 1998), Stefana Kisielewskiego „Ludzie w Akwarium” (Kościan 1990), Waldemara Łysiaka „Szachista” i „Wyspy bezludne” (Kraków 1987), Krzysztofa Kąkolewskiego „Umarły cmentarz” (Warszawa 1996), a także Jerzego Krzysztonia „Kamienne niebo” (War-

szawa 1973). Z informacji uzyskanych od księży wynika, że chętnie sięgają po tak zwaną literaturę faktu. Jeden z księży mówił, że chętnie kupuje książki z gatunku fantasy, przede wszystkim Andrzeja Sapkowskiego. Dosyć często można też spotkać książki tematycznie związane z górami i kulturą podhalańską. Przykładem mogą tu być Jalu Kurka „Księga Tatr” (Kraków 1983), Kazimierza Tetmajera „Na Skalnym Podhalu” (Kraków 1957, 1987), Włodzimierza Wnuka „Gawędy Skalnego Podhala” (Kraków 1975; Warszawa 1960) i „Na góralską nutę” (Warszawa 1975, 1981), Adama Pacha „Drzewiej pod Giewontem” (Warszawa 1977) i „W siapawicach dziejowych” (Warszawa 1983), Alfonsa Filara „Śladami tatrzańskich kurierów” (Warszawa 1995), a także „Pisma wybrane” Juliusza Zborowskiego (Kraków 1972) oraz Wawrzyńca Żuławskiego „Sygnały ze skalnych ścian” (Warszawa 1985). W wielu księgozbiorach można znaleźć też Jana Parandowskiego „Mitologię” pochodzącą z różnych wydań, oraz podobną publikację autorstwa Zygmunta Kubiaka „Mitologia Greków i Rzymian” (Warszawa 1999).

Równie w literaturze pięknej można umieścić „Kronikę” Galla Anonima (Wrocław 1982), podobnie jak książkę Józefa Szczypki „Legends polskie” (Warszawa 1983), Stanisława Stabryły „Księga legend rzymskich” (Warszawa-Kraków 1998), a także zbiór baśni polskich p.t. „Klechy domowe” i antologię baśni słowackich „Baśnie z gór” (Warszawa 1988).

Należy te odnotować posiadane przez księży książki o charakterze pamiętników, listów, dzienników. Do takich należą Marii Kasprowiczowej „Dzienniki” (Warszawa 1968), również „Dzienniki” Zygmunta Szczęsnego Felińskiego (Warszawa 1985), Ignacego Jana Paderewskiego „Pamiętniki” (Kraków 1982, 1984), Artura Rubinsteina „Moje młode lata” t. 1-2 (Kraków 1986-1988), Tomasza Moore’a „Listy więzienne”, Marcelego Drohojowskiego „Dwór w cieniu zamku: Marceli Drohojowski dziedzic na Czorsztynie o sobie samym w roku 1901” (1988), Waltera Schellenberga „Wspomnienia” (Wrocław 1987), Antoniego Gołubiewa „Największa przygoda mojego życia” (Kraków 1981), oraz u dwóch księży Romana Brandstaettera „Przypadki mojego życia” (Poznań 1988, 1992). Pamiętnikami z czasu II wojny światowej są Wandy Półtawskiej „I boję się snów” (Warszawa 1968; Częstochowa 1996) i Elżbiety Ostrowskiej „W Alejach spacerują Tygrysy : sierpień-wrzesień 1944” (Szczecin 1984).

Dobór książek gromadzonych przez księży z literatury powszechnej opiera się na podobnych kryteriach, jak w przypadku autorów polskich. Zdecydowanie dominuje klasyka – dzieła pisarzy, których twórczość uznana jest za dziedzictwo światowego dorobku literackiego. Oczywiście są to tylko przykładowe nazwiska i tytuły, gdyż do wielu z nich nie udało się dotrzeć z tego względu, że choć księża mówili, iż mają takie książki, to bardzo często są one popakowane i przechowywane w pudłach, na strychach lub w domach rodzinnych. Tak więc, można jedynie w sposób sygnalizacyjny podać kilka z nich. Należą do nich Jonatana Swifta „Podróże Guliwera” (Warszawa 1957), Daniela Defoe „Przypadki Robinsona Crusoe” (Warszawa 1974), Juliusza Verne „20000 mil podmorskiej żeglugi” (Warszawa 2000), Antoniego Trollope’a „Rodzina Paliserów” (Warszawa 1983), Aleksandra Dumasa „Kawaler de Maison-Rouge” (Łódź 1977) i „Hrabia Monte Christo” (Warszawa 1995), Miguela de Cervantesa „Don Kichot” (Warszawa 1995), Ernesta Hemingwaya „Komu bije dzwon” (Warszawa 1973), Sigrid Undset „Krystyna córka Lavransa” (Warszawa 1966) i teże „Macierzyństwo” (Warszawa 1957), Fiodora Dostojewskiego „Skrzywdzeni i poniżeni” (Warszawa 1957), Lwa Tołstoja „Wojna i pokój” (Warszawa 1973), Wiktora Hugo „Dzieła” t. 1-4 (Warszawa 1993), Lewisa Wallace’a „Ben Hur” (Warszawa 1987, 1996). U jednego z księży znalazło się kilka utworów Karola Dickensa, a mianowicie: „Klub Pickwicka” t. 1-2 (Warszawa 1958), „Wielkie nadzieje” (Warszawa 1953), „Opowieść wigilijna” (Warszawa 1952), „Kolęda” (Warszawa 1988), „Życie Pana Jezusa” (Warszawa 1985). Z bardziej współczesnych pisarzy Należy wymienić powieści Michała Bułhakowa „Mistrz i Małgorzata” (Warszawa 1987, 1998; Wrocław 1990), Anny Segehrs „Siódmy krzyż” (Warszawa 1984), Josepha Rotha „Marsz Radetzky’ego” (Kraków 1995), oraz w posiadaniu dwóch księży Antoine’a de Saint-Exupery „Twierdza” (Warszawa 1990, 1998), i w co najmniej pięciu przypadkach tego samego autora „Mały książę” (Warszawa 1998 i wcześniejsze wydania). U jednego z księży znajdują się, reprezentujące najnowszą literaturę światową powieści Jonathana Carrolla „Kraina Chichów” (Poznań 1999) i „Zaślubiny patyków” (Poznań 1999) oraz Paula Coelho „Alchemik” (Warszawa 1995), „Piąta Góra” (Warszawa 1998), „Na brzegu rzeki Piedry usiadłam i płakałam” (Warszawa 1996), „Pielgrzym” (Warszawa

2003). Wszystkie te utwory są w tłumaczeniu na język polski, natomiast w jednym z księgozbiorów znalazły się „Rassказы” Antoniego Czechowa w języku rosyjskim (Kijów 1989). Należy jeszcze odnotować „Kwiatki świętego Franciszka” (Poznań 1993) i dwie antologie; jedna to wybór kronik średniowiecznych „By czas nie zaćmił i niepamięć” (Warszawa 1972, 1978), którą mają dwaj księża i „Dawna nowela włoska” (Warszawa 1978).

Liczną grupę wśród dzieł zaliczanych do literatury pięknej, stanowi w księgozbiorach duchownych poezja, przy czym jest to wyłącznie twórczość polskich poetów. Wyjątek stanowią tu dwaj autorzy obcy, których utwory są w posiadaniu księży, a mianowicie: Dante Alighieri i jego „Boska komedia” (Wrocław 1997) znajdująca się w dwóch zbiorach, oraz Homer, którego „Iliadę” (Kraków 1972) i „Odyseję” (Warszawa 1972, 2000) mają trzej księża. Najchętniej gromadzonymi są tomy poetyckie autorów należących do klasyki polskiej poezji, choć nie brakuje też poetów współczesnych, jakkolwiek występują oni sporadycznie. W największej ilości znajdują się utwory Adama Mickiewicza, Czesława Miłosza, Jana Kochanowskiego, Cypriana Kamila Norwida, Juliusza Słowackiego, oraz ze względu na religijny charakter – Romana Brandstaettera, ks. Jana Twardowskiego i Karola Wojtyły.

Z twórczości Adama Mickiewicza należy wymienić przede wszystkim epopeję „Pan Tadeusz” z różnych wydań np. (Warszawa 1984, 1988, 2000; Wrocław 1982), która to książka jest u co najmniej pięciu osób, oraz różne tomy poezji, np. „Wybór wierszy” t. 1-2 (Wrocław 1986) i „Wiersze” w różnych wydaniach, znajdujące się w siedmiu księgozbiorach. Oprócz tego jeden z księży posiada „Dzieła wszystkie” (wydane w Polsce po roku 1980). W kilku bibliotekach można też znaleźć pochodzące z różnych wydań „Grażynę” i „Konrada Wallenroda” (Warszawa 1973). Dużą różnorodność można zaobserwować w księgozbiorach duchownych w odniesieniu do twórczości Czesława Miłosza. Są tu między innymi „Księga Psalmów” (Paryż 1982) w ilości pięciu egzemplarzy, „Księgi pięciu megilot” (Paryż 1982, Lublin 1984), „Poezje” (Warszawa 1981), „Gdzie słońce wschodzi” (Kraków 1980), „Ewangelia wg Marka” (Paryż 1984), „Antologia osobista” (Kraków 1998), oraz „Człowiek wśród skorpionów” (Warszawa 1982) i „Zniewolony umysł” (Paryż 1989; Kraków 1999). Oprócz Adama Mickiewicza, z pozostałych

poetów romantycznych, w większej liczbie występują jeszcze tomy Cypriana Kamila Norwida. Są to: „Pisma wszystkie” t. 1-11 (Warszawa 1971-1976) i „Dzieła zebrane” (Warszawa 1966), jak również „Poezje” (Warszawa 1956), „Wiersze wybrane”, oraz w jednej z bibliotek „Myśli” i „Vade-mecum” obydwie wydane w Białymstoku w 1993 roku. W trzech księgozbiorach znalazły się też Juliusza Słowackiego „Poezje wybrane” (Warszawa 1972) i „Poezje” – dwa różne wydania. Na podstawie wykonanych spisów, można stwierdzić obecność tylko jednego egzemplarza „Poezji” Adama Asnyka (Kraków 1996), podobnie rzadko można spotkać poezje wcześniejszego okresu. Do wyjątków Należy Jan Kochanowski reprezentowany w pojedynczych egzemplarzach przez „Fraszki” (Warszawa 2000) i „Treny”, oraz „Dzieła polskie” (Warszawa 1972) i „Sobie śpiewam a Muzom” (Warszawa 1971), natomiast u jednej z osób znajdują się Satyry Ignacego Krasickiego (Poznań 1995).

Zdecydowanie więcej w księgozbiorach duchownych jest poezji końca XIX i całego XX wieku. Można tu wymienić Marii Konopnickiej „Poezje” (Kraków 1998 i inne wydania) u trzech księży, w jednej z bibliotek Leopolda Staffa „Poezje” (Lublin 1988), Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej „Poezje” (Warszawa 1974), Haliny Poświatowskiej „Poezje” (Kraków 1997), Adama Gajcego „Poezje” (Warszawa 1990), Edwarda Stachury „Poezje” (Warszawa 1980). U innych znajdują się między innymi w ilości dwóch egzemplarzy Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego „Poezje” (Warszawa 1973), Krzysztofa Kamila Baczyńskiego „Poezje” (Warszawa 1979), oraz odnotowane po jednym egzemplarzu Jana Lechonia „Poezje” (Warszawa 1973), Juliana Tuwima „Poezje” (Warszawa 1999), Kazimierzy Iłakowiczówny „Poezje” (Poznań 1998), Tadeusza Grochowiaka Poezje (Warszawa 1988), Jerzego Lieberta „Poezje wybrane” (Warszawa 1996), Wojciecha Bąka „Wiersze wybrane” (Warszawa 1974), Marka Skwarnickiego „Poza czasem” (Kraków 1982). Znalazły się te krótkie formy poetyckie w postaci tomiku Jana Sztudyngera „Piórka” (Kraków 1980). Obecnych jest także kilka tomików poetyckich, autorów pochodzących z Podhala lub tam mieszkających, albo też nawiązujących w swojej twórczości do tematyki góralskiej. Do takich należą Andrzeja Skupnia-Florka „O taty wy moje” (Białą Dunajec 1991) będące u trzech księży, a także Jabłońskiej-Erdmanowej „Stara ciupaga” (Kraków 1993) i Henryka Szulczyń-

skiego „Igły Taterce” (Kraków 1994), „Dolina limb” (Kraków 1995), Kosodrzew (Kraków 1996), „Zawaternik” (Kraków 1998), „Orły na turni” (Kraków 1999).

Osobną grupę poetów stanowią autorzy związani z nurtem poezji religijnej. Do takich można zaliczyć przede wszystkim ks. Jana Twardowskiego, ks. Janusza Pasierba, Karola Wojtyłę, których utwory znajdują się często w dużej liczbie i różnorodności w księgozbiorach duchownych. Niemal każdy z księży ma w swoich zbiorach jakieś tomiki ks. Jana Twardowskiego. Najczęściej powtarzającymi się są : „Wiersze” z różnych wydań (Poznań 1959; Białystok 1993, 1995, 1996), „Który stwarzasz jagody” (Kraków 1988, 1990), „Nie przyszedłem pana nawracać” (Warszawa 1989), „Poezje” – różne wydania (Warszawa 1999; Kraków 2002), „Przed kapłaństwem kłękam” (Leszno 1997), „Patyki i patyczki” (Warszawa 1989), „Niebieskie okulary” (Kraków 1980, 1996), „Krzyżyk na drogę” (Kraków 1993, 1999), „Nowy zeszyt w kratkę”, „Najnowszy zeszyt w kratkę” (Kraków 1997), „Litania polska” (Kraków 1994), „Miłość miłości szuka” t. 1-2 (Warszawa-Poznań 1999). Poza tymi spotkać można jeszcze „Jestem bo Jesteś” (Kraków 1999), „Kasztan dla milionera” (Szczecin 1993), „Wielkie i małe” (Poznań 1993), „Pewność niepewności”, „Wszędy pełno Ciebie” (Warszawa 1991), „Dzień po dniu”, „Trzeba iść dalej czyli spacer biedronki”, a także „Zapisane w brulionie” (Warszawa 1986, 1988, 1989) i „Trochę plotek o świętych” (Warszawa 1996). Drugim bardzo chętnie gromadzonym przez księży autorem jest Roman Brandstaetter. W kilku bibliotekach powtarzają się „Poezje” (Warszawa 1980), „Krąg biblijny” (Warszawa 1975, 1977, 1986, 1996), „Psałterz” (Warszawa 1971, 1983), „Księga modlitw” (Poznań 1985), „Pieśń o moim Chrystusie” (Warszawa 1964, 1976, 1988; Poznań 1988), natomiast „Pieśń nad Pieśniami” (Poznań 1986), „Cztery poematy biblijne” (Warszawa 1973), „Ewangelia wg św. Marka” (Warszawa 1980), są w pojedynczych egzemplarzach, podobnie jak „Dzieła wybrane”. Z innych poetów na uwagę zasługują ks. Janusza Pasierba „Wiersze religijne” (Poznań 1983) znajdujące się u trzech księży, ks. Tadeusza Binkowskiego „Tryptyk poezji” (Kraków 1995) oraz będący w dwóch księgozbiorach, tomik zmarłego tragicznie w Tatrach w 1998 roku neoprezbitera ks. Piotra Janczego „Wznoszę swe oczy ku góróm” (1998). Omawiając dzieła poetyckie w bibliotekach duchowieństwa nie można

pominać Karola Wojtyły – papieża Jana Pawła II, zajmującego się również twórczością poetycką, który także ma tutaj swoje miejsce. Są więc w kilku zbiorach książek „Poezje” (Warszawa 1984, 1987; Kraków 1998), „Poezje i dramaty” (Kraków 1980, 1981, 1986, 1988), „Tryptyk rzymski” (Kraków 2003), „Renesansowy psalterz” (Kraków 1999), „Poezje – dramaty – szkice” (Kraków 2004).

Do zbiorów poezji posiadanych przez księży warto dodać jeszcze kilka antologii. W posiadaniu kilku księży znajdują się „Suplikacje czasu wojny”. „Antologia polskiej poezji religijnej 1939-1945” (Warszawa 1983, 1986), „Każdej nocy, każdego dnia: antologia polskiej liryki religijnej” t. 1-3 (Warszawa 1988, 1989), „Intencje serca: antologia poezji religijnej” (Poznań 1984, 1985), „Z głębokości: antologia polskiej modlitwy poetyckiej” t. 1-2 (Warszawa 1974), „Modlimy się słowami poetów polskich” (Warszawa 1996), można te natrafić na inne antologie np. „Antologia polska: zbiór najpiękniejszych utworów poetyckich w XXVII rozdziałach zebrał i wydał ks. S. J.” (Cieszyn b.r.), „Poezja naszego wieku” (Warszawa 1989), „Łódzka Wiosna Poetów” (Warszawa 1977), „Antologia poezji dziecięcej” (Wrocław 1981, 1983), „Sto pięknych wierszy” (Tarnów 1992).

Bardzo skromnie w porównaniu z prozą i poezją prezentuje się obecność twórczości dramatopisarskiej w zbiorach książek posiadanych przez księży. W zasadzie można tu wymienić tylko kilka dzieł i trudno stwierdzić czy którykolwiek z księży w szczególny sposób jest zainteresowany tym rodzajem literatury. Na podstawie wykonanych spisów, udało się stwierdzić obecność następujących dzieł: Adama Mickiewicza „Dziady” (Warszawa 1974; Wrocław 1997), Stanisława Wyspiańskiego „Wesele” (Wrocław 1984; Kraków 1975), Aleksandra Fredry „Śluby panieńskie” i „Zemsta” – wszystkich tych utworów po dwa egzemplarze, „Komedie i inne utwory” (Warszawa 2000), oraz wspólnie wydane „Śluby panieńskie”. „Zemsta” (Warszawa 2000). Pozostałe dramaty to Karola Huberta Roztorowskiego „Wybór dramatów” (Wrocław, Kraków 1992), Romana Brandstaettera „Dramaty” (Warszawa 1986), Karola Wojtyły „Brat naszego Boga” (Kraków 1989) i tegoż, wymienione już wcześniej, dramaty współwydane z poezjami. U trzech księży znajdują się te „Staropolskie pastorałki dramatyczne” (Wrocław 1989). Dramaturgię obcą reprezentują natomiast Williama Szekspira „Dzieła wszystkie” (Warszawa 1980) i „Tragedie” oraz wydane w jednym

tomie Williama Shakespeare'a „Makbet. Otello” (Warszawa 2000). Poza tym jest jeszcze również w jednym tomie, Moliera „Świętoszek. Skąpiec. Mieszczanin szlachcicem” (Warszawa 2000).

Do literatury pięknej, można też zaliczyć szkice literackie oraz wszelkiego rodzaju zbiorki aforyzmów czy złotych myśli. Do szkiców literackich, znajdujących się w badanych księgozbiorach należą np. Romana Brandstaettera „Kroniki Asyżu” (Warszawa 1976), czy ks. Janusza Pasierba „Miasto na górze” (Kraków 1973), oraz tego „Światło i sól” (Pary 1982). Na koniec omawianej literatury pięknej należy jeszcze wymienić przykłady posiadanych przez księży zbiorów aforyzmów. Są to np. „Współczesna aforystyka polska” (Łódź 1986), „Myślę więc jestem – aforyzmy”, „Drogocenna skarbnica wytwornych maksym”, Antoniego Regulskiego „Śniadanie u Sokratesa” (Poznań 1992), Johanna Wolfganga Goethego „Aforyzmy” (Warszawa 1984).

Tak licznie reprezentowany dział literatury pięknej wynika z tego, że pełni ona różnorakie funkcje społeczne, wynikające z potrzeb ludzkich. Według Jacka Wojciechowskiego są to funkcje: filozoficzno-społeczna, estetyczna, wychowawcza, poznawcza, emocjonalna, werystyczna, rozrywkowa, substytutywna⁵.

3. Nauki humanistyczne

Do grupy nauk humanistycznych zaliczono publikacje z zakresu filozofii, etyki, psychologii, historii i teorii literatury, językoznawstwa, historii sztuki, historii muzyki. Dzieła historyczne, ze względu na ich dużą ilość, tworzą odrębny dział. Przy niektórych książkach dosyć trudno jest w sposób jednoznaczny określić ich przynależność do konkretnej dziedziny, ponieważ czasem dotyczą one problematyki mieszczącej się w kilku pokrewnych dziedzinach. Tak więc w pewnych przypadkach klasyfikacja będzie traktowana w sposób umowny. Ogólnie rzecz biorąc, w księgozbiorach duchowieństwa nauki humanistyczne jako całość, tworzą liczną grupę, chociaż zaznaczają się pewne różnice w poszczególnych dziedzinach. Najczęściej i w największej ilości można spotkać dzieła filozoficzne łącznie z etyką i moralnością, psychologiczne i z historii sztuki.

---

⁵ Wojciechowski, J. (1992). *Czytelnictwo*. Kraków: Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, 103-104 s.

3.1. Filozofia i etyka

Niemal każdy z księży posiada w swoich zbiorach jakąś publikację z historii filozofii. Z ogółu ponad 2000 tytułów spisanych książek, znajdujących się w bibliotekach duchowieństwa, na filozofię z etyką przypada około 65 tytułów, co stanowi 3% wszystkich książek. Najpopularniejszą jest fundamentalne dzieło Władysława Tatar-kiewicza „Historia filozofii” t. 1-3 pochodzące z różnych wydań np. (Warszawa 1968, 1978, 1981, 1983, 1988, 1995) znajdujące się u co najmniej siedmiu księży, natomiast tego samego autora „O szczęściu” (Warszawa 1985) odnotowano tylko jeden egzemplarz. Z innych należy wymienić dzieło Fredericka Coplestona „Historia filozofii” t. 1-9 (Warszawa 1989-2004), ks. Fryderyka Klimke „Historia filozofii” t. 1-2 (Kraków 1929-1930), oraz w czterech księgozbiorach w specyficzny sposób napisana i literacko potraktowana, ks. Józefa Tischnera „Historia filozofii po góralsku” (Kraków 1997, 2000). Poza tymi opracowaniami z historii filozofii, gromadzonymi przez księży, są jeszcze inne, dotyczące zagadnień filozoficznych lub etycznych. Są to między innymi Michała Hellera i Józefa Życińskiego „Wszechświat i filozofia” (Kraków 1986), tych samych autorów „Drogi myślących” (Kraków 1983), Michała Hellera „Filozofia przyrody” (Kraków 2005), Romana Darowskiego „Filozofia człowieka” (Kraków 2002), Ramona Lucasa „Bioetyka dla każdego” (Częstochowa 2005), Tadeusza Kotarbińskiego „Medytacje o życiu godziwym” (Warszawa 1985, 1976) i „Pisma etyczne” (Wrocław 1987), Vernona Bourke „Historia etyki” (Toruń 1994), Karola Wojtyły „Elementarz etyczny” (Lublin 1983; Wrocław 1982, 1995), ks. Józefa Tischnera „Nieszczęsny dar wolności” (Kraków 1993, 1998), „O człowieku. Wybór pism filozoficznych” (Wrocław 2003) i „Etyka solidarności” (Kraków 2000), ks. Władysława Gasidły „Z zagadnień etyki małżeńskiej i rodzinnej” (Kraków 1994), praca zbiorowa „Refleksje nad etyką lekarską” (Warszawa 1992), Marii Braun-Gałkowskiej „Rozmowy o życiu i miłości” (Warszawa 1989). Na uwagę zasługuje, będąca w posiadaniu jednego z księży, książka ks. Józefa Lubelskiego „Etyka katolicka” wydana nakładem autora w Tarnowie w 1929 roku. Do tego należy dodać jeszcze dzieło Jacka Woronieckiego „Katolicka etyka wychowawcza” t. 1-3 (Lublin 1986), oraz dwa dzieła ks. Tadeusza Ślipko „Zarys etyki ogólnej” (Kraków 1984) i „Zarys etyki szczegółowej” t. 1-2 (Kraków 1982),

pracę zbiorową „Etyka” (Warszawa 1980), jak również autorów Petera Kunzmanna, Franza Petera Burkarda, Franza Wiedmanna „Atlas filozofii” (Warszawa 1999). W dwóch księgozbiorach znajdują się też Blaise’a Pascala „Myśli” (Warszawa 1983, 2000), oraz Erazma z Rotterdamu „Trzy rozprawy” (Warszawa 2000), a także Pierre’a Teilharda de Chardin „O szczęściu, cierpieniu i miłości” (Warszawa 1981). Można uzupełnić wykaz o obecne również w kilku księgozbiorach Ericha Fromma „Mieć czy być” (Poznań 1995, 1999) i „O sztuce miłości” (Warszawa 1992, 1994, 1997), a ponadto jeden egzemplarz książki Gibrana Khalila „Mądrość serca” (Wrocław 1987). Książki z filozofii i etyki, które to dziedziny traktowane są jako nauki pomocnicze teologii, zajmują znaczące miejsce w niemal każdym księgozbiorze kapłańskim, często uzupełniając dział teologiczny.

3.2. Psychologia, pedagogika, wychowanie

Także z dziedziny psychologii, pedagogiki i wychowania księża posiadają różne publikacje. W siedmiu księgozbiorach znajduje się podręcznikowe opracowanie „Psychologia dla teologów” pod red. ks. Józefa Makselona (Kraków 1990). Oprócz tego, można spotkać pracę zbiorową „Psychologia kliniczna” (Warszawa 1978), Marii Przetacznikowej i Grażyny Makiełło-Jary „Psychologia rozwojowa” (Warszawa 1977), Josepha Murphy’ego „Potęga podświadomości” (Warszawa 2000), Mario Fedeli „Temperamenty, charaktery, osobowości” (Kraków 2003), Gerry Raucha „Rozwiązywanie konfliktów” (Kraków 1994), Michaela Lawsona „Wobec konfliktu” (Kraków 1993), Zdzisława Chlewińskiego „Dojrzałość” (Poznań 1991), H. Normana Vrighta „Sztuka porozumiewania się” (Warszawa 1997), Natalii Han-Iglewicz „Potrzeby psychiczne” dziecka (Warszawa 1963), Pierre’a Imberdisa „Młodzi a miłość” (Warszawa 1994). Problematyki wychowania, dotyczą, te posiadane przez księży, następujące przykładowe opracowania: Marii Ziemskiej „Postawy rodzicielskie” (Warszawa 1973), Monique Gueneau „Zawód rodzice” (Warszawa 1978), Rossa Campbella „Twój nastolatek potrzebuje ciebie” (Kraków 1991). Szczególnie interesujące są dwie przedwojenne książki Friedricha Wilhelma Foerster’a „Szkoła i charakter: przyczynek do pedagogiki posłuszeństwa i do reformy karności w szkole” wydana we Lwowie w 1919 roku, oraz „Wychowanie i samowychowanie” wydana również we Lwowie w 1934 roku. Poza

tymi można jeszcze wymienić ks. Olgierda Nassalskiego „Jak pracować nad charakterem” (Katowice 1991, 1993), Ivara Lovaasa „Nauczanie dzieci niepełnosprawnych umysłowo” (Warszawa 1993) i Hanny Olechnowicz „Wyzwalanie aktywności dzieci” (Warszawa 1994). Opracowania dotyczące psychologii, pedagogiki, traktujące o wychowaniu, to nieco ponad 1% całości książek, czyli około 26 tytułów, pomimo tego, że są bardzo przydatne w pracy duszpasterskiej, ponieważ kapłani żyją i pracują wśród ludzi i z ludźmi.

3.3. Historia i teoria literatury, krytyka literacka i językoznawstwo

Z historii literatury, teorii literatury, językoznawstwa, w badanych księgozbiorach znajdują się jedynie podstawowe opracowania. Niewielka, bo tylko około 21 tytułów licząca grupa tego rodzaju publikacji, to niecały 1% wszystkich książek. Przede wszystkim są tu Juliana Krzyżanowskiego „Historia literatury polskiej” (Warszawa 1986), Jana Tomkowskiego „Literatura polska” (Warszawa 1993), Czesława Miłosza „Historia literatury polskiej do 1939” (Kraków 1993), jak również występująca w trzech księgozbiorach ks. Kazimierza Bukowskiego „Biblia a literatura polska” (Poznań 1988; Warszawa 1984, 1990). Równie tutaj można umieścić książkę Zygmunta Kubiaka „Literatura Greków i Rzymian”, a także opracowanie krytycznoliterackie ks. Józefa Kudasiewicza „Biblia, historia, nauka” (Kraków 1978, 1986). W jednym z księgozbiorów znajduje się też Bohdana Urbankowskiego „Czerwona msza” (Warszawa 1995), a w innych publikacje dotyczące najnowszej literatury np. Simona Coxa „Złamany kod Leonarda da Vinci” (Warszawa 2005), czy Mirosława Salwowskiego „Paulo Coelho-duchowy mistrz czy fałszywy prorok?” (Radom 2004). Oprócz tego, można spotkać równego rodzaju słowniki językowe, ortograficzne, podręczniki gramatyczne np. „ABC polskiej gramatyki”, Jodłowskiego, Taszyckiego „Zasady pisowni”, czy wydaną we Lwowie w 1934 roku Juliusza Balickiego „Mówią wieki: podręcznik do nauki języka polskiego dla II klasy gimnazjalnej”. Większość księży ma również różnorakie gramatyki i podręczniki do nauki języków obcych, głównie języka angielskiego. Trzeba te wspomnieć o trzech pracach zbiorowych „Księga cytatów” i o tym samym charakterze „Skrzydlate słowa”, a także „Księga imion” (Warszawa 1975 i inne wydania).

Dwie pierwsze z nich są w dwóch księgozbiorach, a trzecia w jednym. Oczywiście nie Należy zapominać o słownikach językowych, dwujęzycznych i encyklopediach. Jednakże te typy opracowań zostały ujęte w odrębnej grupie.

3.4. Historia sztuki

Kolejną dziedziną w grupie nauk humanistycznych, z jakiej książki są posiadane przez duchowieństwo, jest historia sztuki, historia architektury, malarstwo. Są tutaj publikacje o charakterze przeglądowym, w ujęciu historycznym, jak i wszelkiego rodzaju albumy zawierające reprodukcje malarstwa, poświęcone poszczególnym artystom. W tym wypadku można zakładać, że gromadzenie takich wydawnictw, zwłaszcza jeśli znajduje się ich co najmniej kilka w jednej bibliotece, jest wyrazem prywatnych zainteresowań ich właścicieli właśnie tą dziedziną. Do najważniejszych opracowań zaliczają się tutaj, zgromadzone w jednym z księgozbiorów, między innymi dwie książki Wendy Becket „Historia malarstwa: Wędrowki po historii sztuki Zachodu” (Warszawa 1997) i „1000 arcydzieł” (Warszawa 2002), Umberto Eco „Sztuka i piękno w średniowieczu” (Kraków 1994), Jean’a Hani „Symbolika świątyni chrześcijańskiej” (Kraków 1998), Cateriny Limentani Viridis i Mari Pietrogiovanny „Arcydzieła malarstwa ołtarzowego” (Warszawa 2004), Olgi Popovej, Engeliny Smirnowej, Paoli Cortesi „Ikony” (Warszawa 2003), Roberty Vicchi „Rzymskie bazyliki” (Warszawa 2002), Denisa Thomasa „Świat Moneta” i tego samego autora „Świat van Gocha” (Warszawa 1996), jak również praca zbiorowa „Biblia w malarstwie” (Warszawa 1992), która znajduje się jeszcze u dwóch innych księży (Warszawa 1990, 1994, 1996). Z innych księgozbiorów pochodzą np. Karola Estreichera „Historia sztuki w zarysie” i w dwóch kompletach Michała Alpatowa „Historia sztuki” t. 1-4 (Warszawa 1982-1984), prace zbiorowe „Pięć wieków malarstwa polskiego” (b.m. 1952, 1953), „Matejko: obrazy olejne” (Warszawa 1993), „Galeria Drezdeńska” (Warszawa, Dresden 1989), autorstwa Mary Hollingsworth „Sztuka w dziejach człowieka” (Firenze-Wrocław 1992), Mariusza Karpowicza „Barok w Polsce” (Warszawa 1988), Manuela Jovera „Chrystus w sztuce” (Warszawa 1994), w dwóch egzemplarzach Michała Walickiego „Hans Memling”. „Sąd ostateczny” (Warszawa 1981, 1990), ponadto książka Jerzego Lileyko „Dawne zbiory

Zamku Królewskiego w Warszawie” (Warszawa 1983), André Chastel „Sztuka włoska” (Warszawa 1978), Michała Rożka „Królewska Katedra na Wawelu” (Warszawa 1981), czy też Wiktora Zina „Opowieść o polskich kapliczkach” (Kraków 2004). Chociaż nie wszyscy księża w sposób szczególny interesują się historią sztuki, to jednak książki o tej tematyce są chętnie przez nich gromadzone, zdarza się równie, że tego rodzaju wydawnictwa otrzymują w darze, z różnych okazji. W badanych księgozbiorach znalazły się około 63 tytuły dotyczące historii sztuki, a więc prawie 3% spośród ponad 2000 wszystkich tytułów.

3.5. Historia muzyki

Z nauk humanistycznych pozostaje jeszcze uwzględnić historię muzyki. Przynajmniej troje z księży, w sposób zdecydowany deklarowało swoje zainteresowania muzyką, zarówno klasyczną jak i innymi rodzajami, natomiast odzwierciedlenie tych zainteresowań w księgozbiorach, w sposób wyraźny można stwierdzić tylko w jednym z nich. Znajduje się tam, oprócz później podanych opracowań, spora liczba książek biograficznych dotyczących kompozytorów, które jednak w niniejszej pracy umieszczone są w dziale biografii. Tutaj warto wymienić tylko podstawowe wydawnictwa z tej dziedziny, posiadane przez księży. Do takich należą „Encyklopedia muzyki” (Warszawa 2001), Bogusława Schaeffera „Dzieje muzyki” (Warszawa 1985), Józefa Reissa „Mała historia muzyki” (Kraków 1979), a także Józefa Kańskiego „Przewodnik operowy” (Kraków 1973) u dwóch księży i Lucjana Kydryńskiego „Przewodnik operetkowy” (Kraków 1977). W sumie ilość książek z tego działu to około 14 tytułów, co daje w przybliżeniu 0,5% wszystkich książek.

Trzeba jednak zaznaczyć, że wielu księży ma bogate zbiory fonograficzne, kolekcje płyt kompaktowych, kaset magnetofonowych, analogowych płyt gramofonowych. Zdarzają się też nuty, jak w przypadku jednego ze zbiorów.

4. Nauki ścisłe, techniczne i stosowane

W kolejnej grupie książek, określonej jako nauki ścisłe, techniczne i stosowane znajdują się opracowania z zakresu matematyki, fizyki, chemii, astronomii, biologii, techniki, medycyny i innych pokrewnych dziedzin. Ponieważ jest ich zdecydowanie mniej niż innych i występują rzadziej, więc nie ma potrzeby tworzyć dla nich

specjalnych działów. W całości ich liczba wynosi około 74 tytuły, co jest wielkością w granicach 3% spośród ponad 2000 wszystkich tytułów książek znajdujących się w badanych zbiorach.

Książek matematycznych, fizycznych, chemicznych, astronomicznych, technicznych, znajduje się po kilka lub po jednej, w około siedmiu księgozbiorach czyli tylko u tych, którzy szczególnie interesują się zagadnieniami z takich dziedzin. Należą do nich I. N. Bronsztejna i K. A. Siemiendiajewa „Matematyka. Poradnik encyklopedyczny” (Warszawa 1990), Heleny Rasiowej „Wstęp do matematyki współczesnej”, Roberta Resnicka i Davida Hollidaya „Fizyka t. 1-2” (Warszawa 1983-1984), Rebrona „Zajmująca fizyka”, W. A. Ugarowa „Szczególna teoria względności” (Warszawa 1985), Eugeniusza Rybki „Astronomia ogólna” (Warszawa 1983), Martina Reesa „Przed początkiem: nasz Wszechświat i inne wszechświaty: (Warszawa 1999), Michio Kaku „Hiperprzestrzeń” (Warszawa 1999), prace zbiorowe „Matematyka w pigułce” (Warszawa 1998), „Fizyka dla przyrodników t. 1-3”, „Księga pierwiastków”, „Astronomia popularna” (Warszawa 1972).

Z nauk przyrodniczych i medycznych można wymienić przede wszystkim będący w dwóch księgozbiorach „Wielki atlas zwierząt” (Warszawa 1971, 1976), którego autorem jest V. J. Staněk, Daniela i Stanisława Tałałajów „Dziwy świata roślin” (Warszawa 1974), książkę Jamesa Shreeve’a „Zagadka Neandertalczyka” (Warszawa 1998), Stephena Jay Goulda „Niewczesny pogrzeb Darwina” (Warszawa 1999), Petera Göbela „Skarby przyrody” (Warszawa 1999), Włodzimierza Puchalskiego „Trofea obiektu” (Kraków 1981) i pracę zbiorową „ABC przyrody w pytaniach i odpowiedziach”. Medycynę reprezentują, pochodzące z biblioteki jednego z księży dzieła Antoniego Kępińskiego „Melancholia” (Warszawa 1985), „Schizofrenia” (Warszawa 1981), „Poznanie chorego” (Warszawa 1989), „Z psychopatologii życia seksualnego” (Warszawa 1988), Janiny Chlebińskiej „Anatomia i fizjologia” (Warszawa 1990), a także książki Włodzimierza Fijałkowskiego „Ku afirmacji życia” (Warszawa 1989, Wrocław 1993), „Niewykorzystany dar płci” (Kraków 1997), „Dar rodzenia” (Warszawa 1983, 1985, 1998), które można znaleźć jeszcze u kilku innych osób. Znalazły się tu również „Oxfordzki podręcznik chirurgii” wydany w 1993 roku i „Oxfordzki podręcznik medycyny klinicznej”.

5. Historia

Historia należy do jednej z tych dziedzin, z których książki są chętnie gromadzone. Dużo i o różnorodnym zakresie tematycznym można ich znaleźć w księgozbiorach duchowieństwa, jest ona najliczniejszą po teologii i literaturze pięknej. Opracowania historyczne w liczbie około 107 tytułów stanowią 5% książek, wśród ponad 2000 wszystkich tytułów. Są księża, którzy w sposób szczególny interesują się różnymi zagadnieniami historycznymi i w związku z tym starają się, w miarę możliwości na bieżąco uzupełniać swoje zbiory o takie publikacje.

Przede wszystkim gromadzone są jednak opracowania stanowiące kompendia wiedzy historycznej. Do takich można zaliczyć serię historii powszechnych wydanych przez PWN, na którą składają się: Józefa Wolskiego „Historia powszechna. Starożytność” (Warszawa 1971, 1979, 1992, 1996), Tadeusza Manteuffela „Historia powszechna. Średniowiecze” (Warszawa 1990, 1998), Zbigniewa Wójcika „Historia powszechna XVI-XVII wieku” (Warszawa 1991, 1995), Emanuela Roztworowskiego „Historia powszechna. Wiek XVIII” (Warszawa 1995), Mieczysława Żywczyńskiego „Historia powszechna” 1789-1870 (Warszawa 1979, 1996), Janusza Pajewskiego „Historia powszechna” 1871-1918 (Warszawa 1996). Wszystkie te tomy znalazły się w dwóch księgozbiorach, natomiast w kilku innych, tylko niektóre z nich. Również inne historyczne dzieła można odnaleźć w zbiorach księży. Na szczególną uwagę zasługują, znajdujące się w posiadaniu jednego z księży „Dzieje powszechne ilustrowane na podstawie najnowszych badań i dzieł historycznych t. 1-16”, które w latach 1894-1905 wydawał w Wiedniu Franciszek Bondy. Z kolei inny ksiądz ma reprint tego dzieła, ukazujący się od roku 1996. Z ogólnych opracowań można jeszcze dodać „Ilustrowaną historię świata t. 1-3” (Warszawa 1993), znajdującą się u dwóch z księży, dzieło Herberta George’a Wellsa „Historia świata” (Wrocław 1983). Z historii starożytnej i średniowiecznej najczęściej spotykanymi są praca zbiorowa „Cywilizacje starożytne” (Łódź 1990, 1996), Marii Jaczynowskiej „Historia starożytna” (Warszawa 1969, 1999), Józefa Flawiusza „Wojna Żydowska” (Poznań 1980, 1984), Tadeusza Zielińskiego „Świat antyczny t. 1-3” (Katowice 1989), Henriego Daniela-Ropsa „Życie codzienne w Palestynie w czasach Chrystusa” (Poznań 1965 ; Warszawa 1994), Adalberta G.

Hammana „Życie codzienne w Afryce Północnej w czasach św. Augustyna” (Warszawa 1989) – te dwie ostatnie znalazły się w dwóch bibliotekach, Edwarda George’a Lyttona „Ostatnie dni Pompejów” (Warszawa 1988) i reprint dzieła Heinricha Graetza „Historia Żydów t. 1-3” wydany w Krakowie w 1990 roku. Można tu te umieścić książkę C.W. Cerama „Bogowie groby i uczeni”, (Warszawa 1963, 1974), traktującą o odkryciach archeologicznych oraz o podobnej tematyce Jana Widackiego „Detektywi na tropach zagadek historii” (Katowice 1988). Bardzo niewiele jest książek dotyczących historii powszechnej nowożytnej. Oprócz wspomnianej już podręcznikowej serii PWN, są jeszcze tylko Pierre’a Chaunu’a „Czas reform” (Warszawa 1989), Jacques’a Lafaye „Konkwistadorzy” (Warszawa 1966), dwie publikacje Jerzego Roberta Nowaka „Kościół a rewolucja francuska” (Szczecinek 1999) i „Walka z Kościołem wczoraj i dziś” (Szczecinek 1999), Ludwika Hassa „Wolnomularstwo w Europie środkowo-wschodniej w XVIII i XIX wieku” (Wrocław 1982) i Czesława Nanke „Historia nowożytna” (Lwów 1925). Trochę więcej natomiast jest publikacji odnoszących się do czasu II wojny światowej. Jeden z księży o zainteresowaniach historycznych, posiada w swoich zbiorach oprócz innych książek historycznych, między innymi Jerzego Łojka „Agresja 17 września 1939” (Warszawa 1990), Władysława Andersa „Bez ostatniego rozdziału” (Bydgoszcz 1989), Edmunda Kosiarza „Bitwy na Pacyfiku” (Gdańsk 1973), Franciszka Bernasia i Julity Mikulskiej-Bernaś „Zamach na Hitlera” (Warszawa 1976), Józefa Czapskiego „Na nieludzkiej ziemi” (Paris 1989), a także cztery książki Bogusława Wołoszańskiego „Encyklopedia II wojny światowej” (Warszawa 1997-1999), „Tajna wojna Hitlera” (Warszawa 1997), „Sensacje XX wieku”, „Ten okrutny wiek” (Warszawa 1996). Ostatnia z tych książek znajduje się w jeszcze jednym księgozbiore. Są też oczywiście publikacje dotyczące historii Polski. Przykładami mogą być trzy egzemplarze dzieła Normana Daviesa „Boże igrzysko” t. 1-2 (Kraków 1991, 1998, 1999), tegoż „Orzeł biały i czerwona gwiazda” (Kraków 1997), dwa egzemplarze Władysława Czaplińskiego „Historia Polski”, Marii Boguckiej „Dawna Polska” (Warszawa 1985, 1987), Władysława Konopczyńskiego „Dzieje Polski nowożytnej” t. 1-2 (Warszawa 1976), Jana M. Małeckiego „Zarys dziejów Polski 1864-1939” (Kraków 1991), Ryszarda Szawłowskiego „Wojna polsko-sowiecka 1939”

t. 1-2 (Warszawa 1995, 1997), Władysława Pobóg-Malinowskiego „Historia Polski” t. 1-3 (Warszawa 1990), Jana Marii Jackowskiego „Bitwa o Polskę” (Warszawa 1992) i „Bitwa o prawdę” (Warszawa 1997). Interesującą pozycją są Cecylii Niewiadomskiej „Dzieje Polski w obrazach, legendach, podaniach” wydane przez Gebethnera i Wolfa oraz nie tak stara Janusza Wałka „Dzieje Polski w malarstwie i poezji” (Warszawa 1987).

Jeden z księży poinformował, że posiada również około trzydziestu publikacji dotyczących przede wszystkim historii, wydanych w Polsce w drugim obiegu, głównie w okresie stanu wojennego. U kilku księży znajdują się też książki Pawła Jasienicy, a zwłaszcza „Polska Piastów” (Warszawa 1975, 1986, 1992), „Polska Jagiellonów” (Warszawa 1975, 1986, 1992), „Rzeczpospolita Obojga Narodów” (Warszawa 1985, 1986, 1992). Poza tymi publikacjami należy jeszcze wymienić Bogdana Suchodolskiego „Dzieje kultury polskiej” (Warszawa 1997), Jerzego Kłoczowskiego „Szkice historyczne” (Warszawa 1986), Romana Kalety „Sensacje z dawnych lat” (Wrocław 1986), pracę zbiorową „Żydzi polscy dzieje i kultura” (Warszawa 1982) i pod red. Feliksa Kiryka „Czarny Dunajec i okolice”. „Zarys dziejów do roku 1945” (Kraków 1997) Poza tą ostatnią, z historii regionalnej dotyczącej Podhala można jeszcze znaleźć publikację „Zakopane czterysta lat dziejów t. 1-2” (Kraków 1991), pod redakcją Renaty Dutkowej.

6. Biografie

Biografie są grupą dosyć licznie reprezentowaną w badanych księgozbiorach. Ich liczba wynosi około 95 tytułów, co daje im prawie 4,5% udziału w całości zbiorów. Znajdują się tu zarówno opracowania biograficzne dotyczące postaci władców, przywódców politycznych i religijnych, mężów stanu, jak i biografie kompozytorów, malarzy, pisarzy, filozofów, ludzi nauki. Równie bardzo liczne są biografie świętych, ale te zostały omówione w dziale książek teologicznych w poddziale hagiografia.

Najwięcej, wśród wyżej wymienionych, jest publikacji, opisujących życie władców i polityków. Do takich można zaliczyć między innymi, pochodzące z jednego księgozbioru Aleksandra Krawczuka „Neron” (Warszawa 1965, 1984), Marii Boguckiej „Bona Sforza” (Warszawa 1989), Swetoniusza „Żywoty Cezarów” (Wrocław 1987),

Aleksandra Demandta „Prywatne życie cesarzy rzymskich” (Gdynia 1997), Johana Brouwera „Joanna Szalona” (Warszawa 1991), Roberto Gervaso „Borgiowie” (Warszawa 1989), która to książka znajduje się w dwóch księgozbiorach, A.F. Pollarda „Henryk VIII” (Warszawa 1979), Jerzego Besali „Stefan Batory” (Warszawa 1992), Johna E. Neale’a „Elbieta I” (Warszawa 1981), Stanisława Salmanowicza „Fryderyk II” (Wrocław 1981), Władysława A. Serczyka „Katarzyna II carowa Rosji” (Wrocław 1983), Alberta Manfreda „Rousseau, Mirabeau, Robespierre: trzy portrety z epoki Wielkiej Rewolucji Francuskiej” (Warszawa 1988), Ines Murat „Colbert” (Warszawa 1988), Andrzeja Zahorskiego Napoleon (Warszawa 1982), Jerzego Skowronka „Księżę Józef Poniatowski” (Wrocław 1984), Bruce’a W. Lincolna „Mikołaj I” (Warszawa 1988), Jamesa Thomasa Flexnera „Washington” (Warszawa 1990), Stephen’a B. Oates’a „Lincoln” (Warszawa 1991), Jadwigi Chudzikowskiej Generał Bem (Warszawa 1990), Antoniego F. Ossendowskiego „Lenin” (Warszawa 1990), Bogdana Jaxy-Ronikiera „Dzieryski czerwony kat” (Kraków 1990), Stephen’a Ambrose’a „Eisenhower: Żołnierz i prezydent” (Warszawa 1993). W tej samej bibliotece znajduje się też zbiór biografii kompozytorów, których przykładami mogą być: Stefana Jarocińskiego „Mozart” (Kraków 1983) i Annette Kolb „Mozart” (Warszawa 1990), George’a Richarda Marka „Beethoven: biografia geniusza” (Warszawa 1997), Peggy Woodford „Schubert” (Kraków 1997). Do pozostałych biografii zgromadzonych w bibliotekach duchowieństwa należą Walentyny Korpalskiej „Władysław Eugeniusz Sikorski” (Wrocław 1981, 1988), Anny Rosner „Królowie polscy i rodziny królewskie” (Warszawa 1988), Karola Szajnochy „Jadwiga i Jagiełło t. 1-2” (Warszawa 1969), Jana Widackiego „Knia Jarema” (Katowice 1985), Więckowskiej-Mitznerowej „Karol Chodkiewicz”, biografie literackie np. Zbigniewa Golińskiego „Ignacy Krasicki” (Warszawa 1979), Zdzisława Łapińskiego „Norwid” (Kraków 1971), Szczublewskiego „Żywot Sienkiewicza”, Joanny Siedleckiej „Czarny ptasior” (Gdańsk 1994), Michele Barbi „Dante” (Warszawa 1965), Henryka Zbierskiego „William Shakespeare” (Warszawa 1988), Carlosa Bakera „Ernest Hemingway” (Warszawa 1979), biografie uczonych, filozofów i przywódców religijnych np. White’a „Izaak Newton”, Michaela White’a i Johna Gribbina „Darwin: Życie uczzonego” (Warszawa 1998), Anny Sproule „Thomas Alva Edison”

(Warszawa 1991), Petera Browna „Augustyn z Hippony” (Warszawa 1993), Jamesa Restona juniora „Galileusz” (Warszawa 1998), Karla Jaspersa „Nietzsche” (Warszawa 1997), Richarda Friedenthala „Marcin Luter” (Warszawa 1991), Michaela Carrithersa Budda (Warszawa 1999).

Większość książek biograficznych przedstawionych w tym dziale zgromadzona jest w bibliotece jednego z księży, który łącząc zainteresowania historyczne z muzycznymi, stara się systematycznie kupować tego typu biografie. Warto dodać, że niemal wszystkie z nich należą do popularnej serii wydawniczej „Biografie Sławnych Ludzi”. Należy też wspomnieć o odnotowanej w trzech księgozbiorach książce Andrzeja Micewskiego „Kardynał Wyszyński prymas i mąż stanu t. 1-2” (Paris 1982) i Władysława Kluza „Dyktator: Romuald Traugutt” (Kraków 1982, 1987), a także publikację autorstwa Aleksandra Kamińskiego „Andrzej Małkowski” (Warszawa 1979) o założycielu harcerstwa polskiego. Również do opracowań biograficznych można zaliczyć obecną w zbiorach księży książkę Michaela Harta „100 postaci, które miały największy wpływ na dzieje ludzkości” (Warszawa 1994).

7. Encyklopedie i słowniki

Przy zakwalifikowaniu wydawnictw do tego działu, za podstawę zostały przyjęte cechy wydawniczo-formalne. Znajdują się tu więc wszystkie encyklopedie o treści ogólnej, jak również encyklopedie tematyczne z różnych dziedzin i zagadnień. To samo dotyczy słowników. Oprócz słowników językowych, dwu i wielojęzycznych są tutaj słowniki tematyczne.

Właśnie taka klasyfikacja pozwala w sposób bardziej wyrazisty pokazać tego typu wydawnictwa, tym bardziej, że od jakiegoś czasu właśnie publikacje o charakterze encyklopedycznym i słownikowym, są często spotykane na rynku wydawniczym i bardzo chętnie kupowane przez osoby chcące posiadać choćby minimum wiedzy w zakresie jakiejś dziedziny, niekoniecznie w sposób szczególny się nią interesując. Inne z kolei stanowią obszerne kompendia wiedzy, nie raz bardzo szczegółowo i dogłębnie opracowane, więc również z tego względu pożądane przez czytelników. Niewątpliwie, istotną zaletą dobrze opracowanego źródła informacji, jakim jest encyklopedia lub słownik, stanowi przede wszystkim i to, że pozwalają one na

szybkie dotarcie do konkretnej informacji, precyzyjnej definicji, co ma duże znaczenie w sytuacji, gdy jest ona pilnie potrzebna. Jak widać po ilości i różnorodności gromadzonych przez duchownych encyklopedii, słowników i leksykonów, także i oni doceniają ten rodzaj wydawnictw.

W dziale tym znalazły się około 123 tytuły takich publikacji, co jest wielkością w granicach 5,5% wszystkich książek.

Z encyklopedii powszechnych prawie każdy z księży posiada jakąś. Są to różne wydania np. „Encyklopedia powszechna t. 1-6”, odnotowana u dwóch osób, „Encyklopedia Powszechna t. 1-4” (z suplementem), „Encyklopedia powszechna PWN t. 1-13” (z suplementem), „Mała encyklopedia powszechna PWN” (Warszawa 1960, 1975, 1976) u trzech księży, „Encyklopedia Powszechna Gutenberga t. 1-22” (reprint z: Kraków 1928-1934). W posiadaniu czterech księży znajduje się „Encyklopedia katolicka t. 1-” (Warszawa 1996-). W jednym z księgozbiorów są te „Encyklopedia PWN. Religia t. 1-10” (Warszawa 2001-2003) oraz Encyklopedia religii świata. I. Historia (Warszawa 2002) i „Encyklopedia religii świata II. Zagadnienia problemowe” (Warszawa 2002). Encyklopedie tematyczne dotyczą rozmaitych dziedzin. Są więc między innymi „Literatura polska - przewodnik encyklopedyczny” (Warszawa 1985), „Encyklopedia Biblii” (Warszawa 1997), „Encyklopedia historii Polski t. 1-2” (Warszawa 1994-1995), „Encyklopedia Polski” (Kraków 1996), „Mała encyklopedia kultury antycznej” (Warszawa 1973, 1983), Zofii i Henryka Paryskich „Encyklopedia Tatrzańska” (Warszawa 1973), „Encyklopedia muzyki” (Warszawa 1995) i „Mała encyklopedia muzyki” (Warszawa 1981), „Matematyka – encyklopedia szkolna” (Warszawa 1990), „Encyklopedia fizyki współczesnej” (Warszawa 1983), „Encyklopedia przyroda i technika: zagadnienia wiedzy współczesnej” (Warszawa 1967), „Encyklopedia odkryć i wynalazków” (Warszawa 1979, 1991), „Encyklopedia zwierząt: od pierwotniaków do ssaków” (Warszawa 1996), „Encyklopedia dzikich zwierząt – Morza i oceany”, „Encyklopedia dzikich zwierząt – Sawanny afrykańskie” (Warszawa 1997), „Encyklopedia zdrowia t. 1-2” (Warszawa 1993, 1995), i „Rodzinna encyklopedia zdrowia t. 1-3” (Warszawa 2001), oraz „Encyklopedia dobrych manier”. Wśród słowników najczęściej spotyka się słowników językowych i słowników dwujęzycznych, choć są też i inne. Najczęściej powta-

rzającymi się są: „Słownik języka polskiego t. 1-3”, jednotomowy „Słownik języka polskiego”, „Mały słownik języka polskiego”, „Słownik poprawnej polszczyzny”, „Słownik wyrazów obcych”, „Słownik ortograficzny” (różne wydania). Zdarzają się też: „Słownik frazeologiczny t. 1-2”, „Słownik synonimów”, „Słownik wyrazów kłopotliwych”, „Słownik współczesnego języka polskiego t. 1-2” (różne wydania). Jest także Władysława Kopalińskiego „Słownik mitów i tradycji kultury” (Warszawa 1985) i „Słownik symboli” (Warszawa 1990, 1991), „Przysłowia polskie” (Szczecin 2003; Katowice 1997; Warszawa 2004; Wrocław 2005) oraz Dobroslawy Świerczyńskiej i Andrzeja Świerczyńskiego „Słownik przysłów” (Warszawa 1998). W księgozbiorach duchowieństwa można znaleźć cały szereg słowników dwujęzycznych. I tak można wymienić Jana Stanisławskiego „Wielki słownik angielsko-polski t. 1-2” (Warszawa 1982, 1993, 1995) i „Wielki słownik polsko-angielski t. 1-2” (Warszawa 1982, 1993, 1995), „Słownik niemiecko-polski i Słownik polsko-niemiecki”, „Wielki słownik niemiecko-polski” i „Wielki słownik polsko-niemiecki”, „Słownik angielsko-polski” i „Wielki słownik języka angielskiego”; „Wielki słownik grecko-polski”; „Słownik łaciński”, „Słownik łacińsko-polski” i „Wielki słownik łaciński”; „Słownik włosko-polski”, „Słownik francusko-polski”, „Słownik czesko-polski”, „Słownik niderlandzko-polski”, „Słownik bułgarsko-polski”, „Słownik rumuńsko-polski”, „Słownik serbsko-chorwacki”. Tutaj należy jeszcze dodać „Słownik kościelny łacińsko-polski”, oraz „Słownik lekarski łacińsko-polski” a także „Słownik tematyczny języka angielskiego” (różne wydania). U jednego z księży znajduje się też „Słownik migowy” (Warszawa 2004).

Poza tymi chętnie są także gromadzone leksykony i słowniki tematyczne. Biorąc pod uwagę fakt, że są to księgozbiory osób duchownych i mając na względzie rodzaj prowadzonej przez nich działalności, rzeczą zrozumiałą jest, że najwięcej z tych publikacji dotyczy dziedzin związanych z teologią i naukami pokrewnymi, ale również zdarzają się i z innych dziedzin. W niemal każdym z przebadanych księgozbiorów znajduje się „Słownik teologii biblijnej” wydany w różnych latach (Poznań 1973, 1982, 1985, 1990), Karla Rahnera „Mały słownik teologiczny” (Warszawa 1987, 1996), Mariana Kowalewskiego „Mały słownik teologiczny” (Poznań 1960), Manfreda Lurkera „Słownik obrazów i symboli biblijnych” (Poznań

1989). Znalazło się te po kilka egzemplarzy innych słowników i leksykonów o podobnej tematyce. Można tu wymienić choćby „Słownik biblijny” (Katowice 1990), Hansa Waldenfelsa „Leksykon religii” (Warszawa 1997), Mircea Eliadego i Ioan P. Couliano „Słownik religii” (Warszawa 1994), „Słownik teologiczny t. 1-2” (Katowice 1985, 1989, 1998), „Katolicyzm A-Z” (Poznań 1982, 1989, 1997; Łódź 1989), „Praktyczny słownik biblijny” (Warszawa 1994, 1995), Henryka Frosa i Franciszka Sowy „Księga imion świętych” (Kraków 1997-) i tych samych autorów „Twoje imię” (Kraków 1976, 1982, 1985, 1995, 2000), Kazimierza Bukowskiego „Słownik polskich świętych” (Kraków 1995), Wiesława A. Niewęglowskiego „Leksykon świętych” (Warszawa 1998), Martina Bociana „Leksykon postaci biblijnych” (Kraków 1995, 1998). Jeszcze innymi, spotykanymi u księży są „Słownik Starego Testamentu”, „Słownik-konkordacja osób Nowego Testamentu”, „Religie świata-przewodnik encyklopedyczny” (różne wydania), Huberta Stadlera „Leksykon papieży i soborów” (Warszawa 1992), Rudolfa Fischera-Wollperta „Leksykon papieży” (Kraków 1996, 1998), a także „Słownik nauki religii” (Poznań 1994). Oczywiście obecność słowników i leksykonów w bibliotekach duchowieństwa nie ogranicza się tylko do teologicznych. Przykładem takich właśnie, wykraczających poza dziedziny teologiczne mogą być: Pierre’a Grimala „Słownik mitologii greckiej i rzymskiej” (Wrocław 1990, 1987), Hansa Biedermanna „Słownik symboli” (Warszawa 1992, 2001), Hannsa Kurtha „Leksykon symboli marzeń sennych” (Warszawa 1995), Isabelle Bricard „Leksykon śmierci wielkich ludzi” (Warszawa 1998), „Leksykon psychiatrii” (Warszawa 1993), „Leksykon pomyłek” (Warszawa 1999), „Słownik geografii Europy” (Warszawa 1976), „Leksykon naukowo-techniczny” (Warszawa 1984), Andrzeja Mikołajczyka „Leksykon numizmatyczny” (Warszawa 1994).

8. Wydawnictwa albumowe i przewodniki

Na tę grupę publikacji składają się wydawnictwa o charakterze albumowym, głównie fotograficzne, o tematyce krajoznawczej, przyrodniczej, geograficznej, oraz wszelkiego rodzaju przewodniki turystyczne. Jest ich około 65 tytułów, a więc 3% z ogólnej liczby tytułów, książek posiadanych przez księży. Wśród takich właśnie, odnotowanych w zbiorach duchowieństwa, znajdują się między innymi

albumy z fotografiami autorstwa Adama Bujaka „Misteria” (Warszawa 1989), „Nekropolie królów i książąt polskich” (Warszawa 1988), „Ruś: Tysiąc lat chrześcijaństwa” (Warszawa 1992), „Miejsce Piotrowe” (Kalwaria Zebrzydowska 1987, 1988), „Jan Paweł II” (Kraków 1990), „Bliskie spotkania z Ojcem Świętym” (Kraków 1998), i we współautorstwie z Arturo Mari „Gazda świata” (Kraków 1998).

Poza tymi, z posiadanych przez księży albumów warto wspomnieć Marii i Andrzeja Szypowskich „Oliwa: muzyka wieków” (Warszawa 1987), Jana Władysława Rączki „Krakowski Kazimierz” (Kraków 1982), znanego fotografa górskiego Ryszarda Ziemaka „Morskie Oko” (Warszawa 1991; Zakopane 2000) i „Tatry” (Warszawa 1991), Jerzego Chojnackiego *The High Tatras* (Bielsko-Biała 1994), Cosimo Zapelli’ego „Góry Italii” (Warszawa 1997), oraz dzieło zbiorowe „Góry polskie w fotografii artystycznej” (Warszawa 1973). W jednym z księgozbiorów jest te album znanego i popularnego przyrodnika Włodzimierza Puchalskiego „Trofea obiektywu” (Kraków 1981).

Na koniec pozostaje jeszcze wspomnieć o przewodnikach, ponieważ większość z księży ma w swoich zbiorach tego typu wydawnictwa. Są one nabywane głównie w związku z odbywanymi pielgrzymkami, wycieczkami, czy te innymi wyjazdami służbowymi lub prywatnymi. Znajdują się tu przewodniki po Europie, miejscach kultu, będących celem pielgrzymek, jak również różnych miejscowościach turystycznych. Kilku księży jest przewodnikami góorskimi, więc u nich można znaleźć różnego rodzaju przewodniki przede wszystkim po Tatrach, Beskidach, ale i innych górach. Z przewodnikami łączą się również mapy i atlasy, których te nie brakuje w księgozbiorach duchownych. Są to mapy turystyczne i krajoznawcze, atlasy samochodowe i geograficzne. U niektórych z księży znajdują się one w bardzo dużej liczbie – czasem nawet po kilkadziesiąt map. Jak przedstawia się w liczbach, w podziale na poszczególne działy, obraz księgozbiorów duchowieństwa na Podhalu pokazuje poniższe zestawienie.

Tab. 2.

Książki z bibliotek duchowieństwa na Podhalu według poszczególnych dziedzin.

Lp.	Dziedzina	Liczba tytułów
1.	Teologia i literatura religijna	1313
2.	Literatura piękna	345
3.	Filozofia, etyka	65
4.	Psychologia, pedagogika	26
5.	Historia literatury, językoznawstwo	21
6.	Historia sztuki	63
7.	Historia muzyki	14
8.	Matematyka, fizyka, chemia, astronomia, technika, medycyna	74
9.	Historia	107
10.	Biografie	95
11.	Encyklopedie i słowniki	123
12.	Albumy	65

Źródło: Badania własne.

W sposób bardzo zdecydowany wyróżnia się teologia i literatura religijna, co nie może dziwić, zważywszy na fakt, że badane księgozbiory należą do kapłanów. Dział ten obejmuje około 1313 tytułów, co stanowi 61% wszystkich książek. Dzieła teologiczne są zasadniczą częścią każdego zbioru duchownych. Drugim działem pod względem liczebności jest literatura piękna, która obejmuje około 345 tytułów zarówno twórczości prozatorskiej, jak i poetyckiej i dramatycznej oraz innych gatunków literackich, takich jak reportaże, pamiętniki, aforyzmy. Literatura piękna to 16% całości wydawnictw posiadanych przez księży. Licznym działem są wydawnictwa encyklopedyczne i słownikowe, których jest około 123 tytuły, co daje 5% wszystkich publikacji. Oprócz słowników językowych i encyklopedii powszechnych, wiele ma charakter opracowań tematycznych. Tak duża stosunkowo liczba tego rodzaju wydawnictw świadczy o tym, że kapłani starają się posiadać wiadomości z róż-

nych dziedzin przynajmniej w podstawowym, encyklopedycznym zakresie. Drugim powodem licznej obecności encyklopedii, słowników i leksykonów w bibliotekach duchowieństwa jest często brak miejsca na gromadzenie i przechowywanie wielu książek o bardziej szczegółowej treści, co wielu księży potwierdzało w rozmowach. Dużą popularnością wśród kapłanów cieszy się historia licząca około 107 tytułów książek, co stanowi prawie 5% ogółu książek, a także biografie, w liczbie około 95 tytułów, to jest 4,5%. Znikoma jest ilość książek z historii literatury, gdzie jest około 21 tytułów, co nie przekracza 1% całości książek i z historii muzyki, z około 14 tytułami, stanowiącymi 0,5%. Podobnie rzecz ma się naukami ścisłymi, technicznymi i stosowanymi. W rozróżnieniu na poszczególne dziedziny, liczebność każdej z nich jest zbliżona do dwóch poprzednich działów, czyli po kilkanaście tytułów, natomiast razem liczą około 74 tytuły, a więc nieco ponad 3% całości. Trzy działy zawierają niemal identyczną liczbę tytułów: filozofia z etyką około 65, historia sztuki około 63 i wydawnictwa albumowe również około 65 tytułów. Dość duża ilość albumów wynika z tego, że właśnie tego typu wydawnictwa otrzymują księża w prezencie przy różnych okazjach. Pozostaje jeszcze dział książek psychologicznych i pedagogicznych, które w ilości około 26 tytułów stanowią 1% wszystkich tytułów książek posiadanych przez kapłanów.

Na podstawie przedstawionej analizy treściowej księgozbiorów duchowieństwa, można stwierdzić, że księża nie ograniczają się do gromadzenia książek wyłącznie teologicznych i religijnych, czy też ściśle metodycznych. W mniejszym lub większym stopniu zbiory wyraźnie określają zainteresowania ich właścicieli, rozwój lub następujące w ciągu lat zmiany upodobań czytelniczych. Bowiem w ciągu swojego życia człowiek ma bardzo różne potrzeby, a jedną z podstawowych, z którą łączy się między innymi potrzeba poznawcza, jest potrzeba rozwoju. *Żaden człowiek nie chciałby zostać całe życie na poziomie dziecka – mówił Arystoteles – choćby mógł wszystkich przyjemności dziecięcych używać w najszerszych rozmiarach*⁶. Książki są więc dla kapłanów nie tylko pomocą w pracy, służą nie tylko zaspokojeniu potrzeb informacyjnych związanych ściśle z dziedzinami zawodowymi, głównie teologicznymi. Do książek

---

⁶ Garczyński, S. (1969). *Potrzeby psychiczne*. Warszawa: Nasza Księgarnia, 119 s.

sięgają księży, aby rozwinąć i pogłębić swoje dotychczasowe zainteresowania, albo odkryć nowe, nieznane sobie obszary wiedzy. Ale książki spełniają też funkcję rekreacyjną, przynosząc wytchnienie, odpoczynek, radość, dając siły do dalszej pracy. Wielu z księży stwierdza, że ma swoje ulubione książki, do których często i chętnie wraca.

Analiza zasięgów formalnych księgozbiorów.

W tej części została przeprowadzona analiza formalna przebadanych księgozbiorów. Dotyczy ona zasięgu językowego, chronologicznego, topograficznego i typograficznego. Przy omawianiu zasięgu językowego wskazane zostały obszary językowe autorów książek. Analizując zasięg chronologiczny starałam się ukazać z jakich lat pochodzi najwięcej i najmniej książek oraz jakie są najstarsze książki. Zasięg topograficzny ukazuje rozmieszczenie ośrodków wydawniczych i ilość pochodzących z nich książek, natomiast analiza zasięgu typograficznego wskazuje na oficyny wydawnicze i ilość książek przez nie opublikowanych.

1. Zasięg językowy

Na podstawie wykonanych przeze mnie spisów książek posiadanych przez księży w ich bibliotekach, można stwierdzić, że poza kilkunastoma, wszystkie z nich są w języku polskim. Oczywiście są to zarówno dzieła autorów polskich jak i obcych. Te ostatnie jednak występują niemal zawsze w tłumaczeniu na język polski. Nieliczne dzieła w językach obcych to przede wszystkim różne wydania Biblii, przewodniki turystyczne i książki z historii sztuki. I tak można wśród nich znaleźć Biblię w języku hebrajskim, łacińskim, greckim, włoskim, niemieckim, angielskim, czeskim, słowackim.

Przykładem może być „Biblia hebraica Stuttgartensia” – Biblia w języku hebrajskim wydana w Stuttgarcie w latach 1967-77, „Good News Bible” – Biblia w języku angielskim, „Die Bibel” – Biblia w języku niemieckim, również po niemiecku „Jerusalem Bibel”, „La Sainte Bible” – Biblia w języku francuskim, „Novum Testamentum – Graece et Latina” (Romae 1948) – grecko-łaciński Nowy Testament, „Sväte Pismo Nový Zákon” (Bratislava 1986) – Nowy Testament w języku słowackim.

Na przełomie XX i XXI wieku, kiedy niemal cała produkcja wydawnicza w Polsce dostępna jest w języku polskim, właśnie książki

wydane w języku ojczystym stanowią bez wyjątku 99-100% zasobu każdego z księgozbiorów duchowieństwa na Podhalu. Taki stan jest charakterystyczny dopiero od czasów powojennych, gdyż wcześniej, jeszcze w XIX i początkach XX wieku posiadano w bibliotekach prywatnych znacznie więcej publikacji obcojęzycznych, większa była też różnorodność językowa⁷. Odnosi się to przede wszystkim do księgozbiorów ziemiańskich, szlacheckich i inteligenckich.

Odwołując się do historii, zwłaszcza historii Kościoła, kiedy to do czasów Soboru Watykańskiego II, a więc do lat sześćdziesiątych XX wieku, językiem oficjalnym Kościoła, językiem liturgii był język łaciński, książki w języku łacińskim często można było spotkać w bibliotekach duchowieństwa, co obecnie należy do rzadkości.

Badając księgozbiory duchowieństwa na Podhalu, udało mi się ustalić 14 języków obcych, z jakich książki zostały przetłumaczone na język polski. Książki tłumaczone na język polski odnoszą się do około 280 autorów.

Tab. 3

Języki obce oraz ilość autorów, książek tłumaczonych na język polski, znajdujących się w księgozbiorach duchowieństwa na Podhalu.

Lp.	Język	Ilość autorów
1.	angielski	78
2.	czeski	1
3.	francuski	74
4.	grecki	8
5.	hiszpański	7
6.	łaciński	7
7.	niemiecki	52
8.	portugalski	1
9.	rosyjski	8
10.	serbochorwacki	1
11.	słowacki	1
12.	szwedzki	2
13.	węgierski	2
14.	włoski	36

Źródło: Badania własne.

⁷ Szocki, J. (2001). *Księgozbiory domowe w Galicji Wschodniej (1772-1918)*. Kraków: Wydaw. Nauk. AP, s. 137-138.

Ze wszystkich języków obcych zestawionych w tabeli, pod względem ilości autorów, zdecydowanie wyróżniającą się grupę stanowią cztery języki: angielski, francuski, niemiecki i włoski. Do najliczniej reprezentowanych języków obcych należy język angielski i francuski. Ponad 70 autorów jest zarówno angielsko (78), jak i francusko (74) języcznych. Kolejne dwa języki czyli niemiecki i włoski, to odpowiednio 52 i 36 autorów. W żadnym z pozostałych dziesięciu języków obcych, nie ma więcej niż 10 autorów. I tak po 8 autorów tłumaczonych jest z języka rosyjskiego i greckiego, po 7 z hiszpańskiego i łacińskiego, po 2 ze szwedzkiego i węgierskiego. Po 1 autorze reprezentuje język czeski, słowacki, serbochorwacki i portugalski.

2. Zasięg chronologiczny

W badanych księgozbiorach duchowieństwa na Podhalu, trudno jest napotkać książki wydane wcześniej, niż w XX wieku. Wynika to prawdopodobnie z tego, że dla księży gromadzenie książek nie jest celem samym w sobie, ze względu na materialną wartość książek, książka nie jest traktowana jedynie jako ładny przedmiot. Istotnym celem gromadzenia książek wśród duchowieństwa jest bowiem, przede wszystkim wykorzystywanie ich treści w pracy duszpasterskiej.

W toku moich badań natrafiłam na 25 tytułów wydanych przed 1939 rokiem, które zaliczyłam do najstarszych książek znajdujących się w zbiorach duchownych, natomiast w tej liczbie znalazły się 4 tytuły książek pochodzących z XIX wieku. Są to Karola Antoniewicza: „Kazania ks. Antoniewicza t. IV”. „Kazania przygodne” wydane w Krakowie w 1893 roku, Alfonsa Ligouri „Droga uświętobliwienia” wydana w 1898 roku w Warszawie przez Gebethnera i Wolfa, Ludwika z Granady „Przewodnik grzeszników” wydany w Krakowie przez Księży Misjonarzy w 1894 roku oraz ks. J. Wilczki „Rocznik drugi kazań niedzielnych” z 1874 roku. Ta ostatnia książka jest najstarszą jaką udało mi się ustalić spośród ponad 2000 tytułów. Wszystkie cztery dotyczą zagadnień teologicznych.

Wśród pozostałych, zaliczonych do najstarszych książek, wydanych do roku 1939, dwie są książkami historycznymi Juliusza Balickiego i Stanisława Maykowskiego „Mówią wieki cz. II” wydane przez Ossolineum we Lwowie w 1934 roku oraz „Historia nowożytna” autorstwa Cz. Nanke wydana również we Lwowie przez wydaw-

nictwo Książnica Atlas w 1925 roku; jedna należy do literatury pięknej – jest to powieść Henryka Sienkiewicza „Wiry” wydana w 1936 roku we Lwowie; cztery zaliczyć można do psychologii i wychowania, mianowicie „Szkoła i charakter” wydana we Lwowie przez Gebethnera i Wolfa w 1919 oraz „Wychowanie i samowychowanie”, która ukazała się również we Lwowie nakładem Igła w 1934 roku – obydwie autorstwa Friedricha Wilhelma Foerstera, J. Jasińskiego „Gry i zabawy terenowe” wydana w 1938 roku w Poznaniu i księdza A. Siudy „Miłość i rodzina” opublikowana przez Wydawnictwo Księży Salwatorianów w Mikołowie w 1938 roku. Również do tego działu dodać można książkę Mariana Pirożyńskiego „Co czytać” wydaną w Krakowie przez Wydawnictwo Księży Jezuitów w 1932 roku. W grupie książek przedwojennych znajduje się też jedna z filozofii – ks. Fryderyka Klimke „Historia filozofii t. 1-2” wydana w latach 1929-1930 w Krakowie nakładem Wydawnictwa Księży Jezuitów, a także jedna z etyki, ks. Józefa Lubelskiego „Etyka katolicka”, która ukazała się nakładem autora w Tarnowie w 1929 roku. Reszta czyli dwanaście książek z tego okresu dotyczy zagadnień teologicznych. Są to: „La Sainte Bible” (Paris, 1925), dwie publikacje z historii Kościoła – Władysława Chotkowskiego „Historja Kościoła Katolickiego” (Miejsce Piastowe, 1931) i ks. Józefa Umińskiego „Historia Kościoła t. 1-2” (Lwów, 1933-1934), a ponadto autorstwa Tihaméra Tótha „Wierzę w Boga” (Kraków, 1933), Roberta H. Bensona „Chrystus w życiu Kościoła” (Poznań 1921), trzy książki wydane w 1937 roku: Petera Kettera „Chrystus a kobiety” (Warszawa, 1937), ks. bpa Jana Stepy „Kuszenie nowoczesnego człowieka” (Poznań, 1937), Leona Pyżalskiego „Matka dzieci bożych” (Kraków, 1937). Trzy ostatnie publikacje, wśród książek wydanych przed 1939 rokiem, stanowią: Josepha Schryversa „Boski przyjaciel” (Kraków, 1924), wydana nakładem autora ks. dra Jana Kornobisa „Marja wspomżeniem w niedoli czasów obecnych” (Kielce 1933), jak również autorstwa E. i K. „Cudowna przemiana” z 1910 roku (Lwów, 1910).

Jak ilościowo kształtuje się struktura bibliotek duchowieństwa pod względem chronologicznym przedstawia poniższa tabelka. Wszystkie lata, z jakich książki znajdują się w księgozbiorach duchownych zostały podzielone na poszczególne dziesięciolecia, z wyjątkiem pierwszego okresu, obejmującego lata od daty ukazania

się najstarszej książki w 1874 roku, aż do końca XIX wieku czyli dwadzieścia sześć lat, podobnie jak okresu najnowszego liczącego sześć lat XXI wieku.

Tab. 4

Zasięg chronologiczny księgozbiorów duchowieństwa na Podhalu w podziale na dziesięciolecia.

Lp.	Lata wydania	Liczba tytułów
1.	1874-1900	4
2.	190-1910	1
3.	1911-1920	1
4.	1921-1930	6
5.	1931-1940	13
6.	1941-1950	8
7.	1951-1960	40
8.	1961-1970	132
9.	1971-1980	313
10.	1981-1990	914
11.	1991-2000	1122
12.	2001-2006	98

Źródło: Badania własne.

Najstarsza książka napotkana w księgozbiorach duchowieństwa pochodzi z 1874 roku. Do końca XIX wieku wydane są 4 książki. Tylko po 1 tytule znajduje się w dwóch następnych dziesięcioleciach 1901-1910 i 1911-1920. Kolejne dwa dziesięciolecia to stopniowy wzrost ilości wydanych książek, 6 tytułów w latach 1921-1930 i 13 tytułów w latach 1931-1940. Bardzo niewiele, bo 8 książek przypada na lata II wojny światowej i pierwsze pięć lat po wojnie. Następne okresy to zdecydowane i systematyczne powiększanie się ilości książek, które są obecne w księgozbiorach duchownych, wydanych w poszczególnych dziesięcioleciach. Liczba ta wzrosła z 40 tytułów wydanych w latach 1951-1960, do 132 pochodzących z lat 1961-1970. Największa różnica zaznacza się pomiędzy następnymi dwoma dziesięcioleciami, gdzie z 313 tytułów wydanych w latach

1971-1980, liczba ta wzrasta aż do 914 tytułów, wydanych w okresie, obejmującym lata 1981-1990. Zdecydowanie największa liczba książek w zbiorach kapłanów przypada na publikacje wydane w latach 1991-2000, są to 1122 tytuły, natomiast ostatnie sześć lat to 98 tytułów, wydanych w tym czasie.

Na tej podstawie można stwierdzić, że okres, z którego pochodzi najwięcej książek znajdujących się w zbiorach duchowieństwa, to II połowa XX wieku, a w każdym dziesięcioleciu liczba ta zwiększa się w sposób zdecydowany. Natomiast generalnie księża posiadają w swoich bibliotekach książki wydane w trzech kolejnych stuleciach – w wieku XIX, XX i XXI.

3. Zasięg topograficzny

Książki znajdujące się w prywatnych bibliotekach księży pochodzą z różnych ośrodków wydawniczych. W trakcie badań, na podstawie wykonanych spisów książek, ustaliłam 79 ośrodków, w których były wydane książki z badanych księgozbiorów. W tej liczbie 56 ośrodków to miejscowości znajdujące się w Polsce, a 23 miejsca wydania leżą poza granicami Polski.

Ogółem poza granicami Polski wydanych zostało 108 tytułów. Z tej liczby w Rzymie wydano 30 dzieł, w Paryżu – 29, Vatican reprezentuje 14 tytułów, Gorle – 5, Lwów – 4. Książki wydane we Lwowie pochodzą z okresu przed II wojną światową, kiedy Lwów należał do Polski, obecnie jest na terenie Ukrainy, dlatego został zaliczony do ośrodków zagranicznych. Kolejne miasta zagraniczne, gdzie publikowane były książki z badanych zbiorów to Londyn i Leningrad, gdzie wydano po 3 książki, po 2 wydano w Asyżu, Firenze, San Giovanni Rotondo i Zagrebiu, natomiast po 1 tytule pochodzi z miejscowości takich jak Altötting, Bratislava, Eden Hill, Innsbruck, Kijów, Milano, Perugia, Stockbridge, Stuttgart, Vicenza i Wiedeń, zaś jedna książka jako miejsce wydania podane ma Illinois.

Tab. 5.

Książki z bibliotek duchowieństwa na Podhalu, wydane za granicą.

Lp.	Miejsce wydania	Liczba tytułów
1.	Altötting	1
2.	Asyż	2

3.	Bratislava	1
4.	Eden Hill	1
5.	Firenze	2
6.	Gorle	5
7.	Illinois	1
8.	Insbruck	1
9.	Kijów	1
10.	Leningrad	3
11.	Londyn	3
12.	Lwów	4
13.	Milano	1
14.	Paris	29
15.	Perugia	1
16.	Rzym	30
17.	San Giovanni Rotondo	2
18.	Stockbridge	1
19.	Stuttgart	1
20.	Vatican	14
21.	Vicenza	1
22.	Wiedeń	1
23.	Zagreb	2

Źródło: Badania własne.

Dodatkowo, jeszcze 3 druki, jako miejsce wydania, podane ma dwie miejscowości, z których jedna jest w Polsce, a druga za granicą. Są to miejsca następujące: Jasna Góra-Rzym, Kraków-Asyż, Zagreb-Częstochowa i jedna książka z miejscem wydania Rzym-Londyn.

Wszystkie pozostałe książki, a więc około 2000 tytułów, zostało wydanych w Polsce. Stanowi to 95% książek, jakie posiadają księża w swoich zbiorach.

Tabela 6 ukazuje miejsca wydania, wraz z liczbą wydawnictw i ilością książek wydanych w danej miejscowości. W tabelce nie zostało ujętych dwadzieścia pięć miejscowości, w których wydano tylko po jednym tytule. Są to: Bydgoszcz, Bytom, Cieszyn, Czerwińskie, Gdynia, Gietrzwałd, Jarosław, Kalisz, Kęty, Komorów, Kościan, Łudźmierz, Łomianki, Łomża, Mikołów, Piekary Śląskie, Pułtusk, Racibórz, Rzeszów, Siedlce, Szymanów, Tychy, Zakroczym, Zielona Góra, Żywiec.

Tab. 6.

Książki z bibliotek duchowieństwa na Podhalu wydane w Polsce.

Lp.	Miejsce wydania	Liczba wydawców	Liczba tytułów
1.	Biały Dunajec	1	7
2.	Białystok	1	3
3.	Bielsko-Biała	1	2
4.	Częstochowa	10	35
5.	Gdańsk	7	12
6.	Gniezno	1	4
7.	Kalwaria Zebrzydowska	1	8
8.	Katowice	10	53
9.	Kielce	2	16
10.	Kraków	61	580
11.	Lublin	5	55
12.	Łódź	8	14
13.	Marki-Struga	1	5
14.	Miejsce Piastowe	1	3
15.	Niepokalanów	1	5
16.	Nowy Targ	2	2
17.	Olsztyn	4	13
18.	Opole	2	6
19.	Pelplin	2	3
20.	Płock	1	5
21.	Poznań	15	163
22.	Radom	2	3
23.	Sandomierz	1	4
24.	Szczecin	2	4
25.	Szczecinek	1	2
26.	Tarnów	2	18
27.	Toruń	3	3
28.	Warszawa	101	777
29.	Włocławek	1	2
30.	Wrocław	9	79
31.	Ząbki	2	7

Źródło: Badania własne.

Miejscem najliczniej reprezentowanym zarówno przez liczbę wydawców, jak i ilość wydanych książek, jest Warszawa. Tutaj ukazało się 777 tytułów, wydanych przez 101 wydawców. Drugim ośrodkiem

pod względem ilości wydanych książek jest Kraków, skąd pochodzi 580 tytułów, opublikowanych w 61 oficynach wydawniczych mających swoją siedzibę w tym mieście. Na trzecim miejscu znajduje się Poznań, gdzie przez 15 wydawców, wydanych zostało 165 tytułów. Następne miejsca przypadają na Wrocław (79 tytułów), Lublin (55 tytułów), Katowice (53 tytuły), Częstochowę (35 tytułów). Po kilkanaście tytułów ukazało się w takich miastach jak: Tarnów (18 tytułów), Kielce (16), Łódź (14), Olsztyn (13) i Gdańsk (12). Grupę niejednorodną stanowią ośrodki, w których wydano po kilka tytułów (2-8), ponieważ są wśród nich zarówno te, w których książki wydane były przez jedno wydawnictwo, jak i takie, gdzie tych wydawnictw było więcej niż jedno. Znalazło się tutaj dziewiętnaście miejscowości, przy czym w siedmiu z nich a mianowicie w Żąbkach (7 tytułów), Opolu (6), Szczecinie (4), Pelplinie (3), Radomiu (3), Toruniu (3) i Nowym Targu (2), książki wydane były przez więcej niż jednego wydawcę, natomiast jedno wydawnictwo wydało książki w następujących miejscowościach: Kalwaria Zebrzydowska (8 tytułów), Biały Dunajec (7), Marki-Struga (5), Niepokalanów (5), Płock (5), Gniezno (4), Sandomierz (4), Białystok (3), Miejsce Piastowe (3), Bielsko-Biała (2), Szczecinek (2), Włocławek (2). Właśnie w tej grupie zdarzało się, że liczba tytułów wydanych w jednym miejscu przez jedno wydawnictwo była większa, niż liczba książek wydanych w jednym miejscu przez więcej niż jedno wydawnictwo.

Jak można zauważyć, ośrodki, w których wydawane były książki znajdujące się w księgozbiorach duchowieństwa, są zróżnicowane zarówno pod względem rozmieszczenia, jak i wielkości. Są tutaj miejscowości będące bardzo dużymi ośrodkami wydawniczymi jak na przykład Warszawa, Kraków, Poznań, Wrocław, Katowice, a z zagranicznych Paryż, Rzym, Londyn, Wiedeń, a obok nich, oprócz miast średniej wielkości, również bardzo małe miejscowości, czasem nawet wioski takie jak Biały Dunajec, Czerwienne, Gietrzwałd, Ludźmierz.

4. Zasięg typograficzny

Podobnie jak w przypadku zasięgu topograficznego, również zasięg typograficzny charakteryzuje się dużą ilością i różnorodnością oficyn wydawniczych, w których ukazały się książki, znajdujące się w badanych księgozbiorach duchowieństwa na Podhalu. W trakcie

badan udało mi się ustalić 323 wydawców, przy czym nie jest to liczba kompletna. W wielu przypadkach zauważalna jest znaczna różnica pomiędzy wydawcami, zarówno pod względem liczby wydawanych książek w poszczególnych wydawnictwach, jak i pod względem profilu wydawniczego. Znajdują się tutaj duże wydawnictwa takie jak Ossolineum, Pax, Znak, PWN, Czytelnik, Wydawnictwo Literackie, Arkady, Świat Książki, Prószyński i S-ka, ale bardzo często są też niewielkie, regionalne oficyny wydawnicze. Prawie wszystkie z nich są wydawnictwami polskimi, chociaż księża posiadają także niewielkie ilości książek wydanych w oficynach zagranicznych. W niektórych zbiorach jest takich książek po kilka, w innych nie ma żadnych nie polskich wydawców.

W ogólnej liczbie 323 wydawców, znalazło się około 30 zagranicznych oficyn wydawniczych. Z pośród tych zagranicznych najwięcej, bo 15 jest włoskich. Należą do nich między innymi: Cita Nuova, Edizioni Aquila Bianca, Edizioni Sopranì, Lozzi, OMI Information, Plurigraf, Pontificae Universitatis Gregoriana, Pontificia Univ. Urbaniana, Pro Fratribus, mające swoje siedziby w Rzymie, dwa wydawnictwa watykańskie – Libreria Editrice Vaticana i Poliglottis, również dwa z siedzibą w Firenzie – Giunti i Sansoni Ed., a ponadto Casa Sollievo della Sofferenza z San Giovanni Rotondo, Edizioni Istituto S. Gaetano z Vicenzy, Ed. Ares z Milano oraz znajdujące się w Asisi wydawnictwo Santuario Porciuncola. Z pozostałych wydawnictw zagranicznych 5 jest francuskich: Edit. du Dialogue, France Loisirs, Instytut Literacki, Les Editions du Cerf i SEI – wszystkie mieszczące się w Paryżu, a 2 angielskie, Gryf i Veritas, które mają swoją siedzibę w Londynie.

Ilość tytułów książek, napotkanych w badanych zbiorach, wydanych przez wymienione i pozostałe wydawnictwa zagraniczne ukazuje poniższa tabelka. W rzeczywistości jest ich nieco więcej, ale nie wszystkie można było ustalić, choćby z tego względu, że na niektórych książkach nie było podanego wydawcy.

Tab.7.

Książki z bibliotek duchowieństwa na Podhalu, wydane przez zagraniczne oficyny wydawnicze.

Lp.	Wydawnictwo	Miejscowość	Liczba tytułów
1.	Aurora	Leninograd	2
2.	Casa Sollievo della Sofferenza	San Giovanni Rotondo	2
3.	Deutsche Bibelgesellschaft	Stuttgart	1
4.	Ed. Ares	Milano	1
5.	Edit. du Dialogue	Paris	23
6.	Edizioni Aquila Bianca	Roma	1
7.	Edizioni Istituto S. Gaetano	Vicenza	1
8.	Edizioni Soprani	Rzym	3
9.	Epideixis	Zagreb	1
10.	France Loisirs	Paris	1
11.	Franciszek Bondy	Wiedeń	1
12.	Giunti	Firenze	1
13.	Gryf	Londyn	1
14.	Instytut Literacki	Paryż	2
15.	Irsa	Insbruck	1
16.	Krscanska Sadasnjost	Zagreb	1
17.	Les Editions du Cerf	Paris	1
18.	Libreria Editrice Vaticana	Vatican	12
19.	Lozzi	Roma	1
20.	OMI Information	Rzym	1
21.	Plurigraf	Roma	2
22.	Pollyglottis	Vatican	2
23.	Pontificae Universitatis Gregoriana	Rzym	1
24.	Pontificia Univ. Urbaniana	Romae	1
25.	Pro Fratribus	Rzym	1
26.	Sansoni Ed.	Firenze	1
27.	Santuario Porciuncola	Asisi	1
28.	SEI	Paris	1
29.	Velar	Gorle	5
30.	Veritas	Londyn	1
31.	Wydawnictwo St. Grigian	Altötting	1

Źródło: Badania własne.

Wśród wydawców zagranicznych, największą ilość tytułów książek, które znajdują się w bibliotekach duchowieństwa, opublikowało paryskie wydawnictwo Edit. du Dialogue – ukazały się w nim 23 tytuły. Drugim pod tym względem jest watykańskie wydawnictwo Libreria Editrice Vaticana, które wydało 12 tytułów. Libreria Editrice Vaticana to wydawnictwo, w którym wydawane są głównie dokumenty papieskie, takie jak encykliki, adhortacje, listy, orędzia, a także dzieła teologiczne, przede wszystkim zaś literatura patrystyczna. Jeszcze siedem wydawnictw jest takich, z których pochodzi więcej niż jeden tytuł. Są to: Velar (5 tytułów), Edizioni Soprani (3), Aurora, Casa Solievo della Sofferenza, Instytut Literacki, Plurigraf i Pollyglottis (po 2), zaś od pozostałych wydawców jest po 1 tytule.

Ogółem, liczba książek wydanych przez zagranicznych wydawców wynosi blisko sto tytułów. Tak znikoma obecność książek wydanych przez zagraniczne oficyny i poza granicami Polski, jest zjawiskiem zupełnie naturalnym w obecnych czasach, kiedy większość najważniejszej światowej literatury pięknej, publikacji popularno-naukowych i dzieł naukowych dostępna jest w tłumaczeniach na język polski.

Wielkość produkcji wydawniczej, pochodzącej z krajowych oficyn wydawniczych, jest bardzo zróżnicowana. Waha się ona od ponad 100 tytułów wydanych w danym wydawnictwie, do 1 tytułu. Wydawnictwa, z których tylko jeden tytuł, spośród wydanych przez nie książek, można znaleźć w bibliotekach duchowieństwa, stanowią 50% ogółu wydawców polskich – ich liczba to około 150 wydawców. Drugą połowę stanowią wydawcy, których dwa lub więcej tytułów książek, posiadają księża w swoich zbiorach. Wykaz wszystkich wydawców, wraz z podaniem ich siedzib i ilości wydanych tytułów zawiera aneks nr 3, natomiast poniższa tabelka przedstawia tylko te z polskich oficyn wydawniczych, które mają największą liczbę wydanych tytułów książek, przy ustaleniu ilości 16 tytułów jako dolnej granicy.

Tab. 8.

Książki z bibliotek duchowieństwa na Podhalu wydane przez polskie oficyny wydawnicze.

Lp	Wydawnictwo	Miejscowość	Liczba tytułów
1.	Arkady	Warszawa	18
2.	ATK	Warszawa	45
3.	Barbara	Kraków	16
4.	Biblos	Tarnów	17
5.	Edycja Św. Pawła	Częstochowa	17
6.	Księgarnia Św. Jacka	Katowice	41
7.	Księgarnia Św. Wojciecha	Poznań	49
8.	KUL	Lublin	49
9.	Michalineum	Warszawa, Marki-Struga, Kraków, Miejsce Piastowe	25
10.	Ossolineum	Wrocław	20
11.	Pallottinum	Poznań, Warszawa, Żąbki	55
12.	Pax	Warszawa	150
13.	PIW	Warszawa	56
14.	Polskie Towarzystwo Teologiczne	Kraków	30
15.	Prószyński i S-ka	Warszawa	16
16.	PWN	Warszawa	47
17.	Świat Książki	Warszawa	24
18.	W drodze	Poznań	39
19.	WAM	Kraków	111
20.	WP	Warszawa	21
21.	Wrocławska Księgarnia Archidiecezjalna	Wrocław	38
22.	Wydawnictwo Archidiecezji Warszawskiej	Warszawa	18
23.	Wydawnictwo Księży Marianów	Warszawa	18
24.	Wydawnictwo Literackie	Kraków	18
25.	Wydawnictwo M	Kraków	53
26.	Wydawnictwo oo. Karmelitów Bosych	Kraków	34
27.	Wydawnictwo Salezjańskie	Warszawa, Kraków, Łódź	38
28.	Wydawnictwo ss. Loretanek	Warszawa, Kraków	34
29.	Wydawnictwo Św. Stanisława BM	Kraków	25
30.	Znak	Kraków	117

Źródło: Badania własne.

Na podstawie przebadanych księgozbiorów, stwierdziłam, że trzema wydawnictwami, których nakładem ukazała się największa, bo wynosząca ponad sto liczba tytułów są: Pax (150), Znak (117) i WAM (111). Duża różnica w ilości wydanych tytułów zaznacza się pomiędzy tymi trzema, a trzema następnymi oficynami, w których ukazało się po około 50 tytułów książek. Są to PIW (56), Pallottinum (55) oraz Wydawnictwo M (53 tytuły). Kolejnych piętnastu wydawców opublikowało książki w ilości od 21 do 50 tytułów. Należą do nich KUL, Księgarnia Św. Wojciecha (po 49 tytułów), PWN (47), ATK (45), Księgarnia Św. Jacka (41), W drodze (39), Wydawnictwo Salezjańskie i Wrocławska Księgarnia Archidiecezjalna (po 38), Wydawnictwo oo. Karmelitów Bosych i Wydawnictwo ss. Loretanek (po 34), Polskie Towarzystwo Teologiczne (30), Michalineum i Wydawnictwo Św. Stanisława BM (po 25), Świat Książki (24), WP (21). W ośmiu z przedstawionych w powyższym zestawieniu wydawnictw, opublikowanych zostało od 16 do 20 tytułów. Ossolineum wydało 20 tytułów, Arkady, Wydawnictwo Archidiecezji Warszawskiej, Wydawnictwo Księży Marianów i Wydawnictwo Literackie po 18, Biblos i Edycja Św. Pawła po 17 oraz Barbara i Prószyński i S-ka po 16 tytułów.

Zdecydowaną przewagę wśród wydawców książek posiadanych przez księży mają te wydawnictwa, które określane są mianem „wydawnictw katolickich”. Stanowią one ponad 50% wszystkich wydawców. W ich gronie znajdują się duże oficyny o znacznej wielkości produkcji wydawniczej takie jak krakowskie wydawnictwa Znak, WAM, Wydawnictwo oo. Karmelitów Bosych, wydawnictwa mające swoje siedziby w Warszawie przede wszystkim Pax, Wydawnictwo Salezjańskie, a także poznańskie wydawnictwa W drodze i Pallottinum.

Wydawnictwa katolickie można podzielić pod względem przynależności na kilka grup: 1) wydawnictwa diecezjalne (np. Diecezjalne Wydawnictwo Łódzkie, Księgarnia Św. Wojciecha), 2) wydawnictwa zakonów i zgromadzeń zakonnych (np. W drodze, WAM, Apostolicum, Pallottinum), 3) wydawnictwa wyższych uczelni katolickich (np. KUL, ATK – obecnie UKSW, PAT), 4) wydawnictwa społeczne (np. Znak, Więź), 5) wydawnictwa związane z działalnością stowarzyszeń i organizacji katolickich (np. Pax, Edycja Św. Pawła, Towarzystwo Biblijne w Polsce), 6) wydawnictwa prywatne

(np. Wydawnictwo M, Vocatio, Norbertinum), 7) wydawnictwa przy redakcjach czasopism (np. Niedziela).

Niektóre z wydawnictw katolickich mają długą historię. Najstarszym jest WAM, założone w roku 1872. Specjalizuje się w wydawaniu dzieł naukowych teologicznych i filozoficznych. Publikuje słowniki i leksykony, katechizmy, modlitewniki, literaturę piękną oraz książki dla dzieci i młodzieży⁸. Jest to obecnie jedna z największych oficyn katolickich. Drugą oficyną powstałą jeszcze w XIX wieku jest Księgarnia Św. Wojciecha, istniejąca od 1895 roku. W początkowym okresie wydawała drobne publikacje o tematyce dewocyjnej i ascetycznej, obecnie są to głównie podręczniki i poradniki metodyczne do nauki religii, jak również encyklopedie, słowniki, dokumenty Kościoła, książki biograficzne i literatura piękna. Przedwojenne tradycje mają także, należące i dzisiaj do najprężniej działających: Wydawnictwo OO. Karmelitów Bosych, które działa od 1927 roku, publikując książki głównie z zakresu duchowości chrześcijańskiej, a zwłaszcza karmelitańskiej⁹, Księgarnia Św. Jacka, która powstała w 1925 roku i publikuje książki teologiczne, historyczne, słowniki, księgi liturgiczne, literaturę piękną, czy Wydawnictwo ss. Loretanek, istniejące od 1920 roku, które wydaje różnego rodzaju książki religijne.

Trzeba też wspomnieć o największych wydawnictwach, powstałych po II wojnie światowej. Są to Instytut Wydawniczy Pax, powstały w 1949 roku oraz Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, założony w 1959 roku, dwie najbardziej znane katolickie oficyny wydawnicze w Polsce. Wydawnictwo Pax ma szeroką ofertę wydawniczą, w której znajdują się dzieła teologiczne, filozoficzne, biblistyka, historia Kościoła, historia powszechna, ale także literatura piękna polska i obca. Podobnie bogatą i różnorodną ofertą może pochwalić się Znak. Oficyna wydaje dzieła z zakresu filozofii, teologii, życia duchowego, historii i dziejów kultury, myśli społecznej i politycznej, ekonomii. Ważne miejsce wśród publikowanych książek zajmuje też literatura piękna.

---

⁸ Frołow, J. (2001). *Raport o książce katolickiej*. Warszawa: Biblioteka Analiz, 133-134.

⁹ Frołow, J; Wolak, J. (2005). *Raport o książce katolickiej edycja 2005*. Warszawa: Biblioteka Analiz, s. 15-101

Oczywiście zawartość księgozbiorów duchowieństwa nie ogranicza się do książek wydanych wyłącznie przez oficyny katolickie. Są w nich publikacje wydane przez PWN, które specjalizuje się w wydawaniu dzieł naukowych, podręczników akademickich, encyklopedii, słowników, zwłaszcza słowników językowych. Są też książki pochodzące z cenionego przez wszystkich wydawnictwa, jakim jest Ossolineum, które publikuje zarówno dzieła naukowe, podręczniki akademickie, jak i opracowania popularnonaukowe, a którego wizytówką jest znana seria literacka „Biblioteka Narodowa”. To tylko największe i najbardziej znane oficyny z ponad 300 wydawców, których książki znajdują się w bibliotekach kapłanów.

Z przeprowadzonej analizy zasięgów formalnych wynika, że w badanych księgozbiorach duchowieństwa, oprócz obcojęzycznych wydań Biblii i kilku książek, głównie z dziedziny sztuki, 99-100% stanowią książki w języku polskim. Analiza zasięgu chronologicznego pozwoliła stwierdzić, że książki znajdujące się w księgozbiorach kapłanów wydane zostały w XIX, XX i XXI wieku, przy czym z XIX wieku pochodzą tylko 4 książki. Wszystkie XIX-wieczne książki są książkami teologicznymi, a najstarszą z nich jest ks. J. Wilczki „Rocznik drugi kazań niedzielnych” wydana w 1874 roku. Ogółem, książek wydanych przed rokiem 1939 jest 25, z czego połowa (12 tytułów) dotyczy teologii. Liczba książek wydanych po II wojnie światowej rosła systematycznie w każdym kolejnym dziesięcioleciu: od 8 tytułów w latach 1951-1960, przez 132 tytuły w latach 1961-1970, następnie 313 tytuły z lat 1971-1980, do 914 tytułów wydanych w latach 1981-1990. Ostatnie dziesięciolecie XX wieku, a więc lata 1991-2000 to okres, z którego pochodzi największa ilość książek, wynosząca 1122 tytuły, natomiast z lat 2001-2006 znalazło się 98 tytułów. Świadczyć to może o systematycznym wzroście nabywania książek przez księży, wraz ze wzrostem produkcji wydawniczej w Polsce i zwiększonym dostępem na rynku księgarskim publikacji religijnych, co miało miejsce szczególnie po roku 1989.

Książki z badanych bibliotek duchowieństwa wydane zostały w 79 ośrodkach wydawniczych, z czego 23 miejsca wydania znajdują się za granicą, natomiast 56 jest w Polsce. Ogółem za granicą ukazało się 108 tytułów. Dwa największe ośrodki wydawnicze w Polsce to Warszawa, gdzie wydano 777 tytułów i Kraków, skąd pochodzi 580 tytułów. Następne w kolejności są Poznań (165 tytułów), Wro-

claw (79), Lublin (55), Katowice (53) i Częstochowa (35 tytułów). Po kilkanaście tytułów wydanych zostało w 5 ośrodkach, w 19 miejscowościach ukazało się po kilka tytułów, a 25 miejscowości jest takich, gdzie wydano po 1 tytule.

Z ogólnej liczby 323 ustalonych w toku badań wydawców, 30 jest oficynami zagranicznymi. Największą liczbę wydawców zagranicznych stanowią oficyny włoskie w liczbie 15, jest też 5 francuskich i 2 angielskie. Wydawcy zagraniczni opublikowali łącznie około 100 tytułów. Wśród wydawców polskich zdecydowanie wyróżniają się wydawnictwa: Pax, które wydało 150 tytułów, Znak, w którym opublikowano 117 tytułów i WAM, skąd pochodzi 11 tytułów. Do wydawnictw, które wydały więcej niż 20 tytułów należą jeszcze PIW (56), Pallottinum (55) oraz Wydawnictwo M (53). Na podstawie przeprowadzonej analizy można stwierdzić, że wydawnictwa katolickie stanowią 50% wszystkich wydawców książek, jakie znajdują się w badanych księgozbiorach duchowieństwa na Podhalu.

Zakończenie

Na uczestnictwo w kulturze składają się dwa zasadnicze rodzaje działania: z jednej strony tworzenie i formułowanie przekazów symbolicznych, z drugiej ich odbiór i interpretacja. Ważną rolę pełni tutaj książka, która w procesie komunikacyjnym, jest pośrednikiem między twórcą a odbiorcą. Funkcje książki mają charakter rzeczowy i semantyczny. *Podstawowa funkcja rzeczowa książki polega na utrwalaniu i przekazywaniu tekstów piśmienniczych za pomocą środków jej właściwych.* Funkcja semiotyczna przejawia się w tym, że *książka wyraża z jednej strony typ kultury materialnej, technicznej i artystycznej, właściwy epoce, w której powstała, z drugiej zaś oznacza społeczny status swego właściciela i użytkownika, jego zamiłowania literackie literackie lub naukowe, jego przynależność terytorialną, preferencje ideowe i polityczne*¹⁰. Dlatego też, odkąd istnieją książki, ludzie czytają je i gromadzą. Tworząc prywatne, domowe biblioteki, kierują się różnymi motywami, dlatego też księgozbiory te mają bardzo różny charakter. Bardzo często stanowią swego rodzaju wizerunek ich właściciela, zgodnie z twierdzeniem, że *o człowieku*

---

¹⁰ Głombiowski, K. (1980). *Książka w procesie komunikacji społecznej*. Wrocław [et al.]: Ossolineum, PAN, s. 13, 23-26.

*sporo mogą powiedzieć gromadzone przez niego książki*¹¹. Według Józefa Mandziuka, twórców i posiadaczy księgozbiorów można podzielić na trzy zasadnicze grupy, ze względu na ich stosunek do książki. Pierwsza to bibliofile, którzy czasem nabywają książki jedynie dla ozdoby swoich mieszkań. Drugą grupę stanowią osoby, którym książki służą ich pracy zawodowej. Są to głównie nauczyciele, kaznodzieje, twórcy kultury. Trzecia grupa, to ci, dla których książka jest „warsztatem pracy”, a więc ludzie pióra, uczeni, pisarze, poeci¹².

Tak jak różne są funkcje książki, gdyż może ona służyć na przykład celom poznawczym i kształceniowym - ma to miejsce w przypadku dzieł naukowych i popularnonaukowych, estetycznym, najczęściej w odniesieniu do wydawnictw albumowych, prezentujących reprodukcje dzieł sztuki, czy piękno krajobrazu, wreszcie relaksowym, zwłaszcza gdy chodzi o literaturę beletrystyczną, tak różne w swoim charakterze są księgozbiory ludzi gromadzących książki, w zależności od indywidualnych potrzeb lub zainteresowań.

Celem pracy było przedstawienie roli i znaczenia książki w życiu kapłanów pracujących w parafiach podhalańskich w latach 1998-2006, na podstawie posiadanych przez nich prywatnych księgozbiorów. Starałam się przede wszystkim ustalić na ile księgozbiory te są wyłącznie pomocą w pracy duszpasterskiej, a w jakim stopniu odzwierciedlają pozazawodowe zainteresowania ich właścicieli.

Badaniami objęłam 31 księgozbiorów i na podstawie wykonanych spisów ponad 6000 (około 2000 tytułów) książek, wywiadów i korespondencji z kapłanami, określiłam strukturę ilościową i jakościową badanych zbiorów, sposoby ich gromadzenia i wykorzystania. Następnie przeprowadziłam analizę tematyczną gdzie w podziale na poszczególne działy przedstawiłam tematykę gromadzonych przez księży książek. Na koniec zajęłam się analizą zasięgów formalnych: językowego, chronologicznego, topograficznego i typograficznego.

Kapłani, do których należały badane księgozbiory, byli zróżnicowani pod względem wieku, stażu kapłańskiego i pełnionych w parafii

---

¹¹ Rulka, K. (2003). Z księgozbioru sługi Bożego bpa Wojciecha Owczarka: fragment przechowywany w Bibliotece Seminarium Duchownego we Włocławku. *Ateneum Kapłańskie* T. 141, z. 1, s. 106-119.

¹² Mandziuk, J. (2004). Księgozbiór Melchiora Kardynała Diepenbrocha, księcia-biskupa wrocławskiego (1798-1853). *Saeculum Christianum* R. 11, Nr 1, s. 53-84.

funkcji. W gronie tym znalazło się 11 proboszczów, 15 wikariuszy i 5 księży pełniących inne funkcje. Pod względem wieku struktura przedstawiała się w sposób następujący: 9 księży było liczących mniej niż 40 lat, w przedziale wiekowym 41-50 lat było 7 księży, w wieku 51-60 lat było ich 5, w przedziale 61-70 lat znalazło się 9 księży i 1 miał ponad 70 lat. Na podstawie wykonanych spisów i informacji uzyskanych od księży na temat ich księgozbiorów ustaliłam w stopniu orientacyjnym wielkość każdego z badanych zbiorów. Wielkości dokładne nie były możliwe do ustalenia ze względu na to, iż zazwyczaj książki, które mają księża w parafii, stanowią tylko pewną część ich zbiorów. Pod względem liczebności wyróżniłam kilka grup, do których zaliczyłam poszczególne księgozbiory. Najwięcej bo 10, było dużych, liczących ponad 1000 woluminów księgozbiorów. Zbiorów znacznych, obejmujących 500-1000 woluminów było 8, również 8 stanowiły średnie o liczbie woluminów 200-500, natomiast takich, w których liczba woluminów nie przekraczała 200 woluminów było 5.

Badając księgozbiory duchowieństwa stwierdziłam, że ani wiek, ani zajmowane stanowisko, czy pełnione funkcje, nie mają istotnego wpływu na wielkość i charakter posiadanego księgozbioru. Najczęściej, co niejednokrotnie podkreślali księża w rozmowach, warunkiem określającym wielkość księgozbioru była niedostateczna ilość miejsca oraz częste zmiany miejsca zamieszkania. Dlatego też często praktykowane są selekcje zbiorów, oddawanie części książek na przykład do biblioteki parafialnej oraz przemyślane, wyselekcjonowane zakupy, z nastawieniem na jak największą praktyczność nabywanych książek. Takie sposoby stosowane są w około 50% badanych zbiorów. Głównym motywem, skłaniającym księży do gromadzenia książek są po pierwsze, potrzeby pogłębiania i zdobywania wiedzy związane z wykonywaną pracą, a po drugie, indywidualne zainteresowania każdego z kapłanów. Pewną rolę odgrywają również tradycje rodzinne, aczkolwiek nie są one kryterium decydującym. Tam, gdzie były rodzinne tradycje gromadzenia książek czyli w około 1/3 przypadków, są one nadal kontynuowane przez księży, natomiast księża, którzy nie mieli w rodzinie takich tradycji, również gromadzą i systematycznie uzupełniają swoje zbiory.

Podstawowym sposobem gromadzenia książek są zakupy, każdy z kapłanów badanych księgozbiorów przyznaje, że w 90%, z tego źródła pochodzą książki, które posiadają. Zakupy dokonywane

są w księgarniach, zwłaszcza księgarniach katolickich, bezpośrednio w wydawnictwach, za pośrednictwem klubów książki lub w postaci prenumeraty. Około 5% w księgozbiorach stanowią dary – książki otrzymywane przez księży z różnych okazji, takich jak imieniny, jubileusze, podziękowania. W kilku księgozbiorach znajdują się książki odziedziczone po członkach rodziny lub po zmarłych księżach, profesorach PAT.

Na podstawie analizy tematycznej księgozbiorów można zauważyć, że w odniesieniu do potrzeb zawodowych, gromadzone są książki z zakresu teologii, książki takie stanowią podstawowy człon księgozbioru kapłanów, obejmując ponad 50% każdego z nich. Wśród ponad 2000 tytułów spisanych książek, nauki teologiczne i literatura religijna liczą około 1313 tytułów, co daje 61% wszystkich tytułów. Drugie miejsce zajmuje literatura piękna, zarówno polska jak i powszechna. Tutaj było około 345 tytułów, czyli 16% całości. Następne, co do liczebności były wszelkiego rodzaju encyklopedie i słowniki w liczbie około 123 tytułów to znaczy 5% wszystkich tytułów oraz książki historyczne obejmujące około 107 tytułów, co również stanowi prawie 5% ogólnej liczby tytułów. Niewiele mniej, bo około 95 tytułów czyli 4,5% było w dziale biografii, natomiast po około 65 tytułów znalazło się w dziale filozofii i etyki, a także w dziale, gdzie zgrupowane zostały wydawnictwa albumowe. Nauki ścisłe, techniczne i medyczne są bardzo nielicznie reprezentowane, zebrane w jeden dział liczą około 74 tytułów, a więc nieco ponad 3% całości. Do liczących się działów należy historia sztuki, tutaj znalazło się około 63 tytułów, co jest 3% udziałem ogólnej liczby tytułów. Niewielką ilość książek można znaleźć w dziale psychologii i pedagogiki – 26 tytułów, historii literatury i językoznawstwa – 21 tytułów oraz historii muzyki – 14 tytułów.

Z tego można wnioskować, że największą popularnością wśród kapłanów, pomijając nauki teologiczne, cieszy się literatura piękna, historia, biografie, historia sztuki i filozofia z etyką. Ogólnie rzecz biorąc, należy stwierdzić, że księża nie ograniczają swoich zbiorów tylko do teologii, ale, w różnym stopniu gromadzą też książki odpowiadające ich zainteresowaniom.

Niewątpliwie, najpopularniejszym, najczęściej spotykanym autorem jest papież Jan Paweł II, którego 67 dzieł (z czego 15, gdy jeszcze nie był papieżem) można znaleźć w bibliotekach kapłańskich.

Bardzo często spotykane są też książki autorstwa ks. Edwarda Stańka, których jest 32, poezje ks. Jana Twardowskiego – 19, książki ks. Mieczysława Malińskiego – 23, czy ks. Andrzeja Zwolińskiego – 14. Z innych, świeckich autorów, którzy cieszą się wśród kapłanów dużą popularnością można wymienić Romana Brandstaettera, Jana Dobraczyńskiego, Henryka Sienkiewicza, Czesława Miłosza

Z przeprowadzonej analizy zasięgów formalnych wynika, że w badanych księgozbiorach, 99-100% stanowią książki polskojęzyczne. Książek w językach obcych jest kilkanaście, przy czym są to najczęściej różnojęzyczne wydania Biblii (w języku hebrajskim francuskim, niemieckim, słowackim, greckim), wydawnictwa albumowe i przewodniki turystyczne.

W odniesieniu do zasięgu chronologicznego, można stwierdzić, że w bibliotekach duchowieństwa na Podhalu, nie spotyka się książek wydanych wcześniej niż w XIX wieku. Z badań wynika, że tylko 4 książki pochodzą z XIX wieku, zaś najstarsza z nich została wydana w 1874 roku. Najwięcej jest książek wydanych w XX wieku, a największa intensywność występuje w latach 1991-2000. Z tego okresu datują się 1122 tytuły, natomiast książek wydanych w XXI wieku, a więc w latach 2001-2006 odnotowano w ilości 98 tytułów.

Książki posiadane przez księży pochodzą z różnych ośrodków wydawniczych. Ustaliłam ogólną liczbę 79 ośrodków wydawniczych, z czego 56 jest w Polsce, a 23 za granicą. Za granicą wydanych zostało 108 tytułów książek, natomiast w Polsce około 95% wszystkich książek. Miastami, gdzie wydano najwięcej książek są Warszawa (777 tytułów), Kraków (580), Poznań (165), Wrocław (79), Lublin (55), Katowice (53) oraz Częstochowa (35 tytułów). Jest też 25 miejscowości, w których wydano po 1 tytule, zaś z pozostałych ośrodków pochodzą książki w ilości od 2 do kilkunastu tytułów.

Zdecydowanie najwięcej książek opublikowanych jest w wydawnictwach katolickich. Największe z nich Pax, wydało 150 tytułów, Znak – 117, WAM – 111, Pallottinum – 55, a Wydawnictwo M – 53 tytuły. Oprócz tego książki pochodzą z innych niż katolickie oficyn wydawniczych, takich jak Ossolineum, które wydało 20 tytułów, PWN – 47 tytułów, PIW – 56 tytułów, żeby wymienić tylko te najbardziej znane i znaczące.

Po przeprowadzonej analizie księgozbiorów duchowieństwa na Podhalu, można pokusić się o wniosek, że jest to grupa o szero-

kich i zróżnicowanych zainteresowaniach, wykraczających poza zainteresowania związane z wykonywaną pracą, co daje się zauważyć w strukturze posiadanych zbiorów. Pomimo tego, że zainteresowania te mają charakter uzupełniający i uboczny w stosunku do teologii, to jednak są wyraźnie zauważalne i mają swoje odniesienie w rodzaju gromadzonych książek. Chociaż generalnie każdy księgozbiór kapłański można uznać za typ księgozbioru fachowego o zdecydowanym profilu teologicznym, to często nie ogranicza się on do wyłącznie tego typu dzieł.

Praca z różnych względów, choćby takich jak niemożność dotarcia do wszystkich książek będących w posiadaniu księży, nie może mieć charakteru wyczerpującego monograficznego opracowania, jest tylko próbą ukazania obrazu księgozbiorów duchowieństwa i sylwetek kapłanów w świetle ich księgozbiorów. Temat jest interesujący, bo chociaż, jak mówi Barbara Bieńkowska *pisanie o księgozbiorach prywatnych jest najwdzięczniejsze i najtrudniejsze zarazem*¹³, to na pewno warto zająć się nim w sposób dogłębny, gdyż *zbiory prywatne zawsze były sercem kultury książki*.

Załącznik 1.

Wykorzystane źródła:

1. Ankiety autorskie: Prywatne księgozbiory duchowieństwa na Podhalu, 130 wysłanych kwestionariuszy ankiet, 35 zwróconych.
2. Korespondencja z ks. kanonikiem Stanisławem Barcikiem z 1999 r.
3. Korespondencja z ks. Ryszardem Barglikiem-Makowskim z 1999 r.
4. Korespondencja z ks. Andrzejem Florczakiem z 1999 r.
5. Korespondencja z ks. kanonikiem Szczepanem Gackiem z 1999 r.
6. Korespondencja z ks. kanonikiem Władysławem Janczym z 1999 r.
7. Korespondencja z ks. Wojciechem Leśniakiem z 1999 r.
8. Korespondencja z ks. Andrzejem Michniakiem z 1999 r.
9. Korespondencja z ks. prałatem Józefem Ślęzykiem z 1999 r.
10. Korespondencja z ks. kanonikiem Wojciechem Wcisło z 1999 r.
11. Korespondencja z ks. Janem Wróblem z 1999 r.

---

¹³ Bieńkowska, B. (1976). *Staropolski świat książek*. Wrocław: Ossolineum, s. 214, 216.

12. Korespondencja z o. Tomaszem Bikiem z 1999 r.
13. Spis książek ks. Andrzeja Caputy, sporządzony w 2000 r., uzupełniony w 2006 r.
14. Spis książek ks. Stanisława Chlebka, sporządzony w 1999 r.
15. Spis książek ks. kanonika Edwarda Cygala, sporządzony w 1999 r.
16. Spis książek ks. Mieczysława Janosika, sporządzony w 1999 r.
17. Spis książek ks. prałata Franciszka Juchasa, sporządzony w 1999 r.
18. Spis książek ks. kanonika Jana Kapusty, sporządzony w 1999 r.
19. Spis książek ks. kanonika Michała Klisia, sporządzony w 1999 r.
20. Spis książek ks. Krzysztofa Kóska, sporządzony w 1999 r.
21. Spis książek ks. prałata Mieczysława Łukaszczyka, sporządzony w 2000 r.
22. Spis książek ks. Stanisława Molendysa, sporządzony w 2000 r.
23. Spis książek ks. kanonika Kazimierza Mynarskiego, sporządzony w 1999 r.
24. Spis książek ks. Dariusza Ostrowskiego, sporządzony w 2006 r.
25. Spis książek ks. Tomasza Pilarczyka, sporządzony w 1999 r.
26. Spis książek ks. kanonika Janusza Rzepy, sporządzony w 2006 r.
27. Spis książek ks. kanonika Zdzisława Stypuły, sporządzony w 1999 r.
28. Spis książek ks. prałata Stanisława Szyszki, sporządzony w 1999 r.
29. Spis książek ks. Macieja Ścibora, sporządzony w 1999 r.
30. Spis książek ks. kanonika Wojciecha Warzechy, sporządzony w 1999 r.
31. Wywiad z ks. Andrzejem Caputą w dniu 28.02.2000 r.
32. Wywiad z ks. Stanisławem Chlebkiem w dniu 12.11.1999 r.
33. Wywiad z ks. kanonikiem Edwardem Cygałem w dniu 13.07.1999 r.
34. Wywiad z ks. Mieczysławem Janosikiem w dniu 20.10.1999 r.
35. Wywiad z ks. prałatem Franciszkiem Juchasem w dniu 12.07.1999 r.
36. Wywiad z ks. kanonikiem Janem Kapustą w dniu 29.11.1999 r.
37. Wywiad z ks. kanonikiem Michałem Klisiem w dniu 13.07.1999 r.
38. Wywiad z ks. Krzysztofem Kóską w dniu 17.07.1999 r.
39. Wywiad z ks. Dawidem Leśniakiem w dniu 26.05.2006 r.
40. Wywiad z ks. Krzysztofem Litwą w dniu 19.05.2006 r.
41. Wywiad z ks. prałatem Mieczysławem Łukaszczykiem w dniu 22.03.2000 r.
42. Wywiad z ks. Stanisławem Molendysem w dniu 30.09.2000 r.
43. Wywiad z ks. kanonikiem Kazimierzem Mynarskim w dniu 16.07.1999 r.
44. Wywiad z ks. Dariuszem Ostrowskim w dniu 20.05.2006 r.
45. Wywiad z ks. Tomaszem Pilarczykiem w dniu 31.07.1999 r.
46. Wywiad z ks. kanonikiem Januszem Rzepą w dniu 29.05.2006 r.
47. Wywiad z ks. kanonikiem Zdzisławem Stypułą w dniu 7.12.1999 r.
48. Wywiad z ks. Jackiem Szydło w dniu 27.10.1999 r.
49. Wywiad z ks. prałatem Stanisławem Szyszką w dniu 30.07.1999 r.
50. Wywiad z ks. Maciejem Ściborem w dniu 23.07.1999 r.
51. Wywiad z ks. kanonikiem Wojciechem Warzechą w dniu 30.07.1999 r.

PIOTR LATAWIEC¹

KSIĄDZ KARDYNAŁ
ADAM KOZŁOWIECKI SJ (1911-2007)
– WIELKI CZŁOWIEK KOŚCIOŁA²

W związku z przypadającą dnia 1 kwietnia 2011 roku setną rocznicą urodzin Księdza Kardynała Adama Kozłowieckiego SJ w diecezji sandomierskiej przygotowane zostały uroczystości pod hasłem „Ksiądz Kardynał Adam Kozłowiecki SJ – Misjonarz Afryki”. Obchody te rozpoczęły się z dniem 6 stycznia 2011 roku w uroczystość Objawienia Pańskiego o godz. 10.30 Mszą świętą w bazylice katedralnej w Sandomierzu odprawianą pod przewodnictwem biskupa sandomierskiego Krzysztofa Nitkiewicza. Do końca roku będą odbywały się wykłady, sesje naukowe, spotkania, wystawy, konkursy związane z niezwykle osobą Wielkiego Człowieka Kościoła.

W uzasadnieniu planowanego Roku Jubileuszowego Ks. Kardynała Kozłowieckiego SJ napisano: *Poprzez obchody 100. rocznicy urodzin Kardynała Adama Kozłowieckiego SJ, chcemy przybliżyć postać tego wielkiego syna polskiego Kościoła, misjonarza Afryki i więźnia niemieckich obozów koncentracyjnych. To nie prawda, że dzisiaj brakuje autorytetów, ludzi, których można by naśladować w ich poświęceniu Bogu, służbie człowiekowi i ojczyźnie. Kardynał Kozłowiecki SJ jest jednym z nich i dlatego warto przyjrzeć się jego*

---

¹ Biblioteka Główna Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

² Nawiązuję tu do tytułu serii wydawnictwa WAM, w której ukazała się niezwykle interesująca pozycja Stanisława Cieślaka SJ zatytułowana *Kardynał Adam Kozłowiecki* (Kraków 2008). W artykule tym szereg informacji będzie przytoczonych między innymi z tej właśnie pracy.

*życiu i dziełom*³. W obchodach tych chodzi nie tylko o przybliżenie wiernym sylwetki Kardynała Misjonarza, Jego oddania Kościołowi i Polsce, ale też ukazania wzoru do naśladowania człowieka wystawionego na próbę człowieczeństwa, wiary, kapłaństwa oraz zrozumienia idei dzieł misyjnych i aktywnego w nich udziału (materialnego i/lub duchowego). Warto też dodać, że Jego imieniem nazwano szkołę w Hucie Komorowskiej w powiecie kolbuszowskim.

Aby zrozumieć, na czym polegała owa wielkość zmarłego przed czterema laty kardynała, warto najpierw przypomnieć najważniejsze fakty z jego niezwykle bogatego życia, a potem wskazać na cechy jego charakteru uzasadniające tytułowe określenie.

Kardynał Adam Kozłowiecki pochodził z ziemiańskiej, arystokratycznej rodziny. Urodził się 1 kwietnia 1911 r. w Hucie Komorowskiej. Był synem Adama i Marii z Janochów. Pierwsze nauki z języka angielskiego pobierał w domu pod okiem guwernantki Irlandki Winnifred Markowskiej⁴. Ale warto podkreślić, że Kardynał, na skutek nietypowego życia znał aż dziewięć języków. Sam mówił: *Angielski i francuski znam z domu, łacinę ze szkół, niemiecki z obozów koncentracyjnych, włoski i hiszpański z czasów powojennych. Do tego języki zambijskie: lenje, bemba i Tonga*⁵. Już w 1921 roku zetknął się z Towarzystwem Jezusowym (SJ). Do 1925 roku uczęszczał w Chyrowie do Zakładu Naukowo-Wychowawczego św. Józefa, gdzie uczył się pod okiem jezuitów. Wykształcenie na poziomie gimnazjum zdobywał także u jezuitów w Poznaniu w Gimnazjum imienia św. Marii Magdaleny w latach 1926-1929.

Nie powinno więc dziwić, że pozostając pod wpływem duchowości św. Ignacego Loyoli, w dniu 30 lipca 1929 roku wstąpił do Provincji Małopolskiej Towarzystwa Jezusowego i nowicjat odbył w Brzozowie. Tu należy wspomnieć, że co do tej decyzji, nie uzyskał on aprobaty swego ojca, który wobec Adama miał inne plany: pragnął, by syn podjął studia na uniwersytecie w Louvain w Belgii. Chcąc wpłynąć na zmianę planów syna, prosił o interwencję nawet

---

³ Jest to wyjaśnienie przygotowane przez duszpasterzy diecezji sandomierskiej: księdza biskupa Krzysztofa Nitkiewicza i księdza biskupa Edwarda Frankowskiego.

⁴ Moje kwalifikacje na biskupa to sześć lat kryminału: rozmowa R. Mazurka (2007). *Dziennik* z dn. 9-10.06.2007 r., s. 24.

⁵ Tamże.

Prymasa Polski A. Hłonda. Wobec uporu syna, ojciec kardynała ustąpił, lecz jednocześnie nakazał sądowe zrzeczenie się praw majątkowych, co Adam uczynił⁶. W ten sposób pozbawiony został wszelkich dóbr materialnych.

Studia odbył na Wydziale Filozoficznym Towarzystwa Jezusowego w Krakowie (1931-1932) oraz na Wydziale Teologicznym Bobolanum w Lublinie (1933-1937). Tam też w dniu 24 czerwca 1937 roku z rąk biskupa Karola Niemiry przyjął święcenia kapłańskie, lecz ze ślubami wieczystymi zakonnymi musiał czekać aż do zakończenia wojny. Złożył je dopiero w Rzymie 15 lipca 1945 roku. Tak zwaną trzecią probację odbył we Lwowie w latach 1938-1939. Do Chyrowa, w którym „wszystko się zaczęło”, wrócił w latach 1933-1934, by pracować tam w charakterze wychowawcy młodzieży.

Zaraz na początku wojny, tj. 10 listopada 1939 roku, został aresztowany przez gestapo. Blisko sześć lat spędził w więzieniach i obozach: najpierw w Krakowie na ulicy Montelupich (1939-1940), następnie w Wiśniczu koło Bochni (1940), od czerwca do grudnia 1940 roku przebywał w obozie koncentracyjnym w Auschwitz z numerem 1006, a następnie do końca wojny, tj. do 29 kwietnia 1945 roku – w Dachau⁷ z numerem 22187.

Ksiądz Kardynał miał niezwykle poczucie humoru, które nie opuściło go nawet podczas udręki wojennej i obozowej. Kiedy był więziony w Dachau, wspomina: *Marzyłem nieraz o wyjeździe za granicę i od teraz marzenie moje się spełniło, choć w nieco odmiennych warunkach, niż to sobie roiłem. Jechałem za granicę, „na zachód...” I to bez paszportu, bez żadnych trudności dewizowych, bez obciążenia kasy Prowincji!*⁸.

Z okresu pobytu w obozach koncentracyjnych, na szczególną uwagę zasługują wspomnienia Kardynała, w których uderza wierność Bogu i kapłaństwu mimo ekstremalnie trudnych warunków życia. I tak np. w dniu 15 czerwca 1940 roku napisał: ... *wiara w Boga i jego sprawiedliwość zmusza mnie do wiary w zwycięstwo dobra. Bóg nie pozwoli zbrodniarzom zatriumfować nad światem, Przypomniałem sobie strzelanie do figur w kościele...Przecież oni*

⁶ Cieślak, S. (2008). *Kardynał Adam Kozłowiecki*. Kraków, s. 16-17.

⁷ Tamże, 30-66.

⁸ Kozłowiecki, A. (2008). *Ucisk i strapienie*. Kraków, s. 219-220.

walczyć nie tylko z ludźmi, ale i z Bogiem⁹. A gdzie indziej czytamy „Och, jak strasznie męczy ten ciągły strach, napięcie nerwowe, niepewność nie tylko jutra, ale nawet dnia dzisiejszego. Oby się to już raz wszystko skończyło. Co oni tam znowu dzisiaj od nas mogą chcieć? Polecam się Panu Bogu i wszystkim nas”¹⁰.

Po wyzwoleniu przez armię amerykańską przebywał przez tydzień najpierw koło Monachium w Reimann, a następnie został zaproszony przez przełożonego Górnoniemieckiej Prowincji Zakonu Jezuitów do kolegium św. Jana Berchmansa w Pullach, gdzie spędził miesiąc¹¹.

Po krótkim pobycie w Rzymie wyjechał na prośbę Generała zakonu i zgodnie z własnym wyborem na misję jezuicką do Północnej Rodezji (Zambii) utworzoną przez polskich jezuitów jeszcze w 1912 roku. W ten sposób Zambia została jego drugą ojczyzną. Jako jezuita-misjonarz organizował tam dom zakonny oraz szkolnictwo katolickie w regionie Kasisi. W 1950 roku został administratorem wikariatu apostołskiego Lusaki i pierwszym metropolitą tego miasta. Kardynał Adam Kozłowiecki spędził na misjach ponad 61 lat, był więc najstarszym polskim misjonarzem. Można niemal ze 100% pewnością uznać, że pokochał ten kraj i jego mieszkańców, ale doskonale ich poznał. W jednym z listów napisał: *Zbyt często czytam lub słyszę, że Afrykanie są głupi, leniwi i nieuczciwi. Przede wszystkim wszelkie uogólnienie jest niesprawiedliwe, fałszywe i krzywdzące. Co do głupoty i lenistwa, to w każdym kraju i na każdym kontynencie tego nie brak, a jak chodzi o nieuczciwość, to jeszcze nie dorośli do tego, co poza Afryką się dzieje. Lenistwo rodzi się raczej z beznadziejnej biedy. Wielu przyzwyczaiło się do życia prymitywnego, a „praca się nie opłaca...”*¹². W swych listach uczył obiektywnego spojrzenia na to, co dzieje się w Afryce. I tak pisał: *Wybaczcie, że piszę z pewną dozą żółci, ale żółć mi się leje, jak słyszę i czytam, co się o Afryce mówi. Tak, są głupie wojny, Rwanda, Liberia, Somalia, ale nie są „mądrzejsze” te w byłej Jugosławii, Czeche-*

⁹ Tamże, s. 121.

¹⁰ Tamże, s. 403.

¹¹ Por.: Kadłubowska, I. (2002). *Od hrabiego do misjonarza. Adam Kozłowiecki T.J. życie i dzieło*. Warszawa, s. 62.

¹² Kozłowiecki, A. (1997). *Afryka w oczach misjonarza. Echo z Afryki i innych kontynentów* nr 6, s. 82.

*ni, a choćby w Północnej Irlandii. Mielśmy wybory w Zambii, był naprawdę idealny spokój, a z radia z Londynu mówią o „masowych nadużyciach”, bo wypadły inaczej niż przepowiadali i sobie życzyli niektórzy w Europie i Ameryce. Nie wiercie wszystkiemu, co mówią, a pomódlcie się o sprawiedliwość dla Afryki*¹³.

Wobec takiego stosunku do Zambijczyków, nie mogą też dziwić słowa z listu jego kolegi napisane po dwudniowej wycieczce do Zambii: (...) *Nie potrafię ci wyrazić, do jakiego stopnia twoja determinacja służenia Kościołowi w funkcji wikarego wzrusza mnie. Nie spotkałem dotąd generała chętnego do służenia w armii w randze kaprała. Ty jesteś pierwszy. I to doświadczenie mnie Wzbogaciło. Więcej niż sobie wyobrażasz. Dzięki raz jeszcze. Twój Włodek*.¹⁴

Przyjął obywatelstwo zambijskie przypieczętowując w ten sposób wybór drugiej ojczyzny, której oddał się całkowicie¹⁵. Pozostawił po sobie ogromne dzieło misyjne. Organizował dom zakonny oraz szkolnictwo katolickie w regionie Kasisi. Od 1950 pełnił funkcję administratora apostolskiego wikariatu apostolskiego Lusaka. W Mpimie 1 sierpnia 1952 roku otworzył małe seminarium. Pierwszy seminarzysta został wyświęcony dopiero w 1968 roku, ale w 1973 roku seminarium to zostało przekształcone w wielkie krajowe seminarium duchowne.

Jego zaangażowanie w odbudowę dzieła misyjnego zostało „wynagrodzone” mianowaniem w dniu 4 czerwca 1955 na biskupa tytularnego *Diospolis Inferior* i wikariusza apostolskiego Lusaki. W tym samym roku we wrześniu (11 września 1955 r.) z rąk arcybiskupa Jamesa Roberta Knoxa przyjął święcenia biskupie z mottem w herbie *In nomine Domini*. W cztery lata później (kwiecień 1959 r.) został pierwszym arcybiskupem metropolitą Lusaki. Po ustaleniu przez

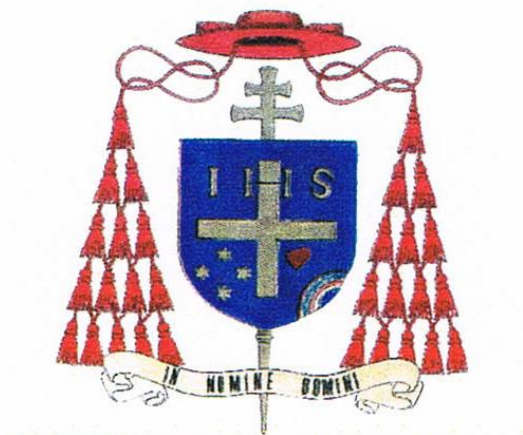
---

¹³ Tamże.

¹⁴ Ledóchowski, W. (1983). Wycieczka w dzieciństwo. *Tygodnik Powszechny* nr 1, s. 6.

¹⁵ W jednym z wywiadów sam powiedział: „Urodziłem się w prima aprilis w 1911 roku jako poddany cesarza Franciszka Józefa w Austro-Węgrzech. Potem byłem obywatelem II Rzeczypospolitej. Nie bardzo wiem, jaki był mój status w czasie II wojny światowej, bo do podróży z Oświęcimia do Dachau paszport nie był mi potrzebny. Po wojnie, w Północnej Rodezji, zostałem obywatelem Imperium Brytyjskiego, a od powstania Zambii mam paszport tego kraju. Czyli co najmniej cztery obywatelstwa”. *Moje kwalifikacje na biskupa...*, s. 24.

papieża Jana XXII w 1959 roku niezależnej prowincji kościelnej z siedzibą w Lusace w Północnej Rodezji obejmującej siedem diecezji sufraganalnych, bp Adam Kozłowiecki został 12 lipca 1959 roku podniesiony do godności arcybiskupa metropolity Lusaki.

Przyczynił się do tworzenia struktur tamtejszego Kościoła, popierał ruch niepodległościowy Zambijczyków, a także podjął walkę z rasizmem. W wielu pracach opisywana jest historia Hinduski, która decyzją Kardynała została przyjęta do szkoły prowadzonej przez siostry dominikanki, a przeznaczonej dla białych¹⁶. W 1958 roku w imieniu episkopatu Północnej Rodezji zredagował list pasterski poświęcony równości rasowej i sprawiedliwości społecznej¹⁷. Treść tego dokumentu został opublikowany w zbiorze dokumentów Kongregacji Rozkrzewiania Wiary (Ewangelizacji Narodów).

Z chwilą uzyskania przez Zambię pełnej suwerenności, czyli 24 października 1964, zaczął ubiegać się o zwolnienie go ze stanowiska arcybiskupa metropolity. Uważał bowiem, że zaistniałej nowej sytuacji, stanowisko to powinien uzyskać rodowity Zambijczyk.

¹⁶ Patrz np.: *Moje kwalifikacje na biskupa...*, s. 25.

¹⁷ Z dnia 6 stycznia 1958 roku.

Wreszcie maju 1969 został zwolniony z obowiązków arcybiskupa Lusaki; i tak to nominację tę uzyskał zambijski ksiądz Emmanuel Milingo.

Jako emerytowany już arcybiskup (ze stolicą tytularną Potentia in Piceno) skupił się całkowicie na pracy misyjnej. Był proboszczem i wikariuszem w wielu parafiach Zambii (Chingombe 1970-1973 i 1976-1989, Mumbwa 1973-1974, Chikuni 1975-1976, Lusaka 1989-1990, Mulungushi 1990-2002) i na koniec zamieszkał w Mpunde. W latach 1970-1991 pełnił funkcję przewodniczącego Papieskich Dzieł Misyjnych w Zambii. Udzielał się także w pracach Soboru Watykańskiego II, oraz w sesjach Światowego Synodu Biskupów w Watykanie. Głosił potrzebę misyjnego zaangażowania Kościoła.

Jego miłość do idei misji, szczególnie w Zambii, przekładała się na szereg publikacji, w których nie tylko starał się zainteresować czytelników problemami Czarnej Afryki, ale i zaszcześcić tę miłość. Z tej racji, publikował artykuły, w których przedstawia Zambię, jej trudności, ideę misji, ale też własne wspomnienia, w których znajdujemy szereg przemyśleń, można powiedzieć – wskazówek duszpasterskich jak żyć, by osiągnąć cel. Jego życie to pasmo niezwykłych wydarzeń w szeregu pism.

Jego artykuły zamieszczane były między innymi w takich czasopismach jak „Echo z Afryki i innych kontynentów”, „Tygodnik Powszechny”, koloński „Die Katholische Missionen”, np.: „Afryka w oczach misjonarza”, „Echo z Afryki” 1997 nr 6; „Czego Kościół w Afryce spodziewa się od Europy”, „Wśród Ludu Zambii” 1979 nr 1; czy „Afryka w oczach misjonarza”, „Echo z Afryki” 1997 nr 6. Drukował także różnego rodzaju listy, między innymi: „List do czytelników Majdańszczyzny”, „Majdańszczyzna” 1998 nr 86; „List z Zambii”, „Misje Dzisiaj” 2002 nr 1.

Zasłużenie doczekał się wielu opracowań przygotowanych we współautorstwie, jak np.: L. Grzebień, A. Kozłowiecki, „Pionierski trud misjonarzy słowiańskich 1881-1969”, WAM Kraków 1977 ; L. Grzebień, A. Kozłowiecki, „Listy z misyjnego frontu”, WAM Kraków 1977; abp. Adam Kozłowiecki SJ, „Moja Afryka, moje Chingombe: dzieje misjonarza opisane w listach do przyjaciół”, wyboru listów dokonał i oprac. Ludwik Grzebień SJ, WAM Kraków 1998; A. Kozłowiecki, „Ucisk i strapienie. Pamiętnik więźnia 1939-

1945”, WAM, Kraków 1967, 1995 oraz wydanie najnowsze z 2008 r., czy pośmiertnie wydana praca: S. Cieślak, „Kardynał Adam Kozłowiecki”, WAM Kraków 2008¹⁸.

Już za życia ten niezwykle Ojciec Jezuita był doceniany i nagradzany zaszczytnymi odznaczeniami. I tak, między innymi, został uhonorowany m.in. Orderem Zasługi RP oraz zambijskim Orderem Wolności. W lutym 1998 Jan Paweł II wyniósł go do godności kardynalskiej, nadając tytuł prezbitera S. Andrea al Quirinale. W dniu 19 grudnia 2006 roku otrzymał order Legii Honorowej w ambasadzie francuskiej w Lusace za szczególny wkład w rozwój szkolnictwa, służby zdrowia i ewangelizacji Zambii.

Miałem to niebywałe szczęście nie tylko poznać osobiście Księdza Kardynała Adama Kozłowieckiego SJ, ale nawet wręczać Mu w Mpunde, w imieniu prezydenta RP profesora dr hab. Lecha Kaczyńskiego, Krzyż Wielki Orderu Odrodzenia Polski. Z lotniska odebrał nas ks. Jan Krzysztoń – jedyny proboszcz misjonarz, którego wikarym był kardynał Kozłowiecki. Zostaliśmy zawiezieni do Mpunde do domu księdza Kardynała. Jubilat czekał na nas z kolacją. Gdy zostałem mu przedstawiony jako delegat prezydenta RP, ksiądz Kardynał wstał z fotela, pokłonił się i podał mi rękę z wielkim szacunkiem skierowanym w stronę prezydenta. Zaskoczyło mnie ogromne zainteresowanie kardynała sprawami polskimi, żywy udział w rozmowie.

Następnego dnia - a był to piękny, słoneczny, choć w tamtych stronach zimowy, poranek – w ogrodzie zostało przygotowane miejsce do planowanych uroczystości. Było to w dniu 25 lipca 2007 roku, dwa miesiące przed śmiercią Jubilata. W uroczystościach tych brał udział także ks. Aleksander Seniuk, Jezuita zambijscy z prowincjałem na czele oraz grono współpracowników.

Ksiądz Kard. Adam Kozłowiecki został przez współpracowników ubrany w odświętne, kardynalskie szaty. Wyszedł do nas z laseczką i zajął przeznaczony dla niego fotel. Krzyż Wielki Orderu Odrodzenia Polski został mu przyznany „za wybitne zasługi w pracy misyjnej, za działalność na rzecz ludzi potrzebujących pomocy, za patriotyczną postawę rozślawiającą imię Polski w świecie”.

---

¹⁸ Przytoczone tytuły zostały wykorzystane w opracowaniu niniejszego artykułu.

Tego samego przedpołudnia odbyła się także druga wzruszająca uroczystość, podczas której emerytowany arcybiskup Lusaki otrzymał doktorat *honoris causa* Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Honorowy tytuł naukowy w imieniu rektora UKSW i całego senatu przekazywali: ks. prof. dr hab. Jarosław Różański (promotor dr h.c.) oraz ks. prof. dr hab. Józef Kulisz. Honorowy doktorat został mu nadany z nauk teologicznych na mocy Uchwały Senatu UKSW w Warszawie z dnia 22 marca 2007 roku za: „wieloletnią pracę misyjną na kontynencie afrykańskim”. W laudacji, jego promotor podkreślał nie tylko zasługi w odzyskaniu przez Zambię niepodległości i poszanowania praw człowieka – co poświadczał całym swoim życiem – ale także jego ogromną radość, całkowite oddanie Bogu i ludziom i autentyczne świadectwo jego kapłaństwa.

Jubilat był wyraźnie wzruszony. Powiedział m.in.: „to dla mnie piękna i niezwykła uroczystość”, a także, że w swych codziennych modlitwach pamięta o Polsce. Następnie udaliśmy się na obiad. Warto tu podkreślić, że zarówno w domu Jubilata, jak i w innych misjach, które potem odwiedzaliśmy, panowała polska atmosfera i gościnność. W ogródkach przydomowych, można było zauważyć typowe polskie kwiaty i warzywa. Mieliliśmy też okazję odwiedzenia szkół katolickich, zorganizowanych i prowadzonych przez misjonarzy. Co ciekawe, dzieci uczące się w tych szkołach ubrane były w jednakowe, ładne mundurki, przy czym każda szkoła charakteryzowała się odmiennymi ubrankami. Byliśmy także w szpitalu w Lusace prowadzonym przez polskie siostry Boromeuszki. Z jednej strony widoczna była tam troska o chorych, z drugiej zaś – brak pieniędzy na zakup podstawowych lekarstw. Na koniec byliśmy też w sierocińcu prowadzonym przez zakonnice.

Ksiądz kard. Adam Kozłowiecki zmarł 28 września 2007 w szpitalu w Lusace, a więc w dwa miesiące po naszym pobycie w Zambii. Początkowo uroczystości te były planowane w Warszawie, lecz pogarszający się stan zdrowia Jubilata, wpłynął na decyzję o zmianie ich miejsca.

Po śmierci ks. Kardynała podjęto postanowiono, by pamiątki związane z osobą Wielkiego Misjonarza – w tym paliusz biskupi, bullę papieską, piuskę i pas biskupi, medal Legii Honorowej i inne -

przechowywać w zbiorach Muzeum Towarzystwa Jezusowego Prowincji Polski Południowej w Starej Wsi k. Brzozowa.

Te krótkie wspomnienia, utwierdzają mnie w przekonaniu, że osoba „Księdza Kardynała Adama Kozłowieckiego SJ – Wielkiego Człowieka Kościoła” i jego dorobek pisarski zasługują na przygotowanie rzetelnego i pełnego opracowania.

JOLANTA BIAŁKOWSKA¹

TARGI WYDAWCÓW KATOLICKICH JAKO FORMA PROMOCJI KSIĄŻKI

Targi Książki Katolickiej, są imprezą, która z roku na rok zyskuje coraz większą popularność, nie tylko w środowisku wydawców katolickich i instytucji związanych z Kościołem, ale też przyciąga coraz większą liczbę zarówno wydawnictw świeckich, jak i osób zainteresowanych rynkiem wydawniczym w ogóle. Wydaje się, że rosnąca popularność Targów związana jest z tym, że głównym celem Stowarzyszenia Wydawców Katolickich – organizatora Targów jest to, aby przez liczne spotkania informacyjne było to wydarzenie skupiające uwagę szerokiej publiczności.

Organizatorem Targów Książki Katolickiej, jest powołane w 1996 roku Stowarzyszenie Wydawców Katolickich. Jego działalność i cele określa Statut. Stowarzyszenie, zgodnie z nauką Kościoła katolickiego i w porozumieniu z Konferencją Episkopatu Polski (przedstawicielem KEP jest asystent zatwierdzony przez władze kościelne, który uczestniczy w pracach Stowarzyszenia), działa na rzecz jego misji ewangelizacyjnej, kształtowania katolickiego środowiska wydawniczego oraz umacniania współpracy między wydawcami katolickimi. Statut jasno definiuje, że *Stowarzyszenie realizuje swoje cele statutowe w szczególności przez: inspirowanie kierunków działalności wydawniczej, troskę o dobór właściwej tematyki publikacji oraz o ich poziom merytoryczny, naukowy i edytorski, inicjowanie badań, analiz i innych opracowań na temat działalności wydawniczej, rynku księgarskiego i stanu czytelnictwa, formułowanie*

---

¹ Biblioteka Główna Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

ocen, wniosków i postulatów dotyczących katolickiego ruchu wydawniczego oraz przedkładanie ich Konferencji Episkopatu Polski, występowanie do władz państwowych, urzędów, organizacji w sprawach dotyczących ruchu wydawniczego, gromadzenie, opracowywanie i publikowanie informacji o kierunkach i planach wydawniczych, organizowanie rekolekcji, dni skupienia i innych spotkań formacyjnych, organizowanie konferencji, seminariów i kursów specjalistycznych na temat działalności wydawniczej, inicjowanie i organizowanie konkursów, wystaw, targów i kiermaszy wydawców katolickich oraz współpracę z hurtowniami, księgarniami i innymi dystrybutorami, organizowanie i współuczestnictwo w innych krajowych i zagranicznych imprezach wydawców, promocję wydawców, autorów, zakładów poligraficznych, firm księgarskich oraz książek i elektronicznych nośników multimedialnych, gromadzenie informacji i doradztwo w zakresie zagadnień prawno-finansowych i edytorskich². Statut określa także zasady członkostwa, prawa i obowiązki, władze oraz sprawy majątkowe³. Obecnie funkcję prezesa zarządu pełni ks. Roman Szpakowski SDB. Stowarzyszenie skupia 40 wydawnictw, i 65 członków⁴. Do najbardziej znanych i cenionych należą:

1. Wydawnictwo WAM – najstarsze wydawnictwo katolickie założone w 1872 r. Jest największą oficyną katolicką w Polsce. Publikuje ponad 200 nowości i wznawia około 150 tytułów rocznie. Oferuje książki naukowe, podręczniki i materiały pomocnicze do nauki religii, poradniki, literaturę piękną i dziecięcą. Wydaje czasopisma: „Posłaniec Serca Jezusowego” i „Życie Duchowe”. Posiada własną drukarnię, księgarnię internetową oraz sieć księgarni własnych⁵.

2. Wydawnictwo Stowarzyszenia Apostolstwa Katolickiego Pallottinum rozpoczęło swoją działalność w Poznaniu w 1948 r. Tematyka i profil wydawanych przez Pallottinum to książki specjalistyczne,

---

² § 6 Statutu SWK, Źródło: Stowarzyszenie Wydawców Katolickich [dok. elektr.] [odczyt: 11.04.2011]. <http://swk.pl/stowarzyszenie/statut>.

³ Są to odpowiednio § 13-19.

⁴ Dane na 31.12.2009 r. Źródło: Stowarzyszenie Wydawców Katolickich [dok. elektr.] [odczyt: 11.04.2011]. <http://swk.pl/stowarzyszenie/czlonkowie>.

⁵ Wydawnictwo WAM Katolickich [dok. elektr.] [odczyt: 11.04.2011]. <http://www.wydawnictwowam.pl/?Page=onas>.

naukowe, podręczniki podstawowe i uniwersyteckie, albumy, mszały, śpiewniki, modlitewniki, księgi liturgiczne, literatura piękna o tematyce religijnej i inne pomoce duszpasterskie. Do najbardziej znanych serii wydawniczych zalicza się: „Komentarz do Pisma Świętego Starego Testamentu” (red. ks. Stanisław Łach), „Komentarz do Pisma Świętego Nowego Testamentu” (red. ks. Eugeniusz Dąbrowski, a po jego śmierci – ks. Feliks Gryglewicz), Powołanie człowieka (tematyka o człowieku w ujęciu nauki po Soborze Watykańskim II), „Nauczanie papieskie Jana Pawła II” (ostatni T. IX.2), „AMATECA” (podręczniki teologii) i czasopismo „Communio”. Najbardziej znaczącą publikacją jest jednak wydanie Biblii Tysiąclecia – pierwszy polski przekład Pisma Świętego Starego i Nowego Testamentu z języków oryginalnych oraz Sobór Watykański II (dokumenty) – wersja polska i wersja polsko-łacińska⁶.

3. PROMIC Wydawnictwo Księży Marianów – skupia się na wydawaniu następujących serii wydawniczych: „Okna” – powieści; Losy – literatura faktu; „Ślady na piasku” – seria o tematyce duchowości, „Jak być?” – to poradniki dla rodziny, „Bogosłowije” – prace z teologii chrześcijańskiego Wschodu; „Mistrzowie myśli chrześcijańskiej” – publikacje wybitnych autorów chrześcijańskich różnych epok i wyznań, „Biblioteka Maryjna” – refleksje teologiczno-ewangelizacyjne kształtujące pobożność maryjną, „Duchowość mariańska” – pisma źródłowe i opracowania na temat duchowości Zgromadzenia Księży Marianów. Wydaje również miesięczniki Oremus (teksty liturgii Mszy św.) i „Słowo wśród nas” (medytacje na każdy dzień)⁷.

4. Wydawnictwo W drodze założyli dominikanie, jako sposób głoszenia Słowa Bożego. Wydawnictwo publikuje ok. 40 nowych tytułów rocznie. Ta działalność obejmuje następujące zagadnienia: duchowość, teologia, psychologia i wiara, ekumenia, nauczanie społeczne Kościoła. Duchowość to zarówno klasyczni mistycy tacy jak:

---

⁶ *Pallottinum, Wydawnictwo Księży Pallotyńów* [dok. elektr.] [odczyt: 11.04.2011]. <http://www.pallottinum.pl/index.php?s=17>.

⁷ *Zgromadzenie Księży Marianów, Prowincja Opatrzności Bożej* [dok. elektr.] [odczyt: 11.04.2011]. <http://www.marianie.pl/index.php?page=pages&text=29>.

Mistrz Eckhart, Katarzyna ze Sieny, Juliana z Norwich, ale także współcześni mistrzowie życia wewnętrznego: Thomas Merton, Basil Pennington, Thomas Kaeting. Cenionymi publikacjami są wydawnictwa z serii AΩ, w której ukazały się dzieła wybitnych współczesnych teologów: Hansa Ursa von Balthasara, Bernarda Sesboüé, Thomasa G. Weinandy'ego czy Adolphe'a Gesché, czy też seria „Psychologia i Wiara”. Wydawnictwo wydaje również miesięcznik „W Drodze”, który na stałe wpisał się już do kanonu czasopism filozoficzno-teologicznych⁸.

5. Instytut Wydawniczy Pax powstał w 1949 roku. Pierwszą książką, było Pismo Święte Nowego Testamentu w przekładzie ks. Eugeniusza Dąbrowskiego. Instytut wydaje publikacje z zakresu: myśli i duchowości chrześcijańskiej, dzieła ojców Kościoła, teologii, filozofii, historii, antropologii, socjologii, psychologii i pedagogiki. Łączny nakład tytułów wydanych przez Instytut to ponad 51 milionów egzemplarzy. Do wydawanych autorów zaliczyć należy: Romana Brandstaettera, Jana Dobraczyńskiego, Antoniego Gołubiewa, Zofii Kossak, Hanny Malewskiej, Teodora Parnickiego, Grahama i Juliena Greenów, Bruce'a Marshalla, François Mauriac, Gilberta Keitha Chestertona, Sigrid Undset, Georges'a Bernanos. Ważnym tematem jest też dla Instytutu historia najnowsza, a zwłaszcza dzieje Armii Krajowej. Sensacją na rynku wydawniczym było wydanie w 1957 r. książki Adama Borkiewicza „Powstanie Warszawskie”, odkłamujące komunistyczną propagandę o ludziach z Armii Krajowej i Powstania Warszawskiego. Od tamtego okresu Pax poświęcił tej problematyce wiele publikacji. Wydano więc takie monografie jak: „Wachlarz”, „Jodła”, „Parasol”, „Dni Powstania”, „Cichociemni” i to w wielu tysiącach egzemplarzy. Obecnie publikowane są też rozprawy najwybitniejszych ludzi Kościoła katolickiego, których autorami są: Marie-Dominique Chenu, Yves Congar, Karl Rahner, Joseph Ratzinger/Benedykt XVI. Do serii wydawanych przez Instytut zaliczyć należy: „Historia wierzeń i idei religijnych”, „Wycho-

---

⁸ *W drodze*, Wydawnictwo Polskiej prowincji Dominikanów [dok. elektr.] [odczyt: 11.04.2011]. <http://www.wdrodze.pl/index.php?mod=onas>.

wanie bez porażek”, „Historia Filozofii” (11 tomów), „Z Feniksem”, „Jan Paweł II – pierwszy Polak na Stolicy Piotrowe”;⁹

6. Grupa Wydawnicza Znak od 1959 roku wydaje książki, które są dobrze znane czytelnikom w Polsce. Znak powstał jako niezależna instytucja wydawnicza powiązana z osobami skupionymi wokół miesięcznika „Znak” i „Tygodnika Powszechnego” oraz Kościołem. z którym w czasach PRL-u jako jedyne niezależne, świeckie wydawnictwo miał ścisłe koneksje. Inicjatorem i pierwszym dyrektorem był Jacek Woźniakowski. Oferta Znak to dzieła filozoficzne, teologiczne, ale także literatura piękna i historia. Do autorów książek Znak zalicza się Czesława Miłosza, Wisławę Szymborską, J.M. Coetzee, Mario Vargas Llosa, Zadie Smith, Candace Bushnell, Normana Daviesa, Ryszarda Kapuścińskiego czy Karola Wojtyły, Josepha Ratzingera, Leszka Kołakowskiego, ks. Józefa Tischnera, Umberto Eco, Josifa Brodskiego. Nakłady wielu tytułów sięgają do 100 000 egzemplarzy. Wydawnictwo wydaje też publikacje dla najmłodszych czytelników, przykładem mogą być chociażby wydane „Przygody Mikołajka” René Goscinny'ego i Jean-Jacquesa Sempégo¹⁰.

7. Księgarnia św. Jacka jest następcą Księgarni i Drukarni katolickiej powstałej w 1925 r. dla nowo powstającej diecezji katowickiej. Celem wydawnictwa jest podnoszenie poziomu wiedzy religijnej i kształtowanie postaw katolickich, pielęgnowanie śląskich tradycji, m.in. kultury śpiewaczej i teatru amatorskiego. Wydano modlitewnik diecezjalny „Skarbiec modlitw i pieśni”, który do dziś jest drukowany w tysiącach egzemplarzy. Po II wojnie światowej nastąpiła stagnacja i drukowano tylko modlitewniki i katechizmy. Po 1989 roku Księgarnia św. Jacka na nowo rozwinęła swoją działalność wydawniczą, stając się rozpoznawana marką na rynku książki i to nie tylko katolickiej. Księgarnia zajmuje się także mecenatem i organizacją ważnych wydarzeń, związanych z promocją czytelnictwa. Wydawnictwo wydaje serie: *Studia* i *Materiały Wydziału Teologicznego*

---

⁹ Wikipedia, *Wolna Encyklopedia* [dok. elektr.] [odczyt: 11.04.2011]. http://pl.wikipedia.org/wiki/Instytut_Wydawniczy_PAX.

¹⁰ Wikipedia, *Wolna Encyklopedia* [dok. elektr.] [odczyt: 11.04.2011]. http://pl.wikipedia.org/wiki/Wydawnictwo_Znak.

Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach i *Studia Antiquitatis Christianae*. Series Nova, której redaktorem jest ks. Wincenty Myszor. Na tegorocznych targach seria ta otrzymała Feniksa w kategorii seria wydawnicza. Jak zaznaczono, seria to: *Specjalistyczna seria rozpraw o niezwykle doniosłym znaczeniu dla kultury religijnej w Polsce. Zbiera prace dotyczące starożytności chrześcijańskiej, ukazując splot problemów dogmatycznych, biblijnych bądź wiążących się z rodzącymi się herezjami, wymagających rozwikłania i hermeneutycznej sprawności interpretatorów*. Do cenionych i znanych należą też czasopisma: „Gość Niedzielny”, „Anamnesis: Biuletyn Komisji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski”, „Archiva Ecclesiastica”, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, „Studia Pastoralne i Studia Misjologiczne”¹¹.

8. Wydawnictwo Bernardinum, zaczęło swą działalność w II połowie XIX wieku. Pelplin, jako stolica diecezji, stał się na Pomorzu ważnym ośrodkiem naukowym i piśmienniczym. Wydawano pozycje o treści religijno-liturgicznej, z dziedziny historii, historii sztuki, socjologii czy pedagogiki, geografii i gospodarki przestrzennej. Największym sukcesem wydawniczym był album ks. Janusza St. Pasierba „Pelplin i jego zabytki” wydany w 1993 roku we współpracy z warszawskim Wydawnictwem Interpress. Wydawane są czasopisma „Pielgrzym”, „Mały Pielgrzym”, „Pastores. Kwartalnik Poświęcony Formacji Kapłańskiej” i „Zeszyty Odnowy w Duchu Świętym”¹².

9. Wydawnictwo TUM, powstało w 1969 roku. Wy daje publikacje z zakresu teologii, filozofii, biblistyki, historii Kościoła, a także homilie, medytacje, książki dla dzieci i młodzieży oraz modlitewniki. Do znanych serii wydawniczych, należą: „Dokumenty Stolicy Apostolskiej”, „Całkiem inne kazania”, „Archeolog czyta Biblię”, „Bibliotheca Biblica”, „Madonny Kresowe”, „Ramotki”, „Znikomi”,

---

¹¹ *Księgarnia św. Jacka* [dok. elektr.] [odczyt: 12.04.2011]. <http://www.ksj.pl/>.

¹² *Wydawnictwo Bernardinum* [dok. elektr.] [odczyt: 12.04.2011]. <http://www.księgarnia.bernardinum.com.pl/informacyjna-2.html>.

„Okruchy...”. W niemal czterdziestoletniej działalności ukazało się około tysiąc tytułów¹³.

10. Wydawnictwo JEDNOŚĆ, powstało w 1991 r. w Kielcach. Jego oferta wydawnicza to publikacje z zakresu teologii (teologia dogmatyczna i moralna), katechetyki (podręczniki szkolne i pomoce metodyczne dla nauczycieli), homiletyki (kazania dla dzieci, młodzieży i dorosłych), biblistyki (serie: Biblia dla Każdego, Historie Biblijne), bioetyki (seria: W poszukiwaniu prawdy), filozofii, poezji religijnej, pedagogiki (pomoce gier i zabawa dla dzieci, poradnik dla animatorów), psychologii (seria: Psychologia dla ciebie) a także historii i sztuki. Jedną z najbardziej znanych pozycji jest Jezus z Nazaretu Benedykta XVI, który przedstawia w niej nie tylko postać Jezusa, ale też i jego orędzie. Druga część ukazała się w marcu tego roku¹⁴.

11. Wydawnictwo KUL powstało w roku 2002 i zastąpiło Redakcję Wydawnictw KUL. Publikuje ono dzieła naukowe: monografie, rozprawy doktorskie i habilitacyjne z zakresu teologii, filozofii, humanistyki, nauk społecznych i prawa, a także nauk matematyczno-przyrodniczych. Jako wydawnictwo uniwersyteckie wydaje czasopisma naukowe z różnych dziedzin nauki. Do najbardziej znanych i cenionych należą: „Acta Mediaevalia”, „Czasy Nowożytnie”, „Mszyce i inne Pluskwiaki”, „Prawo Administracja Kościoł”, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny”, „Review of Comparative Law”, „Scripta Biblica et Orientalia”, „Społeczeństwo i Rodzina”, „Studia Nauk Teologicznych PAN”, „Studia Prawnicze KUL”, „Studia z Prawa Wyznaniowego”, „Vox Patrum”, „Zeszyty Naukowe KUL”. Poza działalnością wydawniczą organizuje spotkania z autorami i wystawy, a także bierze udział w targach książek¹⁵.

12. Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego prowadzi działalność już ponad pięćdziesięciu lat. Publikuje dzie-

---

¹³ TUM Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej [dok. elektr.] [odczyt: 12.04.2011]. http://wydawnictwo.archidiecezja.wroc.pl/contact_us.php.

¹⁴ Wydawnictwo Jedność [dok. elektr.] [odczyt: 12.04.2011]. http://ksiegarnia.jednosc.com.pl/info_pages.php?pages_id=3.

¹⁵ Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II [dok. elektr.] [odczyt: 12.04.2011]. <http://www.kul.pl/1114.html>.

ła naukowe: monografie, rozprawy doktorskie i habilitacyjne z zakresu teologii, filozofii, humanistyki, nauk społecznych i prawa, a także nauk matematyczno-przyrodniczych. Wydaje 12 tytułów czasopism: „Colloquia Litteraria”, „Collectanea Theologica”, „Jus Matrimoniale”, „Prawo Kanoniczne”, „Saeculum Christianum”, „Studia Ecologiae Et Bioethicae”, „Studia nad Rodziną”, „Studia Philosophiae Christianae”, „Studia Prymasowskie”, „Studia Psychologia”, „Studia Theologica Varsaviensia”, „Zeszyty Prawnicze”. Do znanych serii wydawnictwa należą: „Studia Antiquitatis Christianae”, „Opera Philosophorum Medii Aevii”, „Studia Katechetyczne”, „Radomska Biblioteka Teologiczna” czy „Z zagadnień filozofii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody”. Ponadto w dorobku wydawniczym znaleźć można prace zbiorowe, tomiki poezji, materiały konferencyjne oraz podręczniki, których tematyka obejmuje wszystkie dziedziny, w których Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego prowadzi badania naukowe oraz kształcenie¹⁶.

Omówione wyżej wydawnictwa, to tylko niewielka część członków SWK. Wymieńmy jeszcze choć z nazwy pozostałe, aby pokazać jak prężnie działa Stowarzyszenie, a wtedy zrozumiemy sukces Targów Książki Katolickiej. Należą do nich: Apostolicum Księża Palotynów w Ząbkach, Dr. Josef Raabe: Spółka Wydawnicza, Edycja Św. Pawła, Inicjatywa Wydawnicza Jerozolima, oficyna Wydawniczo-Poligraficzna „Adam”, Polskie Towarzystwo Encyklopedyczne, Prymasowskie Wydawnictwo Gaudentium z Gniezna, Tyniec Wydawnictwo Ojców Benedyktynów, Verbinum, Veritas z Londynu, Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej „Kaudium, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Wydawnictwo Duszpasterstwa Rolników, Wydawnictwo Homo Dei, Wydawnictwo Karmelitów Bosych, Instytut Teologiczny Księża Misjonarzy w Krakowie, Wydawnictwo Księża Saletynów „La Salette”, Wydawnictwo Petrus, Rhotos, Wydawnictwo Salezjańskie, Salvator, Światło-Życie czy Wydawnictwo Zakonu Pijarów. Członkami są również Hurtownie

---

¹⁶ Wydawnictwo *Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego* [dok. elektr.] [odczyt: 12.04.2011].

http://wydawnictwo.uksw.edu.pl/sklep/?p=p_2&sName=wydawnictwo.

książek: Emanuel, Źródło, Mariański Dom Studiów czy internetowy Median42.com¹⁷.

Targi Książki Katolickiej, przez wiele lat odbywały się w Zespole Szkół Integracyjnych nr 62 w Warszawie przy ul. św. Bonifacego 10, a imprezy towarzyszące w salach katechetycznych Kościoła Najświętszej Maryi Panny Matki Miłosierdzia. Jednakże, wraz ze wzrostem zainteresowania targami, zaczęto szukać nowego miejsca, które odpowiadałoby temu przedsięwzięciu. Nowym miejscem zostały więc od 2010 r. Arkady Kubickiego przy Zamku Królewskim w Warszawie. W dniach 7-9 maja 2010 roku 137 wystawców, o 37 więcej niż w 2009, zaprezentowało swoją ofertę wydawniczą na XVI Targach Wydawców Katolickich. Podczas ubiegłorocznej edycji Targów liczne prezentacje, spotkania autorskie oraz dyskusje panelowe, zlokalizowane były w pobliżu Zamku Królewskiego: przy trzech znajdujących się w sąsiedztwie kościołach - św. Anny, księży jezuitów i archikatedrze św. Jana, a także w Centralnej Bibliotece Rolniczej. Dla Stowarzyszenia Wydawców Katolickich targi w nowym miejscu miały być nie tylko pokazem wystawienniczym, ale głównie świętem kultury duchowej gdzie będzie się tradycyjnie prezentować książki, które propagują dobre, chrześcijańskie postawy¹⁸. Ubiegloroczne Targi odbywały się w cieniu katastrofy smoleńskiej oraz były swego rodzaju przygotowaniem do czerwcowej beatyfikacji ks. Jerzego Popiełuszki. Organizatorzy przygotowali szereg wystaw i spotkań z autorami. Najważniejsze z nich to: Wystawa „Zbrodnia Katyńska”, ze zbiorów Instytutu Pamięci Narodowej i wystawa: „Ksiądz Jerzy Popiełuszko” oraz pokazy filmów dotyczących postaci Księdza Jerzego jak też innych wielkich świadków wiary: Jana Pawła II, Prymasie Wyszyńskim, prymasie Hlondzie i św. siostrze Faustynie oraz przedstawiono spektakl: „Pieśń o życiu i śmierci Chopina..” Prezentująca swoje wydawnictwa Biblioteka Analiz zorganizowała konferencję prawniczą poświęconą problematyce praw autorskich w działalności wydawniczej. Ważnym elemen-

---

¹⁷ *Stowarzyszenie Wydawców Katolickich* [dok. elektr.] [odczyt: 12.04.2011]. <http://swk.pl/stowarzyszenie/wydawnictwa>.

¹⁸ *Katolicka Agencja Informacyjna* [dok. elektr.] [odczyt: 11.04.2011]. <http://ekai.pl/wydarzenia/polska/x28873/rozpoczely-sie-xvi-targi-wydawcow-katolickich/>.

tem każdych targów wydawniczych są spotkania czytelników z autorami. Podczas XVI TKK czytelnicy mogli spotkać się między innymi z: Jerzym Klechtą (Duchowość Chopina), Witoldem Kaczyńskim (Spoglądam na świat oczyma duszy), Tomaszem Terlikowskim i Krystianem Jegierskim (Homoseksualista w Kościele) czy Wojciechem Sumplińskim (Teresa, Trawa, Robot. Największa operacja komunistycznych służb specjalnych). Przyznano nagrody Feniksa, które otrzymali: ks. prof. Michał Heller-nagroda główna, Feniks Diamentowy: ks. kard. Józef Glemp; Feniks Specjalny: prof. Mieczysław Tomaszewski; pośmiertnie śp. ks. prof. dr hab. Ryszard Rumianek Rektor Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; Edycja Świętego Pawła za „Beskidzkie rekolekcje. Dzieje przyjaźni księdza Karola Wojtyły z rodziną Półtawskich” autorstwa Wandy Półtawskiej; Fronda za wywiad rzekę: „Kościół, Żydzi, Polska”. Z księdzem profesorem Waldemarem Chrostowskim rozmawiają Grzegorz Górny i Rafał Tichy; Wydawnictwo WAM: „Canones Patrum Graecorum” przygotowaną przez Arkadiusza Barona i Henryka Pietrasa SJ; Społeczny Instytut Wydawniczy Znak za „Modlitewnik ojca Leona Nabita”; Centrum Myśli Jana Pawła II: „Papieskie abecadło” autorstwa Tomasza Jeża; Wydawnictwo WAM za publikację „Historia rozłamu Kościoła Wschodniego i Zachodniego. Od czasów apostołskich do Soboru Florenckiego” Henry’go Chadwick’a. Nagrody Małego Feniksa otrzymali: Katarzyna Fortuna z Radia Kraków, Schymalla Iwona – Telewizja Polska TVP 1, ks. Andrzej Witerski – Przegląd Książki Katolickiej „Vademecum”¹⁹. W ramach Targów kursował specjalny tramwaj: „Targi Wydawców Katolickich”, który dowoził darmowo zainteresowanych Targami²⁰. Targi odwiedziło ok. 10 tys. osób, co pokazało, że nowa lokalizacja jaką są Arkady Kubickiego to dobre miejsce dla tej imprezy²¹.

W dniach od 8-10 kwietnia 2011 r. w Arkadach Kubickiego na Zamku Królewskim w Warszawie odbyły się XVII Targi Wydaw-

¹⁹ *Stowarzyszenie Wydawców Katolickich* [dok. elektr.] [odczyt: 12.04.2011]. <http://swk.pl/feniks/laureaci/nagrody-feniks-2010>.

²⁰ *Stowarzyszenie Wydawców Katolickich* [dok. elektr.] [odczyt: 12.04.2011]. <http://swk.pl/targi/targi2010>.

²¹ *Gandalf, Księgarnia internetowa* [dok. elektr.] 2011 [odczyt: 12.04.2011]. <http://www.gandalf.com.pl/wiadomosc/2818>.

ców Katolickich pod hasłem: „Błogosławiony Jan Paweł II – Osoba • Życie • Działalność • Świadek”. Podczas tegorocznej imprezy swoją ofertę zaprezentowało ponad 140 wystawców, którzy oprócz przedstawienia swojej działalności wydawniczej, przygotowali szereg spotkań autorskich i prezentacji, wystaw fotograficznych i pokazów filmowych. Patronat honorowy objęli: Nuncjusz Apostolski w Polsce abp Celestyno Migliore, Prymas Polski abp Józef Kowalczyk, Prymas Senior kard. Józef Glemp, abp Józef Michalik, abp Sławoj Leszek Głódź, kard. Kazimierz Nycz, abp Henryk Hoser, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego Bogdan Zdrojewski, Wojewoda Mazowiecki Jacek Kozłowski, Adam Struzik Marszałek Województwa Mazowieckiego, Ludwik Rakowski Przewodniczący Sejmiku, Hanna Gronkiewicz-Waltz Prezydent Warszawy i Ewa Malinowska-Grupińska Przewodnicząca Rady m.st. Warszawy²². Na uroczystym otwarciu Targów Nuncjusz Apostolski w Polsce abp Celestino Migliore akcentował że ludzka, kulturalna i duchowa wielkość papieża Jana Pawła II, jako człowieka nauki i duchowości, wynikała z jego zamiłowania do lektury, a jednocześnie stała się podstawą do napisania wielkich, głębokich i konstruktywnych dzieł. Metropolita Warszawski kard. Kazimierz Nycz, podkreślił, że w ciągu ostatnich dwudziestu lat, nastąpił imponujący rozwój wydawnictw katolickich. Jak powiedział po zakończonych targach Prezes Zarządu SWK ks. Roman Szpakowski – *Chciałbym podziękować wszystkim wystawcom, którzy uczestniczyli w XVII Targach Wydawców Katolickich, ale przede wszystkim pragnę podziękować tym, którzy odwiedzili Arkady Kubickiego, aby spotkać się z książką katolicką, a to daje nam pewność, że tego typu imprezy książkowe są potrzebne, bowiem wszystkich odwiedzających było ponad 14 tys.*²³ Na ten sukces złożyło się wiele czynników: bogata oferta wydawnicza, imprezy towarzyszące, których z roku na rok jest coraz więcej, honorowe patronaty osób z życia publicznego oraz dobra promocja Targów w mediach. Ofertę wydawniczą przedstawiają na Targach

---

²² *Katalog Targowy; XVII Targi Wydawców Katolickich*, Warszawa 8-10 kwietnia 2011 r., s. 3.

²³ Za: *Podlasie24. Regionalny Portal Informacyjny* [dok. elektr.] [odczyt: 12.04.2011]. <http://podlasie24.pl/wiadomosci/z-kraju/podsumowanie-xvii-targow-wydawcow-katolickich-6538.html>.

nie tylko wydawnictwa religijne ale też coraz więcej wydawców świeckich, takich jak np.: Biblioteka Analiz, Biblioteka Narodowa, Wydawnictwo Arkady, PWN, Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna Adam, Łośgraf, Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, Wydawnictwo Muzeum Pałac w Wilanowie, czy Wydawnictwo Wektory. Każde z tych wydawnictw prezentowało inny dorobek wydawniczy taki jak publikacje historyczne, albumy poświęcone sztuce, historii Polski czy też publikacje popularno naukowe, wiążące się jednak z nurtem religijnym. Szczególnym zainteresowaniem cieszyły się stoiska Bellony, Białego Kruka, Zamku Królewskiego, Biblioteki Narodowej, Media Rodzina i Instytutu Pamięci Narodowej. Następną grupą wydawnictw nie związanych z tematyką religią a wystawiających swój dorobek są wydawnictwa uczelniane, które pod patronatem Stowarzyszenia Wydawców Szkół Wyższych przedstawiły swoją ofertę publikacji naukowych, głównie z zakresu religioznawstwa, historii i filozofii. Były to wydawnictwa Uniwersytetów: Jagiellońskiego, Warmińsko-Mazurskiego, Szczecińskiego, Adama Mickiewicza w Poznaniu, Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Przyrodniczego w Poznaniu. Pokazuje to, że TKK są postrzegane przez wydawców jako ważne miejsce o ogólnopolskim zasięgu, na których warto się zaprezentować. Organizatorzy Targów zapraszają też wydawnictwa zagraniczne. W tym roku były to wydawnictwa z Włoch, Hiszpanii, Niemiec i Słowacji. Gościem Honorowym tej edycji targów było Wydawnictwo Edebé z Hiszpanii. Jest to wydawnictwo należące do Zgromadzenia Salezjańskiego. Publikuje podręczniki szkolne i materiały edukacyjne oraz specjalizuje się w literaturze dziecięcej i młodzieżowej. Wydawnictwo powołało w 1993 roku Nagrodę Literatury Dziecięcej i Młodzieżowej Edebé, która jest jedną z najbardziej prestiżowych w Hiszpanii. Wraz z rosnącym rozwojem multimediiów oficyna ta dostosowując się do potrzeb rynku otworzyło nowy oddział - Edebé Audiovisual, który zajmuje się dystrybucją utworów audiowizualnych²⁴. Niemieckie Wydawnictwo Communio In Christo prezentowało literaturę mistyczki Matki Marii Teresy²⁵, a także Verlag Herder z Freiburga, które jest jednym z najstarszych wydawnictw nie-

---

²⁴ *Katalog Targowy*..., s. 58-59.

²⁵ Tamże, s. 74.

mieckich. Wydaje publikacje takich autorów jak: Karl Rahner, Maria Montessori, Benedykt XVI, Anselm Grün czy Dalajlama. Wydaje czasopisma: „Herder Korrespondenz“, „Christ In der Gegenwart” i „Stimmen der Zeit” oraz znany na rynku polskim „Lexikon für Theologie und Kirche”²⁶. Słowackie Wydawnictwo Łuć z Bratysławy zaprezentowało publikacje o charakterze religijnym. Wydaje ono głównie publikacje autorów słowackich oraz książki dla dzieci. Najbardziej znaną publikacją tego wydawnictwa jest książka kardynała Jána Chryzostoma Korca „Od barbarzkiej noc”i, która została przełożona na sześć języków, między innymi i na polski. Ważnym dziełem jest też „Leksykon słowackich księży katolickich”, który zawiera 2066 haseł osobowych²⁷. Edizioni San Paolo, to wydawnictwo włoskie, które od kilku lat gości na targach Książki Katolickiej. Działalność wydawnicza opiera się głównie na formacji ludzkiej i chrześcijańskiej, na Biblii oraz dialogu międzykulturowym. Można też znaleźć tam literaturę popularnonaukową, dziecięcą i młodzieżową oraz poradniki²⁸. Ostatnią, ale jednocześnie najliczniejszą grupą wydawniczą były wydawnictwa katolickie. Wymienić tu należy, oprócz opisanych wcześniej, Wydawnictwo AA z Krakowa, Centrum Myśli Jana Pawła II, Vocatio, Wydawnictwo Archidiecezji Warszawskiej, Biblos z Tarnowa, Wydawnictwo eSPe krakowskich Pijarów, Fidei, Wydawnictwo M, Rhetos, Wydawnictwo Salezjańskie, Serafin, Wydawnictwo Sióstr Loretanek, Instytut Papieża Jana Pawła II w Warszawie oraz Wydawnictwo Ojców Franciszkanów, którzy także zaprezentowali Radio Niepokalanów i promowali XXVI Międzynarodowy Festiwal Filmów i Multimediiów w Niepokalanowie, który odbędzie się w czerwcu. Następną grupą wystawców były rozgłośnie katolickie: Radio Warszawa i Katolickie Radio Podlasie oraz katolickie portale internetowe (Deon.pl, opoka.org.pl, serwis duchowy.pl) dla których targi były częścią akcji promocyjnej i zdobywania nowych słuchaczy i użytkowników. Na targach zaprezentowały się także różnego rodzaju stowarzyszenia i centra katolickie, między innymi: Stowarzyszenie Parafiada, Archidiecezjalne Centrum Informacji w Warszawie, Sacroexpo – Targi Kielce S.A. czy Centrum

---

²⁶ Tamże, s. 170.

²⁷ Tamże, s. 120.

²⁸ Tamże, s. 81.

Opatrzności Bożej. Liczną reprezentację miały też hurtownie książek czy księgarnie katolickie a także twórcy gier planszowych czy komputerowych o charakterze religijnym.

Niemale zainteresowanie wzbudziły również, wystawy poświęcone osobie Papieża-Polaka: „Jan Paweł II jakiego pamiętamy” (przygotowana przez Biuro Promocji Sztuki Jacek Chromy) oraz „Jan Paweł II Święty aż po krańce świata” (Oficyna Wydawnicza KWADRAT). Przygotowano szereg filmów, które emitowano w czterech blokach tematycznych: „Ojciec święty Jan Paweł II w filmie”, „Rok Kolbiański w Polsce – Święty Maksymilian w filmie”, „Wielcy Świadkowie wiary”, „Nauczanie Jana Pawła II i bł. Księdza Jerzego Popiełuszki a historia Polski”. Ważnym wydarzeniem była też projekcja filmu: „Duśka”. Filmowa opowieść o wyjątkowej kobiecie i spotkanie z bohaterką filmu dr Wandą Półtawską oraz reżyserką Wandą Różycką-Zborowską. Biblioteka Analiz przygotowała konferencję prawniczą na temat aspektów prawnoprawnych: „Tłumacz, ilustrator, redaktor, korektor – ochrona praw autorskich, zawieranie umów, aspekty praktyczne w działalności wydawniczej”. Konferencję poprowadziła Joanna Hetman-Krajewska z Kancelarii Patrimonium. Tradycją wszystkich targów książki są spotkania autorskie i panelowe oraz widowiska edukacyjne. Cieszą się one dużym zainteresowaniem odwiedzających Targi. Do najciekawszych spotkań tegorocznej edycji należały:

- promocja książki połączona ze spektaklem dla dzieci pod tytułem „Jak Karolek został Papieżem” (Drukarnia Diecezjalna w Sandomierzu);
- spotkanie z reżyserem Pawłem Woldanem, autorem filmów dokumentalnych o Janie Pawle II;
- spotkanie z ks. prof. Markiem Starowieyskim, autorem książki „Tradycje biblijne. Biblia w kulturze europejskiej”;
- Mistrzowska Akademia Miłości zaprasza na widowisko edukacyjne: „Kobieta + Mężczyzna i... moja praca kochana!” Wystąpili w nim aktorzy scen warszawskich ;
- promocja książki „Smoleński upadek”. Spotkanie z autorem Tadeuszem Święchowiczem przygotowane przez Wydawnictwo Fronda;

- Wydawnictwo W drodze: Dyskusja wokół książki Paula Evdokimova, „Życie duchowe w mieście”, z udziałem Macieja Biskupa i Mateusza Środonia;
- promocja publikacji prof. Henriego Joyeux’go, „Szkoła Życia i Miłości. Książka dla rodziców do nauczania ekologii seksualnej dzieci i młodzieży od 4 do 20 roku życia”;
- debata AreopagXXI: „Krajobraz po krzyżu. Rok po wydarzeniach na Krakowskim Przedmieściu”. W debacie udział wzięli: Marek Cichocki (Teologia Polityczna), o. Jacek Prusak SJ, Piotr Semka (Rzeczpospolita),
- w przeddzień Pierwszej Roczniczy Katastrofy Smoleńskiej Wydawnictwo Biały Kruk, wydawca m.in. albumu „Hołd Katyński” pamięci poległych tragicznie śp. Prezydenta Lecha Kaczyńskiego i Jego Małżonki, czterotomowej monografii „Krzyż Polski” oraz ponad 95 tytułów o Janie Pawle II przygotowało spotkanie autorskie z fotografikiem Adamem Bujakiem;
- warsztaty dla rodziców – wychowanie dzieci na podstawie książek „Rodzice w akcji i Wspólne odkrywanie świata dla ojców dzieci w wieku szkolnym”. W spotkaniu przygotowanym przez Edycję Świętego Pawła udział wzięli: Krzysztof Ziemięć, Monika Gajda – psycholog i psychoterapeutka oraz współautorka książek, Dariusz Cupiał – lider Inicjatywy Tato.net;
- spotkanie z ks. prof. Januszem Tarnowskim, autorem wielu pozycji, m.in.: „Barykada czy dialog?” – Seria: „Jak wychowywać?”; „Księga pamiątkowa z okazji jubileuszu dla ks. Janusza Tarnowskiego”;
- „Ikona Dziś” – spotkanie panelowe na kanwie książki: Iriny Jazykowej „Oto czynię wszystko nowe”. Spotkanie z udziałem dr Iriny Tatarovej oraz ks. dr Henryka Paprockiego – teologa i duchownego prawosławnego. Spotkanie prowadził ks. prof. Michał Janocha – historyk sztuki.

Najważniejszym punktem Targów Książki Katolickiej jest zawsze wręczenie nagród Stowarzyszenia Wydawców Katolicy Feniks, której celem jest promowanie i wyróżnienie publikacji ukazujących wartości chrześcijańskie. Nagrody przyznaje się w dziesięciu kategoriach: seria wydawnicza (działa zebrane), literacka, nauki kościelne,

edytorstwo, publikacje dla dzieci, publikacje dla młodzieży, książka autora zagranicznego, publicystyka religijna, multimedia. Nagroda przyznawana jest co roku, otrzymuje ją wydawnictwo, wyjątek od tego stanowi nagroda główna, która może być przyznana osobie²⁹. Przyznawany jest też Mały Feniks, który honoruje osoby lub instytucje promujące w mediach książki katolickie³⁰. Nagroda Stowarzyszenia Wydawców Katolickich Feniks została przyznana po raz pierwszy w 1999 roku, choć już rok wcześniej wydawcy katoliccy na III Targach Wydawców Katolickich [1998] przyznali swe pierwsze wyróżnienia i nagrody. Rok później, w drugim roku istnienia nagrody [1999], dla podkreślenia odradzania się literatury religijnej, uznano, że ta nagroda będzie nosiła miano Feniksa. Autorką statuetki to Anna Wolska, absolwentka Akademii SP w Warszawie³¹. Tego-roczni laureaci to:

- Kategoria literacka: Jan Polkowski, „Cień” ,Społeczny Instytut Wydawniczy Znak.
- Kategoria nauki kościelne: Gisbert Greshake, „Życie silniejsze niż śmierć”, Wydawnictwo W drodze.
- Kategoria edytorstwo: Anna Czerwińska-Rydel, „Jaśnie Pan Pichon”, Wydawnictwo Bernardinum.
- Kategoria książki dla dzieci: Marie-Luise Raters, „Filozof bez brody, czyli jak polubić myślenie”, Instytut Wydawniczy PAX.
- Kategoria książki dla młodzieży: przyznano wyróżnienie: Beth Nimmo, „Scott Darrell, Łzy Racheli”, Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne.
- Kategoria książka autora zagranicznego: Leo Staruss, Joseph Crospey, „Historia filozofii politycznej”, Wydawnictwo Fronda & Fundacja Augusta hr. Cieszkowskiego.
- Kategoria seria wydawnicza: „Studia Antiquitates Christianae. Series Nova”, Księgarnia św. Jacka.

---

²⁹ *Stowarzyszenie Wydawców Katolickich* [dok. elektr.] [odczyt: 12.04.2011]. <http://swk.pl/feniks/regulamin>.

³⁰ *Stowarzyszenie Wydawców Katolickich* [dok. elektr.] [dostęp: 2011-04-13]. <http://swk.pl/arch/1348>.

³¹ *Stowarzyszenie Wydawców Katolickich* [dok. elektr.] [dostęp: 2011-04-13]. <http://swk.pl/feniks>.

- Kategoria publicystyka religijna: Artur Olędzki, Ksiądz Jerzy Popiełuszko. „Spotkania po latach. Wywiady”, Wydawnictwo eSPe.
- Kategoria multimedialna: „Lekcja religii”, Wydawnictwo Święty Wojciech.
- Feniks Główny: s. Zofia Zdybicka, profesor KUL między innymi za propagowanie klasycznej filozofii religii i pracy w Prymasowskiej Radzie Społecznej.
- Feniks Specjalny dla: S. Małgorzaty Borkowskiej za badanie życia monastycznego kulturze chrześcijańskiej i historii religijności w Polsce, a także dla Wydawnictwa M za „Dzieła Zebra-
ne Jana Pawła II” oraz Wydawnictwo Biały Kruk za „Dzieje Wielkiego Pontyfikatu Jana Pawła II”³².

W każdej z kategorii przyznano również wyróżnienia. Wręczono również Małego Feniksa dla:

- Grażyna Grabowska (Targi w Krakowie Sp. z o.o.) za promowanie książki katolickiej poprzez organizację i wspieranie Salonu Wydawców Katolickich podczas Targów Książki w Krakowie;
- Klaudiusz Głombik (Radio Piekary) który jest autorem realizacji i produkcji pasm religijnych „Z Życia Parafii”. Do tej pory przygotował już 450 cotygodniowych audycji;
- Radio „Jasna Góra” za promowanie w mediach książki katolickiej;
- Zespół Szkół Integracyjnych nr 62 (ul. św. Bonifacego 10) uhonorowany za promowanie książki katolickiej poprzez otwarcie i udostępnienie pomieszczeń Szkoły przez wiele lat dla organizowania Targów Wydawców Katolickich w Warszawie³³.

---

³² *Stowarzyszenie Wydawców Katolickich* [dok. elektr.] [dostęp: 2011-04-13]. <http://swk.pl/>.

³³ *Stowarzyszenie Wydawców Katolickich* [dok. elektr.] [dostęp: 2011-04-13]. <http://swk.pl/arch/1348>.

Wyboru laureatów dokonało Jury w składzie: Ks. Jan Sochoń – Przewodniczący, Krzysztof R. Jaśkiewicz – Sekretarz Kapituły, dr Tomasz Chachulski, Hanna Maria Giza i Wojciech Marczyk³⁴.

XVII Targi Książki Katolickiej w Warszawie, były tak jak chcieli organizatorzy wydarzeniem barwnym i wielowątkowym, wzbudzającym zainteresowanie szerokiej publiczności. Wszyscy wystawcy, byli twórcami sukcesu Targów. Promocyjne ceny, organizowanie wystaw, pokazów filmowych i spotkań z autorami oraz dobra promocja w mediach, to czynniki, które ten sukces pozwoliły osiągnąć.

---

³⁴ *Rynek Książki.pl* [dok. elektr.] [dostęp: 2011-04-13]. http://www.rynek-ksiazki.pl/szukaj/xvii-targi-wydawcow-katolickich_25930.html.

RENATA DULIAN¹

FRANCISZKAŃSKIE WYDAWNICTWO ŚW. ANTONIEGO PROWINCJI ŚW. JADWIGI BRACI MNIEJSZYCH – STRONA INTERNETOWA

Historia Franciszkańskiego Wydawnictwa Św. Antoniego Prowincji Św. Jadwigi Braci Mniejszych we Wrocławiu jest ciekawa i burzliwa jak historia czasów, w których powstawało i działało. Wydawnictwo reaktywowano w 1991 roku, a do swojej siedziby wróciło w roku 1996, w momencie odzyskania przez Prowincję Św. Jadwigi Braci Mniejszych budynku wydawnictwa, w którym od 1954 roku mieściło się Liceum Ogólnokształcące. Już w roku 1902 władze Prowincji św. Jadwigi pragnęły założyć własną drukarnię, pomysł ten udało się zrealizować dopiero w roku 1922, inicjatorem tego przedsięwzięcia był o. Ksawery Zgolik. W lipcu tego roku zakupiono drukarnię, w kwietniu 1923 roku we Wrocławiu ukazała się edycja „Głosu św. Franciszka” w języku polskim. Do tej pory miesięcznik był drukowany na Górze św. Anny, tam też ukazał się pierwszy numer tego czasopisma w roku 1908 po polsku. Publikowanie w języku polskim było możliwe na podstawie umowy polsko-niemieckiej podpisanej w Genewie w 15 maja 1922 roku. Na mocy tego dokumentu możliwe było drukowanie czasopism i książek wydawanych w języku polskim na terenie Niemiec.

Pomieszczenia klasztoru szybko okazały się niewystarczające i w roku 1925 postanowiono wybudować odrębny budynek drukarni i wydawnictwa. W tym samym roku powołano do istnienia Wydawnictwo Św. Antoniego – Antonius Verlag. Nowe skrzydło klasztoru

---

¹ Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

wysunięte w kierunku wschodnim dało pomieszczenia wszechstronne i stało się siedzibą Franciszkańskiego Wydawnictwa Św. Antoniego. Pierwsze szykany ze strony Trzeciej Rzeszy pojawiły się już jesienią 1938 roku i dotyczyły one wszystkich wydawnictw w języku polskim. Redakcja „Głosu św. Franciszka” była zmuszona przedkładać każdy wydrukowany numer urzędowi policyjnemu, który dokonywał cenzury. Cenzurę celowo przeciągano, co powodowało opóźnienie wydawanych numerów.

Od 1938 roku drukarnia miała kłopoty z pozyskiwaniem papieru drukarskiego, dodatkowych trudności przysparzało powoływanie braci do wojska. W grudniu 1938 roku ukazał się ostatni numer „Głosu św. Franciszka” w języku polskim. 9 kwietnia 1939 roku władze Reichsschrifttumskammer wydały rozporządzenie rozwiązujące wszystkie wydawnictwa i drukarnie kościelne na terenie III Rzeszy. Istniała możliwość odwołania się od tej decyzji i złożenia deklaracji poddania wydawnictwa pod całkowitą kontrolą państwa. Tak też uczyniono 20 czerwca 1939 r., ale pozwolenie na działalność uzyskano dopiero 25 listopada. Niemieckie Stowarzyszenie Dziennikarzy poinformowało, że można drukować, ale wszystkie urządzenia i całe wydawnictwo będzie pod kontrolą państwa. W grudniu 1939 roku przeznaczono drukarnię na potrzeby wojska, działało tak, aż do zakończenia II wojny światowej. Działalność wydawnicza na potrzeby prowincji była ograniczona. Po wojnie nie udało się wznowić działalności wydawniczej, ponieważ sprzeciwiał się temu Urząd ds. Wyznań. Dodatkową przeszkodą było to, że roku 1954 ówczesne władze usunęły franciszkanów z klasztoru, a władze państwowe przejęły ten budynek. W roku 1990 udało się wznowić wydawanie miesięcznika „Głos św. Franciszka”, a od chwili reaktywowania wydawnictwa w roku 1991 ukazało się około 400 tytułów².

Obecnie wydawnictwo posiada swoją stronę i sklep internetowy, <http://antoni.pl>, umożliwiający zakup ich wydawnictw drogą elektroniczną. Wydawnictwo św. Antoniego jest małym wydawnictwem, które specjalizuje się w wydawaniu książek o tematyce franciszkańskiej, homiletycznej oraz literaturze dziecięco-młodzieżowej. Wyko-

---

² Strona Internetowa *Franciszkańskiego Wydawnictwa Św. Antoniego Prowincji Św. Jadwigi Braci Mniejszych* <http://antoni.pl/index.html> [odczyt 14. 10. 2010].

nuje również zamówienia wydawania książek, drukowania obrazków, kart i folderów.

Wydawnictwo św. Antoniego wydaje czasopismo „Quaestiones Selectae” są to „Zeszyty Naukowe Wyższego Seminarium Duchownego Braci Mniejszych we Wrocławiu”. Książki są pogrupowane według kategorii : czasopisma, książki franciszkańskie, homiletyczne, popularno-naukowe, teologiczne, książki z literatury duchowej, księgi liturgiczne, modlitewniki, obrazki, kartki, foldery, płyty CD, książki dla dzieci i młodzieży. Utworzono kategorię Tania książka, umożliwiającą zakup publikacji po niskich cenach. Można też kupić książki na upominek i książki w promocji. W kategorii książek franciszkańskich znajdziemy między innymi takie pozycje jak : „Observare Evangelium”, jest to wrocławska księga z okazji 800-lecia Jubileuszu Zakonu Braci Mniejszych. Z serii „Przemyślenia dla Człowieka XXI wieku” zostały wydane W. Polczyka, „Modlitwy Polaków” i „Listy św. Franciszka do sławnych ludzi”. Obie publikacje stanowią pomoc duchową dla szerokiej grupy czytelników. „Modlitwy Polaków” to rozważania ludzi różnych zawodów przez Krzyżem św. Damiana. Przed tą ikoną św. Franciszek uzyskał pewność co do realizacji swoich celów i zamierzeń. „Listy św. Franciszka do sławnych ludzi” są cyklem rozważań na temat, czy ideały franciszkańskie są zarezerwowane tylko dla naśladowców świętego Franciszka? T. P. Olsiński OFM jest autorem publikacji na temat „Ludowych form kultu męki Pańskiej w sanktuarium na Górze Świętej Anny”, a także „Kalwaria na Górze Świętej Anny. Przewodnik historyczno-duchowy”. T. Słotwiński OFM i M. Damian OFM napisali „Polonia serafica – polscy święci franciszkanie”, przedstawiającą sylwetki franciszkańskich polskich świętych i błogosławionych.

W kategorii książk liturgicznych i modlitewników została wydana pozycja „Wielbimy Cię święta Anno”. Są to nieszpory, godzinki, koronka, nowenny, modlitwy i pieśni do św. Anny, matki Najświętszej Maryi Panny, nowe wydanie „Mszału Franciszkańskiego”, poprawionego zgodnie z kalendarzem liturgicznym rodzin franciszkańskich i uzupełnione o nowe formularze mszalne i inne publikacje.

Na stronie wydawnictwa znajdziemy adresy wydawnictwa, redakcji miesięcznika „Głos św. Franciszka” i redakcji „Questiones Selectae”.

1. Franciszkańskie Wydawnictwo św. Antoniego
al. Jana Kasprowicza 26
51-161 Wrocław 8
Tel. biuro: +48/ 713 273 466 lub +48/713 273 460
Tel. dyrektor: +48/ 713 273 465 lub +48/ 693 236 691
Fax: +48/ 713 727 630
e-mail: wydaw@antoni.pl
www.antoni.pl
2. Redakcja Miesięcznika *Głos św. Franciszka*
Al. Jana Kasprowicza 26
51-161 Wrocław 8
Tel. biuro: +48/ 713 273 500
e-mail: glosfranc@poczta.onet.pl
3. Redakcja Zeszytów Naukowych *Quaestiones Selectae*
Al. Jana Kasprowicza 26
51-161 Wrocław 8
e-mail: qs@franciszkanie.com

Książki można kupić poprzez sklep internetowy, a także zamówić e-mailem.

RENATA DULIAN¹

MODLITEWNIK ZA KAPŁANÓW /
AGNIESZKA STRZĘPKA (RED.).
– PELPLIN : BERNARDINUM, 2010.
– ISBN 978-83-7380-791-4

W uroczystość Najświętszego Serca Pana Jezusa 19 czerwca 2009 Benedykt XVI ogłosił rozpoczęcie Roku Kapłańskiego. Z okazji 150. rocznicy śmierci św. Jan Maria Vianney został wybrany patronem tego roku. W „Liście” na rozpoczęcie roku kapłańskiego Benedykt XVI pisze, że ten rok „pragnie przyczynić się do krzewienia zapału wewnętrznej odnowy wszystkich kapłanów na rzecz silniejszego i bardziej wyrazistego świadectwa ewangelicznego we współczesnym świecie”. Proboszcz z Ars uważał, że” kapłaństwo to miłość Serca Jezusowego”. We wspomnianym „Liście” Benedykt XVI stwierdza, że proboszcz z Ars był niezwykle pokorny , ale jako kapłan świadomy, że jest ogromnym darem dla swoich wiernych i dowodem Bożego miłosierdzia. Rok Kapłański stał się okazją do wydania przez wydawnictwo Bernardinum w Pelplinie „Modlitewnika za kapłanów”. Jest to ładnie edytorsko wydana książeczka, przeplatana ilustracjami, zawierającymi myśli o kapłanach i kapłaństwie. Znajdują się w niej różne modlitwy za kapłanów, modlitwy świętych i błogosławionych za kapłanów, modlitwy papieży za kapłanów, modlitwy Jana Pawła II i Benedykta XVI o powołania, „Litania do Chrystusa kapłana i Żertwy”, „Droga Krzyżowa za kapłanów”. Zawieszona jest „Modlitwa na rok kapłański”, odmawiana każdego dnia podczas roku kapłańskiego na zakończenie Mszy św. w bazylice

---

¹ Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

w Ars, „Modlitwa kapłana z Modlitewnika Rodziny Świętego Pawła”, „Modlitwy do Matki Bożej kapłanów”, „Modlitwa do Ducha Świętego za kapłanów”, „Dziękczynienie za dar kapłaństwa Jana Pawła II”. W książeczce tej znajdziemy również modlitwy za kapłanów św. Faustyny Kowalskiej, św. Tereski, Marty Robin, św. Matki Urszuli Ledóchowskiej, bł. Grignona z Montfort, modlitwa o powołania, której autorem jest Wincenty Pallotti. Książeczka zawiera również zestawienia dokumentów dla kapłanów i o kapłaństwie. Publikacja kończy się tekstem medytacji księdza Józefa Maciąga „Jezus prawdziwy” i „Wieczny kapłan” na podstawie fragmentów Ewangelii św. Łukasza 23, 26-56. Ks. Józef Maciąg stwierdza, że: *Śmierć Chrystusa stała się jedyną, skuteczną ofiarą ekspiacyjną, którą on sam złożył za zbawienie ludzi jako Kapłan Nowego Przymierza.*

RYSZARD ŻMUDA¹

BIBLIOTEKI KARTUZJI KASZUBSKIEJ
ORAZ JEJ KONWENTÓW FILIALNYCH
W BEREZIE KARTUSKIEJ
I GIDLACH / KRZYSZTOF NIEDRZWICKI.
– PELPLIN : BERNARDINUM, 2001. – 588, [3] S.;
24 CM. – ISBN 83-88935-12-7

W drugiej połowie XX wieku i w pierwszym dziesięcioleciu XXI stulecia powstała znaczna ilość opracowań o bibliotekach kościelnych, w tym zakonnych. Pewna ich część to dysertacje oraz prace magisterskie i licencjackie. Wymieniona tematyka stanowi dla wielu autorów ciekawą i egzotyczną problematykę badawczą. Z pożytkiem dla dobra nauki w naszym kraju, m.in. bibliotekoznawstwa i historii Kościoła, powinny być nadal kontynuowane i podejmowane nowe tematy z tego zakresu².

Prezentowane dzieło jest rozprawą doktorską, której promotorem był prof. dr hab. Janusz Tondel (Toruń – UMK), a recenzentami: prof. dr hab. Barbara Bieńkowska (Warszawa – UW) i prof. dr hab. Kazimiera Maleczyńska (Wrocław – UWr.). Obrona dysertacji

---

¹ Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego w Łodzi.

² Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES, która dysponuje biblioteką cyfrową (<http://www.digital.fides.org.pl>) powinna zadbać o to, aby maszynopisy rozpraw doktorskich oraz prac magisterskich i licencjackich, poświęcone bibliotekom kościelnym, a opracowane w różnych polskich uczelniach, po digitalizacji zostały udostępnione w bibliotece wirtualnej FIDES. Autorzy natomiast mogą ułatwić to przedsięwzięcie, aby w tej formie służyły innym do dalszych prac naukowych, niezależnie od opublikowanych w całości lub fragmentach w postaci artykułów na łamach różnych czasopism.

odbyła się 7.11.2000 r. w Instytucie Bibliotekoznawstwa Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Wrocławskiego.

Dla podkreślenia wyjątkowej wartości dysertacji Krzysztofa Nierzwickiego, który otrzymał stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie bibliologii, warto przytoczyć cytaty fragmentów recenzji napisanych przez uczonych: profesor B. Bieńkowską – *Kwerenda przeprowadzona została wzorowo, z dużym nakładem pracy i umiejętności... Warstwa heurystyczna rozprawy zasługuje więc na wysoką ocenę... Monografia trzech wymienionych w tytule bibliotek kartuskich przygotowana została z wszelkimi wymogami i możliwościami wiedzy bibliologicznej i historycznej... Istotną zaletą pracy jest jej głęboka erudycyjność*” i profesor K. Maleczyńską – *„Praca została skonstruowana bardzo jasno i logicznie... Dzieje poszczególnych klasztorów i ich bibliotek zostały przedstawione szczegółowo... Praca łączy w sobie cechy monografii i syntezy.*

Autor recenzowanej publikacji, jest młodym, prężnym i z perspektywami nauczycielem akademickim, ze znacznym dorobkiem naukowym, liczącym ponad 40 cennych publikacji, dydaktycznym w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej / Instytucie Informacji Naukowej i Bibliologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz organizacyjnym, pełniąc funkcję dyrektora bibliotek uczelnianych: Collegium Medicum im. Ludwika Rydygiera w Bydgoszczy i Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu³.

Książka została starannie opracowana i estetycznie wydana w nakładzie 500 egzemplarzy przy pomocy finansowej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Urzędu Gminy w Kartuzach oraz Stowarzyszenia „Kolegiata Kartuska w Kartuzach”. Wygląda bardzo okazale, to zasługa kościelnej oficyny drukarskiej i wydawniczej „Bernardinum”, która cieszy się zasłużoną renomą

---

³ Busse-Turczyńska, E. (2009). Kadra kierownicza bibliotek medycznych w Polsce. *Forum Bibliotek Medycznych* R. 2 nr 1, s. 12, portr.; Żmuda, R. (2011). Dr Krzysztof Nierzwicki (ur. 1969) bibliotekoznawca, księgoznawca, adiunkt, kustosz dyplomowany, dyrektor Biblioteki Naukowej CM UMK i Biblioteki Uniwersyteckiej UMK. *Forum Bibliotek Medycznych* R. 4 nr 1 (w druku).

(<http://www.bernardinum.com.pl>). Udostępniono ją również w bibliotece cyfrowej.

Publikacja stanowi wartościową pozycję z zakresu księgoznawstwa, która została poświęcona pomorskim bibliotekom klasztor-nym kontemplacyjnego zakonu kartuzów⁴. Wyróżnia się, jak już podkreślano, erudycją wśród zarejestrowanych w spisach bibliograficznych opracowań dotyczących bibliotek kościelnych⁵.

Układ dysertacji jest klarowny. Składa się z 3 rozdziałów, w których zaprezentowano historię księżnic w Kartuzji Kaszubskiej, Berezie Kaszubskiej i Gidlach – na tle dziejów zakonu kartuzów, w obrębie których zastosowano podrozdziały: źródła i stan badań, geneza oraz dzieje biblioteki, funkcjonowanie biblioteki, księgozbiór, użytkowanie księgozbioru, kasata kartuzji i dalsze losy księgozbioru.

Przeglądając omawianą książkę, która powinna zainteresować również bibliofilów, można wzbogacić swoją wiedzę o dziejach zakonu kartuzów (XI-XIX w.), poznając w trzech bibliotekach: rodzaje zbiorów, ich liczebność, zawartość treściową zasobów, sposoby nabycia, dary, zakupy i wytworzone we własnych skryp-

---

⁴ Marecki, J. (1997). *Zakony w Polsce*. Kraków, s. 49; Lorenz, S.; Potkański, E. red. (1999). *Kartuzi, teksty, książki, biblioteki*. Warszawa; Daniluk, M.; Straszewicz, M.; Potkowski, E. (2000). Kartuzi, zakon mniszy z opactwem macierzystym w Chartreuse (Francja). [W:] Migut, B. red. nac. (2000). *Encyklopedia katolicka*. T. 8. Lublin, kol. 915-922, bibliogr.; Dzieje i działalność kartuzów dokumentuje seria wydawnicza *Analecta Cartusiana*. Salzburg 1970 T. 1-.

⁵ Pabin, A. (1970). Bibliografia piśmiennictwa o polskich bibliotekach kościelnych za lata 1901-1996. *Studia Theologica Varsaviensia* R. 8 nr 2, s. 349-368; Toż za lata 1966-1979 (1981). Oprac. Ryszard Żmuda. *Tamże* R. 19 nr 2 s. 245-285; Janiak, M.; Bednarska-Ruszałowa, K. (1997). Archiwa i biblioteki kościelne w publikacjach polskich. Bibliografia. *Fides – Biuletyn Bibliotek Kościelnych* [R. 3] nr 1/2 s. 78-172; 1999 [R. 5] nr 1 s. 7-67; Żmuda, R. (2001). Bibliografia piśmiennictwa o polskich bibliotekach kościelnych za lata 1980-1990. *Saecul. Christ.* R. 8 nr 2 s. 181-249; Toż za lata 1991-2000 (2004). *Tamże* R. 11 nr 1 s. 179-246; Toż za lata 2001-2010 (w opracowywaniu); Żurek, W.W. (2005). *Biblioteki Kościoła katolickiego w Polsce: informator*. Kielce; Tondel, J. (2007). *Inkunabuły w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie*. Pelplin; Żmuda, R. (2009). *Materiały do bibliografii o bibliotekach kościelnych w Polsce 1945-2000*. Łódź (dokument elektroniczny); Spisy bibliograficzne o bibliotekach i zgromadzeniach zakonnych męskich i żeńskich udostępniłem również w bibliotece wirtualnej FIDES (<http://www.digital.fides.org.pl>).

toriach, proveniencji topograficznej książek, polonika oraz podziwiać przepiękne ilustracje opraw wybranych egzemplarzy, architekturę sakralną i inne fotografie, bardzo wysokiej jakości.

Autor oprócz wstępu i zakończenia, wykazu źródeł i opracowań, sporządził cztery bardzo ważne aneksy, w tym katalogi inkunabułów i rękopisów, spis ilustracji, indeks nazwisk i streszczenie w języku niemieckim. Twarda okładka z kopią drzeworytu zaprojektowana przez Ryszarda Rogaczewskiego dodatkowo podnosi walory graficzne opracowania. Umieszczając przypisy pod tekstem zastosował najlepsze rozwiązanie, które ułatwia konfrontowanie tekstu z odsyłaczami, ponieważ to co najprostsze jest najlepsze.

Kilka krytycznych uwag nie obniża wcześniej wyeksponowanych zalet. Szkoda, że czarne wykresy nie są kolorowe. Indeks osobowy powinien objąć wszystkie nazwiska występujące w książce, natomiast pominięto je z przypisów, bibliografii załącznikowej i aneksów. Trudno zrozumieć brak indeksu nazw geograficznych, które licznie pojawiają się w dysertacji. W wykazie literatury nazwiska autorów, a przy pracach zbiorowych pierwsze wyrazy tytułów można było rozstrzelić i podać pełnie imiona ich twórców, nie tylko inicjały. Wydawnictwa informacyjne (encyklopedie, słowniki, informatory, bibliografie, katalogi) zostały pomieszczone w jednym układzie alfabetycznym, przez co nie zostały właściwie wyeksponowane.

Dzieła tej klasy nie powstają zbyt często⁶. Dlatego przyznana Autorowi nagroda naukowa II° (2001) przez JM Rektora UMK, była znacznie zaniżona i słusznie mocno zadziwiła promotora dysertacji, który dał temu wyraz w opinii wszechstronnego dorobku K. Nierzwickiego przy okazji jego awansu na funkcje dyrektorskie.

Gorąco polecam Państwu lekturę prezentowanej książki dyrektora Krzysztofa Nierzwickiego, która może być także ozdobą prywatnego księgozbioru. Jest do nabycia w księgarniach interneto-

---

⁶ Rozprawy doktorskie pracowników bibliotek medycznych bywają przygotowane na różnym poziomie. Najwięcej jest dobrych, ale trafiają się również znakomite jak recenzowana (Wrocław: IB UW^r., 2000, 620 s.) i mierne (Łódź: OS WL UM, 2010, 62 s.). W tej ostatniej trudno się zorientować o wkładzie jaki wniosła do nauki.

wych oraz dostępna w bibliotekach naukowych, zwłaszcza uniwersyteckich o profilu ogólnym i w wersji elektronicznej Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej:

(<http://www.kpbc.umk.pl/dLibra>).

SPRAWOZDANIE Z PRACY ZARZĄDU I PRZEWODNICZĄCEGO FIDES ZA OKRES 8.09.2009-21.09.2010

Zarząd pracował w składzie:

- Przewodniczący: ks. Jerzy Witczak (Biblioteka PWT Wrocław),
- Zastępca przewodniczącego: Bogumiła Warząchowska (Biblioteka Teologiczna Katowice),
- Skarbnik: o. Grzegorz Filipiuk OFMCap (Biblioteka Kapucynów Zakroczym),
- Sekretarz: ks. Wacław Umiński CM (Biblioteka Księży Misjonarzy Kraków),
- Członek Zarządu: ks. Tomasz Garwoliński (Biblioteka WSDMW Hosianum Olsztyn).

Zarząd odbył dwa posiedzenia: 8 września 2009 roku w Olsztynie (podczas XV. Walnego Zgromadzenia) oraz 8-9 kwietnia 2010 roku w Bibliotece Księży Misjonarzy w Krakowie, ponadto odbyło się spotkanie przygotowawcze przed XVI. Walnym Zgromadzeniem w Koszalinie. Poza tym Zarząd kontaktował się często drogą elektroniczną. Aktualnie Federacja liczy 82 członków.

Działania Zarządu w roku sprawozdawczym koncentrowały się na zapewnieniu kontynuacji dotychczasowych dzieł i projektów oraz na próbach zdobycia dodatkowego wsparcia dla Federacji.

Najważniejsze działania Federacji w roku sprawozdawczym (w porządku chronologicznym) przedstawiają się następująco:

1. Od 15 października do 15 grudnia 2009 roku zorganizowano dla bibliotek członkowskich Federacji FIDES testowy dostęp do baz bibliograficznych i pełnotekstowej bazy ATLA za pośrednictwem EBSCO oraz do platformy podstawowej EBSCOhost – do udziału zgłosiło się jednak niewiele bibliotek.

2. Od 21 października 2009 roku, po przerwie spowodowanej ustąpieniem ks. Krzysztofa Goneta została wznowiona dystrybucja CKHW NUKAT. Zorganizowana ona została inaczej: kopię bazy w postaci spakowanego archiwum biblioteki pobierają samodzielnie on-line z serwera FIDES. Aktualizacja prowadzona jest w rytmie miesięcznym przez Bibliotekę Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu.
3. W listopadzie Przewodniczący sondował możliwość uzyskania dofinansowania z Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski na wkład własny, aby można było złożyć wniosek do MKiDN w ramach priorytetu „Digitalizacja materiałów bibliotecznych”. Niestety, okazało się to niemożliwe.
4. 2 grudnia 2009 roku uruchomiona została nowa wersja serwisu WWW FIDES, oparta na oprogramowaniu Joomla, a od 23 lipca 2010 roku – także nowa wersja w języku angielskim. Biblioteki członkowskie mają możliwość zgłaszania aktualności do umieszczenia ich na stronie WWW.
5. W grudniu Zarząd otrzymał od Fundacji Theological Book Network z USA propozycję bezpłatnej dostawy książek teologicznych. Do udziału w projekcie zgłosiło się tylko 13 bibliotek. Na początku września 2010 zorganizowany został odbiór kartonów z książkami z punktu dystrybucyjnego w Austrii.
6. 22 stycznia 2010 roku rozesłana została pocztą elektroniczną do naszych członków ankieta, opracowana przez Stowarzyszenie BETH dla wszystkich bibliotek kościelnych i teologicznych w Europie. Zarazem była to okazja zebrania aktualnych danych dla Federacji FIDES. Napłynęły 54 odpowiedzi. Ankieta będzie przedmiotem odrębnego opracowania.
7. 8 marca 2010 roku pan Andrzej Jurek uruchomił mapę bibliotek FIDES, podłączoną do stron WWW.
8. W wyniku złożonego w listopadzie 2009 roku wniosku, w marcu 2010 otrzymaliśmy decyzję MNiSW o przyznaniu 9 tys. zł dofinansowania na działalność wspomagającą badania. Całe zadanie zaprojektowane jest na 18 tys. zł. Zaplanowaliśmy dwa tematy – uaktualnienie, utrzymywanie i poszerzenie centralnego serwisu informacyjnego i Księgozbioru Wirtualnego FIDES (10 tys.) oraz tworzenie Centralnej Bibliografii Nauk Kościelnych, I etap (8 tys.).

9. W dniu 26 maja 2010 roku została podpisana umowa pomiędzy Federacją Bibliotek Kościelnych FIDES, a Papieskim Wydziałem Teologicznym we Wrocławiu, reprezentowanym przez jego rektora, ks. prof. dr hab. Waldemara Irka. PWT zobowiązał się w niej do nieodpłatnego użyczenia miejsca w swojej serwerowni dla serwera FIDES, do objęcia go opieką administratora zatrudnianego przez PWT oraz do bezpłatnego dostępu do sieci Internet. Dzięki temu możemy udostępniać na naszym serwerze stale aktualizowane dane i zasoby biblioteczne, pochodzące ze zbiorów bibliotek członkowskich Federacji – zwłaszcza za pośrednictwem multiwyszukiwarki FIDKAR i Księgozbioru Wirtualnego (biblioteki cyfrowej). Jesteśmy przekonani, że zasoby te są niezbędnym uzupełnieniem działalności naukowo-dydaktycznej wszystkich wydziałów teologicznych w Polsce. Wyrażamy ogromną wdzięczność PWT we Wrocławiu i jego Rektorowi za zrozumienie i wsparcie działalności Federacji.
10. W ciągu roku od poprzedniego walnego zgromadzenia liczba publikacji umieszczonych w Księgozborze Wirtualnym FIDES wzrosła o ponad 100 i w dniu 20 września 2010 roku – po czterech latach od inauguracji – wynosi 771. Nie jest to duża liczba w porównaniu z innymi bibliotekami cyfrowymi w Polsce. Aktualnie jedynym redaktorem biblioteki cyfrowej jest ks. Jerzy Witczak, który umieszcza wszystkie publikacje na serwerze i wprowadza ich metadane.
11. Cały czas trwały też bieżące prace związane z utrzymaniem multiwyszukiwarki FIDKAR FIDES. M. in. 25 listopada dodane zostały do serwisu katalogi Biblioteki WSD w Koszalinie oraz Biblioteki WSD Franciszkanów w Krakowie. Do FIDKAR-a podłączonych jest aktualnie 55 katalogów książek i starych druków, 23 katalogi prac dyplomowych, 27 bibliografii z FIDES, a ponadto 19 innych baz – łącznie 124 bazy. Niektóre biblioteki mają kłopoty z zachowaniem ciągłości dostępu on-line, zwłaszcza z działaniem aplikacji FIDSERW. Ks. J. Witczak aktualizuje na serwerze FIDES na bieżąco przesyłane przez biblioteki członkowskie bazy (dotyczy to 16 bibliotek, które nie posiadają własnych serwerów). Niestety, niektóre biblioteki bardzo dawno nie aktualizowały swoich katalogów. W maju 2010 miało miejsce

- uporządkowanie i ulepszenie katalogów prezentowanych w MAK-u WWW na stronie FIDES.
- 12.16 czerwca 2010 z Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski wpłynęła prośba o opinię w sprawie ewentualnego udziału bibliotek kościelnych w Narodowym Zasobie Bibliotecznym. 24 czerwca została wysłana prośba o konsultacje do członków FIDES. Opracowaną opinię Przewodniczący przekazał do Sekretariatu.
- 13.Tradycyjnie ks. Jerzy Witczak reprezentował FIDES podczas 38. Walnego Zgromadzenia BETH w dniach 19-23 września 2009 w Pradze oraz na 39. Walnym Zgromadzeniu BETH w Nicei w dniach 4-8 września br. Udział ten jest możliwy dzięki corocznym subwencjom przekazywanym przez Sekretariat Konferencji Episkopatu Polski (w tym roku 3.000 zł). Niewielkie wsparcie finansowe Federacja otrzymuje przy tej okazji również od American Theological Library Association (ATLA) z tytułu prounumowania przez biblioteki członkowskie baz ATLA oraz reklamowania tych produktów.
- 14.Biuletyn Bibliotek Kościelnych FIDES od 2009 roku jest czasopismem recenzowanym. Recenzentami nr 1-2 (28-29) były prof. UJ dr hab. Maria Kocójowa i prof. dr hab. Maria Piśtyłycz-Majerowicz. Poszerzył się również skład redakcji. Do zespołu redakcyjnego dołączyła Bogumiła Warząchowska z Biblioteki Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, pełniąc obowiązki sekretarza.

Protokół sporządził
ks. Jerzy Witczak
Przewodniczący FIDES

SPIS TREŚCI

Ks. Jan Bednarczyk Słowo wstępne	3

TEMAT ROKU

ks. Jerzy Witczak Ankieta BETH (Bibliothèques Européennes de Théologie) wśród bibliotek Federacji FIDES	5

NOWOCZESNE TECHNOLOGIE

Janusz Kaczmarek Wdrożenie zintegrowanego systemu informatycznego dla bibliotek KOHA w Bibliotece Kolegium Filozoficzno- Teologicznego oo. Dominikanów w Krakowie	25
Elżbieta Słoń Nowy sposób tematowania wprowadzony przez Bibliotekę Narodową w Warszawie – hasło formalne	31
Elżbieta Słoń Problemy z ustalaniem daty wydania starych map – na kanwie własnych doświadczeń	37
Agnieszka Ciesielska Katarzyna Wawrzyniak-Lukaszewicz O ratowaniu <i>Vita Christi</i> Ludolfa z Saksonii z Biblioteki Zgromadzenia Księża Misjonarzy w Krakowie (część A)	42
Piotr Pawłowski Ludolf z Saksonii i jego <i>Vita Christi</i> w edycji z 1495 r., ze zbiorów Biblioteki Zgromadzenia Księża Misjonarzy na Stra- domiu w Krakowie (część B)	54

HISTORIA I TEORIA BADAŃ

Ks. Mieczysław Olszewski Stare druki w bibliotece Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku	64
Gabriela Łącka Dary w zbiorach Biblioteki Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w aspekcie ochrony dziedzictwa narodowego	72
ks. Henryk Olszar Listy pasterskie Biskupa Stanisława Adamskiego w zbiorach Biblioteki Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach	93
Agnieszka Bajor Dydaktyczne aspekty opowiadań na łamach katolickiej <i>Niedzieli dla Dzieci</i> (1931-1937)	99
Eliza Lubojańska Zagrożenia wobec małżeństwa i rodziny na łamach miesięcznika <i>W Drodze</i> w latach 1973-2010	115
Barbara Kowalska Księgozbiory prywatne duchowieństwa na Podhalu, w latach 1998-2006 (część 2)	129

PRO MEMORIA

Piotr Latawiec Ksiądz Kardynał Adam Kozłowiecki SJ – Wielki Człowiek Kościoła	186

INFORMACJE, SPRAWOZDANIA, RECENZJE

Jolanta Białkowska Targi wydawców katolickich jako forma promocji książki	196

Renata Dulian	214
Franciszkańskie Wydawnictwo Św. Antoniego prowincji Św. Jadwigi Braci Mniejszych – strona internetowa	
Renata Dulian	218
Modlitewnik za kapłanów / Agnieszka Strzępka (red.). – Pelplin : Bernardinum, 2010. – ISBN 978-83-7380-791-4	
Ryszard Żmuda	220
Biblioteki Kartuzji Kaszubskiej oraz jej konwentów filialnych w Berezie Kartuskiej i Gidlach / Krzysztof Niedrzwicki. – Pelplin : Bernardinum, 2001. – 588, [3] s.; 24 cm. – ISBN 83-88935-12-7	

WIADOMOŚCI O FIDES

Sprawozdanie z pracy Zarządu i Przewodniczącego FIDES za okres 8.09.2009-21.09.2010	225

CONTENTS

Fr. Jan Bednarczyk	3
A Word of Introduction	

THE THEME OF THE YEAR

Fr. Jerzy Witczak	5
The BETH (Bibliothèques Européennes de Théologie) Questionnaire among the FIDES Federation Libraries	

MODERN TECHNOLOGIES

Janusz Kaczmarek	25
The Implementation of the KOHA Integrated Digital System for Libraries in the Library of the Dominican Philosophical-Theological College in Cracow	
Elżbieta Słoń	31
A New Way of Subject Indexing Introduced by the National Library in Warsaw – a Formal Keyword	
Elżbieta Słoń	37
The Problems of Establishing the Date of Publication of Old Maps – against the Background of my Own Experiences	
Agnieszka Ciesielska	42
Katarzyna Wawrzyniak-Lukaszewicz	
On the Saving of <i>Vita Christi</i> by Ludolph of Saxony from the Library of the Congregation of the Mission in Cracow (Part A)	
Piotr Pawłowski	54
Ludolph of Saxony and his <i>Vita Christi</i> in the 1495 Edition, from the Collection of the Library of the Congregation of the Mission at Stradom in Cracow (Part B)	

HISTORY AND RESEARCH THEORY

Fr. Mieczysław Olszewski The Old Prints in the Library of the Archdiocesan Major Seminary in Białystok	64
Gabriela Łącka The Donations in the Collection of the Theological Library of the University of Silesia from the Point of View of National Heritage Protection	72
Fr. Henryk Olszar The Pastoral Letters of Bishop Stanislaus Adamski in the Collection of the Theological Library of the University of Silesia in Katowice	93
Agnieszka Bajor The Didactic Aspects of Stories in 'The Children's Sunday' Catholic Weekly (<i>Niedziela dla dzieci</i>) (1931-1937)	99
Eliza Lubojańska Hazards to Marriage and Family in the 'On the Way' Monthly (<i>W drodze</i>) from 1973 till 2010	115
Barbara Kowalska The Private Book Collections of the Podhale Clergy from 1998 till 2006 (Part 2)	129

PRO MEMORIA

Piotr Latawiec His Eminence Cardinal Adam Kozłowiecki S.J. – a Great Man of the Church	186

NEWS, REPORTS, REVIEWS

Jolanta Białkowska Catholic Publishers Fairs as a Form of Book Promotion	196

Renata Dulian 214
St. Anthony Franciscan Press of the Province of St. Hedwig
of Friars Minor – Web Page

Renata Dulian 218
Book of Prayer for Priests /ed. by Agnieszka Strzępka
– Bernardinum, Pelplin 2010 – ISBN 978-83-7380-791-4

Ryszard Żmuda 220
The Libraries of the Kaszuby Carthusian Monastery and its
Filial Convents at Bereza Kartuska and Gidle / Krzysztof
Niedrzwicki – Bernardinum, Pelplin 2001 – 588, [3] pp., 24
cm – ISBN 83-88935-12-7

FIDES NEWS

The Report on the Work of the FIDES Board and President 225
for the 8 September 2009 – 21September 2010 Period

INFORMACJA O BAZACH ATLA (AMERICAN THEOLOGICAL LIBRARY ASSOCIATION)

Dwie główne bazy oferowane przez ATLA to:

- *ATLA Religion Database*® (ATLA RDB®) – baza bibliograficzna
- *ATLASerials*® (ATLAS®) – pełnotekstowa baza czasopism

Są one dostępne jedynie *online* na platformach EBSCO i Ovid. We współpracy z innymi partnerami tworzone są kolejne bazy *online*, które można zaprenumerować za pośrednictwem EBSCO:

- *Catholic Periodical and Literature Index* (CPLI) – we współpracy z Catholic Library Association, od 1 września 2011 r. przejęta przez ATLA
- *Old Testament Abstracts* (OTA) – we współpracy z Catholic Biblical Association
- *New Testament Abstracts* (NTA) – we współpracy z Weston Jesuit School of Theology

Najważniejszą z baz oferowanych przez ATLA i najbardziej u nas znaną jest ***ATLA Religion Database***. Stanowi ona istotne narzędzie dla studiów teologicznych. Jest największą bibliografią zawartości czasopism, prac zbiorowych oraz recenzji ze wszystkich dziedzin badań nad religią. Fakt, że wielu wydawców zabiega o włączenie ich czasopism do *ATLA RDB*, wskazuje na pozycję, jaką ta baza zdobyła sobie w społeczności uczonych – teologów. Aktualnie zawiera ponad 1,82 miliona rekordów, a wśród nich:

- ponad 598 tys. artykułów z 1.713 tytułów czasopism, w tym 552 bieżących;
- ponad 250 tys. artykułów z ponad 18 tys. prac zbiorowych;
- prawie 552 tys. rekordów recenzji około 283 tys. książek.

Czasopisma reprezentują wszystkie największe religie, denominacje i grupy językowe. Wyjątkową cechą *ATLA RDB* spośród innych teologicznych baz danych jest sposób opracowywania prac zbiorowych, takich jak księgi jubileuszowe i materiały konferencyjne. Do bibliografii tej włączane są odrębnie wszystkie rozprawy, a nie tylko książka w całości (podobnie jak obecnie w EBNT FIDES).

Coraz większego znaczenia nabiera również pełnotekstowa baza **ATLASerials**, która zawiera aktualnie ponad 338 tys. artykułów i recenzji ze 185 tytułów czasopism w przeszukiwalnym tekstowo formacie PDF. Baza jest w wygodny sposób powiązana z omawianą wyżej bibliograficzną bazą ATLA RDB.

ATLA wraz z EBSCO oferuje również bazę **ATLA Historical Monographs Collection**. Składa się ona z dwóch serii, które łącznie zawierają ponad 29 tys. zdigitalizowanych książek, głównie z lat 1850-1923. Liczą one w sumie ponad 10 milionów stron.

Niestety, ceny baz ATLA są wysokie jak na kieszeń większości bibliotek „FIDES”. Warto jednak wiedzieć, że Polska znajduje się wciąż na preferencyjnej liście krajów rozwijających się, uprawnionych do 50% zniżki przy zakupach produktów ATLA. Trzeba o tym pamiętać podczas rozmów z EBSCO.

Warto więc także zainteresować się bezpłatnymi bazami dostępnymi na stronach ATLA:

- *Research in Ministry®* (RIM®) – indeks prac doktorskich z protestanckiej teologii pastoralnej i misjologii wraz z abstraktami, ponad 11 tys. opisów (http://rim.atla.com/star/rimonline_login.htm)
- *Cooperative Digital Resources Initiative* (CDRI) – repozytorium cyfrowe, zawierające 14 520 obiektów graficznych o tematyce misyjnej (<http://www.atla.com/digitalresources>)

Na podst. www.atla.com, odczyt: 23.08.2011